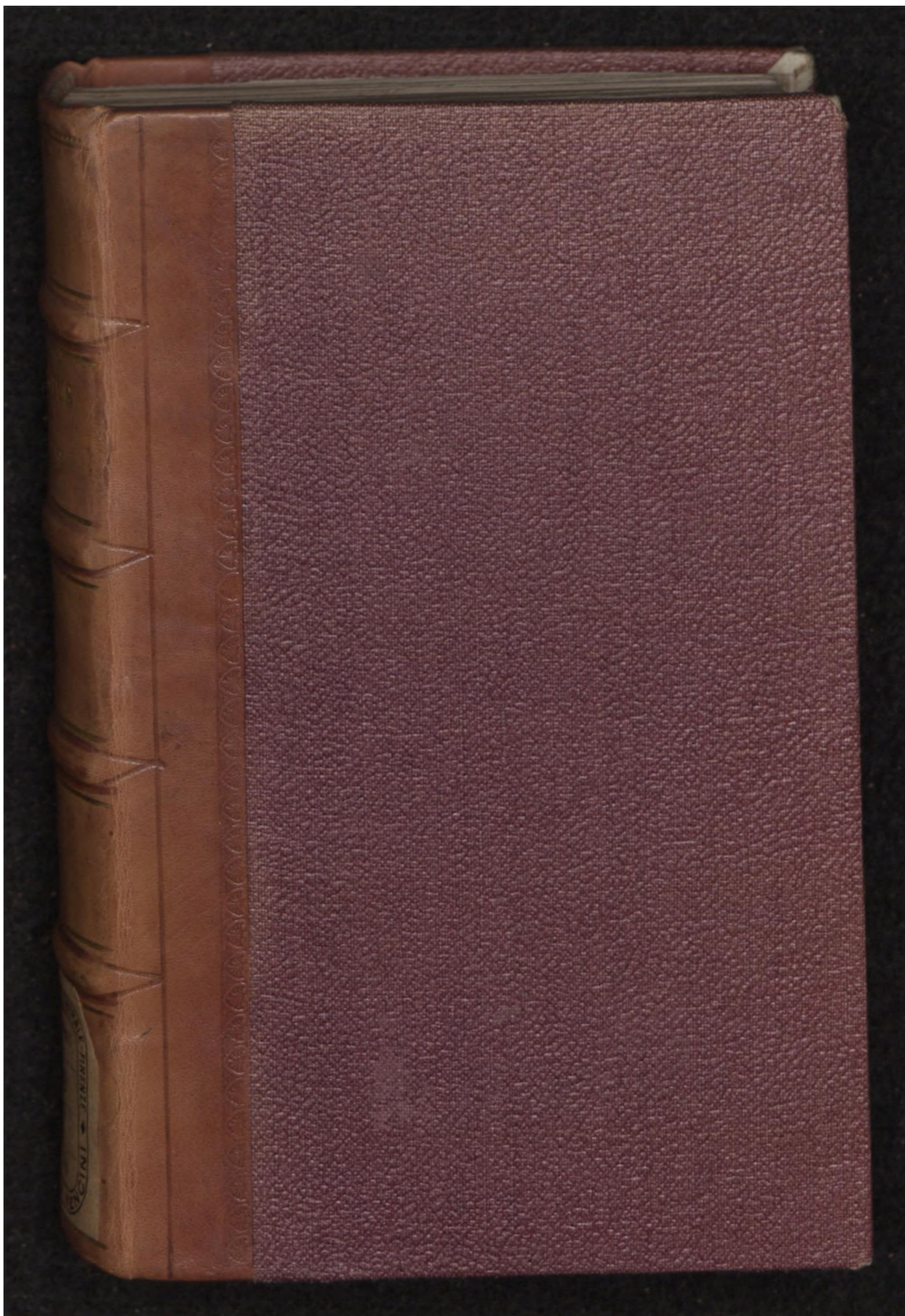
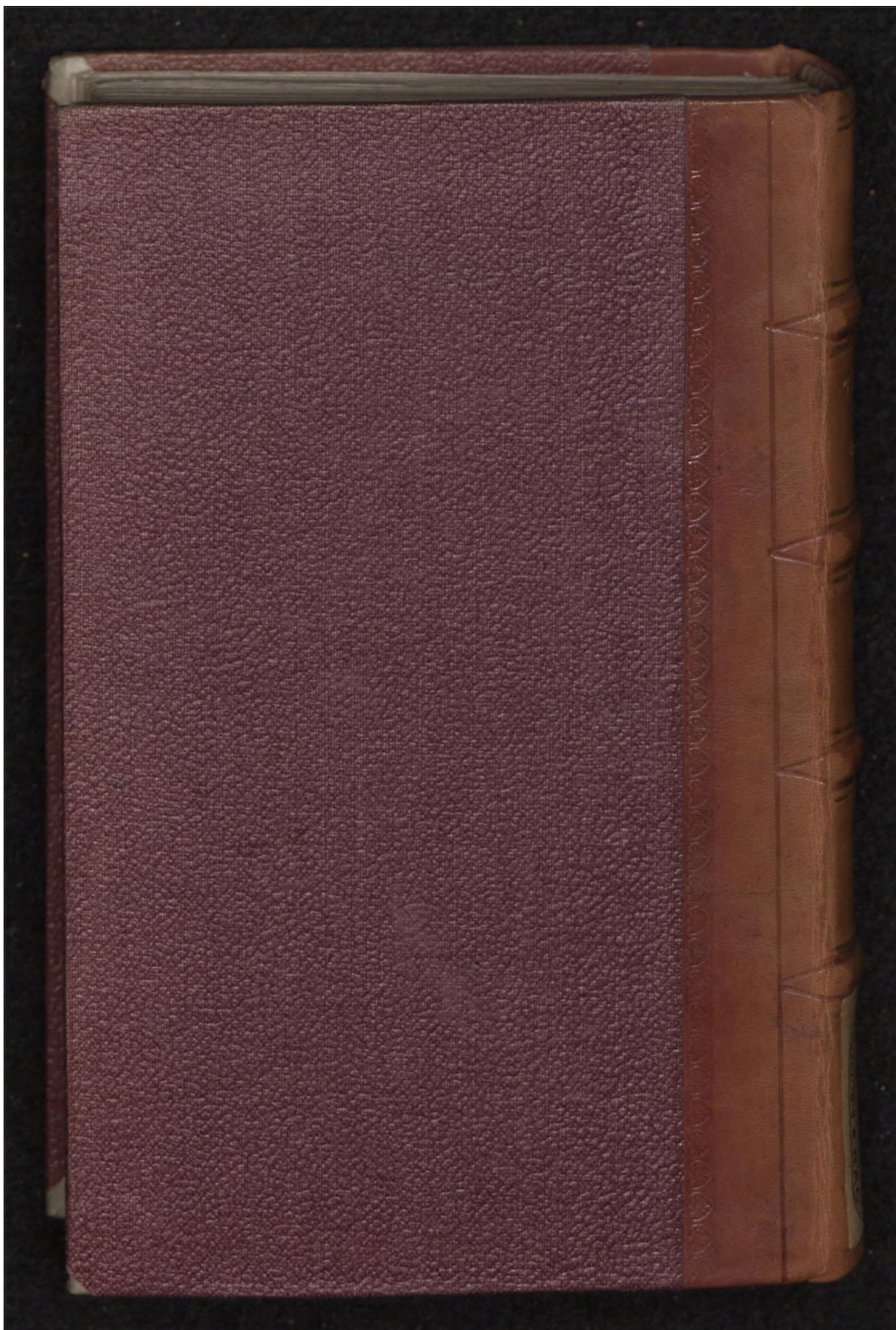

TERENTIUS
COMŒDIÆ
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE ◆ RACCOLTA NENCINI
ALDINI
III
1
18

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
III
1
18
RACCOLTA NENCINI

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Joannis Nencini
1874

L'Esemplare è completo. Vi ha però una posposizione nelle Segnature C.3, e B.3 e carte corrispondenti, che a prima vista potrebbe far sembrare imperfetto l'Esemplare. Ciò dipende da una semplice svista del legatore.

P. TERENTIVS AFER

A. M. ANTONIO. MVRETO
EMENDATVS

EIVSDEM · MVRETI · ARGVMENTA
ET · SCHOLIA
IN · SINGVLAS · COMOEDIAS

VENETIIS. ∞ D LXXV

Apud Aldum.

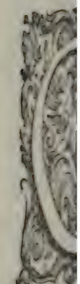
MAXIMILIANI . II

EX . PRIVILEGIO

IMP . CAES . AVG.

Editio Aldi Manutij Paulli F. Aldi N.

M. ANTONIVS. MVRETVS IACOBO. SVRIANO PATRICIO. VENETO S. D.

VIDNAM eſſe cauſſae dicemus, Iacobe Suriane, cur, cum omnium uoluntas, ipſa duce atque impellente natura, dirigatur ad bonum, tam pauci tamen ex hominibus ea, quae uere bona ſunt, conſequantur? tibi quidem in primis facile id ad explicandum fuerit; qui cum ceterarum artium ſcientia perpolitus es, tum in philoſophiae ſtudio ita excellis, ut cetera quidem tibi communia cum multis, huius tua quodam modo propria poſſeſſio uideatur. ſed tamen, quia nos quoque neque umquam alieni a philoſophia fuimus, & nunc maxime, uel uoluntate noſtra, uel rebus ita ferentibus, philoſophamur, quae nobis, hac de re cogitantibus, ueniebant in mentem, ea breuiter hoc loco, & ſtrictim aperiemus. Quoniam igitur, quae naturalia ſunt, in toto genere ſunt; & haec boni appetitio naturalis eſt: fit, nullius ut hominis ita ſit

deprauatus animus, quin uel ad id, quod bonum eſt, uel ad id, quód ipſe bonum putat, conſilia, cogitationesque omnes dirigat ſuas. quibus autem impediuntur plerique a magnarum praeclararumq. rerum adeptione, ea quattuor fere eſſe animaduerto. alij enim iudicio labuntur, idq. dupliciter; ut aut, prauis opinionibus impediti, praetermiſſis rebus uere bonis, inanes quaſdam, minusque fructuoſas amplexentur; aut, cum recte ſtatuerint, quid ſequi debeant, alijs tamen id, quam quibus oportet, quaerere inſiſtant uijs: alij conſtantiam, perſeuerantiamq. non retinent; ſed cum & ad ea, quae bona ſunt, initio animum adiecerint, & eas ingreſſi ſint uias, quae, quo ipſi tendunt, ferant; poſtea tamen, uel difficultate rerum deterriti, uel ſua leuitate diſtracti, conuertuntur alio, & uel ignauiae ſeſe dant, uel certe urgere id, quod principio ſibi propoſuerant, deſinunt: alij denique, cum & uere iudicent, & ſatis conſtanter in eo, quod inſtituere, pertendant, uirium tamen imbecillitate & inopia, conſequi ea, quae uolunt, non queunt. harum omnium rerum grauiora exempla ex omnibus uitae partibus ſume

re eſt : ſed ego nunc illud exponam, quod me hoc tempore in hanc cogitationem deduxit ; ut in eo explicando, ad id, quod mihi proprie propoſitum eſt, mea paullatim delabatur oratio. cum enim mecum Suriane in animo reputo, qui fiat, ut hac tempeſtate tam pauci ſint, in quorum aut ſermone, aut ſcriptis liceat imaginem aliquam antiquae illius Romanae orationis agnoſcere ; reperio huic quoque malo eas, quas ante dixi, ſubeſſe cauſſas. Primum ita agreſti aliquot ingenio reperias, ut, quae in facienda, excolendaq. oratione ſumitur, omnem perire operam putent : alios, qui, quamuis in ornate loquendi ratione ſtudium ponendum non negent ; non in Latina id tamen, Graecaue lingua, ſed in ea, qua uulgo utimur, fieri cenſeant oportere. atque illos quidem merito poſſit quilibet, ut amentes aliquos, ſtupidosque, contemnere : horum uero peruerſa opinio ita iam per omnem Italiam peruagata, quaſiq. proſeminata eſt, ut innumerabiles praeclaro iuuenes ingenio a ſtudio earum linguarum, quibus omnis humanitas, omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis memoria continetur, abduxerit ; periculumq. porro

ſit, ne, ſi hoc malum radices agat, quae ſemper propria Italorum laus fuit, ut ſoli ex omnibus Latina oratione perite ac ſcienter uterentur, eam qui ſuſtineant, non multi in Italia reperiantur. Alterum uitium eſt, quo tranſalpini multi (fatendum enim eſt) laboramus: quod, cum in Latini ſermonis elegantia excellere pulchrum putemus, non tamen fere callemus, quo ad eam itinere contendere oporteat: itaque de noſtris pauciores adhuc, quam uellem, exſtiterunt, qui ſe ad Ciceronis, Terentij, Caeſaris imitationem componerent. peruolutabant ſine ullo diſcrimine omnes omnium ſcriptorum libros, & ex omnium commixtione uarium quoddam & multiforme pro ſuo quiſque ingenio dicendi genus effingebant: pulchriq. ſibi ac beati uidebantur, ſi eam conſequerentur facultatem, ut de rebus propoſitis uerba fundere, animiq. ſui ſenſus qualicumque orationis genere ad alios perferre poſſent. ergo in Gallia, Germaniaque, qui celeriter & expedite Latine loquerentur, (ſi hoc modo eſt Latine loqui) quamlibet multos; qui bene, ac diſerte, uix unum, aut alterum, haud ita pridem reperire potuiſſes. Nam

illud

illud quoque, quod tertio loco poſui, noſtrum non paucis impedimento eſt. Semel rectam uiam ingreſſi, uel relangue ſcimus, uel, mutabilitate quadam, mini mis plerumque momentis ab ea deducimur. Indecorum eſſet, de me ipſo praedicare me: ſed hoc ſine ulla uanitate affirmare poſſum; quo minus aliquam loquendi ſcribendiq. facultatem conſequerer, horum mihi trium nihil obſtitiſſe. ſemper Latini ſermonis integritatem magnum quoddam & praeclarum bonum eſſe duxi: ſemper eam ex illorum, quos ſupra nominaui, eisq. finitimorum ſcriptis, uelut e puriſſimis fontibus, hauriendam ſum ratus: neque me uel debilitauit laboris metus, uel a ſuſcepto ſtudio ingenij mobilitas auocauit. uires mihi, ne id, ad quod toto pectore ferebar, conſequerer, defuerunt. quod potui, in eo me continui, ut illorum, qui hac laude floruerant, libros diligenter euoluerem: quo uirtutes illorum aliqua ex parte, ſi minus exprimere imitando, at certe intelligendo conſequi, & commonſtrare olim adoleſcentibus meliori natis ingenio poſſem. ac, quoniam Ciceronem ſummo tot aetatum conſenſu primas ſine controuerſia tenere, ab i-

pſo autem Cicerone Terentium ut opti-
mum Latinitatis auctorem citari uide-
bam, incredibile ſtudium in eius poetae fa
bulis collocaui, ut etiam crebro repetita
lectione, ad uerbum ediſcerem. nuper igi
tur, cum eas Paullus Manutius, uir erudi
tiſſimus, & in hac Latine loquendi facul
tate omnium iudicio ſingularis, denuo
typis ſuis deſcriptas emittere pararet; egit
mecum pro familiaritate noſtra, ut eas ac
curate recognoſcerem, adhibitisq. ueteri
bus libris, iudicioq. etiam meo, perpurga
rem ab iis mendis, quibus illas aliorum
quorundam negligentia, inſcitia, audacia
contaminaſſet. feci libens; tum ut obtem-
perarem auctoritati hominis de me opti-
me meriti; tum ut aliquid nauarem aſſidue,
quo ſtudioſorum labor minueretur. non
auderem hoc dicere, niſi mihi conſcius eſ
ſem, uera me loqui. tantum effeci, quan
tum ſi alius poſt me quiſpiam effecerit;
erit, cur ſibi ſerio, qui huius poetae ſtu-
dioſi ſunt, gratulentur. Hunc meum la
borem ad te potiſſimum, Iacobe Suria-
ne, mitto, tibiq. dedico, tum eximia tua
praeſtantiq. uirtute atq. eruditione com-
motus, tum, quoniam, ex quo in hac ur
be ueterum ſcripta interpretari, conſtitu-

to

to mihi publice ſtipendio, coepi, tota me ueſtra domus admirabili quodam amóris ardore complexa eſt. erit autem hoc munus tibi fortaſſe minus utile, qui iamdudum in philoſophiae penetralia receptus, non ita ſaepe demittis animum ad haec leuioris operae ſtudia: Hermolao quidem, & Georgio, fratribus tuis, modeſtiſſimis, ſtudioſiſſimisq. adoleſcentibus, non inutile fore confido. Vale.

TERENTII · VITA ET . DE . TRAGOEDIA AC . COMOEDIA NON · PAVCA

ex Aelio Donato, & alijs.

PVBLIVS *Terentius Afer, Carthagine natus, seruiuit Romae Terentio Lucano senatori: a quo ob ingenium, & formam non institutus modo liberaliter, sed & mature manumissus · quidam captum esse existimant · quod fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet, cum in fine secundi belli Punici, et ante initium tertij natus sit, & mortuus; nec, si a Numidis, aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum peruenire potuisse, nullo commercio inter Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem, coepto · hic cum multis nobilibus familiariter uixit, sed maxime cum Scipione Africano, & cum Laelio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur · quod & ipsum Fenestella arguit, contendens utroque maiorem natu fuisse · quamuis Cornelius Nepos aequales omnes fuisse tradit, & Porcius suspicionem de consuetudine per haec faciat:*

Dum lasciuiam nobilium & fucosas laudes petit;
Dum Africani uocẽ diuinã inhiat auidis auribus;
Dum ad Furium se cenitare, & Laelium, pul-

chrum

chrum putat;

Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi

Ob florem aetatis suae; ad summam inopiam redactus est.

Itaque e conspectu omnium abijt Graeciam in terram ultimam:

Mortuus est in Stymphalo Arcadiae oppido. nil Publius

Scipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius,

Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.

Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam;

Saltem ut esset, quo referret obitum domini seruulus.

Scripsit comoedias sex: ex quibus primam Andriam cum aedilibus daret, iussus ante Caecilio recitare, ad cenantem cum uenisset, dictus est initium quidem fabulae, quod erat contemptiore uestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse; post paucos uero uersus, inuitatus ut accumberet, cenasse una; deinde cetera percurrisse non sine magna Caecilij admiratione. & hanc autem, & quinque reliquas aequaliter populo probauit. quamuis Volcatius de enumeratione omnium ita scribit:

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.

Eunuchus quidem bis acta est, meruitq. pretium, quantum nulla antea cuiusquam comoedia, id est, octo millia nummum: propterea summa quoque titulo adscribitur. nam Adelphorum principium

Varro

Varro etiam praefert principio Menandri. Non obscura fama est, adiutum Terentium in scriptis a Laelio, & Scipione: quibuscum familiariter uixit. eandē ipse auxit. numquam enim, nisi leuiter, se tutari conatur, ut in prologo Adelphorum.

Nam quod isti dicunt maleuoli, homines nobiles
Hunc adiutare, assidueq. una scribere:
Quod illi maledictum uehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maxumam: cum illis placet,
Qui uobis uniuersis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisq. tempore usust sine superbia.

Videtur autem se leuius defendisse, quia sciebat, Laelio & Scipioni non ingratam esse hanc opinionem: quae tamen magis, & usque ad posteriora tempora ualuit. Q. Memmius in oratione pro se ait: P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quae domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit. Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Laelium quondam in Puteolano Kal. Martij, admonitum ab uxore, temporius ut discumberet, petijsse ab ea, ne interpellaretur: serius tandē ingressum triclinium, dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum ut scripta illa proferret, pronunciasse uersus, qui sunt in Heauton timorumeno,

Satis pol proterue me Syri promissa huc induxerūt.

Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adiutoribus indiguerit, non tam Scipione et Laelio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quam Sulpicio Gallo, homine docto, et qui consularibus ludis

initium

initium fecerit fabularum dandarum; uel Q. Fabio Labeone, & M. Popillio, cōſulari utroque, ac poeta: ideo ipſum nō iuuenes deſignaſſe, qui ſe adiuuiſſe dicerentur; ſed uiros, quorum operam & in bello, & in otio & in negotio populus ſit expertus. Poſt editas comoedias nondum quinctum atque trigeſimum egreſſus annum, cauſſa euitandae opinionis, quia uidebatur aliena pro ſuis edere; ſeu percipiendi Graecorum inſtituta, moresque quos perinde exprimeret in ſcriptis; egreſſus urbe eſt, neque amplius rediijt. de morte eius Volcatius tradit.

Sed ut Afer ſex populo edidit comoedias,
Iter hinc in Aſiam fecit: nauim cum ſemel
Conſcendit, uiſus numquam eſt. ſic uita uacat.

Q. Conſetius redeuntem Graecia perijſſe in mari dicit cum centum & octo fabulis conuerſis a Menandro. ceteri, mortuum eſſe in Arcadiae Stymphalo, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fuluio Nobiliore cos. morbo implicitum acri, dolore ac taedio amiſſarum fabularum, quas in naui praemiſerat, ac ſimul fabularum, quas nouas fecerat. Fuiſſe dicitur mediocri ſtatura, gracili corpore, colore fuſco. reliquit filiam, quae equiti R. nupſit; item hortulos XX iugerum, uia Appia ad Martis uillam. quo magis miror Porcium ſcribere:

– nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius,
Tres per idē tēpus qui agitabāt nobiles facillime.
Eorū ille opera ne domū quidē habuit conducticiā:
Saltē ut eſſet, quo referret obitū domini ſeruulus.

Hunc Afranius quidem omnibus comicis praefert,

ſcribens

ſcribens in Compitalibus:
Terentio non ſimilem dices quempiam.
Volcatius autem non ſolum Naeuio, & Plauto, & Caecilio, ſed Licinio quoque poſtponit. Cicero in Limone hactenus laudat:
Tu quoque, qui ſolus lecto ſermone Terenti
Conuerſum expreſſumq. Latina uoce Menandrum
In medio populi ſedatis uocibus effers,
Quidquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.
Item C. Caeſar:
Tu quoque, tu in ſummis, o dimidiate Menander,
Poneris, & merito, puri ſermonis amator.
Lenibus atque utinam ſcriptis adiuncta foret uis
Comica, ut aequato uirtus polleret honore
Cum Graecis, neque in hac deſpectus parte iaceres.
Vnum hoc maceror, & doleo tibi deeſſe, Terenti.
Haec Suetonius Tranquillus. nam duos Terentios poetas fuiſſe ſcribit Mettius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidiſſe Terentium, Valgius in Actaeone ait:
*Hae quae uocantur fabulae, cuius * ſunt?*
Non has, qui iura populis recenſentibus dabat
Honore ſummo affectus, fecit fabulas?
Duae ab Apollodoro tranſlatae eſſe dicuntur comico, Phormio, & Hecyra; quattuor reliquae a Menandro: ex quibus magno ſucceſſu, & pretio ſtetit Eunuchus; Hecyra ſaepe excluſa, uix acta eſt.

INITIVM *tragoediae & comoediae a rebus diuinis est inchoatum: quibus pro fructibus uota soluentes, operabantur antiqui. nam incensis iam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis, quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragoedia dicebatur: uel* ἀπὸ τοῦ τράγου, *hoc est ab hirco, hoste uinearum, & a cantilena: (eius ipsius rei apud Virgilium plena fit mentio) uel quod hirco donabatur eius carminis poeta: uel quod uter eius musti plenus sollemne praemium cantoribus fuerat: uel quod ora sua faecibus perlinebant scenici ante usum personarum ab Aeschylo repertum: faeces enim dicũtur graece* τρύγες. *& his quidem caussis tragoediae nomen est inuentum. At uero, nondum coactis in urbem Atheniensibus, cum Apollini Nomio, idest, pastorum uicinorumq. praesidi deo, constructis aris, in honorem diuinae rei circum Atticae uicos, uillas, pagos, & compita festum carmen sollemniter cantarent: orta est comoedia* ἀπὸ τοῦ κωμάζειν καὶ ᾄδειν; *quod est, comessatum ire cantantes. quod a poetis sollemni die, uel amatorie lasciuientibus choris comicis non absurdum est. itaque ut rerum, ita etiam temporum ipsorum coepto ordine tragoedia primo prolata esse cognoscitur. nam ut ab incultis & feris moribus paullatim peruentum est ad mansuetudinem, urbesq. sunt conditae, & uita mitior atque otiosior processit: ita res tragicae longe ante comicas inuentae. quamuis autem retro prisca uoluentibus reperiatur Thespis tragoediae primus inuentor; & comoediae ueteris pater Eupolis, cum*

Cratino,

Cratino, Ariſtophaneq. eſſe dicatur: Homerus tamen, qui fere omnis poeticae largiſſimus fons eſt, etiam his carminibus exempla praebuit, & uelut quadam ſuorum operum lege praeſcripſit: qui Iliadem inſtar tragoediae, Odyſſeam ad imaginem comoediae feciſſe monſtratur: nam poſt illius tale, tantumq. documentum, ab ingenioſiſſimis imitatoribus & digeſta in ordinem, et diuiſa ſunt ea, quae etiam tum temere ſcribebantur adhuc impolita, atque in ipſis rudimentis haudquaquam, ut poſtea facta ſunt, decora, atque leuia. at nos ea, quae proprie de tragoedia dicenda ſunt, titulo propoſiti operis inſtantes in alia tempora differamus, & de his fabulis iam loquamur, quas Terentius imitatus eſt. Poſtquam demonſtrandae originis cauſſa de utriuſque generis initio diximus; quod neceſſe eſt, iam dicemus. Comoedia fere uetus, ut ipſa quoque olim tragoedia, ſimplex carmen, quemadmodum iam diximus, fuit: quod chorus circa aras fumantes, nunc ſpatiatus, nunc reuoluens gyros, cum tibicine concinebat. ſed primo una perſona ſubſtituta eſt cantoribus: quae reſpondens alternis choro, locupletauit, uariauitq. rem muſicam: tum altera, tum tertia: & ad poſtremum creſcente numero, per auctores diuerſos perſonae, pallae, cothurni, ſocci, & ceteri ornatus, atque inſignia ſcenicorum reperta, & ad hoc unicuique ſuus habitus: & ad ultimum, qui primarum partium, qui ſecundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quinctarum actores eſſent, diſtributa & diuiſa quinquepartito tota eſt fabula, quae tamen in ipſis

ortus ſui uelut quibuſdam incunabulis, et uix dum incipiens, κωμῳδία dicta eſt ἀρχαία; iccirco quia nobis parum cognitis initijs nata eſt; aut quia ineſt in ea uelut hiſtorica fides uerae narrationis, & denominatio omnium, de quibus libere deſcribebatur. etenim per priſcos poetas, non, ut nunc, penitus ficta argumenta, ſed res geſtae a ciuibus, palam cum eorum ſaepe, qui geſſerant, nomine decantabantur. ideo ipſa ſuo tempore moribus multum profuit ciuitatis; cum unuſquiſque caueret culpa, ne ſpectaculo ceteris eſſet, & domeſtico probro. ſed cum poetae abuti licentius ſtylo, & paſſim laedere ex libidine coepiſſent plures bonos; ne quiſquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, ſiluere. & hinc deinde aliud genus fabulae, id eſt ſatyra, ſumpſit exordium: quae a ſatyris, quos illotos ſemper ac petulantes deos ſcimus eſſe, uocitata eſt. etſi aliunde nomen traxiſſe praue putant alij. haec, quae ſatyra dicitur, eiuſmodi fuit, ut in ea, quamuis duro & ueluti agreſti modo, de uitijs ciuium, tamen ſine ullo proprij nominis titulo carmen eſſet. quod item genus comoediae multis obfuit poetis; cum in ſuſpicionem potentibus ciuibus ueniſſent, illorum facta deſcripſiſſe in peius, ac deformaſſe genus ſtylo carminis. quod primo Lucilius nouo conſcripſit modo, ut poeſim inde faceret, ideſt, unius carminis plures libros. hoc igitur, quo ſupra diximus, modo coacti omittere ſatyram, aliud genus carminis, τὴν νέαν κωμῳδίαν, hoc eſt, nouam comoediam, reperere poetae; quae argumento communi magis, & generaliter ad

omnes

omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret, & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret, concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententijs, grata salibus, apta metro. ut igitur superiores illae suis quaeque celebrãtur auctoribus, ita haec νέα κωμῳδία cum multorũ ante, ac postea, tum praecipue Menandri Terentijq. est. de qua cũ multa dicenda sint; sat erit tamen, uelut admonendi lectoris caussa, quod de arte comica ueterum chartis continetur, exponere. Comoedia uetus ut ab initio chorus fuit, paullatimq. personarum numero in quinque actus processit; ita paullatim, uelut attrito atque extenuato choro, ad nouam comoediam sic peruenit, ut in ea non modo non inducatur chorus, sed ne locus quidem ullus iam relinquatur choro. nam postquam otioso tempore fastidiosior spectator effectus, tunc cum ad cantores ab actoribus fabula transibat, consurgere, & abire coepisset; admonuit poetas primo quidam choros praetermittere, locum eius relinquentes, ut Menander fecit, hac de caussa, non, ut alij existimant, alia. postremo ne locum quidem reliquerunt: quod Latini fecerunt comici: unde apud illos dirimere actus quinquepartitos difficile est. tũ etiam Graeci prologos non habent more nostrorũ, quos Latini habent. deinde θεὺς ἀπὸ μηχανῆς, id est deos argumentis narrandis machinatos, ceteri Latini instar Graecorum habent, Terentius non habet. ad hoc προτατικὰ πρόσωπα, id est, personas extra argumentum accersitas, non facile ceteri habent:

*bent : quibus Terentius ſaepe utitur, ut per ha-
rum inductiones facile pateat argumentum. Vete
res etſi ipſi quoque in metris negligentius egerunt
iambici uerſus dumtaxat in ſecundo & quarto lo-
co, tamen a Terentio uincuntur reſolutione huius
metri, quantum poteſt comminuti ad imaginem
prorſae orationis. tum perſonarum leges circa ha
bitum, aetatem, officium, partes agendi, nemo
diligentius Terentio cuſtodiuit. quin etiam ſolus
auſus eſt in fictis argumentis, cum fidem ueritatis
aſſequeretur, etiam contra praeſcripta comica me
retrices interdum non malas introducere; quibus
tamen, cur bonae ſint, & uoluntas per ipſum, &
cauſſa non deſit. haec cum artificioſiſſime Teren-
tius fecerit, tum illud eſt admirandum, quod &
morem retinuit, ut comoediam ſcriberet, & tem-
perauit affectum, ne in tragoediam tranſiliret.
quod cum aliis rebus minime obtentum & a Plau
to, & ab Afranio, & Attio, & multis fere ma-
gnis comicis inuenimus. Illud quoque inter Te-
rentianas uirtutes mirabile, quod eius fabulae eo
ſunt temperamento, ut neque extumeſcant ad tra-
gicam celſitudinem, neque abiiciantur ad hiſtrioni
cam. adde, quod nihil abſtruſum ab eo ponitur,
aut quod ab hiſtoricis requirendum ſit : quod ſae-
pius Plautus facit, & eo eſt obſcurior in pluribus
locis. adde, quod argumenti ac ſtili ita attente me
mor eſt, ut nuſquam non cauerit, aut curauerit ea,
quae obeſſe potuerunt : tum, quod media primis at
que poſtremis ita nexuit, ut nihil additum alteri,
ſed aptum ex ſe totum, & uno corpore uideatur eſ-*

ſe

ſe compoſitum · illud quoque mirabile in eo: primo, quod non ita miſcet perſonas quattuor, ut obſcura ſit earum diſtinctio, & item, quod nihil ad populum facit actorem uelut ex tragoedia loqui. quod uitium Plauti frequentiſſimum eſt. illud etiam inter cetera eius laude dignum uidetur, quod locupletiora argumenta ex duplicibus negotijs delegerit ad ſcribendum · nam excepta Hecyra, in qua ſcribit Pamphili amorem, ceterae quinque binos adoleſcentulos habent. Illud uero tenendum eſt, poſt νέαν κωμῳδίαν, *Latinos multa fabularum genera protuliſſe: ut Togatas a ſcenicis, atque argumentis Latinis; Praetextatas ab dignitate perſonarum, & Latina hiſtoria; Attellanas a ciuitate Campaniae, ubi actitatae ſunt plurimae; Rhyntonicas ab actoris nomine; Tabernarias ab humilitate argumenti, & ſtyli; Mimos ab diuturna imitatione uilium rerum, & leuium perſonarum. Inter tragoediam autem, & comoediam cum multa, tum in primis hoc diſtat, quod in comoedia mediocris fortunae hominum parui impetus, periculaq. laetiq. ſunt exitus actionum: at in tragoedia omnia contraria, ingentes perſonae, magni timores, exitus funeſti habentur. & illic turbulenta prima, tranquilla ultima, in tragoedia contrario ordine res aguntur: tum quod in tragoedia fugienda uita, in comoedia capeſſenda exprimitur: poſtremo quod omnis comoedia de fictis eſt argumentis, tragoedia ſaepe de hiſtorica fide petitur.*

Latinae *fabulae primo a Liuio Andronico scriptae* sunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta et actor fabularũ suarum fuisset. Comoediae autem aut motoriae sunt, aut statariae, aut mixtae. motoriae, turbulentae; statariae, quietiores; mixtae, ex utroque consistentes. Comoedia per quattuor partes diuiditur, Prologũ, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Prologus est uelut praefatio quaedam fabulae, in quo solo licet praeter argumẽtũ aliquid ad populũ uel ex poetae, uel ex ipsius fabulae, uel ex actoris commodo loqui. Protasis primus est actus, initiumq. dramatis. Epitasis, incrementũ, processusq. turbarum, ac totius, ut ita dixerim, nodus erroris. Catastrophe, conuersio rerum est ad iucundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum. Comoedia est fabula, diuersa instituta continẽs affectuum ciuilium, ac priuatarum rerũ: qua discitur, quid sit in uita utile, quid contra euitandũ. hũc Graeci sic definiere:* Κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν, καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. *Comoediã esse Cicero ait imitationẽ uitae, speculum consuetudinis, imaginem ueritatis. Comoediae autẽ a more antiquo dictae, quia in uicis huiusmodi carmina initio agebantur apud Graecos, ut in Italia cõpitalicijs ludicris admixto pronunciationis modulo: quo, dum actus cõmutantur, populus detinebatur: aut* ἀπὸ τῶν κωμῶν, *hoc est, ab actu uitae hominũ, qui in uicis habitabãt ob mediocritatẽ fortunarũ, non in aulis regijs, ut sunt personae tragicae. Comoedia uero, quia poema sub imitatione uitae atq. similitudine cõpositũ est, in gestu et pronunciatione cõsistit.*

Comoe-

COMOEDIAM apud Graecos dubium est quis inuenerit primus: apud Latinos, certum est, & comoediam togatam, & tragoediam primo Liuium Andronicum reperisse:* qui ait, comoediam esse quotidianae uitae speculum: nec iniuria. nam ut, intenti speculo, ueritatis lineamenta facile per imagines colligimus; ita lectione comoediae imitationem uitae, consuetudinisq. non aegerrime animaduertimus. huius autem originis ratio ab exteris ciuitatibus, moribusq. prouenit. Athenienses namque, Atticam custodientes elegantiam, cum uellent male uiuentes notare, in uicos & compita ex omnibus locis laeti, alacresq. ueniebant, ibiq. cum nominibus singulorum uitam publicabant, unde nomen compositum ut comoedia uocaretur. haec autem carmina primitus in pratis mollibus agebantur. nec deerant praemia, quibus ad scribendum doctorum prouocarentur ingenia. sed & actoribus munera offerebantur, quo libentius iucundo uocis flexu ad dulcedinem commendationis uterentur. caper namque pro dono his dabatur, quia uitibus noxium animal habebatur, a quo etiam tragoediae nomen exortum est. Nonnulli autem ex amurca, olei faece, tragoediam dici, uocariq. maluerunt. qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipsi comoediarum, tragoediarumq. scriptores huius dei uelut praesens numen colere uenerariq. coeperunt. cuius rei probabilis ratio exstitit. ita enim carmina inchoata praeferebantur, ut per ea laudes eius, & facta gloriosa celebrari,

proferriq. conſtaret. tum paullatim fama huius artis increbuit. Theſpis autem primus haec ſcripta in omnium notitiam protulit. poſtea Aeſchylus ſecutus exemplum publicauit. de quibus ita Horatius in Arte poetica loquitur:

Ignotum tragicae genus inueniſſe camoenae
Dicitur, & plauſtris uexiſſe poemata Theſpis,
Quae canerent, agerentq. peruncti faecibus ora.
Poſt hunc perſonae, pallaeq. repertor honeſtae
Aeſchylus & modicis inſtrauit pulpita tignis,
Et docuit magnumq. loqui, nitiq. cothurno.
Succeſſit uetus his comoedia, non ſine multa
Laude: ſed in uitium libertas excidit, & uim
Dignam lege regi. lex eſt accepta, chorusque
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.
Nil intentatum noſtri liquere poetae:
Nec minimum meruere decus, ueſtigia Graeca
Auſi deſerere, & celebrare domeſtica facta,
Vel praetextatas, uel qui docuere togatas.

Fabula generale nomen eſt. eius duae primae partes ſunt, tragoedia, & comoedia. ſi Latina argumentatio ſit, praetextata dicitur. Comoedia autem multas ſpecies habet. aut enim Palliata eſt, aut Togata, aut Tabernaria, aut Attellana, aut Mimus, aut Rhyntonica, aut Planipedia. Planipedia autem dicta ob humilitatem argumenti eius, ac uilitatem actorum: qui non cothurno, aut ſocco utuntur in ſcena, aut pulpito, ſed plano pede: uel ideo, quod non ea negotia continet, quae perſonarum in turribus aut in cenaculis habitantium ſunt, ſed in plano & humili loco.

Perſo-

Personati primi egisse dicuntur comoediam Cincius, & Faliscus. tragoediam Minucius, & Prothonius. Omnium autem comoediarum scripta ex quattuor rebus omnino sumuntur, nomine, loco, facto, euentu: nomine, ut Phormio, Hecyra, Curculio, Epidicus; loco, ut Andria, Leucadia, Brundisina; facto, ut Eunuchus, Asinaria, Captiui; euentu, ut Commorientes, Crimen, Heauton timorumenos. Comoediarum formae sunt tres: Palliatae, Graecum habitum referentes; quas non nulli tabernarias uocant: Togatae, iuxta formam personarum habitum togarum desiderantes: Attellanae, salibus & iocis compositae; quae in se nõ habent nisi uenustam elegantiam. Comoedia autem diuiditur in quattuor partes, Prologum, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Prologus est prima dictio a Graecis dicta πρόλογος, idest antecedens ueram fabulae compositionem elocutio. eius species quattuor sunt: συστατικὸς, commendaticius; quo fabula, uel poeta commendatur: ἀναφορικὸς, relatiuus; quo aut aduersario maledicta, aut gratiae populo referuntur: ὑποθετικὸς, argumentatiuus, fabulae argumentum exponens: μικτὸς, mixtus, omnia haec in se continens. Inter prologum, & prologium quidam hoc interesse uoluerunt: quia prologus est ubi poeta excusatur, aut fabula commendatur; prologium autem est, cum tantum de argumento dicitur. Protasis est primus actus fabulae, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi exspectationem tenendam. Epitasis inuolutio argumenti, cuius elegantia

conne-

connectitur. Catastrophe explicatio fabulae, per quam euentus eius approbatur. In plerisque fabulis ipsarum nomina priora ponebantur, quam poetarum; in non nullis poetarum, quam fabularum. cuius moris diuersitatem antiquitas probat. nam, cum primum aliqui fabulas ederent, ipsarum nomina pronunciabantur ante, quam poetae pronunciarentur, ne aliqua inuidia a scribendo deterreri possent. cum autem per editionem multarum poetae iam esset auctoritas acquisita; rursus priora poetarum nomina proferebantur, ut per ipsorum uocabula fabulis attentio acquireretur. Actas diuersis ludis manifestum est inscribi. nam ludorum quattuor sunt species, quos curules aediles munere publico curant: Megalenses, magnis dijs consecrati, quos Graeci μεγάλους θεὸς appellant; Funebres, ad retinendum populum instituti, dum pompa funeri decreta in honorem patricij uiri plene instruitur; Plebeij, qui pro salute plebis eduntur; Apollinares, Apollini consecrati. In scena duae arae poni solebant, dextera Liberi, sinistra eius Dei, cui ludi fiebant. unde Terentius in Andria ait, Ex ara hinc sume uerbenas. * multa desunt.
hinc Vlyssem palliatum semper inducunt: siue quod aliquando insaniam simulauit, quo tempore tectum se esse uoluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire: seu ob singularem sapientiam, qua tectus, munitusq. plurimum socijs profuit. huius enim uirtutis erat, animi semper decipientis ingenium. non nulli Ithacae incolas, sicut Lo-

cros,

cros, palliatos fuiſſe commemorant. Achillis, & Neoptolemi perſonae diademata habent, quamuis regalia ſceptra numquam tenuerint. cuius argumenti probatio talis inducitur, quod numquam cum reliqua Graeciae iuuentute ad gerenda cum Troianis bella ſacramenta coniurationis inierunt, nec umquam ſub Agamemnonis imperio fuerunt. Comicis ſenibus candidus ueſtitus inducitur, quod is antiquiſſimus fuiſſe memoratur. adoleſcentibus diſcolor attribuitur. ſerui comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquae gratia, uel quo expeditiores agant. paraſiti cum intortis pallijs eueniunt. laeto ueſtitus candidus, aerumnoſo obſoletus. purpureus diuiti, pauperi phoeniceus datur. militi chlamys purpurea, puellae habitus peregrinus inducitur. leno pallio uarij coloris utitur. meretrici ob auaritiam luteum datur. Syrmata dicta ſunt, ab eo, quod trahuntur: quae res ab ſcenica luxuria inſtituta eſt. eadem in luctuoſis perſonis incuriam ſui per negligentiam ſignificant. Aulaea quoque in ſcena in terra ſternuntur, quod pictus ornatus erat, ex Attalica regia Romam uſque perlatus: pro quibus ſiparia aetas poſterior accepit. eſt autem minutum uelum, quod populo obſiſtit, dum fabularum actus commutantur. Diuerbia hiſtriones pronunciabant. cantica uero temperabantur modis, non a poeta, ſed a perito artis muſicae factis. neque enim omnia ijſdem modis in uno cantico agebantur, ſed ſaepe mutatis, ut ſignificant qui tres numeros in comoedijs ponunt: qui tres continent mutatos modos cantici illius.

illius. qui huiusmodi modos faciebant, nomen in principio fabulae & scriptoris, & actoris superponebant. huiusmodi adeo carmina ad tibias fiebant; ut, his auditis, multi ex populo ante dicerent, quam fabulam acturi scenici essent, quam omnino spectatoribus ipsis antecedens titulus pronunciaretur. Agebantur autem tibijs paribus aut imparibus; & dextris, aut sinistris. dextrae autem tibiae sua grauitate seriam comoediae dictionem praenunciabant: sinistrae & Sarranae acuminis leuitate iocum in comoedia ostendebant. ubi autem dextra & sinistra acta fabula inscribebatur: mixtim ioci & grauitates denunciabantur.

VETERVM . SCRIPTORVM.
DE . P . TERENTIO . AFRO
TESTIMONIA

ab Aldo Manutio, Paulli F. collecta

VOLCATII . SEDIGITI
DE . COMICIS . LATINIS
IAMBI

apud Gell. lib. xv. cap. 24.

MVLTOS *incertos certare hanc rẽ uidimus,*
Palmam poetae comico cui deferant.
Eum meo iudicio errorem diſſoluam tibi:
Vt, contra ſi quis ſentiat; nil ſentiat.
Caecilio palmam ſtatuo de comico.
Plautus ſecundus facile exſuperat ceteros.
Dein Naeuius qui ſeruet, pretio in tertio eſt.
Si quid quarto datur, dabitur Licinio.
Poſt inſequi Licinium facio Atilium.
In ſexto conſequetur hos Terentius.
Turpilius ſeptimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco eſſe facile facio Luſcium.
Antiquitatis cauſſa, decimum addo Ennium.

De ijſdem Varronis iudicium ex Parmenone, citat Nonius in uerbo, Poſco.

IN *argumentis, Caecilius poſcit palmã; in ethe ſin, Terentius; in ſermonibus, Plautus.*

Ex

Ex eiuſdem libro v. de Latino ſermone, citat Soſipater lib. 2.

Ἤθη *nulli alij ſeruare conuenit, quam Titinio, & Terentio ·* πάθη *uero Trabea, & Atilius, & Caecilius facile mouerant ·*

Cicero ad Att. lib. VII. epiſt. 3.

SECVTVS *ſum, non dico Caecilium, (malus enim auctor Latinitatis eſt) ſed Terentium, cuius fabellae, propter elegantiam ſermonis, putabantur a C · Laelio ſcribi ·*

Id · in Laelio, ex perſona Laelij ·

FAMILIARIS *meus Terentius ·*

Id · de opt. gen · orat ·

IN *re quod optimum ſit, quaeritur: in homine dicitur, quod eſt. itaque licet dicere & Ennium ſummum epicum poetam, ſicuti ita uidetur, & Pacuuium tragicum, & Caecilium fortaſſe comicum · Oratorem genere non diuido · perfectum enim quaero · Vnum eſt autem genus perfecti, a quo qui abſunt, non genere differunt, ut ab Attio Terentius, ſed in eodem non ſunt pares ·*

Velleius hiſt. lib · I ·

NISI *aſpera, ac rudia repetas, & inuenti laudanda nomine, in Attio, circaq · eum Romana tragoedia eſt: dulcesq · Latini leporis facetiae per*

Caeci-

Caecilium, Terentiumque, & Afranium ſub pari aetate nituerunt.

Gell. lib. VII. cap. 14.

VERA, *& propria huiuſcemodi formarum exẽpla in Latina lingua M. Varro eſſe dicit, ubertatis, Pacuuium; gracilitatis, Lucilium; mediocritatis, Terentium.*

Idem lib. XVII. cap. 21.

NEQVE *magno interuallo poſtea Q. Ennius, & iuxta Caecilius, & Terentius, ac ſubinde Pacuuius, & Pacuuio iam ſene Attius, clariorq. tunc in poematis eorum obtrectandis Lucilius fuit.*

Seruius Honoratus in Virg. Aen. lib. I. ad illud, Talibus incuſat &c.

SCIENDVM *eſt, Terentium, propter ſolam proprietatem, omnibus comicis eſſe praepoſitum: quibus eſt, quantum ad cetera ſpectat, inferior.*

Quinctilianus lib. X. cap. I.

IN *comoedia maxime claudicamus: licet Varro Muſas, Aelij Stilonis ſententia, Plautino dicit ſermone locuturas fuiſſe, ſi Latine loqui uellent: licet Caecilium ueteres laudib. ferant: licet Terentij ſcripta ad Scipionem Africanum referantur: quae tamen ſunt in hoc genere elegantiſſima, & plus adhuc habitura gratiae, ſi intra uerſus trimetros ſtetiſſent.*

Au-

Ausonius in Protreptico ad Nepotem de studio puerili·

TV *quoque, qui Latium lecto sermone, Terenti,*
Comis, & adstricto percurris pulpita socco,
Ad noua uix memorem diuerbia coge senectam·

Sidonius in Panegyrico·

ET *te, comica qui doces, Terenti·*

Horatius epist. lib. 2. ep. 1.

ENNIVS *& sapiēs, et fortis, et alter Homerus,*
Vt critici dicunt, leuiter curare uidetur,
Quo promissa cadant, & somnia Pythagorea·
Naeuius in manibus non est: & mentibus haeret
Paene recens, adeo sanctum est uetus omne poema·
Ambigitur quoties uter utro sit prior: aufert
Pacuuius docti famam senis: Attius alti:
Dicitur AfranI toga conuenisse Menandro:
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi:
Vincere Caecilius grauitate: Terentius arte.
Hos ediscit: & hos arto stipata theatro
Spectat Roma potens: habet hos, numeratq· poetas
Ad nostrum tempus LiuI scriptoris ab aeuo·

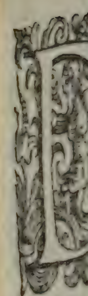
Quo loco Acron ita ait:

VINCERE Caecilius grauitate:] *Caecilius libros uicit antiquiores, alta uerba in suo carmine, & sonora ponere solitus·* Terentius arte:] *idest, proprietate uerborum, & artis Grammaticae· Vnde principatū inter omnes comicos habere dicitur.*

DE . TIBIIS
COMMENTARIVS

ALDI · MANVTII
PAVLLI · F · ALDI . N.

Ad Bartholomaeum Capram,
Ioannis Francifci F.
Iurifconfultum
Mediolanum.

Opinor a
reddidiſſe
nim ex ea
proxima t
ſior ſit, &
quae long
rem: ſonu
autem ex
bant. teſt
capite 36
quamqu
ſuaſum e
ceſſerat,
cacumen
eſt tibijs
acuto, &
tis. Vbi
& ſiniſtri
ſum ſini
uocaban
ait Serui
rem red

EXTRAE tibiae erant, quae dextra hiſtriones ſpe ctabant, ſiniſtra ſcilicet ſpectatores. Siniſtrae contra, quae ſiniſtra hiſtriones, dextra ſpectatores. Opinor autem, ſiniſtras grauem ſonum reddidiſſe, dextras acutum. ſiniſtrae enim ex ea arundinis parte fiebant, quae proxima terrae naſcitur; quae cum craſſior ſit, & foramen latius habeat, quam quae longinquior a radice eſt, grauiorem ſonum reddat, neceſſe eſt. dextrae autem ex inferiore arundinis parte fiebant. teſtis Plinius lib. XVI. in extremo capite 36. his uerbis: Sed tum ex ſua quamque tantum arundine congruere perſuaſum erat: & eam, quae radicem anteceſſerat, laeuae tibiae conuenire; quae cacumen, dextrae. Hinc legas, Acta eſt tibijs dextris, & ſiniſtris, ideſt ſono acuto, & graui, tibijs utrimque conſtitutis. Vbi autem legitur, Paribus dextris, & ſiniſtris, Sarranas ſignificat, dextrorſum ſiniſtrorſumq. poſitas, quae Pares uocabantur, quod foraminis cauerna, ut ait Seruius, par erat; ideoq. ſonum parem reddebant; ut Phrygiae impares,

superiore

quod cauernam imparem habebant, ex quo ſonum reddebant imparem, acutum ſcilicet partim, & partim grauem. Ex quo Seruius interpretans illud Virgilij lib. IX.

O uere Phrygiae, (neque enim Phryges) ite per alta
Dyndyma, ubi aſſuetis biforem dat Tibia cantum:

explanat, Biforem, diſſonum, imparem, & diſſimilem, iuxta Phrygiarum tibiarum naturam, quae hoc a Sarranis diſtabant, quod, ut ait Seruius, cauernam foraminis imparem habebant; ut Phrygiae diſta bant, quod dextrae unicum foramen habebant, ut ſonitu uniformi ſonarent; ſiniſtrae uero, duo; quorum unum grauem, alterum acutum ſonum reddebant. Quod uero dextrae tibiae acutum, ſiniſtrae gra uem ſonum reddiderint, praeter Plinij, Varronis quoque teſtimonium exſtat, de re ruſt. lib. I. cap. 2. quo loco ait, Tibias dextras, & ſiniſtras, cum uno eodemq. tempore ſonarent, ut hiſtrionum uocem ſequerentur, alteram incentiuam, alteram ſuccentiuam fuiſſe. Quod autem ubi Incentiuam nominat, dextram ſignificet; ubi

ubi Succentiuam, ſiniſtram; nihil dubito. ſubiungit enim: Agricultura ſuccinit paſtorali, quod eſt inferior, ut tibia ſiniſtra dextrae foraminibus. Cum igitur ſiniſtra ſuccentiua ſit, grauis ſonus erit; dextrae autem acutus, quoniam incentiua, ſiniſtraeq. foraminibus ſuperior, cum maiorem foraminis numerum habeat ſiniſtra, cui, ut grauiter ſonet, pauca foramina ſufficiunt. Quo loco uero dicit, Tibijs Sarrannis, idem eſt, ac ſi dicas, Paribus: cauernam enim parem habebant, ex quo parem quoque ſonum reddebant. Et, quoniam eruditi quidam Artis Muſicae ſcriptores, ſcripſere, ideo in Terentij Adelphis, quae comoedia acta fuit ludis funebribus Q. Fabij Maximi, ſonuiſſe Sarranas ſiue Phrygijs, quod par ſonus rebus maeſtis aptior eſſet, quam acutus: opinor ego, Sarranas, ideſt pares, non ſolum in rebus maeſtis, uerum etiam in laetis ſonuiſſe; cum uideam non tantum in Adelphis, ſed & in Andria, & in Hecyra fuiſſe Tibias pares, ideſt Sarranas. niſi ſi tres eas comoedias actas fuiſſe ludis funebribus alicuius ſummi ciuis credamus: quod falſum eſt: Hecyra enim

primum acta ludis Romanis. Et, quoniam Acro, in Horatij Artem Poeticam ait, ex Varronis ſententia, Tibias ueteres quattuor foraminum fuiſſe. poteſt id dupliciter intelligi. prior explanatio eſt, quod, cum Acro legerit in Varrone, Tibias ueteres, indicio id eſt, Varronis tempeſtate Tibiarum foramina mutata fuiſſe, cum Veteres nominet. Verum, ſi Acro ex perſona ſua Veteres nominat, quemadmodum ego arbitror, cum ipſe inferior multis annis, ſaeculisq. a Varrone fuerit: dicamus, ita locutum Acronem, ut rem alienam a temporibus ſuis deſignaret, Tibias ſcilicet non habuiſſe quattuor foramina, quemadmodum Varronis tempeſtate; uel quod prorſus in uſu eſſe deſijſſent, nec amplius in Comoedijs ſonarent, ut hodieq. in uſu non ſunt. Donatus dextris tibijs grauem ſonum tribuit, ſiniſtris acutum. in quo aperte fallitur: quod non ſolum Plinij iam recitato teſtimonio probauimus, qui Tibias dextras ex arundinis cacumine fieri ait, ſiniſtras ex ea, quae radicem anteceſſerit; ſed etiam Varronis, qui dextram incentiuam, ſuccentiuam ſiniſtram appellat. Fallitur quoque in eo,
quod

quod ait, Tibias Sarranas, ſiniſtraſque eaſdem eſſe. nam, ſi Sarranae pares ſunt, & Phrygiae impares, ob foraminis aequalitatem, inaequalitatemque, quod ait Seruius: manifeſto patet, Sarranas tam dextras, quam ſiniſtras eſſe poſſe: quales in Andria Terentij fuiſſe exiſtimo: ideoq. in Inſcriptione legitur, Tibijs paribus dextris, & ſiniſtris, ideſt, Sarranis. Et in Adelphis, ubi legitur, Tibijs Sarranis, eaſdem opinor fuiſſe cum paribus dextris, & ſiniſtris. Et in Phormione, Tibijs imparibus, explano, Tibijs Phrygijs dextris, & ſiniſtris. Hanc opinionem meam id confirmat, quod numquam reperi Phrygias, aut Sarranas nominatas una cum paribus, aut imparibus. quod indicio eſt, Paribus, ad indicandas Sarranas; & Imparibus, ad Phrygias, ſatis fuiſſe. Illud etiam animaduerti, Sarranas, Phrygiasq. in una eademq. comoedia numquam ſonuiſſe, ſed uel has, uel illas. ideoq. legitur, Paribus, aut imparibus; nec umquam una, Paribus, & imparibus. Opinor etiam, ubi legitur, dextris, & ſiniſtris, intelligendum eſſe, non unam tantum, ſed plures Tibias a dextris ſonuiſſe, ſiniſtriſq. ſcenae: aliquan

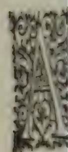
doq. ſonuiſſe tantum ex altera parte, quo modo in Eunuchi inſcriptione legitur, Tibijs duabus dextris : itaq. eſt in ſcriptis libris. & recte. Quo loco dubitaui interdum deeſſe Paribus, uel imparibus : ut oſtenderet, Phrygiae ne, an Sarranae, eſſent; quod in alijs dixerat. ſed poſtea, cum neque Paribus, neque Imparibus ibi ſcriptum ſit, intelligi debere exiſtimaui, Pares potius, quam impares, fuiſſe; Sarranas ſcilicet potius, quam Phrygias: cum aequalis ſonus grauior ſit, qui Sarranarum erat, ideoq. conuenientior, & Romanorum auribus iucundior. Quod autem dextrae Tibiae ſint pares, id patet ex Heauton timorumenu Inſcriptione ubi eſt, Acta primum tibijs imparibus, deinde duabus dextris. nam, ſi dextrae non eaedem ſunt cum imparibus, ſequitur pares eſſe. pares autem eaſdem fuiſſe cum Sarranis, iam diximus. impares igitur Phrygiae ſunt, a ſiniſtraq. ſonabant. Ex quo patet, Sarranas modo utrimque ſonuiſſe, tuncq. dicebant, Tibijs paribus dextris, & ſiniſtris, ut in Andriae inſcriptione; modo a dextra tantum, ut in Heauton timorumenu ubi ait, Deinde duabus dextris; cum di-

xiſſet

xiſſet iam, Acta primum tibijs imparibus. In Eunucho quoque ſonuerunt tantum a dextra: dicit enim, Tibijs duabus dextris. Vbi uero neque dextrae, neque ſiniſtrae nominantur, ut in Phormionis, Hecyraeq. Inſcriptionibus: credendum eſt, ab uno tantum latere ſonuiſſe, a ſiniſtro ſcilicet, in Phormione; cum dicat, Tibijs imparibus; a dextro autem, in Hecyra, cum dicat, Tibijs parilibus. teſtimonio enim Inſcriptionis Heauton timorumenu iam demonſtrauimus, impares, Phrygias ſcilicet, ſonuiſſe tantum a parte ſiniſtra. Sarranas uero ſonuiſſe opinor modo a dextra ſolum, ut in Eunucho, & in Heauton timorumeno: tuncq. in Comoediae Inſcriptione id aperte ſignificabatur, & dicebatur Tibijs dextris: modo a dextra, & ſiniſtra, ut in Andria, ubi, tamquam de re, quae interdum uariaret, Dextris, & ſiniſtris, dicitur. Diomedes Tibiarum tria genera nominat, dextras, Sarranas, ſiniſtras. in quo dupliciter errat. primum, quod, ſi Sarranae aliae ſunt a dextris & ſiniſtris, non tria, ſed quattuor Tibiarum genera erunt; cum ſint & Phrygiae, quas Seruius Sarranis opponit. er-

rat & in eo, quod Sarranas a dextris, & ſiniſtris diſtinguit, cum Sarranae poſſint eſſe dextrae, ſiniſtraeque. quod & iam probauimus & ex Adelphorum Inſcriptione patet. in qua cum ſit, Tibijs Sarranis, neque dicatur, dextris, aut ſiniſtris: quis non uidet, in Sarranis ineſſe dextris, & ſiniſtris, uel ſaltem dextris? cum ex altero ſcenae latere, uel ex ambobus ſonuiſſe neceſſe fuerit. utriuſque autem moris exempla dedimus, cum de Sarranis loqueremur. Phrygias enim a latere ſiniſtro tantum ſonuiſſe uidetur, quod ex Heauton timorumenu Inſcriptione elicitur.

TIBIAE autem non ſemper ex arundine factae ſunt, ſed Plinij aetate ſacrificae e buxo, ludicrae autem e loto, oſſibusq. aſininis, & argento. Qua de re in noſtro Commentario Artis poeticae Horatij, quem ad te mittimus, BARTHOLOMAEE CAPRA, diximus; & apud Plinium in extremo cap. 35. lib. XVI. quaedam leguntur.

LAVDATIONES
VEL
VITVPERATIONES
EX
P. TERENTII. AFRI
COMOEDIIS

A

C

Coci·

D

E

F

Ha-

H

I

L

M

Mili-

N

O

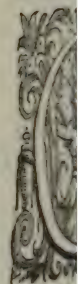
P

Patrisfa-

R

S

Sui

AELII · DONATI
IN . ANDRIAM
TERENTII
PRAEFATIO

OMOEDIA *Andria, cum palliata sit, de loco nomen accepit, & a Menandro prius, & nunc ab ipso Terentio: qui, cum de Chryside loqueretur, sic ait:*

Hei uereor, ne quid Andria apportet mali.

& hoc commune uocabulum est & in Graeca, & in Latina lingua. Haec maiori ex parte motoria est, continetq. actus amatorum adolescentium, & patrum piorum. callidi serui, astutae ancillae, seueri senes, adolescentuli liberales. in hac primae partes senis Simonis sunt, secundae Daui, tertiae Chremetis, & deinceps reliquorum. prologus in hac acer inducitur, & in aduersarios non mediocriter exasperatur; sed tamen id subtiliter, ut omnia lacessitus facere uideatur, ac dicere. hic protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe paene tragica: & tamen repente ex his turbis in tranquillum peruenit. Haec prima acta est, ludis Megalensibus, M. Fuluio & M'. Glabrione aedilibus curulibus. egerunt L. Atilius Latinus Praenestinus, & L. Ambiuius Turpio: modos fecit Flaccus Claudij, tibijs paribus dextris, & sinistris. & est tota graeca, edita M. Marcello, & C. Sulpicio

(*cos.*

cos· pronunciataq· est Andria Terentij, ob incognitum adhuc nomen poetae, & minoris apud populum auctoritatis, ac meriti· Diuerbijs & canticis lepide distincta est: & successu spectata prospero, hortamento poetae fuit ad alias conscribendas· initium autem προτατικὸν πρόσωπον, idest, aduenticiam personam recepit Sosiae, propter euoluendam argumenti obscuritatem· persona autem protatica ea intelligitur, quae, semel inducta in principio fabulae, in nullis deinceps fabulae partibus adhibetur· Adnotandum sane, puellarum liberalium nullam orationem in proscenio induci in comoedia Palliata, praeter inuocationem Iunonis Lucinae: quae et ipsa quoque post scenam fieri solet·

EIVSDEM . ARGVMENTVM IN . EANDEM

CHREMES Atticus, pater Pasibulae & Philumenae, cum ex his duabus se Pasibulam perdidisse falso crederet, relictam Athenis, nec uisam postea multo tempore, tamquam unicam sibi putabat Philumenam, quam Charinus adolescens Atheniensis adamabat unice, & sibi petebat uxorem: sed pater eam Pamphilo cuidam, Simonis filio, ultro desponderat· qui Pamphilus contra sororem Chrysidis ac peregrinam tum creditam Pasibulam supra dictam, alteram Chremetis filiam, sub nomine Glycerij latenter sic amauit, ut ex ea filium suscepisset inscio

patre·

patre. qua re intellecta, commotus Simo pater Pamphili, dum per falsas nuptias tentat animum Pamphili, multis dolis a Dauo ipse deluditur seruo, periculoq. Charini & Pamphili motus error in fabula: qui usque ad eum finem ductus est, dum Athenas ueniens Andrius quidam Crito rem aperiat, & nodum fabulae soluat: per quem agnita Pasibula recipitur a parentibus, & traditur Pamphilo amanti: Philumena uero Charino despondetur, & traditur exoptanti. Perspecto argumento, scire debemus hanc esse uirtutem poeticam, ut a nouissimis argumenti rebus incipiens, initium fabulae & originem narratiue reddat spectatoribus, auctoremq. praesentem sibi exhibeat, ubi finis est fabulae. hunc enim ordinem & circulum poeticae artis, uel uirtutis non modo secuti sunt tragici, comiciq. auctores, sed Homerus etiam & Virgilius tenuerunt. Diuisionem actuum in Latinis fabulis internoscere, difficile est. caussam iamdudum demonstrauimus. unde autem, aut quo modo, quamuis aegre, tamen intelligi, distinguiq. possint, est operaepretium dicere. Principio dicendum est, nullam personam egressam quin quies ultra exire posse. sed illa re plerumque decipimur, quod personam, cum tacuerit, egressam falso putamus: quae nihilo minus in proscenio tacens loquendi tempus exspectat. est igitur attente anim aduertendum, ubi, & quando scena uacua sit ab omnibus personis, ut in ea chorus uel tibicen audiri possit: quod cum uiderimus, ibi actum esse fini-

(2 tum

tum debemus agnoscere. Confundit saepe lectorem id, quod persona in superiori scena desinens, & in proxima incipiens loqui non intelligitur ingressa; quod ipsum experientes statim dijudicant de rerum ac temporum quantitate. potest enim fieri, ut & ingressa sit, ac egressa, quam praue credimus de proscenio non recessisse. posse autem quincto egredi personam, non & necesse esse dicimus, ut appareat ultra exire non posse; in tragoedia parcius exire & solere pariter, & licere. Primus actus in Andria narrationem Simonis apud Sosiam continet argumenti; quod populus hac occasione perdiscit; mox querellam apud se Daui de domino, & eiusdem cum domino uerba, & rursus eiusdem serui deliberationem quid rerum gerat. Secundi actus haec sunt: Charini uerba, primo cum Byrrhia seruo, & post cum ipso Pamphilo de nuptijs: Pamphili sermo cum patre dolo consentientis in nuptias: Byrrhiae uerba: Daui callida oratio aduersum senem. Tertio actui haec attribuuntur: Mysidis cum obstetrice colloquium, Dauo, ac Simone audientibus: partus Glycerij suspectus seni, & Daui apud eum fraudulenta sermocinatio: Simonis uerba cum Chremete de nuptijs: Daui perturbatio ac Pamphili. Quartum actum per haec intelligimus: prima Charini uerba sunt, indignantis uelut fidem sibi non seruatam a Pamphilo: tum Mysidis uerba apud Pamphilum, eiusdemq. questus: Daui administratio doli aduersus Chremetem. In quincto actu Simonis &

Chre-

Chremetis prope iurgium diſputatio: tum detectio fallaciarum Daui: tum indignatio patris ad uerſus filium: tum Critonis interuentus, & per eum cognitis rebus, in tranquillum res acta, ducentibus uxores, quas concupiuerant, Pamphilo, & Charino. Illud non commouere nos debet, quod in horum actuum diſtinctione uidentur de proſcenio non diſceſſiſſe perſonae quaedam: ſed tenere debemus, ideo Terentium Vicinitatis mentionem feciſſe in principio, ut modico receptu & adeſſe, & abeſſe perſonam intelligamus. Nihil ergo ſequius factum eſt ab antiquis, qui ad hunc modum Terentianas fabulas diuiſerunt.

DONATI. ARGVMENTVM in Eunuchum.

HAEC *maſculini generis nomine nuncupata fabula eſt, Eunuchus, & eſt palliata Menandri uetus: quam ille auctor de facto adoleſcentis, qui ſe pro Eunucho deduci ad meretricem paſſus eſt, nominauit. itaque ex magna parte motoria eſt. Atque in hac comoedia qui perſonam Parmenonis actor ſuſtinet, primas habet partes. Secũdae ſunt Chaereae. Tertiae ad Phaedriam ſpectant. Huius prologus ſane eſt concitatior. nam & obijcit crimina aduerſantibus: & comminatur in poſterum: & accuſatorie narrat iniuriam Terentio factam: & ad ultimum tumultuoſe, & cum magna inuidia defendit poetam. Haec &*

πρότασιν, & ἐπίτασιν, & καταςροφὴν ita aequales habet, ut nuſquam dicas longitudine operis Terentium delaſſatum dormitaſſe. Actus ſane implicatiores ſunt in ea, & qui non facile a parum doctis diſtingui poſſint: ideo quia tenendi ſpectatoris cauſſa uult poeta noſter omnes quinque actus uelut unũ fieri, ne reſpiret quodam modo: atque diſtincta alicubi continuatione ſuccedentium rerum ante aulaea ſublata faſtidioſus ſpectator exſurgat. Acta plane eſt ludis Megalenſibus, L. Poſtumio, L. Cornelio conſulibus, aedilibus curam aedium habentibus: etiam tunc perſonatis L. Numidio Poſtumo, L. Ambiuio Turpione, item modulante Flacco Claudij tibijs dextra & ſiniſtra ob iocularia, multa permixta grauitate. Et acta eſt tanto ſucceſſu, ac plauſu, atque ſuffragio, ut rurſus eſſet uendita, & ageretur iterum pro noua: proq. ea pretium, quod nulli ante ipſam fabulam contigit, octo millbus HS numerarent poetae. Prouerbia multa ſaepe pronunciata, & cantica ſaepe mutatis modis exhibita ſunt προτατικὸν πρόσωπον nuſquã habet: ſed ſuis tantum perſonis utitur. In hac Terentius delectat facetijs: prodeſt exemplis: & uitia hominum paullo mordacius, quam in ceteris, carpit. Exempla autem morum hic tria praecipua proponuntur, Vrbani ſcilicet, Paraſitici, & Militaris. Haec edita tertium eſt: & pronunciata, Terentij Eunuchus: quippe iam adulta commendatione poetae, ac meritis ingenij notioribus populo. Facta autem ex duabus Graecis una eſt Latina.

tina. nam ex Eunucho, & Colace Menandri fabulis, haec Eunuchus Terentiana scripta est: non sine crimine, quod multa in hanc translata sint ex multis poetis Latinis. quod totum, per prologum purgat, atque defendit.

ARGVMENTVM. EVNVCHI

RAPTA quaedam ex Attica uirgo nobilis, atque adducta est Rhodum; ibiq. matri Thaidis meretricis ab amico dono data est, & educata uelut soror una cum filia Thaide. Sed Thais, relicta matre, Rhodo cum amatore quodam Athenas se contulit: ab eoq. heres instituta mortuo, mox a milite Thrasone diligebatur nimis. Qui cum Athenis profectus matrem Thaidis mortuam Rhodi comperisset, & eam uirginem, quam diximus, ab heredibus mortuae animaduertisset uenum esse propositam, quamuis ignarus rerum omnium, emit tamen; & dono amatae Thaidi uexit Athenas. Verum, postquam aduenienS riualem Phaedriam apud amicam reperit, quem per eius absentiam sibi meretrix cõciliarat, affirmauit se non ante daturum promissam uirginem, quam Thais foras aemulum pepulisset. Illa igitur, etsi amaret Phaedriam, cupiditate tamen recuperandae uirginis & ciuis Atticae, et quam a paruulo ut sororem dilexerat, excludit Phaedriã. Hinc ille primo irascitur: post accepta facti ratione, a Thaide lenitur; & in bidui spatium sponte

concedens militi, rus proficiſcitur: ſtatimq. ne ab aemulo muneribus ſuperaretur, Eunuchum et puellam Parmenoni iubet abiens ad Thaidem deducere. Verum Chaerea frater Phaedriae tunc ephebus, uiſa in uia uirgine, inflammatur amore eius. Atque eo euaſit uehementi ardore, ut pro eunucho ipſe deduceretur ad Thaidem. Hac occaſione uitiata uirgo: & mox ciuis, & nobilis cognita, datur uxor Chaereae. Phaedria uero & miles riuales, ambo concordes per paraſitum redditi, communi amica ſine certamine potiuntur. In primo actu Phaedria excluſus a Thaide, & ſecum primo, & mox cum Parmenone conqueritur fortunas ſuas. & ad poſtremum coram accuſat Thaidem. Rurſus permulcetur ab eadem, & uoluntate digrediens, rus ſeſe conceſſurum in ſpatium bidui eſſe promittit. Secundus actus, profectionem Phaedriae continet, delegantis ſeruo deductionem Eunuchi, & puellae ad Thaidem. Tum paraſitum loquentem, per quem uirgo a milite dono amicae miſſa eſt. Tum interuentum Chaereae amantis uirginem, eiuſdemq. cum Parmenone conſiliũ de eadem potienda per fallaciam: quia pro Eunucho ipſe ſupponitur Thaidi. Tertius actus characterem exprimit militis, & paraſiti per ridiculum colloquium. Tum inuitationem ad cenam Thaidis. Tum oblationem uelut Eunuchi Chaereae & puellae ex Aethiopia per Parmenonem factam. Tum uerba Chremetis ad Thaidem uenientis, productiq. ad militem. Antiphonis Chaereaeq. colloquium

loquium de uitiata per dolum uirgine. In quarto actu Dorias nunciat iurgium inter militem & Thaidem: tum reditum habet ex uilla Phaedriae: & querellam Pythiae de uitiata uirgine apud Phaedriam: & eundem ſtupentem quod audiebat. Errorem ebrij Chremetis: & uerba petulantia Thaidis aduerſum militem, & militis aduerſum Thaidem: parata proelia, ridiculeq. depoſita. Quinctus actus haec continet, querellam Thaidis de uitiata uirgine, primo cum Pythia, poſtea cum ipſo Chaerea: tum interuentum Chremetis atque nutricis: tum perturbationem Parmenonis per dolum Pythiae, atque eius indicio per ſenem, qui rure tunc aduenerat, confirmatas nuptias. & ad ultimum, reditum in gratiam militis cum Phaedria, & Chaerea.

DONATI. PROLOGOMENA in Adelphos.

HAEC *fabula Adelphi palliata, ut ipſum indicat nomen, ex plurali numero, cum ſit una; ex maſculino genere, cum ſit comoedia: ex Graeca lingua, cum ſit Latina, cenſetur. Potuit eam Terentius Fratres dicere: ſed & Graeci nominis* εὐφωνίαν *perderet; & praeterea Togata uideretur. ad ſummam, non ſtatim intelligeretur Menandri eſſe, quod Terentius in primis lectorem ſcire cupit: minus exiſtimans laudis proprias ſcribere, quam Graecas transferre.*

Eſt

Eſt igitur Menandri: & a fratrum facto, quibus argumentum nititur, nomen accipit· Huius tota actio cum ſit mixta ex utroque genere, ut fere Terentianae omnes, praeter Heautontimorumenon, tamen maiori ex parte motoria eſt· nam ſtatarios locos perpaucos habet· Prodeſt autem, & delectat, actu & ſtylo· In hac, primae partes ſunt, ut quidam putant, Demeae; ut quidam, Syri· Quod ſi eſt, ut primas Syrus habeat: ſecundae Demeae erunt, tertiae Micionis, & ſic deinceps· Quamquam etiam ſunt qui putant primas Micioni dandas, ſecundas Syro, tertias Demeae· Nam quod ait Terentius, Senes qui primi ueniunt: *non ad partes quas dicimus, ſed ad ordinem pertinet exeuntium perſonarum· Haec etiam, ut cetera huiuſmodi poemata, quinque actus habeat neceſſe eſt, choris diuiſos a Graecis poetis, quos etſi retinendi cauſſa iam inconditi ſpectatoris minime diſtinguunt Latini Comici, metuētes ſcilicet, ne quis faſtidioſus, finito actu, uelut admonitus abeundi, reliquae comoediae fiat contemptor, & ſurgat: tamen a doctis ueteribus diſcreti atque diſiuncti ſunt, ut mox aperiemus poſt argumenti narrationem· In hac prologus aliquanto lenior inducitur: qui magis etiam in ſe purgando, quam in aduerſariis laedendis, eſt occupatus· Protaſis eſt turbulenta· Epitaſis clamoſa· Cataſtrophe lenis: quarum partium rationem diligentius in principio propoſuimus, cum de Comoedia quaedam diceremus· Haec ſane acta eſt ludis ſcenicis funebribus L· Ae-*

milij

milij Paulli, agentibus L. Ambiuio, & L. Turpione, qui cum suis gregibus etiam tum personati agebant. Modulata est autem tibijs dextris, id est, Lydijs, ob seriam grauitatem, qua fere in omnibus Comoedijs utitur hic poeta. saepe tamen, mutatis per scenam modis, cantica mutauit: quod significat titulus scenae, habẽs subiectas personis literas, M.M.C. Item Deuerbia ab histrionibus crebro pronunciata sunt, quae significantur D. & M. literis secundum personarum nomina praescriptis, in eo loco ubi incipit scena. Adnotandum sane, quod haec fabula προτατικὸν πρόσωπον non habet, hoc est personam quae ad argumentum nihil attineat, quaeq. sit assumpta extrinsecus, ut est in Andria Sosia. Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetae. itaque sic pronunciatam, Adelphoe Terenti, non Terenti Adelphoe: quod adhuc magis de fabulae nomine poeta, quam de poetae nomine fabula commendabatur. In hac quidem spectatur quid intersit inter rusticam, & urbanam uitam; mitem, & asperam; caelibis, & mariti; ueri patris, & per adoptionem facti. Quibus propositis ad exemplum, uitanda perinde, fugiendaq. Terentius monstrans, artificis poetae per totam fabulam obtinet laudem.

EX duobus Atticis fratribus, alter quidem, Demea nomine, rus coluit, uxorem duxit, filios suscepit duos, Aeschinum & Ctesiphonem. at alter, Micio nomine, uxorem non duxit, & filios procreare noluit, sed sibi filium fratris Aeschinum adoptauit, atque ita indulgenter eduxit a paruulo, ut effuse luxuriatus adolescens, ad postremum ciuem Atticam uirginem uitiaret, captus amore eius. quo facto, & cum matre puellae pepigit nuptias eiusdem quam uitiauit. cumq. rem gestam ad patris, a quo adoptatus fuerat, conscientiam, iam iamq. perlatutus esset, precibus Ctesiphonis fratris sui, qui apud durum patrem atque agrestem Demeam parcius atque artius haberetur, impulsus est, & ut eidem a lenone raperet meretricem, quo facto multiplici errore completur fabula. nam & Demea cum hoc ipso, id est, cum Micione, litigabat, tamquam cum eo qui corruperit adolescentem adoptatum, in mores perditos, nesciens suum sibi filium Ctesiphonē esse corruptum. eluditurq. a Syro & Micione per totam fabulam. Et mater puellae, iam decimo mense post raptum uirginis, Aeschinum credit sibiipsi rapuisse meretricem. quae perturbatio, cito in tranquillum redacta est. nam re comperta de uitio uirginis, Micio dat ciuem Aeschino quam concupiuerat, eiusque matrem ipse accipit. Deprehenso uero Ctesiphone in amore meretricis, primo irascitur Demea: post lenitur, atque habendae eius mere-

*meretricis licentiam praebet. Primus actus haec
continet, Micionis ſolius primo uerba, & poſt,
eiuſdem & Demeae iurgium. Secundus actus haec
continet, lenonis alteram rixam aduerſus Aeſchi
num pro puella, eiuſdem apud Syrum querellas: lae
titiam Cteſiphonis, obſeſſionem amicae, & eiuſ-
dem gratiarum actiones apud Aeſchinum. Ter-
tius actus haec continet, Trepidationem matris
Soſtratae & Cantharae nutricis ob parturientem
Pamphilam uitiatam ab Aeſchino: Getam nun-
ciantem dominae ſuae per errorem quod ſibi rapue
rit Aeſchinus meretricem: reditum in ſcenam De
meae: eiuſdemq. cum Syro ludificante ſermocina
tionem: interuentum Hegionis: cum querella apud
eundem Demeam de facto Aeſchinis, & conſola-
tione Soſtratae. Quartus actus haec continet: Cte
ſiphonis cum Syro colloquium: deluſionē Demeae:
eiuſdemq. in ſcenam interuentum, atque ſecundam
fruſtrationem per Syrum factam: Micionis cum He
gione ſermonem: querellam Aeſchini de rebus
ſuis: eiuſdemq. cum Micione patre facetiſſimam
decertationem: Demeae reditum in ſcenam ex er-
rore in quem eum coniecerat Syrus: & renouatum
cum fratre eiuſdem iurgium: proceſſionem in ſce-
nam temulenti Syri. Quinctus actus haec conti-
net, Deprehenſionem Cteſiphonis cum meretrice:
tertium cum Micione iurgium Demeae, eiuſdemq.
uitae priſtinae correptionem: & per eum multa
in comoedia noua, hoc eſt, blandimentum circa
Aeſchinum: & affabilitatem circa Getam: conci*

liatio-

liationem Syri, & uxoris eius: & ueniam circa Ctesiphonem: permissionemq. habendae meretricis. Seruatur autem per totam fabulam mitis Micio, saeuus Demea, leno auarus, callidus Syrus, timidus Ctesipho, liberalis Aeschinus, pauidae mulieres, grauis Hegio. In diuidendis actibus fabulae identidem meminerimus, primo paginarum dinumerationem neque Graecos, neque Latinos seruasse: cum eius distributio huiusmodi rationem habeat, ut, ubi attentior spectator esse potuerit, longior actus sit; ubi fastidiosior, breuior, atque contractior. Deinde etiam illud, in eundem actũ posse conijci & tres, & quattuor scenas introeuntium atque exeuntium personarum. Facta autem haec una est de duabus fabulis, Adelphis Menandri, & Commorientibus Diphili.

DONATI. PROLOGOMENA in Phormionem.

HANC comoediam, manifestum est prius ab Apollodoro sub alio nomime, hoc est, ἐπιδικαζόμενον Graece scriptam esse, quã Latine a Terentio Phormionem. Quamobrem nulla dubitatio est, hanc solam esse, cui nomen poeta mutauerit; & errare eos, qui in hac Phormionem parasitum putant a formula litis, quam intenderit, nominatum, cum Graeca lingua fiscus sparteus, & stramen nauticum sic dicatur: a cuius rei uel capacitate, uel utilitate etiam ab Apollodoro para-

situs

ſitus Phormionis nomine nuncupatur. Haec igitur proprie tota motoria eſt, & in affectibus conſtituta paene maioribus, quam Comicus ſtylus poſceret: niſi quod arte poetae omnia moderata ſunt. Primas in ea partes, ut ipſe poeta profeſſus eſt, tenet Phormio: ſecundas Geta: tertias Demipho: ſubinde ceteri, prout cuiuſq. actus oſtendit. Prologus Phormionis nimis concitatus eſt, adeo ut ipſe ſemet ueluti reprehendat ob hanc ipſam peruicaciam, & ſimul argumentum ſuae purgationis inducat. Atque in ea cum & Protaſis, & Epitaſis, & Cataſtrophe magni moliminis & negotij ſint: ita uarijs leporibus adſperguntur, ut etiam rerum triſtium grauitatem poeta lepidus comica ſerenitate tranquillet. Haec acta eſt ludis Megal. L. Cornelio Merula aedili Curuli, & L. Poſtumio Albino: agentibus L. Caſſio Atilio, & L. Ambiuio: modos faciente Flacco Claudij filio tibijs ſerranis, totaq. deuerbijs facetiſſimis, & geſtum deſiderantibus ſcenicum, & ſuauiſſime ornata canticis fuit. Editaq. eſt quarto loco, M. Valerio, & C. Fannio cos. Perſona etiam in huius protaſi non una eſt, ſed duae: quarum altera extra argumentum poſita eſt, cui narratur fabula; altera in argumento, quae narrat fabulam. Argumentum quoque non ſimplicis negotij habet: nec unius adoleſcentis, ut in Hecyra; ſed duorum, ut in ceteris fabulis. Scire autem conuenit uno die tranſigi Phormionem: non ut Heaut. duobus. Prologus correpte ἀπὸ τοῦ προλέγειν dicitur, non produ-

cte,

cte ἀπὸ τοῦ πρωτολογεῖν. nam officium prologi ante actionem quidem rei ſemper eſt: uerumtamen & poſt principium fabulae inducitur, ut apud Plautum in Milite glorioſo; & apud ceteros magnae auctoritatis ueteres poetas.

ARGVMENTVM
Phormionis.

CVM *Chremes Demiphonis frater, adſcito ſibi ad fallaciam nomine, quo Stilphonem ſe dici fecerat, duas eodem tempore habuiſſet uxores, Athenis diuitem; pauperem Lemni: ex diuite ſuſtulit filium, qui dictus eſt Phaedria; ex paupere furtim ſuſcepit atque educauit filiam, Phaniam nomine, eamque, conſilio cũ fratre habito, deſtinauit filio eius Antiphoni uxorem dare. Quibus complacitis, uno tempore profecti Athenis ſenes, Demipho in Ciliciam, Chremes Lemnum ad accerſendam filiam, quae iam illinc cum matre nauigauerat, occaſionem dederunt amandi adoleſcentibus. Nam ſtatim Phaedria cithariſtriam ſub lenone coepit ardere: Antipho illam filiam patrui Phanium deſponſatam ſibi, ne ſciens neſcientem, mox ut Athenas uenit, nec patrem reperit, falſa duplici eius nomine, matrem mortuam dum lamentatur, adamaut: conſilioq. & opera paraſiti, ſecundum leges Athenienſium, quaſi ſibi cognata eſſet, tamquam in iure uictus, & uelut coactus, eam acccepit uxorem*

per

per absentiam patris. Qui cum aduenisset, & uellet eam expellere, primo confutatur per impudentiam parasiti. post cum suo fratre sic decipitur, ut, dum eam credit ab Antiphone posse disiungi, eam parasitus ipse ducat uxorem, & det ducturo XXX minas praesentis dotis puellae nomine, quas Phormio acceptas Phaedriae dedit; ille, lenoni ad citharistriam redimendam. Quibus gestis tandem Chremes agnoscit filiam suam coniunctam esse fratris filio. Quare, dum, mutato consilio, XXX minas a Phormione per rixam conatur exigere, per eundem proditus uxori suae Nausistratae est. & factus libidinis reus, non ante ueniam meruit a matrefamilias, quam & triginta minarum, & amoris citharistriae ueniam dedisset filio. Primus actus est in colloquio Daui & Getae: per quos discit populus argumentum. Secundi actus tenor continet aduentum senis turbulentum, & eiusdem iurgium aduersus Getam & Phaedriam. Tertio actui attribuitur litigium senis & Phormionis: tum consultatio cum aduocatis, tum Antiphonis in scenam reditus, colloquiumq. cum Geta: tum lenonis & Phaedriae colluctatio: tum adhortatio Getae de inueniendo argento ad redimendam Phaedriae citharistriam. Quartum actum ista concelebrant, aduentus Chremetis: eiusdemq. cum fratre deliberatio per errorem de eijcienda Phanio. Getae uerba de fallendis senibus. Antiphonis oratio apud semetipsum de amore tractantis. Getae rursus cum senibus

callida, & mox cum Antiphone de eadem caussa simplex disputatio · senum inter se colloquium de expulsione mulieris · & ad extremum uerba Chremetis agnoscentis nutricem, ac per eam filiam suam cum Antiphone coniunctam · In quincto actu per Demiphonis errorem Phormio accipit argentum dotis nomine, & conuenitur Nausistrata, ut exire domo compellat Phanium · nunciatur Antiphoni & Phormioni per Getam Phanium a patre agnitam, permissamq. ut uxor habeatur · quae cum ita nupta sit, exposcitur argentum a Phormione per rixam senum, a quibus ille oppressus, rem omnem aperit Nausistratae · ad quod primum irata, ut in tali re, uxor, mox lenitur in fine fabulae · & tutissimum a patris iracundia praestat Phaedriam ·

DONATI . PROLEGOMENA in Hecyram .

HAEC fabula, Apollodori esse dicitur Graeca · nam & ipsa, & Phormio ab eodem dicuntur esse translatae : cum reliquae quattuor sint Menandri comici · Hecyra autem dicitur ideo, quia per socros, & soceros in ea aguntur multa · Nam & ἑκυρὸς, & ἑκυρὰ, & soceri nomen, socrusq. significant · Est autem mixta motorijs actibus, ac statarijs : multumq. sententiarum & figurarum continet in toto stylo · Vnde cum delectet plurimum, non minus utilitatis affert

fert ſpectatoribus. Atque in hac, primae partes ſunt Lachetis, ſecundae Pamphili, tertiae Phidippi, quartae Parmenonis, ac deinceps aliarum perſonarum, quae his adiunctae ſunt. Diuiſa eſt autem, ut ceterae quinque, actibus legitimis, quos in ſubditis diſtinguemus. In hac prologus eſt & multiplex, et rhetoricus nimis, propterea quod ſaepe excluſa haec comoedia diligentiſſima defenſione indigebat. Atque in hac Protaſis turbulenta eſt, Epitaſis mollior, lenis Cataſtrophe. Acta ſane eſt ludis Megalenſibus, Sex. Iulio, C. Rabirio aedilib. curulib. Egitq. L. Ambiuius. Modulatus eſt eam Flaccus Claudius tibijs paribus. Tota Graeca eſt, Factaq. & edita quincto loco, Cn. Octauio, T. Manlio cos. Cantica & deuerbia ſummo in hac fauore ſuſcepta ſunt. προτατικὰ πρόσωπα, id eſt, perſonae extra argumentum duae ſunt, Philotidis & Syrae. In tota comoedia hoc agitur, ut res nouae fiant, nec tamen abhorreant a conſuetudine. Inducuntur enim beneuolae ſocrus, uerecunda nurus, leniſſimus in uxorem maritus, & item deditus matri ſuae, meretrix bona.

ARGVMENTVM. HECYRAE

VITIATAM in tenebris ante nuptias, cui anulum extorſerat, meretricem amans dum ignorat Pamphilus duxit uxorem grauidam ex compreſſu ſuo, Quam, peregre profectus, cum reliquiſſet domi, rediens parientem of-

ſendit furtim & apud matrem ſuam. Qua re com motus, dum repudium, inuitis parentibus, & cauſ ſam repudij neſcientibus, parat: per meretricem, apud quam anulus inuentus eſt, cognoſcit tandem ita a ſe uitiatam uxorem, & ex ſe natum filium. Primus actus colloquium continet meretricis Phi lotidis ac lenae Syrae cum Parmenone: ut per harum perſonas, quae προτατικαὶ dicuntur, argumen tum ſpectator diſcat. Secundi actus tenor in hoc eſt, Immeritam uxorem ueluti malam ſocrum, ac cuſat Laches: & conuenit Phidippum de eadem cauſſa. ſtatim poſt quorum colloquium, conqueſtio inducitur Soſtratae, quod falſum crimen inuidioſumq. ſuſtineat. Tertio actui haec adſcribun tur, Conqueſtio Pamphili peregre redeuntis, de amore ſuo circa uxorem. Paritudo Philumenae. Soſtratae uerba ſuper aegritudine nurus, quam morbo credit afflictam. Fletus Pamphili errantis, cum putat non ex ſe filium natum eſſe. Colloquium Parmenonis cum pueris a naui uenientibus, ut mox loquatur cum ipſo Pamphilo, a quo in arcem mittitur. Item Lachetis, Phidippiq. & Pamphili uerba de reconcilianda illi coniuge & eo rum ab inuicem litigioſa diſſenſio. Quartum actum haec complent. Perturbatio Myrrhinae ex interuentu mariti: & eiuſdem cum eo nimis callida ac muliebris aſtutiae diſceptatio. Soſtratae, Pamphili Lachetiſq. colloquium. Inclamatio pa tris & ſoceri aduerſum Pamphilum uxorem recuſantem. Conuentio meretricis promittentis ſe

iuſiu-

Continuo ad te properans percurro ad forum, ut dicam tibi haec·
Vbi te non inuenio, ibi adscendo in quendam excelsum locum·
Circumspicio: nusquam· forte ibi huius uideo Byrrhiam:
Rogo: negat uidisse: mihi molestũ· quid agã, cogito·
Redeunti interea ex ipsa re mihi incidit suspicio· hem,
Paullulum obsoni, ipsus tristis, de improuiso nuptiae·
Non cohaerent· P· quorsumnam istuc? D· ego me continuo ad Chremem·
Cum illo aduenio, solitudo ante ostiũ· iã id gaudeo·
P· Recte dicis, perge· D· manco: interea introire neminem
Video, exire neminem, matronam nullã, in edibus
Nil ornati, nil tumulti· accessi· introspexi· P· scio·
Magnum signum· D· num uidentur conuenire haec nuptiis?
P· Non, opinor, Daue· D· opinor, narras? non recte accipis·
Certa res est· etiam puerum inde abiens conueni Chremis,
Holera, & pisciculos minutos ferre obolo in cenam seni·
C· Liberatus sum, Daue, hodie tua opera· D· at nullus quidem·
C· Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat· D· ridiculum caput·

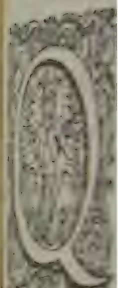
Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam uxorem ducere.
Nisi uides, nisi senis amicos oras, ambis. C. *bene mones.*
Ibo: etsi hercle saepe iam me spes haec frustrata est. uale.

ACTVS · II · SCENA · III

PAMPHILVS · DAVVS

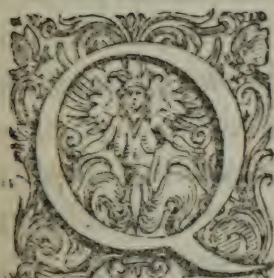
Q VID *igitur sibi uolt pater? cur simulat?* D. *ego dicam tibi.*
Si id suscenseat nunc, quia non det tibi uxorem Chremes,
Ipsus sibi esse iniurius uideatur: neque id iniuria:
Prius, quam tuum, ut sese habeat, animum ad nuptias perspexerit.
Sed, si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet:
Tum illae turbae fient. P. *quid? uis, patiar?* D. *pater est, Pamphile.*
Difficile est. tum haec sola est mulier. dictum ac factum inuenerit
Aliquam caussam, quamobrem eiiciat opido. P. *eiiciat?* D. *cito.*
P. *Cedo igitur, quid faciam, Daue?* D. *dic, te ducturum.* P. *hem.* D. *quid est?*
P. *Ego dicam?* D. *cur non?* P. *numquam faciam.* D. *ne nega.*
P. *Suadere noli.* D. *ex ea re quid fiat, uide.*

P. *Vt*

FRAGMENTVM COMMENTARII EOGRAPHII IN·TERENTIVM

In prologum Andriae Terentij

VAS faciet deintegro comoedias. *hoc eſt deintegro, cum unã Graecam in unam Latinam trãſtulerit: nunc enim tranſtulit quaſi duas: atque ex hoc uidetur Terentius illud declaraſſe, quod fecerit iure feciſſe· & per exempla feciſſe· uerumtamen iam non eſſe facturum, ut de duabus comoedijs unam comoediam faciat·* ſpectandae: *ideſt probãdae·* an exigendae: *ideſt foras mittẽdae.*

Incipit prologus Eunuchi

S Iquiſquam eſt, qui placere ſe ſtudeat bonis: *Hic prologus habet controuerſias duas, unam ex accuſatoris perſona; aliam* *ex* *defenſoris. nam & Terentius obijcit crimen, & obiectum purgat· in eo quod obijcit, talis eſt controuerſia· comoedias dedit aduerſarius, in his unã, qua priori loco cauſſam dicit a quo petitur, non ille qui petit· hoc ita quod crimen ſtultitiae eſt, & imprudentiae· ita ſtatus eſt qualitas· alia cõtrouerſia eſt, qua obijcitur Terentio, quae talis eſt, Graecam*

comoediam in Latinam transferre liceat. Eunuchum Terentius dedit comoediam parasiti & militis. quod Plautus in sua comoedia habuerit, nunc Terentius in Eunucho posuit. Reus est quod contra legem fecerit. hic status primo qualitas absoluta ex iuris ratione, deinde qualitas uenialis per ignorantiam. Nunc iam singulas utriusque explicemus.* Si quisquam est, qui placere se studeat bonis: *controuersiae principium semper est ad beneuolentiam captandam auditorum, aut a nostra persona, aut ab auditorum, aut a iudicum, aut a rebus ipsis. hic nunc utrumque complectitur, & a nostra persona, & ab auditorum. a nostra sic, Si est aliquis, qui placere se studeat bonis, & minime multos laedere, in his poeta nomen profitetur suum. ab aduersariorum, Tum si quis est, qui dictum in se inclementius existimauit esse, sic existimet.* Bonis quam plurimis : *quidam intelligunt quamplurimis bonis. nos intelligamus extrinsecus plurimos, nihil aliud posuisse nisi malos: boni enim admodum pauci sunt, ita quod dixit in numero Plurimis, qualitatem potius declarauit.* Et minime multos laedere : *Duo praecepta posuit, placere bonis, nec multos laedere, haec & hic tenuit in caussis iudicijsque publicis ita sit uersatus, ut defenderit multos, laeserit neminem.* Inclementius: *idest iniustius, acerbius.* Responsum non dictum esse quale sit prior: *Ne uideatur Terentius improbam continuo maledici subisse personam, quod prior laederet, dixit respondisse, potius*

tius non maledixisse : hoc enim est quod positum est non dictum . dictum enim Cicero de Oratore male dictum ponit, hoc est maledicere dicta dicere . sequitur controuersia ipsa est criminatio a parte accusatoris . Qui bene uertendo & eas describen do male: *Bene uertit, de Graeco in Latinum: male scribit, male uerba componit* . Idem Menandri fasma nunc nuper dedit: *aliter, Fana . nomen fa bulae Fana est. & bene addidit Nunc nuper, ut cri men istud, quod obijcit, non longi temporis, sed ut recens memoria uideatur peccati esse* . Scripsit caussam dicere: *in comoedia sua hoc argumentum est . Quidam agrum uendidit, illic habuit patriũ monumentum, in quo thesauros emptor inuenit . comperit emptor . in iudicium uenitur . utique ex ratione & ex consuetudine prior loqui debet ille qui petit . Petitor autem hic uenditor est . ut secun do loco respondeat a quo petitur hoc est emptor . At contra Luscius Lanuuinus fecit ut prior loqueretur unde petitur, quam ille qui petit . ergo propositio criminis collocata est : incipit enim eius caussae quaestio, ac primo praescriptionis est status . po testque dicere Lucius Lanuuinus reprehendi non pos sum : placuit in hac comoedia hanc praescriptionẽ solui sic, Ne frustretur ipse se, aut sic cogitet, De functus iam sum, nihil est quod dicat mihi . sed hãc, praescriptionem donat, & admonet ne peccet . quã rem subtili accusatione composuit : ex hoc enim plus accusatur . siquidem de praeteritis se donare promittit crimen . & monet quasi iterum peccatu rum .*

rum . ſimul & alia multa crimina ſe donare dicit . nunc nolle & nihilominus poſtea nolle maledicere, ſi tum laedat inimicus : quibus rebus & perſonam ſuam commendat, & aduerſarium ad confirmandam impudentiam iniecit . Ita uti facere inſtituit : *omni enim genere laborare debemus, ut aduerſarios aut in odium, aut in contemptionem, aut in inuidiam ducamus . ita enim in odium adduxit, quod dixit ſi perget laedere, ita ut facere inſtituit . in contemptionem, quod dixit eſſe tali ingenio, ut ignorauerit qui prior loqui in actione deberet . ſubiungit deinde alteram controuerſiam :* Quam nũc acturi ſumus Menandri Eunuchum poſtquam aediles emerunt : *hic a narratione incipit, quia ſupra exordium collocatum . Ergo haec tota narratio uſque ad propoſitionem criminis & quaeſtionis, quae incipit ex hoc uerſu, Exclamat furem non poetam, fabulam dediſſe, & nihil dediſſe uerborum . Pulchre primo generaliter propoſuit illam ex aduerſarij perſona : ita enim oportet, ut ſpecies ſic ſubijciatur, quae qualitatis eſt, ut diximus ſupra de Latino in Latinum transferri non licere . Haec quaeſtio ſic proponitur . Colacem eſſe Naeui et Plauti ueterem fabulam ; paraſiti perſonam inde ablatam & militis . perſonam autem hic intelligo non nomina, quod poſtea declarabo . ſubiungit reſponſionem, primo quaſi quodam ſtatu finitiuo, quae ſic iungit . Si id eſt peccatum, peccatum hoc eſt ; an hoc peccatum ſit uerum donat . hic ad qualitatem ipſam deſcendit uenialem, quam ſic propo-*

nit,

L · Bonum ingenium narras adoleſcentis · M · optimũ ·
Sed ſequere me intro, ne in mora illi ſis · L · ſequor ·
D · Quod remedium nunc huic malo inueniam? S ·
quid hoc?
Adeon' eſt demens? ex peregrina? iam ſcio: ah,
Vix tandem ſenſi ſtolidus · D · quid hic ſenſiſſe ait?
S · Haec primum affertur iam mihi ab hoc fallacia ·
Hanc ſimulant parere, quo Chremetẽ abſterreant ·
G · Iuno Lucina, fer opem, ſerua me, obſecro ·
S · Hui, tam cito? ridiculum · poſtquam ante oſtium
Me audiuit ſtare, approperat · non ſat commode
Diuiſa ſunt tẽporibus tibi, Daue, haec · D · mihin'?
S · Num immemores diſcipuli? D · ego, quid narres,
neſcio ·
S · Hicine ſi me imparatum in ueris nuptijs
Adortus eſſet, quos mihi ludos redderet?
Nunc huius periclo fit · ego in portu nauigo ·

ACTVS · III · SCENA · II

LESBIA · SIMO · DAVVS

ADHVC Archilis, quae aſſolent, quaeq· oportet
Signa ad ſalutem eſſe, omnia huic eſſe uideo ·
Nunc primum fac iſtaec ut lauet: poſt deinde,
Quod iuſſi ei dare bibere, &, quãtum imperaui,
Date: mox ego huc reuertor ·
Per, ecaſtor, ſcitus puer natus eſt Pamphilo ·
Deos quaeſo, ut ſit ſuperſtes: quando quidem
ipſe

ipse est ingenio bono,
Cumq. huic ueritus est optumae adolescenti facere iniuriam.
S. Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te esse ortum? D. quidnam id est?
S. Non imperabat coram, quid opus facto esset puerperae:
Sed, postquam egressa est, illis, quae sunt intus, clamat de uia.
O Daue, itan' contemnor abs te? aut ita ne tandem idoneus
Tibi uideor esse, quem tam aperte fallere incipias dolis?
Saltem accurate, ut metui uidear certe, si resciuerim.
D. Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego. S. edixin' tibi?
Interminatus sum, ne faceres? num ueritus? quid rettulit?
Credon' tibi hoc, nunc peperisse hanc e Pamphilo?
D. Teneo, quid erret: quid ego agam, habeo. S. quid taces?
D. Quid credas? quasi non tibi renunciata sint haec sic fore.
S. Mihin' quisquam? D. eho, an tute intellexti hoc assimulari? S. irrideor.
D. Renunciatum est: nam, qui istaec tibi incidit suspicio?
S. Qui? quia te noram. D. quasi tu dicas, factum id consilio meo.

mihi uidetur huic esse principium diuinationis. namque & illic quod subito mutata uoluntate ad accusandum descenderat, mirum dixit uideri, uel iudicibus, uel circumstantibus; ac propterea se primum id uelle dissoluere, Si quis uestrum iudices, aut eorum qui adsunt, forte miratur. uides hic uerbum nouerit, semper apponi; ita enim & hic dixit, ne cui sit uestrum mirum. hanc igitur partitionem soluit, uti dicat cur partes seni poeta dederit, quae sunt adulescentium. quod primo proposuerat, primo soluit. Oratorem me esse uoluit, non prologum. Vestrum iudicium fecit, me actorem dedit: *quod autem dixit, quod ueni eloquar, illud est, nam quod rumores distulerunt maleuoli Multas contaminasse Graecas, dum facit paucas Latinas, id esse factum hic non negat. ergo ut propositio collocata est, ita etiam solutionis est ordo seruatus: sed nunc ad interpretationem superiorum reuertamur.* Ex integra Graeca integram comoediam sum hodie acturus. *Quoniam Andria ex duabus comoedijs uidetur esse confecta quippe Ilio & Perinthia. haec Andria continentur, quod quidem criminis loco aduersarius dederat, ideo hic ex integra, inquit, comoedia integram comoediam acturus sum. ne uideatur ab altero tacta, aut ipse alteram tetigisse, sed unam comoediam & integram ad Latinum sermonem interpretatione mutasse. Denique ideo adiecit:* Duplex, quae ex argumento facta est simplici: *ut simplex argumentum sit, duplex comoedia dum &*

Latina

Latina eadem & Graeca eſt. nouam eſſe oſtendit
propterea cum a Graeco tantum dicta eſt, & Lati
no non acta eſt. Nunc primum in ſcenam proce-
dit, iccirco dicitur noua, & quae eſſet ſupra di-
xit, Heauton timorumenon, & cuia Graeca ſit, ni
partem maximam exiſtimarem ſcire ueſtrum, id di
cerem, duplex hic pronunciatio eſt, qui ſcripſerit,
& cuia Graeca ſit, ni partem maximam exiſtima
rem ſcire, id ut poſt inferatur. Nunc, quamob-
rem has partes didicerim, paucis dabo : *illud*
quod ſupra poſitum eſt, uidetur adiectum. nunc
redit ad partitionẽ ſupra collatam, cur partes adu
leſcẽtium ſenex ſumpſerit. Oratorem me eſſe uo
luit, non prologum: *Vt apud uos agerem cauſſam*
potius, non officio fungerer prologorum. prolo-
gi enim, ſicuti iam dictum, aut argumentum nar
rant, aut poetae perſonam commendant, aut au-
dientiam poſtulant. nunc autem ego apud uos actu
rus ſum cauſſam. & defendam, ſi quod fuerit for-
te in Terentium ab aduerſario, loco criminis, in-
tentatum. ideo enim dixit, Voſtrũ iudicium fecit,
me actorem dedit: ſed hic actor tantum poterit a
facundia, quantum ille potuit cogitare commode,
qui orationem hanc ſcripſit, quam dicturus ſum.
poeta, inquit, me actorem eſſe uoluit, qui tantum
in facundia excellit, et praeualet ingenio, quantum
et ego, qui eandem comoediam acturus ſum, in agen
do praeualeo. ita hic actor, hoc eſt, ego, tantum po
tero a facundia, hoc eſt non degenerabo ab eo qui co
gitauit. Nam quod rumores maleuoli diſtule-

runt:

runt: *Hic iam incipit cauſſam dicere cur uenerit, ſicut ſupra diximus: ut purget quaeſtiones ipſas & obiecta ab aduerſarijs ſoluat.* Maleuoli autem *quod dixit uel numero plurali: ut maleuoli rumores ipſi; uel ſingulari, ut ſit huius maleuoli, hoc eſt Luſcij Lanuuini.* diſtulerunt, *ideſt in diuerſum diſſeminarunt.* Multas contaminaſſe Graecas, dum facit paucas Latinas: *hoc eſt illud quod diximus quando hic praelocutus eſt, ut diceret, ex integra Graeca integram comoediam ſum acturus hodie. ita & hic, hoc ſibi crimen dicit obiectum, quod Terentius multas Graecas contaminauerit comoedias, dum paucas Latinas facit. hoc autem crimẽ Terentius non negat factum, ſed ſibi licere demonſtrat, & licere ſcilicet per aliorum exempla, quemadmodum Tullius dixit, Adductus ſum iudices fide, miſericordia, multorum exemplo bonorum. Et hic, habet bonorum exemplum.* Facturum autumat: *facturum dicit & profitetur.* Nam quod maleuolus uetus dicit: *aliud crimen eſt, quod obiectum nunc proponit, quoniam Luſcius Lanuuinus dicit Terentium non peritum artis muſicae, ad comoedias ſcribendas acceſſiſſe, praeſumente potius ingenio amicorum, non ſuo.* Arbitrium ueſtrum, ueſtra exiſtimatio ualebit: *hoc locutionis genus ſatis mirum eſt, cum dicit, de hac re uos iudicare poteritis, an id, quod obijcitur nobis, uerum ſit, ut Terentius non natura ſua fretus, neque ingenio, ſed amicorum potius, ad ſcribendas comoedias acceſſit: eſt namque rumor, quod Terentius cum Scipio-*

ne

ne Africano familiarissimus fuit, semper istas comoedias cogitarit: hoc igitur prologus nititur soluere. & quoniam non est erubescendum, tali uiro fuisse coniunctum, idcirco minus curat hoc crimen dissoluere. dicit tantummodo, Vestrum iudicium est, & uestra existimatio est. Quare uos omnes oratos uolo: *hic iam sequitur officium prologi, ut beneuolentiam petat. quae beneuolentia & in aduersarios odium concitat. quod adiecit,* Ne plus iniquum possit, quam aequum oratio. Date crescēdi copiam nouarum rerum qui spectandi faciunt copiam sine uitijs: *quoniam petitio generaliter fuerat collata, uti nobis poetis fauerent auditores, adiecit nobis sed qui sine uitijs comoedias profert, sed cum uitio adiecit.* Ne ille pro se dictum existimet: *& ne Luscius Lanuuinus etiam pro se petitum arbitretur.* Qui nuper fecit seruo currēti in uia decesse populum: *Proponit uitium quod admiserit poeta Luscius Lanuuinus. quippe cum omnis comoedia, aut errorem teneat ex amatoribus, aut iniuram meretricum, aut suppositionem filiorum, aut aliquid tale, quod ad moralitatem uidetur esse coniunctum. Quod tale hic est, cum seruus currit, cū populus decedit, quod domino insano obediat seruus. ne potius aliena a comoedijs sint. aperte ait ac breuiter ea quae sunt comoediarū explicemus. omnis comoedia aut amoris habet agnitionem, aut suppositionē amoris habet, ut ex Andria, quā quidem in agnitionē esse cognoscimus. nā cognoscitur Glycerium quia ciuis sit.*

Supposi-

Suppositionem habet, ut apud Plautũ qui est Trucu lẽtus: militi enim supponitur filius, ut exinde in me retricis affectum artius et strictius colligetur. ergo cũ uideamus haec esse necessaria in comoedijs teneri, uehementer errauit Lanuuinus, qui extra haec comoediam instituit. & seruum currere, populum per uiam discedere. quod insano seruiat domino. Vnde apertissimum uitium in comoedia reprehendit Terentius. Statariam agere ut liceat per silentium: *quidam statariam genus esse putant comoediae. alij, in quibus stantes. unde hanc sta tariam nominant: mihi enim uidetur statariam agere ut liceat per silentium, ideo dixisse, ut per petuo & stabiliter agatur haec comoedia, neque populi aduersis suffragijs foras pellatur. Ideo adiecit,* Vt liceat per silentium, *& subiungit,* Ne semper seruos currens, iratus senex, *& cetera,* assidue agendi sint mihi clamore summo cum labore maximo. *haec autem, quae nunc nominantur, propria uidentur esse personarum. nam serui officium est currere, senis irasci, parasitus autem edax est, impudens sycophan ta, leno auarus est. ergo sunt haec propria sermonis, quae necesse habeo ex necessitate personarum complere. debetis mihi potius fauere, quam aduer so suffragio conatus facere.* Mea caussa caussam hanc iustam in animum inducite. Vt aliqua pars laboris minuatur mihi: *quantum ad eum qui comoediam scribit, pertinet: potuit enim secundum morem ingenio uniuersa complere.*

ergo

ergo quia haec pronunciaturus ſum, neceſſe habeo ſilentium . ideo, inquit, propter me hanc mihi operam exhibete, ut cum ſilentio attendatis . In hac pura eſt oratio: *Quoniam ſicut dixerat laborioſas potius comoedias ad ſe deferri: lenes ad alium, ne praeiudicium huic comoediae feciſſe uideretur, quod ipſe dicit illa aut exinde iam a ſuperiori populo iudicare poſſet adiecit, In hac pura eſt oratio; experimini in utramque partem ingeniũ quid poſſit meum . non omnis aequalitas modo utrumque poſſunt: & lenia perferre, & grauia complere. Ita ait in utramque partem . quoniam ſemper in aſperioribus comprobaſtis . nunc quoque leuioribus noſſe debetis* . Vt adoleſcentuli uobis placere ſtudeant potiusquam ſibi: *ſi mihi nunc honorem per ſilentium dederitis, facile eos adoleſcentes compelletis, ut uobis placere potius uelint, quam ſibi: quoniam officium prologorum adoleſcentes ſumunt, multa in comoedijs ipſi acturi ſunt. Ita factum mihi cum mihi ex hac actione eſſe cognouerint, facile ipſi laborem hunc capere poſſint, ut uobis placeant* .

IN . PROLOGVM Adelphorum

POSTQVAM poeta ſenſit ſcripturam ſuam ab iniquis obſeruari: *Eadem conſuetudo prologi ſemel ſignata apud Terentium perſeuerat, uti magis maledictis aduerſarijs*

uersarijs respondeat. Neque sunt prologorum officia, quae compleat. Postquam poeta sensit ab iniquis obseruari: *ab aduersarijs, hoc est a Luscio Lanuuino.* In peiorem partem quam acturi sumus: *animaduertit, iniquos rapere aliter quod dictum est a Terentio, quam nos acturi sumus.* Indicio de ipse erit: *ipse uoluit de se indicium dare, uti uos iudices esse possitis, id quod facit an laudandum sit an uituperandum.* In prima fabula: *idest in prima parte fabulae. ut Virg. Vidimus obscuris primam sub uallibus urbem. Dixi in alijs comoedijs & magis in Andria, hanc fuisse consuetudinem poetis Latinis, ut crimen nō esset, aliquid de Graeco transferre in Latinum, uerum illud esse criminis simulata contingere, uel si id diceret, quod iam a Latino fuisset expressum. ergo quod adulescens quidam meretricem eripit, de comoedia tractum uidetur, quae iam cum Graeca fuisset, a Latino translata est: sed haec pars comoediae praetermissa est, ubi adulescens lenoni eripit meretricem. quod si ita est ut ille qui transtulerit aliam comoediam Graecam, hanc partem reliquerit, non uidetur a Terentio ullum crimen admissum, si id transtulit, quod apud Graecos intactum manebat, ideo adiecit:* Eandem nos acturi sumus nouā: *ut non iam hoc sit furtum, quia non a Latino dictum est: sed potius reprehensus hic locus est, qui est praetermissus: Reprehensus autem interdum significat iterum prehensus. Alia subinde proponitur quaestio, quod maledici homines frequentissi-*

me dicant Terentium adiuuari a nobilioribus: erat enim opinio quod a Laelio & Scipione & Seruilio adiuuaretur, sed hoc crimen ad gloriam reuocat: & confitetur, laudabile satis esse uiris talibus placere: Quorum opera in bello: hic Scipio Africanus est. In otio: Laelius sapientissimus. In negotio: uel Philus, uel Seruilius. Suo quisque tempore: quorum opera unuquisque usus est in necessitatibus suis sine aliqua eorum superbia. Deinde subiungit, cur officium suum non compleat, ut argumentum narret, quod senes, qui primi ueniunt, argumenti continent expositionem. & breuiter postulat audientiam. Facite aequanimitas: hoc est aequos animos ut habeatis.

IN. PROLOGVM. Hecyrae.

NON omnes comoediae Terentij a Menandro uidentur esse translatae: nā haec, quae Hecyra est, alterum Graecum habet auctorem. quis ille sit, habetur incertum. Alij Apollodorum uolunt. quid autem nunc ipsa contineat, explicabimus. cuius prologus inducitur duplex, propterea quia frequenter exclusa est, ut intelligitur. Videtur enim primam prologi partem antea dictam posteriorem, nunc esse sociatam consuetudinem quidem in omnibus diximus prologorum semper esse haec, poetam commendare, argumentum dicere, audientiam postulare. Verum cum caussa

exordij

exordij ſemper ita ſit, ut ſuſpicio uel crimen quod poſſit opinioni obeſſe in principio defendatur, eſt hic purgandum quod frequenter excluſa eſt: uidetur enim quiddam eſſe praeiudicium quod haec comoedia placere non poſſit· defenditur autem cauſſae deriuatione, per coniecturalem ſtatum· non enim, ideo quia mala, eſt excluſa; ſed quia populus in funambulo animum occupauerit · & hoc addit, quod ſemel excluſa eſt, uel quod rumor eſſet datum iri gladiatores · populus conuolauit cum tumultu deſuruit loco: hoc enim ad id pertinet quod iterum uidetur excluſa. ita in omnibus excluſionibus per cauſſae mutationem defenſio comparata · nunc uerba tractemus . Graecum nomen Hecyra Latine ſocrus dicitur · Appoſuit igitur ad faciendos dociles auditores, primum, nomen · deinde proponit quaeſtionem cum dicit: Haec cum data eſt noua, nouum interuenit uitium & calamitas, ut neque ſpectari neque cognoſci potuerit: In quo defenſio eſt magna, cum nunc dicit ſpectatam & cognitã repudiate, Deinde concluſio eiuſdem cauſſae. Ita ſtudio populus ſtupidus in funambulo animũ occuparat. nunc haec plane eſt pro noua: ergo ſi antea nullum initium huius agendae fuit, tam quam redit· & hic qui ſcripſit hanc ob eam rem noluit Iterum referre ut iterum poſſit uendere: ne obijceretur cur non repetita actio eſt poſt funambulum, ſi propter funambulum uidetur excluſa, adiecta cauſſa eſt, quoniam Terentius referre eam noluit, ut poſſit eam uendere. Alias cogno-

ſtis eius, quaeſo hanc cognoſcite: *optime admonuit ut de praeteritis poetam datum doceret, quo facilius poſſet ſcire populus, & hanc eius comoediam poſſe ſimiliter comparari*. Orator ad uos uenio ornatu prologi. ſinite exorator ſim: *Alius eſt hic prologus ſuperior, qui fuit ſuperioris excluſionis. hic uero propter excluſionnem tumultus conuenientis populi propter ſpectandos gladiatores*, Sinite exorator ſiem: *uel ſim. ſinite, inquit, quod oro impetrem*. Quo iure ſum uſus adoleſcentior: *hic prologus dicitur ab Ambiuio Turpione. quia ſenex fuerat qui eſt in ea actor, petit ergo uti pari modo utatur ſenex beneuolentia populi, qua & adoleſceus*. Nouas qui exactas fecit ut inueteraſcerent: *qui labore meo nouas comoedias excluſas ad populi aures reuocaui, & ueteres confeci*. Quas primum Caecili didici nouas: *comoediarum ſcriptor Caecilius fuit. ergo ad hunc laborem ſuum profert exemplum de altero auctore, qui populo placuerit. & oſtendit populi quodam modo rem, & ſcenae dubiam fortunam eſſe, uti comoedia excludatur aliquotiens*. Spe incerta certum mihi laborem ſuſtuli: *hic ſe commendat, quo facilius impetret quod deſiderat. laborem certiſſimum ſuſtuli. at placendi ſpes eſt, & incerta*. *Vbi ſunt cognitae, placitae ſunt. uides a ſimili quemadmodum hic argumentum & coniecturam fecerit; ſi quidem illae Caecilij comoediae, quae excluſae ſunt, quia ante non erant cognitae, poſteaquam meo labore cognitae ſunt, place*

re

re coeperunt. ergo & istae placebunt sine dubio, cum cognoscentur. Quam mihi per silentium numquam agere licitum est: *hic iam, compara tione a simili ducta & terminata, ad primã quaestionem redit: docetque sit frequenter exclusus non suo uitio, neque iudicio de comoedia: petit igitur audientiam ut populus praebeat: & ponit hic ipsam duplicem exclusionis caussam: nam primam sic colligit:* Cum primum eam agere coepi, pugilum gloria; Funambuli eodem accessit exspectatio: *Deinde actionem alteram sic memorat:* Vetere in noua coepi uti consuetudine, in experiũndo ut essem: *Hoc est ut iterum temptarem.* Refero denuo: *deinde adiecit quod utile fuerat comoediae iudicium.* Primo actu placeo: *suppo nit deinde caussam cur exclusus est.* Cum interea rumor uenit datum iri gladiatores, populus cõ uolat. Tumultuantur, pugnant de loco: *decla rata caussa uel re, ad officium prologi redit, petens audientiam.* Nunc turba non est. otium & silentium est: *& iam sublatae sunt caussae, quibus sum frequenter exclusus ad audiendum operam da tae.* Nolite sinere per uos artem musicam recidere ad paucos: *Date potius operam ut faueatis comoedias scribẽtibus. ne ars musica ad paucos reuertatur: &, si aliquid excludatur, comoediae adscribant.* Facite ut uestra auctoritas meae auctoritati adiutrix fautrixque sit. *Vos comoedias cum libenter audire coeperitis, erit studium scriptoribus maximum. unde mea ad clangendum cre-*

ſcet auctoritas. ſiquidem multi per me placebunt. & commendat ſe quod numquam pretium ſtatuit artis ſuae maximum, ut auarus uideretur. & quod maxime ipſum quaeſtum putauerit populo ſemper placere. Qui in tutelam meam ſtudium ſuum, & ſe in ueſtram commiſit fidem: *Poeta enim quodam modo auctore commendatus eſt.* Mea cauſſa cauſſam hanc accipite, ac date: *Scit ſe optimi meriti eſſe, & quam frequenter populo placuerit: & idcirco propter ſe dicit audientiam eſſe comoediae dandam.*

IN. PROLOGVM Phormionis

SEMEL *tibi datum praeceptum circa prologos perſeuerat: numquam Terentium ratione uti in prologis, qua utuntur omnes. quippe cum aduerſarius Luſcius Lanuuinus maledictis frequentiſſime eum perſecutus ſit, quibus oportet in prologo reſpondere. hanc quidem quaeſtionem etiam ipſe fecit. quod enim Terentius numquam prologis uteretur, niſi haberet aduerſarium, cui malediceret, certum eſt. Ita naſcitur hic quaſi quaedam controuerſia, qua reus efficitur Terentius, quod facit contra legem, quod iniuſte agat, omittendo prologorum conſuetudinem, & tantum maledicta ponendo. huic per qualitatem reſpondet: aduerſarium ſuũ cogere ſe, ut iſtud, quod Terentius facit, poſſit efficere.* Poſtquam poeta

uetus.

uetus·*i· Luscius Lanuuinus poetam nostrum Terentium non potuit coercere, quo minus comoedias scriberet, & hominem ad otium reuocaret, coepit eum maledictis terrere; credens non scripturum comoedias Terentium, si ei saepe malediceret·obijcit praeterea primam quaestiunculam, quod leues comoedias Terentius fecerit· criminatur, quod non fecit, quod Luscius Lanuuinus in comoedijs fecit· Ita fit obiecti criminis ex quadam aduersarij accusatione purgatio·* Tenui esse oratione & scriptura leui: *Hoc est, soliditatem in uerbis nullam, nullam in rebus· Hoc obiectum est, ostendit etiam nullam grauitatem·quoniam istud quod obiecerat, ista fecisse, ideo obiecit quod non fecit, quod fecit idem Luscius Lanuuinus·* Et sectari canes, Et eam plorare, orare ut subueniat sibi: *In qua utique perspicis nihil quod comoediarum sit· nō enim aut amator erat, aut suspicione ducitur, aut affectus est alicuius, aut irascitur pater quod nolit filius ducere uxorem, aut aliquod & horum, quod solet esse in comoedijs ut debet· primum enim quod ad comoediam pertinet idest adulescens insanus, qui affectus a comoedijs lōge uidetur alienus· quod deinde ceruam uidet fugere, & sequi canes, istud omnino a comoedia alienum est· Ita nescio quod genus dicendi est alienum· siquidem Luscius Lanuuinus in eo sit Terentius ostendit uilia se magis ista uitare: ut si quid in aduersario esse cognouerit, reprehendat quod intelligeret·* Cum stetit olim noua, actoris opera magis stetisse quam sua:

comoe-

comoedia ista, quam reprehendit, dicta a Lanuuino est, & placuit. cur potest esse praescriptio, quod reprehendi non possit ex eo quod iam populo placuit. Occurrit huic Terentius dicendo, quod si animaduerteret, quoniam cum noua comoedia, quā reprehendit, data est, actoris opera stetit, non sua. ut non magis ingenio placuerit poetae, quam actoris artificio. Nunc si quis est: *Haec est illa propositio quaestionis, quod numquam prologus a Terentio ponatur caussa, qua solet prologus dici, ut poetam commendet, ut argumentum dicat, sed tantummodo maledicat aduersario. Hanc quaestionem ut dixisset, superuacuos esse quodammodo prologos, neque illi comoediae contineri: omnis enim palma, omnis uictoria, omne certamen, in ipsa fabula continetur. comoediae sunt illae, ubi uirtus & ingenium possit peruenire ad gloriam. Hic igitur dixit in medio palmam omnibus positam, qui tractant artem Musicam. Non principia, neque extremitatem oportere considerare, sed illa, quae sunt media, quae comoediam tenent, ubi ars musica tota uersatur.* Ille ad famem ab studio uoluit hunc reijcere: *Nota aduersarij uoluntatem, quod maligne persecutus sit, uti Terentius a fama reijceretur: uendebant enim comoedias, & inde quaestum habebant. certe optime respondit, etiam aduersum quod dixit, Hic respondere uoluit, non lacessere. Fit enim iustum, cum respondemus potius maledicis, quam maledictis aliquem prouocamus. Ita cum paria referimus, crimen est nullum.*

lum. *Quod adiunxit* Quod ab illo allatum, hic ſibi relatum putet: *Commendat nunc poetam, cum ſubiungit:* De illo iam finem faciam dicendi, cum ipſe de ſe non facit: *Hic grauiter & illum peccare multa docuit, & ſe contentum eſſe reſpondere.* Nunc quid uelim, animaduertite: *ſupponit per paucos uerſus ad officium prologi, ut aliquid inſtruat de comoedia.* Apporto Epidicazomenon quam uocant Graeci comoediam: *Nomen comoediae dicere, aliquid argumenti tangere, prologi officium eſt:* quia primas partes: *hoc eſt ſummas dicet qui fecerit paraſitus Phormio non priores. ſiquidem comoediae nomen impoſitum eſt, ab eo auctore, per quem plurima aguntur.* Adeſte aequo animo: *Subiungit illam beneuolentiam, quam ſemper petit prologus. & rogat etiam ut audiatur cum ſilentio.* Ne ſimili fortuna. *Datur hic intelligi, quod haec comoedia poſt illam comoediam, quae dicitur Hecyra, eſt. ut hoc hic tetigerit, ne tali fortuna utamur, qua uſi ſumus, frequentiſſime excluſi, aliquando tamen cum labore maximo comoediam egimus, uirtute potius perſeuerantis actoris, qui totiens ſit excluſus. Ne tantum quaſi actori illam comoediam fecerit audiri uirtute, ſed perſeuerantia. Et ne ex hoc iniuriam populo feciſſet, adiecit* Bonitas ueſtra adiutans, atque aequanimitas.

Ex prima ſcena Andriae.

Argumentorum loci traduntur alij eſſe artificiales, alij inartificiales; & inartificiales quidem ex

auctori-

*auctoritate sumuntur uel opinione. artificiales ue
ro aut a personis aut a negotijs.*

*Cum autem omne argumentum rei dubiae faciat fi
dem, his uel nostram uel aduersariorum caussam
confirmamus, uel infirmamus. Quorum loci sumũ
tur, ante rem quidem, unde agitur: a persona, a
caussa, a tempore, a loco, a materia, a modo, a ra-
tione. In re, unde agitur, a toto, a parte, a gene-
re, a specie, a differentia, a proprio, a definitio-
ne, a nomine. Circa rem, unde agitur, a simili, a
dissimili, a pari, a contrario, a maiore, a mino-
re, a praecedente, ab eo quod est simul, a consequen
te. Post rem uero, ab euentu, a iudicatis. qui loci
ideo communes dicuntur, quia in omni genere caus
sarum ex his argumenta duci possunt. Nam a per
sonis consideratur patria, nomen, genus, corporis
habitudo, mores, uita, amicitia, aetas, incessus,
uultus. uel aliter a persona, nomen, natura, ui-
ctus, fortuna, habitus, affectio, studia, consilia,
facta, casus, & orationes.*

Quid uis patiar: *Sensus hic est. noli persuadere:
quantum uelit irascatur pater, quaecumque per i-
racundiam fecerit, sustinebo.*

Nec tu ea caussa minueris haec, quae facis: *Hoc
quidem obscure dictum est, sed est sensus. Vnde tu,
sententiam suam ne mutet Chremes, haec, quae fa
cis, mutare noli, ut ad amicam uadas.*

Non sat commode diuisa sunt temporibus: *Non bene, inquit, haec diuisisti: neque tempori-
bus tradidisti, ut nec ante, nec post, puella parere*

potuerit,

potuerit, nisi cum me praesentem audiuit ·
Num immemor es discipuli? *Ac si diceret, si Pamphilus diuisit, techna discipuli ad magistrum respicit · & est argumentum a maiore ad minus ·*
Hoc nisi fit puerum ut tu uideas: *Per antisagogen est sensus: uidebis puerum & remouebuntur nuptiae ·*
Qui scis ergo, nisi periculum feceris: *Periculum est temperamentum · ut Cicero: Quando tu tui periculum fecisti · Item ipse in Eunucho: Fac periculum in litteris · & est palilogia: quae fit quando nomen repetitum uehementius significat, ut At istuc periclum in filia fieri: nam istud nomen per metonymiam dictum est, quia in periculis multa temptamus ·*

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

M. ANTONII MVRETI

ARGVMENTORVM ET . SCHOLIORVM IN . TERENTIVM LIBER

DVM AFRICANI uocem diuinam] *Antea legebatur, Voce diuina. ego hoc Latini ser monis consuetudinem pati non puto: neque enim, Aliqua re, sed, Aliquam rem inhiare, dicimus. Plautus,*

-- Inhiat aurum, ut deuoret. Itaque ratus sum, sine periculo posse mutari. Sic paullo infra, cum in omnibus libris legeretur, - Abiit in Graeciam in terram ultimam: ausus sum prius illud, In, expungere: quod & uersum corrumpebat, & ora tionis, ut ego quidem arbitror, puritatem. Terram enim Graeciam, & Terram Italiam, & simi lia, ueteres saepe dicebant.

Iussus ante Caecilio recitare.] *pro Cerio, quod nomen nihil est, & tamen hoc loco in omnes libros irrepserat, Caecilium reposui, fretus auctoritate Eusebij, qui hoc ipsum, quo de hic agitur, narrat in Chronicis. Caecilium autem poetam comicum accipio.*

Consularibus ludis] *consularium ludorum nulla alibi, quod sciam, mentio. Consualibus, non, Con sularibus, legendum forte sit. sunt autem Consuales ludi ijdem cum Circensibus, siue Romanis.*

Iliadem instar tragoediae, Odysseam ad imaginem comoediae] *Aliter sentit Aristoteles; cuius auctoritate facile huius grammatici opinio praepōderatur. eius uerba sunt* ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς

Ωσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητικῆς Ομηρος ἦν (μόνος γὰρ, οὐχ ὅτι εὖ, ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν) οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμῳδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας. ὁ γὰρ μαργείτης ἀνάλογον ἔχει ὥσπερ Ιλιὰς καὶ Οδυσσεία πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας.

Ne quiſquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, ſiluere.] *In alijs, Lata lege ſanxerunt. inepte. hoc enim ſignificat: ſiluiſſe poetas, ideſt, deſiiſſe, ciuem nominatim proſcindere, cum lex illa lata eſſet. atque hoc ipſum eſt, quod ait Flaccus,*

– lex eſt accepta, chorusque
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.

Prorſae orationis] *Proſam orationem qui dicunt, facere imperite puto. Prorſum antiqui rectum uocabant: unde Prorſi limites apud Feſtum, eoq. uocabulo in hunc ſenſum reperio uſum Senecam in his uerſibus ex Troade,*

Et qui renatum prorſus adiſpiciens diem,
Tepidum rubenti Tigrin admiſcet freto.

Sed & Prorſam uocabant deam, quae rectos fetus educeret: de qua locum hunc A. Gellij lib. XVI. *ita ſcriptum in ueteribus libris uidere memini: Huius periculi deprecandi gratia arae ſtatutae ſunt Romae duabus Carmentibus, quarum altera Poſtuerta nominata eſt, Prorſa altera: a recti, peruerſiq. partus & poteſtate, & nomine. Nunc autem ibi quoque corrupte legitur, Proſa. Quia*

igitur,

igitur, Prorsum, ut dixi, rectum est, iccirco solutam orationem Prorsam nominarunt; quod essent in ea uoces recto fere ordine, &, ut naturae ferret impetus, collocatae. contraq. Versum dixerunt, in quo esset orationis genus, ut Cicero loquitur, uersum atque mutatum.

Haec scripsi olim: sed postea attentius cogitanti uenit in mentem, ueteres dixisse Susus & Susum, pro Sursus & Sursum: itidemq. Deosum pro Deorsum. quare opinor eodem modo receptum, ut pro oratione prorsa dicerent Prosam.

Vt nusquam non resecuerit] *Alij, cum incidissent in libros, ex quibus primae syllabae huius uerbi euanuerant, ex illo Cuerit, fecerunt Cauerit, aut Curauerit. Huius generis peccata plurima in optimis quibusque scriptoribus alias indicabo.*

Nihil ad populum facit actorem uelut ex tragoedia loqui] *quidam liber uetus, Exstragem loqui. puto legendum, Extra rem loqui. delendumq. illud Velut. Apud Plautum autem, ut & apud Aristophanem, multa saepe loquuntur actores extra rem ad populum. apud Terentium nihil tale.*

Togatas a scenicis atque argumentis Latinis] *quos dicit Latinos scenicos? an hic quoque deprauata scriptura est? quod equidem ita existumo: legendumq. A scenis &c. Scenam cuiusq. fabulae uocabant, ubi quidq. actum fingeretur. quemadmodum scena omnium Terentianarum est Athenis aut in agro Attico, Plautinae Amphitruonis Thebis, Captiuorum in Aetolia, aliarum alibi,*

ac plerumque Athenis: quod oſtendunt hi Plautini uerſus ex Menaehmis:

Atq· hoc poetae faciunt in comoedijs,
Omnis res geſtas eſſe Athenis autumant,
Quo uobis illud Graecum uideatur magis·

Sic in tragoedijs Euripidis notari uidemus ubi cuiuſq· ſcena ſit· ἡ σκηνὴ ἐν τῇ ἀντιπέραν τῆς Θράκης χεῤῥονήσω, ἡ σκηνὴ ἐν Ἄργει. *& ſimilia·*

Ab diuturna imitatione] *ſuſpicor legendum, Ab iucunda imitatione· eamq· coniecturam libri ueteres, ſi quis eos inſpiciat, adiuuant·*

Latinae fabulae primo a Liuio Andronico ſcriptae ſunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta, & actor fabularum ſuarum fuiſſet] *In alijs libris, Cum etiam tum recentius idem & poeta &c· Locus aperte corruptus eſt: quem equidem ita legendum cenſeo: Latinae fabulae primo a Liuio Andronico ſcriptae ſunt; cum, etiam tum ad cuncta recentibus, idem & poeta, & actor fabularum ſuarum fuiſſet· Vt hoc ſignificet, ideo eundem & poetam, & actorem fuiſſe, quod Romani etiam tum ad eiuſmodi omnia rudes eſſent· uide Liuium lib·* VII·

Omnium autem comoediarum ſcripta] *Lego, Inſcripta· ita autem uocat inſcriptiones·*

Nam ludorum quattuor ſunt ſpecies] *Difficile dictu eſt, hoc loco non multis in uerbis quam multa peccata ſint· primum, quattuor tantum ludorum genera, ſiue, ut iſte neſcio quis loquitur, ſpecies· ubi igitur Florales? ubi Romani? ne cete-*

ros

ros persequendo sim longior. deinde Apollinares ludos numerat inter eos, qui ad curam aedilium curulium pertinerent. falso. exstant apud Liuium, & Macrobium carmina Marcij uatis, quae eos ad praetoris urbani curam pertinuisse demonstrant. Apollini censeo uouendos ludos, qui quotannis communiter Apollini fiant. ijs ludis faciendis praesit is praetor, qui ius populo plebiq. dabit summum. Idem confirmat M. Tullius oratione decima in Antonium; ubi, de Bruto loquens, Qui inquit, cum praetor urbanus esset, urbe caruit, ius non dixit, cum omne ius populi R. recuperasset. & paullo infra: Qui ne Apollinares quidem ludos, pro sua, populiq. R. dignitate apparatos, praesens fecit, ne quam uiam patefaceret sceleratorum hominum audaciae. Errat etiam in eo, quod Megalenses magnis dijs consecratos fuisse arbitratur. non enim Megalenses, sed Circenses, siue Romanos Conso & magnis dijs, ex Asconio; Megalenses autem magnae deum matri sacros fuisse, ex Liuio & alijs cognoscitur. Nam quod Antonius Goueanus a Megalensibus Megalesia distinguere, Megalenses autem eosdem cum Romanis facere uoluit; aeque in utroque falsus est. Locus est Ciceronis ex oratione de responsis haruspicum: Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templum in ipso Matris magnae conspectu Megalensibus fieri celebrariq. uoluerunt? qui sunt more institutisq. maxime casti, sollemnes, religiosi: quibus ludis primum ante po

puli conſeſſum ſenatui P. Africanus iterum conſul ille Maior dedit, ut eos ludos haec lues impura pollueret. quo ſi quis liber aut ſpectandi, aut etiam religionis cauſſa acceſſerat, manus afferebantur: eo matrona nulla adijt propter uim conſenſumq. ſeruorum. Ita ludos eos, quorum religio tanta eſt, ut ex ultimis terris accerſita, in hac urbe conſederit, qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur Latino, ut uocabulo ipſo & appetita religio externa, & Matris magnae nomine ſuſcepta declaretur, hos ludos ſerui fecerunt, ſerui ſpectauerunt, tota denique hoc aedili ſeruorum Megaleſia fuerunt. Hunc locum totidem uerbis citat Goueanus; & ex eo colligit, a Megalenſibus alia eſſe Megaleſia, quod Cicero Megaleſia Megalenſibus celebrari ſolita dicat. deinde tradit ludos Megalenſes eoſdem eſſe, qui Circenſes, Romani, Magni nominantur. quae cum dicit, non animaduertit in quam difficiles ſeſe rerum abſurdiſſimarum laqueos induat. non abutar pluribus argumentis, neque committam, ut mea oratio, hunc ueluti patentem alienae reprehenſionis nacta campum, iuueniliter in eo exſultare uideatur. tota res uno uerbo confici poteſt. nam ſi ludi Megalenſes committebantur pridie id. Apr. ut ex Liuio conſtat; ludi autem Romani pridie Kal. Sept. ut e priore actione in Verrem cognoſcitur: quis eſt uſque eo hebes, qui non uideat, ut ijdem ſint Megalenſes & Romani, nullo modo fieri poſſe? Ego uero, ne dicam dolo, uocem illam, Megalenſibus, e Ciceronis lo-

co.

co, quem paullo ſupra recitaui, & expungendam puto, & e gloſſemate aliquo in ordinem Ciceronis uerborum irrepſiſſe ſuſpicor. Sunt igitur eadem Megaleſia cum Megalenſibus, neque dicta ſunt ἀπὸ τῶν μεγάλων σιῶν, *ut hic grammaticus nugatur, ſed a Magna matre, cui dicata erant: cumq. initio Megalenſia dicerentur, detrita, ut ſaepe fit, littera, Megaleſia nominata ſunt. Itaque Feſtus, Megaleſia, inquit, ludos Matris magnae appellabant.*

Μεγάλυς σιὸς] *antea legebantur coniuncte,* μεγαλεσίους, *quam uocem nuſquam apud probatos auctores reperiri arbitror.*

Hinc Vlixem palliatum ſemper inducunt] *Omnino legendum eſt, Pileatum: & paullo infra Pileatos, non, ut uulgo, Palliatos. Cum enim Vlixes pileatus pingeretur, ueriſimile eſt pileatum etiam induci ſolitum. Pileatus autem pingi ſolebat, ex uerſu quodam Homeri,* μέσσῃ δ' ἐνὶ πῖλος ἀρήρει. *Ac primus eum ita pinxiſſe dicitur Apollodorus, pictor nobilis, quem ait Plinius primum penicillo gloriam contuliſſe. Paullo poſt, ubi legitur* Huius enim uirtutis, *lego,* Huius enim uirtus.

Diuerbijs, & canticis] *ita emendaui, coniectura tantum adductus, cum partim librorum, De authenticis, partim, Deuerbijs authenticis, haberent.*

Adnotandum ſane puellarum &c.] *falſum eſt, quod hoc loco admonet Donatus, puellas liberales nuſquam in palliata loqui. loquitur in Heauton timorumeno*

morumeno Antiphila, in Curculione Planesium, in Epidico uirga illa, Stratiphoclis soror. Pluribus exemplis nihil opus est.

Nihil ergo secus factum est.] *In alijs Secus, in alijs Secius: ego Sequius legendum puto. Valet autem Sequius, minus bene, aut minus bonum. neque est, cur dubitetur de integritate loci illius apud Liuium lib.* 11. *Inuitus, inquit, quod sequius sit, de meis ciuibus loquor. Sic Afranius apud Sosipatrum: Sin, id quod non spero, ratio talis sequius ceciderit.*

IN. ANDRIAM. TERENTII

ARGVMENTVM

HREMES, & Phania fratres Athenienses fuerunt. eorum Chremes, profecturus in Asiam, Pasibulam filiolam, quam tum unicam habebat, fratris fidei credidit. profecto eo, contingit, ut in Graecia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cum imposita secum in nauim puella ad fratrem iter cepisset, ui tempestatis fracta naui, apud Andrum insulam eiectus est. ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem haud magna in re; a quo tamen benigne humaniterq. exceptus, non ita multo post moritur. Hospes Andrius relictae apud se puellae commutat nomen, & pro Pasibula Glycerium nominat: cumq. per aliquot annos eam cum filia Chryside, pari utramque studio, educasset, decedit ipse quoque de uita. Chrysis, quae se & orbam, & inopem uideret, abrepta secum Glycerio, Athenas nauigat: ubi cum aliquandiu uitam lana telaque tolerasset, ad postremum adolescentum blanditijs, & pollicitationibus uicta, quaestum corpore facere incepit. Ventitabat ad eam inter ceteros Pamphilus, Simonis filius, probus & liberali praeditus ingenio adolescens: qui non Chrysidis ille quidem, sed ipsius Glycerij mirifico quodam amore percussus, primus, solusque

corpus

corpus cum ea commiscuit, fidemq. iam grauidae dedit, eam sibi uxorem fore. Susceperat & postea Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eamque (iam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adolescentis impulsus fama, collocare cupiebat. Quid multa? ultro ad Simonem uenit, cum eo nogotium conficit. inscio Pamphilo, de communi senum sententia, faciendis nuptijs constituitur dies. Adhuc haec erant: cum Chrysis moritur. ibi primum Simo de filij amore cognouit. nam cum ambo una in funus prodijssent; accidit, ut, posita in ignem Chryside, Glycerium se, prae doloris impatientia, eodem coniectura uideretur. Accurrit Pamphilus; eamque mediam amplexus, ita consolari coepit, ut plurimas minimeq. dubias totius rei significationes daret. itaque uenit ad Simonem postridie Chremes; condicionem renunciat: comperisse se, Pamphilum peregrinam illam habere in uxoris loco. nescius, ex se natam esse eam, qui ita contumeliae caussa peregrinam nominaret. gaudere, ea re intellecta, Pamphilus: dolere contra, ac ringi Simo. aduenit interea dies, qui nuptijs initio fuerat praestitutus. Simo, ueteratoria quadam calliditate, simulandas sibi, ad pertentandum filij animum, nuptias statuit: hoc cogitans, si abnueret filius, ueram sibi obiurgandi illius caussam fore; quae ad eum diem nulla satis iusta fuerat: sin annueret; facile se, quod uellet, a Chremete impetraturum: atque ita uero nuptias, dijs adiuuantibus, factum iri. praeteriens

igitur

igitur apud forum, securo iam, et nihil tale metuenti filio, Pamphile, inquit, abi domum, ac deos comprecare: uxor tibi ducenda hodie est. hoc dicto, uelut improuiso quodam iaculo, sauciatus adolescens, quid ageret, aut quid consilij caperet, nesciebat: cum ad eum Dauus, uafro admodum, ac uersuto ingenio seruus, animaduersa senis astutia, accurrit. Erat tum una cum Pamphilo Charinus, qui adolescens miro quodam amore Philumenae incensus, frustra saepe tentatis illius nuptijs, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se saluum uellet, ut uel eam ne duceret, uel saltem nuptijs dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidem caussa bono esse animo, atque omnia ad impediendas nuptias moliri, iubebat: se, quantum in se esset, effecturum, ea ut ne daretur sibi. adueniens, ut dixi, Dauus, Charinum, iam spei plenum, abire ad ambiendos senis amicos iubet: deinde seorsum Pamphilo coniecturas suas aperit, persuadetque, ut patri dicat, se paratum esse uxorem ducere: nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem praecideris, & non erit tamen uerendum, ne nuptiae fiant; numquam enim Chremes tibi, semel repudiato, filiam suam iterum commissurus est. Haec ita de serui consilio acta, longe aliter cecidere, ac putabantur. exorat enim Chremetem Simo. ita res in uerarum nuptiarum discrimen adducitur. Forte eo ipso die Glycerium, exactis temporibus,

puerum

puerum peperit. eum puerum Dauus, cum aliter nuptias disturbare non posset, pro foribus aedium Simonis ab ancilla collocandum curat. in eum cum incidisset Chremes, & e Pamphilo natum esse cognosset, rursum abducit animum a nuptijs. turbae maximae concitantur: donec aduenit Crito Andrius, qui, quod Chrysidi genere proximus fuisset, ad cernendam illius hereditatem Athenas uenerat. eius interuentu Chremes filiam agnoscit: ita, summa omnium laetitia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

SCHOLIA

MODOS. FECIT. FLACCVS. CLAVDII.] *In alijs, quos quidem uiderim, omnibus,* FLACCVS CLAVDII. FILIVS, *quod equidem concoquere non possum. neque enim cum pater alicuius notandus erat, nomine eum, sed praenomine, aut certe cognomine notabant. uerbi caussa, non ita ut dicerent,* M. TVLLIVS. CICERO. TVLLII. F. *certe enim, si Tullius est, Tullij filius sit, necesse est, aut iure naturae, aut iure ciuili. Sed hoc modo,* M. TVLLIVS. M. F. CICERO. *quo modo igitur retineri potest scriptura haec,* FLACCVS. CLAVDII. FILIVS? *nondum enim adduci possum, ut assentiar homini doctissimo, Antonio Augustino, qui Claudium ueteribus non nomen modo, sed praenomen quoque fuisse ait. deinde ut in gente Valeria, & Horatia Flacci cognomen*

men fuisse notissimum est: ita in Claudia fuisse non puto· postremo hunc Flaccum, quisquis est, ciuem Romanum natum fuisse, non est credibile, cum ignominiosa esset apud Romanos scenicorum artificiorum tota fere tractatio: sed aut seruum alicuius ciuis R. aut certe libertum: quorum utrouis posito, illud, CLAVDII · FILIVS, *stare non potest· Deleui igitur uocem,* FILIVS, *eo fidentius, quod in ceterarum fabularum inscriptionibus nullus omnino est, qui eam habeat, antiquus liber·*

4· Faciunt ne intellegendo] *Adsentior ijs, qui locum hunc per interrogationem efferendum putant: etsi aliter Donatus·*

ACTVS · PRIMI · SCENA · PRIMA] *Scena quid sit, notum est omnibus· quod autem actus fabularum partimur in scenas, aliamq· primam scenam, aliam secundam, & sic deinceps, dicimus; quam perite & intelligenter id fiat, quaerendum puto· equidem, libere ut dicam, grammaticorum hanc, non poetarum, esse partitionem arbitror: neque credo scenam pro parte actus apud ullum probatum scriptorem, si grammaticos excipias, legi· itaque neque apud Plautum ulla scenarum mentio est; & in Terentij fabulis aliter ab alijs distinguuntur: & in ueteribus Terentij libris, etiam impressis, neque prima, neque secunda, neque ulla omnino scena nominatur·*

5· Sed ijs, quas semper, &c.] *Donatus annotat, fidem & taciturnitatem artes uocari· recte: artes enim antiqui & uitia, & uirtutes uocabant· Terentius*

rentius Adelphis: - Primarum artium magis principem. Salluſtius: Quae utraq. ijs artibus auxerat, quas ſupra memoraui. Plures locos congerere me memini ad hanc rem, in ſcholijs, quae olim Lutetiae in hunc poetam edidi. animaduerto autem, Ariſtotelem quoque nonnumquam, τῶν τεχνῶν nomine, uirtutes etiam amplecti, ut cum ait in ſecundo Νικομαχείων. Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖται, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι.

5. - feci, e ſeruo ut eſſes libertus mihi.] Ariſtoteles in Elenchis, Theon in progymnaſmatis, & alij pro orationis ambiguae exemplo citant hunc uerſum, Ἐγὼ σ' ἔθηκα δοῦλον ὄντ' ἐλεύθερον. quem propter ſententiae ſimilitudinem Franciſcus Fabricius homo eruditus putauit Menandreum eſſe, cui hic Terentianus reſponderet. Cui hac in re non adſentior. Nam in Andria Menandri ſolus ſenex principio loquebatur: in Perinthia autem ſenex cum uxore, quam alloquenti certe uerſus ille non conuenit. Hoc autem didici ex Donato exponente locum illum ex prologo,

Quae conuenere, in Andriam ex Perinthia &c.

Tum praeterea Ariſtoteles Menandri fabulas numquam uiderat: id quod ex ipſa temporum ratione manifeſto cognoſci poteſt.

5. - nam iſtaec commemoratio] Demoſthenes περὶ ςεφάνου. Τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τὸ ὀνειδίζειν.

5. Liberius uiuendi fuit poteſtas; nam antea]

Fuit,

Fuit, in hoc uerſu monoſyllabum eſt: & in quarta ſede pes ille, qui creticus dicitur. Scio autem ſuper hoc pede, ecquid in iambicum carmen reciperetur, an minus, uarias eruditorum hominum & fuiſſe, & eſſe ſententias. ego, antequam hac de re ſtatuam, quid in quaeſtione uerſetur, etiam atque etiam conſiderandum puto. Nam ſi hoc quaeritur, data quibuſdam hominibus in Terentio, & Plauto addendi, detrahendi, inuertendi, mutandique licentia, poſſint ne omnes illorum poetarum iambici uerſus ita componi, ut nuſquam in eis creticus reperiatur: facilis & expedita res eſt: ipſe mehercules iambus, ſi hoc concedatur, ex eo ipſo, cui nomen dedit, uerſuum genere moueri queat. Sin hoc agitur, nulla temeraria mutatione conceſſa, multi ne ſint in utroque horum poetarum uerſus, quorum dimenſio explicari ſine cretico non queat: ego uero innumerabiles poſſe proferri arbitror. proferam paucos, ex quibus de ceteris coniectura capiatur.

Ex Andria.

Futura eſſe audiuit, ſed ipſe exit foras.

Goueanus particulam, Sed, delere auſus eſt. parum conſiderate. poterat alio confugere, & dicere, pronomen, Ipſe, interdum priore correpta enunciari.

Ex eadem.

Nihil propter hāc rem: ſed eſt, quod ſuſcenſet tibi.
Quidnam eſt? puerile eſt. quid eſt? nihil. quin dic, quid eſt.

L·Bonũ ingenium narras adolescẽtis· M· optumũ·
Eius morte ea ad me lege redierunt bona·
Adeon impotenti esse animo, ut, praeter ciuium·

Piget plura, uel ex hac ipsa, uel ex alijs fabulis colligere: sunt autem innumera: nunc pauca ponam ex Plauto·

Non omnes possunt olere unguenta exotica·
Tu tibi istos habeas turtures, pisces, aues·
Qui scis, an tibi istuc eueniat prius, quam mihi?
Quo modo occepistis, bibite, pergraecamini·
Tace, atque abi tu rus· ego ire in Piraeeum uolo·

Male autem in hoc uersu uulgo legitur, Abiturus· porro uerbum Abi posteriore correpta enunciatur, ut & alijs apud eundem, & apud hunc quoque poetam sat multis locis· Atque haec e principio Mostellariae deprompta sunt omnia· quod si quis ceteras fabulas excutiat, non dici potest, quam multa sit deprehensurus, quae sine uiolentis, ut ita dixerim, mutationibus creticum effugere non possunt· uideo & Anacreontem hoc pede in uersibus suis usum, cuius illud est:

τέρπει με κ' ἀφροδίτη,
καὶ πάλιν θέλω χορεύειν. Et illud:
τὰς δὲ φροντίδας μεθῶμεν.

Sed & multis alijs locis eundem pedem adhibuit·

6· Quod plerique omnes] Prisc· lib ·XIIX· admonet, hanc loquendi rationem manasse ab Atticis: eos enim ita loqui solitos, πλείονες δὴ πάντες τοῦτο λέγουσιν ἄνθρωποι.· Sic & in Heauton timorumeno,

– Dixi

- Dixi pleraque omnia.

6. - huc uiciniae.] *Sic in Phormione, Hic uiciniae. Nonius tamen, & Priscianus, & Carisius, Huic uiciniae, legunt: certeq. in quattuor scriptis libris, quibus usus sum, Huic uiciniae, aperte legitur.*

7. Perduxere illuc secum,] *Perducuntur, ait Donatus, necessitate coacti. Confirmat hanc interpretationem Asconius, qui in locum illum ex primo accusationis, Lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: Lenones, inquit, sunt scortorum, perductores etiam inuitarum personarum. Perductorum nomine usus est & Tertullianus in Apologetico, his uerbis: Nam si qui forte uere de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, &c.*

7. - quis heri Chrysidem habuit?] *honeste dictum, pro, Quis cum Chryside rem habuit. Ita intelligendum est illud e nono epistolarum: Sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset obiectum, habere eum Laida: Habeo, inquit, non habeor. nam & Graecos ita nonnumquam loqui constat. Lucianus.* Τὸν στρατιώτην Θαῒ τὸν ἀκαρνᾶνα, ὃς πάλαι μὲν Ἀβρότονον εἶχεν. &c.

7. - symbolam dedit] *Ne quis putet a Faerno primo hunc locum ita emendatum esse, in editione mea anni* ∞DLIIX *recte legebatur* Symbolam. *Faerni autem emendationes non nisi septennio post prodierunt. Sic & paullo infra ex illo uersu,*

Quid obstat, cur non uerae fiant? audies.

uideri uoluit primus ſuſtuliſſe uocem Igitur, quae uerſum corrumpebat: quae tamen decennio ante, hoc eſt, anno ∞ DLV. *cum primum emendatus a me Venetijs prodijt Terentius, ſublata erat. Quin-etiam, niſi me fallit animus, prior eam Goueanus multo ante ſuſtulerat. Sed id Faerni hominis alioquin & eruditi & acuti ingenium fuit. Non libenter probabat aliena: &, quae probabat, malebat uideri ſua.*

7. Nam, qui cum ingenijs conflictatur eiuſmodi] *conſentiunt libri. non uideo tamen, quo modo uerſus ſtare poſſit. Si haberem libros, qui me adiuuarent, libenter hoc modo legerem,*
Nam, qui conflictat cum ingenijs eiuſmodi.
Si quidẽ uerbo, Conflicto, uſus eſt et in Phormione.

7. Cum illis, qui amabant Chryſidem,] *puto legendum, Amarant.*

9. - honeſta oratio eſt.] *In quibuſdam libris, Honeſta ratio eſt. ſed hanc ſcripturam & ueteres libri, & ipſa carminis ratio, & Latine loquentium conſuetudo confirmat. Cicero enim, quem ſtudioſe feciſſe conſtat, ut multas loquendi formulas ab hoc poeta deſumptas in ſua ſcripta tranſferret, hac ipſa ſaepe uſus eſt. unius nunc loci uenit in mentem, qui eſt in ſecundo de Officijs: Dictu quidem eſt procliue: itaque uulgo loquuntur, ſeſe in beneficijs collocandis mores hominum, non fortunam, ſequi. honeſta oratio eſt: ſed quis eſt tandem, &c.*

11. Nunc haec dies aliam] *Plautinum eſt ex Mercatore:*

catore: Itidem ut tempus anni aetatem aliam, aliud ſactum conuenit.

11. D. Hoc quid ſit? S. omnes qui amant] *In dimetiendo uerſu, Qui, non eliditur: ſed ita permanet, ut in illo Virgilij;*

Credimus, an qui amãt, ipſi ſibi ſomnia fingũt? Eius autẽ generis apud hũc poetã ſatis multa ſunt.

12. neque tu hoc dicas tibi non praedictum,] *Ita eſt aperte in meo ſcripto, & in altero eorum, qui in Antoniana huius ciuitatis bibliotheca aſſeruantur: eſtq. haec uera huius loci lectio: quidquid interpres de tribus negationibus comminiſcatur. Faernus cum eam omnium ueterum librorum conſenſu confirmari teſtatus eſſet, maluit Donatum ſequi: quem ego hoc quidem loco nihil moror. Similis autem huic locus quidam eſt apud Plautum in Pſeudolo.*

13. Audiui Atchillis iamdudum: Lesbiam adduci iubes] *Goueanus de ſuo addit particulam, Quod: Hoc modo, iamdudum quod Lesbiam adduci iubes. uidelicet quia putauit hos omnes uerſus iambicos eſſe. ſed falſus eſt. ſunt enim omnes trochaici quadrati catalectici, praeter poſtremos duos, qui ſunt iambici quadrati acatalectici.*

14. Vxorem decreuit dare ſeſe mi hodie] *In alijs, Decrerat. ſed & meus ſcriptus habet, Decreuit; & is, qui in hac urbe abhinc annos octuaginta duos impreſſus eſt: cuius ego poſthac teſtimonio cum utar, ueterem Venetum nominabo. qui quidem liber, etſi, ut illa erant tempora, men*

dis innumerabilibus ſcatet; tamen ita multa, ita praeclara ueteris ſcripturae ueſtigia retinet, incredibile ut mihi auxilium attulerit ad locos perplurimos corrigendos. Decreuit, autem, quin hoc loco melius ſit, dubitari non oportet: loquitur enim non de primo illo conſilio, quo nuptiae in hunc diem conſtitutae fuerant: (tunc enim non eſſet, cur diceret, - Non ne oportuit praeſciſſe me ante? quippe qui id ſatis multo ante cognoſſet, ut e multis huius fabulae locis colligitur) ſed de ſecundo, quod patrem ſubito atque ex tempore cepiſſe arbitratur. Cum haec iam ſcripſiſſem, animaduerti in libro quoque ſcripto Bernardini Lauretani, Decreuit, non Decreuerat, legi. Faernus ait, DECREVIT in pauciſſimis, iisq. recentiſſimis libris legi. Ego amplius duodecim ſatis ueteres uidi, in quibus ita ſcriptum eſſet: omninoq. iudico eam ſcripturam rectam & ueram eſſe.

14. Adeon hominem inuenuſtum] *Inuenuſtum, hoc loco accipere debemus, in rebus amatoriis infortunatum, & infelicem: quod Graeci dicunt,* ἀναφρόδιτον. *Lucianus.* ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλως ἀναφρόδιτός εἰμι εἰς τὰ ἐρωτικά. καὶ δύο γοῦν, οὓς μάλιστα ὑπερηγάπησα, τὴν Δάφνην, καὶ τὸν Υάκινθον, ἡ μὲν ἀποδιδράσκει με καὶ μισεῖ, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ δίσκου ἀπώλετο. *& uenuſta interdum eſt* ἡ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς εὐδαιμονία. *Terent. Quis me eſt fortunatior, uenuſtatisq. adeo plenior? Vbi tamen Nonius legit, Vetuſtatis: ſed falſo, ut puto.*

14. Pro

14. Pro deum, atque hominum, nullon ego] *Dimeter est iambicus, quales etiam duos paullo supra octonarijs admiscuit. in alijs legebatur, Pro Deum, atque hominum fidem, nullon ego: quo modo si legas, uersus stare non potest. neque tamen ausus essem illud, Fidem, expungere, nisi primum uidissem abesse a meo scripto; deinde meminissem, eodem modo locutum hunc ipsum poetam in Phormione, – Pro deum immortalium, Negat Phanium hanc sibi cognatam esse Demipho? Vbi etiam consimilem e Ciceronis Oeconomico citat interpres locum, Quid igitur, pro deum immortalium, primum eam docebas, quaeso? Aliter Faernus. sed suum cuique.*

15 – hoc incertum quorsum accidat:] *Quorsum cadat. Accidere enim uetere latina lingua est cadere. ut, cum dicimus, Accidere ad genua. Ennius: Caesa accidisset ad terram abiegna trabes.*

17. Quaeso edepol, Charine, quoniam id fieri, quod uis, non potest; Velis id, quod possit.] *Fuit haec sententia summi philosophi Aristotelis, de quo apud Stobaeum haec leguntur.* Ἀριστοτέλης εἶπεν, ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα, ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι, ὡς γίνεται.

18. Neque pol consilij locum habeo, neque auxilij copiam.] *Hunc uersum, ut in omnibus libris repereram, ita reliqui, summa ipsorum consensione permotus: puto tamen ita legendum,*

Neque pol auxilij locum habeo, neque consilij copiam. nam & Charinus hoc ordine proposuerat,

auxilium, consilium, expetens. & ipsa uersus ratio, ut ita legas, exigere uidetur.

21. Egomet continuo ad Chremem] *Liber meus, Ego me continuo ad Chremem: quod mihi quidem multo uenustius uidetur.*

23. qui se sciret, non deserturum,] *Vnum habeo librum ueterem, in quo scriptum est, Qui se sciret non desertuiri.*

25. Etenim ipsus secum.] *Mirifice placet, quod Faenus ex Donato, & ex auctoritate libri Vaticani uocem Recta deleuit.*

27. Num immemores discipuli?] *Alij emẽdant, Num immemores discipli? ego nihil mutandum censeo: in tertia enim huius carminis sede esse pedem, qui proceleumaticus dicitur: ut in illis,*

Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Non fiet: hoc modo sine te exorem. scilicet.
Ita faciam. quid? quid aliud uolui dicere?

nam quod Ioachimus Camerarius & hunc pedem, & amphimacrum ab iambico excludit; mihi quidem multis de caussis non placet. eas caussas tunc explicabo, cum Plautum a me emendatum in publicum emittam: quod, si uita suppeditabit, cito fore confido.

27. Adhuc Archilis quae assolent, quaeq. oportet] *In ueteribus, Oportent. Sunt autem hic aliquot uersus, quorum dimensionem explicare ex ueteribus libris non potui, ex ingenio nolui.*

28. Tibi uideor esse, quem tam aperte] *In alijs, Tibi uideor, quem tam aperte. Goueanus intellexerat,*

xerat, deeſſe aliquid ad uerſum; feceratque, Tibi uideor ego, quem tam aperte, &c. Quod ego repoſui, in ueteribus libris ſumma conſenſione reperitur. Hoc quoque, ut alia perplurima, quae iam omiſi, quaeq. in ſequentibus omittam, quia non tanti eſſe duco, Faernus decennio poſt primam Scholiorum meorum editionem ſibi uindicauit.

31. Amantium irae amoris integratio eſt.] *Ita eſt in libris ſcriptis: in uetere tamen Venet., Reintegratio. apud Seruium in Eclogam* II *legitur, Redintegratio. hanc autem ſententiam ita expreſſit Plautus:*

Verum irae, ſi quae eueniunt forte huiuſmodi
Inter eos, rurſum ſi reuentum in gratiam eſt,
Bis tanto amici ſunt inter ſe, quam prius.

Sed & apud Aelianum lib. II. *de uaria hiſtoria legiſſe uideor quiddam ab hoc loco non nimis alienum. id eſt huiuſmodi. Pauſaniae Agatho poeta in amoribus ac delicijs fuit. uentitabat autem ſaepe uterque eorum una ad Archelaum regem, qui & Muſarum erat ſtudio deditus, & a rebus amatorijs minime alienus. hic cum illos inter ſe crebro diſſidentes uideret, contemptui eſſe amatorem amato autumabat. quodam igitur die, Quaeſo, inquit, Agatho, quod ingenium tibi eſt, qui homini uni ex omnibus maxime te diligenti tam frequenter iraſceris? Ego dicam tibi, o rex, inquit ille. non enim iſta facio, uel quod Pauſaniae parum cupiam, uel quod agreſti ſim, efferoq. ingenio. quin ſi mihi uel aliunde, uel ex ipſo poetices*

ſtudio aliqua affectuum, quibus hominum tentantur animi, cognitio eſt, eam ego demum ſummam eſſe uoluptatem amantibus duco, cum e diſſenſione in gratiam cum ijs, quos amant, redeunt: exploratumq. habeo, nihil ipſis accidere poſſe iucundius. hanc igitur uoluptatem ſaepe Pauſaniae impertior, qui ei frequenter iraſcar: non modico enim gaudio perfunditur, cum me ſibi ſtatim conciliari uidet. id gaudium non perſentiſceret, ſi amor in eum meus uno quaſi tenore, & ſine ulla eiuſmodi offenſione procederet. Haec Agatho: quae rex non mediocriter laudaſſe perhibetur.

34. Inſperante hoc, atque inuito Pamphilo.] *Inſperante ſene, Pamphilo autem inuito. Hoc uiſum eſt admonere, quoniam ſunt, qui utrumque ad Pamphilum referant: quo nihil fieri ineptius poteſt.*

35. Hocine credibile eſt, aut memorabile,] *Horum primorum uerſum rationem explicare, difficile eſt. quidam, magna in mutando licentia uſi, fecere iambicos octonarios. ego ueterem ſcripturam cum fide proponere, ut erat, malui.*

36. -hic, ubi opus eſt, Non uerentur;] *Similis eſt ſententia Plauti in Epidico:*

Plerique homines ſunt, quos, cum nihil refert, pudet; ubi pudendum eſt,
Ibi eos deſerit pudor.

37. C. Quis homo iſtuc? P. Dauos. C. Dauos? P. Dauos omnia.] *Diuine hunc uerſum iampridem reſtituerat homo ingenioſiſſimus, Antonius*

Gouea-

Goueanus : qui, etiam ſi praeterea aliud nihil praeſtitiſſet, eſt tamen, cur ei Terentij amatores multum ſe debere fateantur.

38. Reſtitue in quem me accepiſti locum] *Genus loquendi eſt ſumptum a iuriſconſultis, ut uel pueri uident. Quod autem Faernus maluit,* Reſtitue quem a me accepiſti locum, *alios fortaſſis inueniet, quibus placeat : mihi certe non probatur.*

38. - hem, ſt, mane :] *Eſt ſane, cur magnam gratiam habeam Faerno, qui ex locis amplius ducentis (neq. hoc augendi cauſſa dico. ita eſſe reperient, ſi qui laborem conferendi non detrectabunt) quos ego decennio ante ipſum emendaueram, unum ſaltem repperit, quem mihi nominatim tribuendum putaret. Qui ſi aut in omnibus, quae ego prior notaueram, idem facere uoluiſſet, aut quae mea erant, non attingere, aut duplo maior, aut duplo minor liber emendationum ipſius exiſſet.*

41. Amicum, amatorem,] *Lucilius apud Nonium : Fauitorem me tibi, amicum, amatorem putes.*

45. Vt quimus, aiunt; quando, ut uolumus, non licet.] *circumfertur apud Graecos ſenarius, ex quo hic expreſſus uidetur :*

Ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα.

45. Optume hoſpes] *Mirum eſt, quantulae res, quantum interdum eruditis hominibus negotium exhibeant. antea cum hic locus ita legeretur,*

Optume hoſpes pol Crito antiquum obtines :

nonnulli,

nonnulli, qui uersum non constare animaduerterent, contra omnium librorum fidem, ex, Optume, fecerunt, Opportune: quo nihil minus opportunum cogitari poterat. Goueanus, & librorum ueterum, & Donati auctoritate neglecta, addidit, Morem: hoc modo,

Morẽ optume hospes pol Crito antiquũ obtines.

ego, unica litterula adiecta, (quae quam facile a librarijs omitti potuerit, nemo non uidet: saepe enim in hoc genere peccarunt, cum litteram, quae geminanda erat, semel tantum ponerent) ea igitur adiecta, locum (uti mea fert opinio) emendaui.

53. S. Ne istam multimodis tuam inueniri gaudeo,] *Vocem antiquam, Multimodis, quae nusquam in uulgatis libris apud hunc poetam legebatur, primus ego, ni fallor, in ueterem quasi possessionem restitui. de qua & similibus Cicero in Oratore: Sed quid ego uocales? sine uocalibus saepe breuitatis caussa contrahebant, ut ita dicerent, Multimodis, Vasargenteis, Passicrinibus, Tectifractis. & in tertio de Oratore citatur ueteris poetae uersus,*

Multimodis sum circumuentus, morbo, exsilio, atque inopia.

Hac autem ipsa uoce saepe usum Lucretium, notius est, quam ut collectis exemplis patefieri necesse sit.

M. ANTONII. MVRETI
IN. EVNVCHVM. TERENTII
ARGVMENTVM

CIVIS *quidam Atheniensis filiam, cui Pamphilae, & filium, cui Chremeti nomen erat, habuit. ex iis Pamphilam adhuc infantulam praedones rapuere e Sunio, & mercatori cuidam Rhodio uendidere: qui, Rhodum aduectam, meretrici, quam amabat, dono dedit. haec acceptam puellam pari cura ac studio cum Thaide filia coepit educere: nemo ut esset, qui non utramque ex ipsa genitam esse arbitraretur. Thais, quae grandiuscula erat, cum ad eam aetatem peruenisset, ut uiris placere posset; maternam ut sit uiuendi rationem insecuta, cum hospite quodam Athenas uenit, qui eam postea moriens heredem reliquit. interea miles, Thraso nomine, ad eam adiecit animum, cumq. cum ea per aliquod tempus consueuisset, in Cariam profectus est. Thaidis mater per eos dies uitam cum morte commutauerat, fraterq. ipsius Pamphilam uenalem proposuerat, sperans, eam, quod & formosa esset, & fidibus sciret, praeclare a se uenditum iri. forte accidit, ut eo ipso tempore Thaidis amator miles esset Rhodi: qui, harum omnium rerum inscius, Pamphilam emit; ut esset, quod amicae, Athenas reuersus, dono daret. Thais, profecto milite, aliam condicionem quaesierat, adiunxeratq. sibi Phaedriam,*

adolescentem Athenienſem, Lachetis filium. inaudiuerat interim etiam aliquid de Pamphila; iamq. cum fratre ipſius Chremete aliquoties collocuta, eo peruenerat, ut non dubijs indicijs intelligeret, ſororem illius eſſe, quae ſecum in maternis aedibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occaſionem ſibi aliquam dari, qua Pamphilam ſuis reſtitueret, eodemq. facto & puellam ſummo afficeret beneficio, & propinquorum illius amicitia fortunas conſtabiliret ſuas. Redit miles: ſed cum cognoſſet de amore Phaedriae, puellam ſe, niſi eo repulſo, daturum negat. Thais, quid ageret, neſcire: nam & Phaedriam amabat ex animo, & Pamphilae recipiendae gratia quiduis ſibi faciundum putabat. tandem, cum ſperaret, ſe poſtea facile conſilium ſuum ei ipſi, cuius animum offenderet, probaturam, Phaedriam, ut militi gratificaretur, excludit. poſtridie accerſito ei, atque aegreferenti, tandem ſe purgat, multisq. precibus ab eo impetrat, ut, per biduum, priores partes habere Trhaſonem ſineret: ubi primum eripuiſſet puellam, nihil ſibi cum illo amplius fore. Phaedria, ut huius bidui moleſtiam aequiore animo ferret, rus ſibi abeundum eſſe ſtatuit: itaque abiens, mandat Parmenoni, ut eunuchum, et Aethiopiſſam ad Thaidem, cui eos emerat, ducerec. Pamphilam, cum ex aedibus Thraſonis ad Thaidem deduceretur, conſpicatus in uia Phaedriae frater natu minor Chaerea, ita eius amore flagrare coepit, nihil ut pẽſi haberet, dum ea

poti-

potiretur: neque prius conquieuit, quam, eius rei caussa, ad Thaidem pro eunucho deductus est. quid plura? Thaide ad cenam cum milite profecta, uirgini a Chaerea per uim uitium offertur. turbae undiq. mirabiles, donec, tota re patefacta, Thais a Lachete in fidem & clientelam recipitur, Chaerea agnitam Pamphilam duxit uxorem. Thraso diu illusus, tandem in amoris meretricij partem, Gnathonis parasiti opera, admittitur.

SCHOLIA

60. Si quisquam est, qui placere se studeat bonis, Quam plurimis,] *Iam primum admonuit Aemilius Ferrettus, Quam plurimis, hoc loco duas esse dictiones: sensumq. esse: Si quisquam est, qui suum studium eo referat, ut bonis potius, quam ut plurimis placeat, &c. deest igitur particula, Potius; ut in illo Plauti ex Rudente.*

-certuum est moriri, quam hunc pati lenonem in
me grassari.

Sic etiam saepe loquuntur Graeci. Homerus,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἢ τινὰ τῶνδε.
Idem: Βούλομ' ἐγὼ λαὸν σοὸν ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι.
Alexander in epistola ad Aristotelem: Ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμεσι, διαφέρειν. *Contra, quae hic particula deest, ea saepe alijs in sermone Latino locis redundat. Cicero in Diuinatione: Tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quam abs te defensos,*

esse

esse malunt? Plautus Sticho:

Si manere hic sese malint potius, quam alio nubere. Terentius Adelphis:

Quin, quidquid possem, mallem auferre potius in praesentia. *Vlpianus: Si actor malit dominum potius conuenire. Palladius de insitione: Malo operam eius exspectare potius, quam timere.*

60. Existimauit esse, sic existimet.] *Ex glossemate alicuius barbari, & inepti magistri irrepserat in hunc uersum uox, Sciat: hoc modo, Sic existimet, sciat. id collegi primum ex uetere libro Veneto, & quattuor scriptis, quibus usus sum: in quibus erat omnibus,*

Existimauit esse, sic existimet, sciat, praesumat. Vt appareret, primum uerbum Terentij esse, reliqua duo ex eodem fonte manasse. hoc tantum discriminis animaduerti, quod in uetere Veneto, pro, Existimauit, perperam legitur, Existimat. sed & in libro uiri clarissimi, Petri Bembi, locus hic totus ita scriptus, uti eum nos emendauimus, legitur. Vereor tamen, ne pro, Existimauit, legendum sit potius, Existimabit.

60. -quae nunc condonabitur] *Non damno, quod Iacobus Raeuardus de hoc loco sensit: sed tamen alteram illam usitatam interpretationem ueriorem puto.*

61. Colax Menandri est.] *In ea fabula Menander, ut traditum est, adulatorum ingenia accuratissime expresserat. Athenaeus libro* VI. Κεχαρακτήρικε δὲ ὡς ἔνι μάλιστα ἐπιμελῶς τὸν κόλακα

Μένανδρος

Μένανδρος ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι.

62. Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita, Here] *Continuatam esse hanc Parmenonis orationem non dubito: ideoque interiecta personarum nomina sustuli. Libet uersus apponere, quibus hunc locum expressit Horatius.*

Porrigis irato puero cum poma, recusat.
Sume catelle. negat. si non des, optat. amator
Exclusus qui distat? agit ubi secum, eat, an non,
Quo rediturus erat non accersitus; & haeret
Inuisis foribus: nec nunc, cum me uocet ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit, reuocat. redeam? non, si obsecret. ecce
Seruus non paullo sapientior. O here, quae res
Nec modum habet, neque consiliũ, ratione modoq.
Tractari non uult. in amore haec sunt mala; bellũ,
Pax rursum. haec si quis, tempestatis prope ritu
Mobilia, & caeca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa; sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione, modoque.

Sed & Persius:

Quidnã igitur faciã? ne nunc, cũ accersor, et ultro
Supplicet, accedam? &c.

64. Quae uera audiui] *Similis locus in epistola quadam Heracleti:* Πολλοὶ οὐ διαφέρουσι κεραμίων σαθρῶν, ὡς μηδὲν στέγειν δύνασθαι, ἀλλ᾽ ὑπὸ γλωσσαλγίας διαῤῥεῖν. 67. --- nuncubi meam Benignitatem sensisti in te claudier?] *Magnam materiam sermonum dedit hic locus uentosis quibusdam hominibus, cum & Paullus Manutius dice-*

ret ſe audiſſe de Faerno in optimo libro legi Caluier; & ego id ei adſirmanti credidiſſem. Huius autem μνημονικοῦ ἁμαρτήματος alterutri eorum occaſionem dederat locus quidā ex Adelphis, in quo illud antiquum uerbum a quibuſdam agnoſci, Donatus ipſe teſtatur. Sed, cum, ſi quid in hac re peccatum erat, ſecunda ſtatim Scholiorum meorum editione correctum eſſet, non oportuit, neque uentrioſum illum, qui nihil in uita, niſi maledicere, didicerat, neque alium quendam ineptum, quem nominare nolo, in ea re poſtea iactare ſe, & aut ſingularis exempli uiro Manutio, aut mihi, cuius nullam in hac re culpam eſſe conſtabat, tam petulanter inſultare. Quorum ego ſi uiciſſim ſcripta excutere, & quos in eis iampridem notaui, plurimos, ac turpiſſimos errores exagitare uellem, non metuerem, ne mihi deeſſet oratio. Sed ne hoc Deus optimus maximus ſirit, ut quidquam, uel laceſſitus, aut ulciſcendi mei, aut alienae exiſtimationis minuendae cauſſa faciam. Adiuuabo, ſi qua re potero, ſtudia litterarum: errata neq. mea defendam, neque aliena inſectabor. Eadem moderatione ſi erga me utentur alij, gaudebo; ſin minus, ſpero tamen fore, ut numquam me aliena improbitas a ſuſcepto conſilio demoueat, & ut magis illos aliquando paeniteat iniquitatis ſuae, quam me aequitatis meae.

64. – utinam eſſet mihi
Pars aequa amoris tecum,] *Simile eſt uotum illud Theocriti:*

Εἰϑ'

Εἴθ' ὁμαλοὶ πνεύσειαν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔρωτες Νῷιν.

72. Viden os ſum, & cibus quid faciat alienus?] *Id eſt, uiden tu, cuiuſmodi homines euadant iſti, qui uiuunt ore ſuo, alieno cibo? eſt autem haec feſtiua & elegans deſcriptio paraſitorum. Sum, Sam, Sis, pro Suum, Suam, Suis, ueteres dicebant. Suo cibo uiuere dicuntur, qui ſumptu ſuo uiuunt. Plautus: Veneri cibo meo ſeruio. quomodo & Diuus Paulus in epiſt. ad Corinthios priore,* Τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις; *Iis opponuntur, qui uiuunt alieno cibo: ſiue, ut alius poeta loquitur, aliena quadra: quiq. ad menſam ſui nihil praeter os & uentrem adferunt. Hanc horum uerborum uerisſimam & elegantisſimam ſententiam primus litteris prodidit Carolus Langius: quam Faernus non intelligens, nimis arroganter repudiauit.*

72. Sed Parmenonẽ ante oſtium Thaidis triſtem uideo,] *Verſum non conſtare, omnes, ut opinor, uident. ego uerebar, ne Terentius ſcripſiſſet, Sed Parmenonem ante oſtium meretricis triſtem uideo: poſteaq. ad nomen, Meretricis, appoſita eſſet gloſſa, Thaidis: quae deinde irrepſiſſet in uerſum. Faernus, ne mihi hoc quoque acceptum ferre cogeretur, dicere maluit, quoſdam pro Thaidis legere Thaeidis* τετρασυλλάβως, *idq. ſe non improbare. Eſt haec noua quaedam dialectos, & mihi quidem incognita. Sed illi ut ueteres libros, ita nouas dialectos fingere fortaſſis licuerit.*

73· Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,] *Hic quoque uerſus non conſtat · conſtabit autem, ſi legas hoc modo :*

Qui mihi nūc uno digitulo forē aperis fortunatus,
Nae tu iſtam ſaxo calcibus ſaepe inſultabis fruſtra· *Idq· ego uerum eſſe arbitror · eodemq· modo corrigendum eſſe uerſum ex Heauton timorumeno, qui cum uulgo ita legatur:*

Mane, mane · quid eſt, quod tam a nobis grauiter crepuere fores?

ita legendus uidetur :

Mane, mane · quid eſt, quod tam a nobis grauiter crepuit foris?

Omnino tamē ueteres libri cū uulgatis conſentiūt·

74· Facete dictum] *Plautinum eſt, e Captiuis :*

Propterea te uocarier ad cenam uolo ·
Facete dictum·

75· Cum in cellulam ad te patris penum omnē] *Hanc lectionem & libro quincto Priſcianus agnoſcit, & conſentiens librorum ueterum confirmat auctoritas ·*

76· Haud ſimilis uirgo eſt uirginum noſtrarum:] *Ita ſolitas educari puellas Athenis, ut hic dicitur, ſignificat et Xenophon principio* τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας ·

79· -P. iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero. P. Numquam defugiā auctoritatem : ſequere. C. di uortant bene] *Defugere auctoritatem, quid ſit, uideo etiam ab eruditis hominibus ignorari · ualet, cum ipſe rei alicuius faciundae auctor fueris,*

ris,

ris, eiusq· euentum in te receperis, id infitiari poſtea, & fateri nolle, eam auctore te factam. liquido conſtare hoc, propoſitis exemplis, poteſt. Plautus:

Suſpende, uinci, uerbera: auctor ſum, ſino,
M· Si auctoritatem poſtea defugeris;
Vbi diſſolutus tu ſies, ego pendeam.

hoc enim ſignificat: ſi tu poſtea infitiari uolueris, te harum mihi rerum auctorem fuiſſe. Cicero pro Sylla: Itaque attende iam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem conſulatus mei. id- eſt, quam non recuſem, quo minus ea, quae, me conſule, in opprimenda coniuratione geſta ſunt, ea me auctore omnia geſta eſſe dicantur. haec illius orationis cum ſit uis, puto, hoc quoque loco, illud, Numquam defugiam auctoritatem, non a Parmenone, ſed a Chaerea dici, perſonarumque nomina ita diſtingui oportere.

P· Iubes ne? C· iubeo, cogo, atque impero.
Numquam defugiam auctoritatem. P· ſequere· di uortant bene.

Vt interroganti ſeruo ita reſpondeat Chaerea: Ego uero iubeo, cogo, atque impero: neque umquam recuſabo, quo minus tu, quidquid huius factum erit, auctore atque impulſore me factum eſſe dicas. tum ſeruus: Sequere, inquit: di uortant bene. nam haec quoque poſtrema uerba non tam Chaereae cupido ac confidenti conueniunt, quam ſeruo dubio animi, & inceptionis tam periculoſae euentum extimeſcenti.

80. Geſtare.] *Faernus mauult, Geſtire, & ualde confidenter pronunciat, omnes libros & ueteres, & recentes ita habere: quod uerum non eſt. Mihi magis probatur, Geſtare.*

83. – fac periclum in litteris,
Fac in palaeſtra, in muſicis: quae liberum
Scire aequom eſt adoleſcētem, ſollertē dabo.] *Hinc ſciri poteſt, quibus olim ſtudijs liberi adoleſcentes inſtituerentur. haec autem ipſa ponit Ariſtoteles; additque praeterea pingendi artem. eius uerba ſunt ex* IIX. πολιτικῶν. Ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν, ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστικὴν, καὶ μουσικὴν, καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν. *Eſt & apud Xenophontem, & apud Platonem huius conſuetudinis mentio.*

86. Quid hoc hominis?] *Faernus, dum totus eſt in ſynizeſeſin, & in ſynaloephis notandis, dumq. catalecticos & acatalecticos adſidue inculcans, librum ſane quidem hypercatalecticum facit, non animaduertit, locum hunc neque ſatis emendatum eſſe, neque, ut uulgo legitur, intelligi poſſe. Ego, cui ab illis grauioribus plus otij eſt, eum & emendabo, & interpretabor. Antipho, qui Chaeream ex Thaidis aedibus eunuchi ornatu exeuntem uideret, primum quidem eum non agnoſcit: deinde agnito, miratur quid acciderit, uereturq. ne quid ei contigerit mali. Ait igitur,* Quid hoc ominis? qui hic ornatus eſt? *Ominis, enim plane legendum, non, Hominis: atque ita etiam Donatum legere uidebit, ſi quis uerba ipſius attente conſi-*

consideret. Tum addit,

Quid illud mali est? nequeo satis mirari, neque conijcere.

Nisi, quidquid est, procul hinc. Libet prius, quid sit, sciscitari.

Ita enim interpungendus est locus ille, non ut uulgo solet. Verba autem illa Procul hinc, quae nemo, quod sciam, recte explicauit, idem ualent, quod procul a me: deprecatur enim a se Antipho quidquid est illud mali, quod accidisse Chaereae suspicatur. Estq. genus loquendi illis simile, Au, obsecro te, istuc inimicis siet, &, Hostium uxores pueriq. caecos Sentiant motus orientis haedi. & illi Catulliano,

Procul a mea tuus sit furor omnis hera domo.
Alios age incitatos, alios age rabidos.

90. perstrepunt, ita ut fit, domini ubi absunt.] *Simile quiddam est apud Xenophontem quarto paedias.* Οἱ γὰρ οἰκέται τῶν μήδων, ἅτε τῶν δεσποτῶν ἀπεληλυθότων, ἀνειμένως καὶ ἔπινον καὶ ἐθορύβουν. *Sed hoc, etiam si neque Xenophon, neque Terentius dixisset, quotidie experimur.*

102. Omnia prius experiri uerbis, quam armis, sapientem decet.] *A libris impressis aberat uox, Verbis: qua tamen detracta, claudicat uersus. in meo scripto, & in duobus Antonianis erat, Omnia prius experiri consilio, quam armis, sapientem decet. at illud uersus ratio non patiebatur. Verbis, est in uetere Veneto, & in scripto, cuius mihi copiam fecit honestissimus, & omni liberali*

doctrina politiſſimus adoleſcens, Bernardinus Lauretanus. Si cui tamen illud, Conſilio, magis arridet, poterit ita legere, ut in quibuſdam impreſſis,

Conſilio omnia prius experiri, quam armis, ſapientem decet.

103. Faciam huius loci, diique, meiq. ſemper memineris.] *Plautinus uerſus eſt e Captiuis, Faciam huius dij, locique, meique ſemper meminerit. Huius generis multa conſulto praetermitto, ne quid delibem, ac praecerpam, ex ea gratia, quam apud omnes propediem, ut ſpero, ſibi conciliaturus eſt Iulius Iacobonius, Interamnas, iuuenis & eruditus, & induſtrius: qui, auctore, & impulſore me, Commentarium ſcribere exorſus eſt, in quem congerit ea, quae & Terentius ex alijs, & deinde ex Terentio alij ſcriptores imitati uidentur.*

106. Aufugiſtin? Ch. hera, factum. Th. ſatin id tibi placet? Ch. Non. Th. credin te impune habiturum?] *In alijs, Credin te impune abiturum? ego cur hoc maluerim, cauſſa eſt, quod infra quoque Terentium ita locutum uideo, Siquidem iſtuc impune habueris.*

110. Quae, cum amatore ſuo cum cenant, liguriunt.] *Hic certe eſt creticus primo loco. ſed eum ut effugeret Goueanus, legit hoc modo,*

Cum amatore ſuo quae cum cenant, liguriunt. neque animaduertit, ſe eodem recidere. uerbum enim, Ligurio, ſecundam ſyllabam producit. Horatius:

Seme-

Semesos pisces, tepidumque ligurierat ius. *neque desunt eruditi homines, qui R littera geminata scribendum censeant. Sed placet quod Faernus antiquis libris auctoribus delet uocem, Suo.*

110. Quae futura exempla] *Notum est ex Platone, tria esse poenarum genera,* κόλασιν, τιμωρίαν, παράδειγμα: *de quibus est etiam aliquid apud Gellium. ex ijs intelligi potest, quid hoc, & similibus locis exempli nomen ualeat: itemque quam proprie inscripta sit illa altera fabula.* ἑαυτὸν τιμωρούμενος.

111. -nunc minatur porro sese id, quod moechis solet:] *Quid autem id est, quod deprehensis moechis fieri solebat? dixi equidem alibi, sed hic quoque non omittendum uidetur. Insperso cinere calido nates eis depilabant: imittebantq. in sedem raphanos. Aristophanes* Νεφέλαις: Τί δ', ἢν ῥαφανιδωθῇ γε πειθόμενός σοι, τέφρᾳ τε τιλθῇ, ἕξει τινὰ γνώμην λέγειν, τὸ μὴ εὐρύπρωκτος εἶναι; *Vbi interpres:* Οὕτω, *inquit,* τοὺς ἁλόντας μοίχους ᾐκίζοντο. ῥαφανίδας λαμβάνοντες, καθίεσαν εἰς τοὺς πρωκτοὺς τούτων. καὶ παρατίλλοντες αὐτοὺς, τέφραν θερμὴν ἐπέπασσον, βασάνους ἱκανὰς ἐργαζόμενοι. *Lucianus:* Ἐν Ἀρμενίᾳ μοιχεύων ἁλοὺς μάλα πολλὰς πληγὰς ἔλαβε, καὶ τέλος κατὰ τοῦ τέγους ἀλούμενος, διέφυγε, ῥαφανῖδι τὴν πυγὴν βεβυσμένος.

113. An in Astu uenit?] *Eadem uoce usus est & M. Tullius in secundo de legibus: Vestri Attici, prius quam eos Theseus demigrare ex agris, & in Astu, quod appellatur, omnes se conferre iussit, etc.*

117. C. Satis

117. C. Satis credo. nihil eſt Thaide hac, frater, tua dignius.] *Hunc uerſum quidam ſine cauſſa mutare uoluerunt: quod neſcirent, uocem, Nihil, etiam producta poſteriore ſyllaba enunciari. Exemplum autem eſt & apud Ouidium :*

Morte nihil opus eſt, nihil Icariotide tela.

118. Si in platea hac te offendero poſt umquã, quod dicas mihi,] *Ex gloſſemate aliquo in ordinem uerborum Terentij defluxerant uoces duae, Nihil eſt: quas cum alijs de cauſſis, tum quia uerſum manifeſto corrumpebant, ſuſtuli. eſt autem particula, Quod, ita poſita, ut in illo Plauti :*

Quod ille gallinã aut columbã ſe ſectari, aut ſimiã
Dicat; perijſtis, niſi uſque ad mortẽ multatis male.

De quo, alijsq. ſimilibus commemoraui quodam loco in Catullum. Sed & Terentius ipſe ſupra ita locutus eſt: Sane, quod tibi nunc uideatur eſſe, hic nebulo magnus eſt. & Cicero in Piſonem: Nam quod uobis iſte, tantum modo improbus, crudelis, olim furunculus, nunc uero etiam rapax, quod ſordidus, quod contumax, quod ſuperbus, quod fallax, quod perfidioſus, quod impudens, quod audax eſſe uideatur: nihil ſcitote eſſe luxurioſius, nihil libidinoſius, nihil poſterius, nihil nequius. Hoc loco cum Faernum tamquam in re adhuc impedita & obſcura luctari uideo, & cum ſe in omnes partes diu multumq. uerſauit, tandem pro nouo & ſuo adferre id ipſum, quod ego & hic, & antea in commentario in Catullum tradideram, mirarer, niſi cogitarem, hunc uidelicet eſſe illum ſalem, quem habe-

habere oportet eos, qui gloriam alieno labore partam uerbis in ſe transferre meditantur.

119. Hunc comedendum, & deridendum uobis praebeo. Ch. placet.] *Quia facile ſuſpicor, fore permultos, qui me a peruulgata huius loci lectione receſſiſſe mirentur: iccirco hanc emendationem meam diligenter mihi conſtituendam ac conſtabiliendam puto. ante me igitur ita in impreſſis paene omnibus legebatur:*

Hunc comedēdum, & deridendū uobis propino.

Atque ego mirabar equidem, qua ratione dictum eſſet, Propinare aliquem comedendum: cum in ipſo Propinandi uerbo bibendi ſit, non comedendi, ſignificatio. nam ſi ſolum illud alterum fuiſſet; poterat fortaſſe ita dictum uideri, Propinare aliquem deridendum, ut apud Demoſthenem, Προπίνειν τὴν ἑλλάδα. *& apud Euripidem in Rhoeſo:*

Ελλησιν ἦμαρ φρούπιες, τὸ σὸν μέρος.

Certe quidem, Comedēdum propinare, ſatis lepide dici nō poſſe opinabar. uiderat hoc neſcio quis, qui libros Sebaſtiani Gryphij, anno ∞DXLIV. *impreſſos, correxerat: itaque in illis ſcriptum reperias:*

Hunc comedendum, & bibendū uobis propino.

at eum oportet ualde imperitum dimetiendorū uerſuum fuiſſe: profecto enim, ſi aliquid in hoc genere ualuiſſet, poterat digitis, ut ille ait, & aure deprehendere, multum, ea mutatione facta, ad legitimam uerſus menſuram deſiderari. mouebat ipſa me quoque metri ratio: Propino enim breuē habet primam ſyllabam, longam ſecundam. Martialis:

Quod

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis, Herme, non superbe.

Ergo, si quis id uerbum retineat, erit iambus in trochaico uersu: quod ita absurdum est, ualde ut mirer, quid adducere potuerit insigniter eruditum hominem Camerarium, ut affirmaret, id interdum fieri poße. neque tamen quidquam hoc loco mouere ausus essem sine ueterum librorũ testimonio. quattuor, cum haec scriberem, ad manum habebam calamo exaratos libros. in ijs omnibus scriptũ erat: Hunc comedendum, & deridendum uobis praebeo. itaque sustinendam amplius sententiam non putaui: sed, omni dubitatione remota, reponendum id uerbum, quod & orationis concinnitas, & metri ratio, & librorum ueterum consentiens auctoritas comprobaret. ac fieri fortasse possit, ut quispiam, ne hanc emendationem accipiat, Donati interpretatione moueatur; qui hoc uerbum explicans, Facete, inquit, dixit, ut parasitus, & quasi de conuiuio loqueretur. ita enim legendum est. sed eam ipsam si quis accurate consideret, uidebit, ad praebendi nihilominus, quam ad propinandi, uerbum posse accommodari. praebere enim apte admodum in epulis conuiuijsq. dicitur. Cicero ad Q. Fratrem: Sponsalia Crassipedi praebui. Sed quoniam Faernus aliquot argumentis uulgatam scripturam confirmare, eam autem quae mihi probatur labefactare conatus est, faciendum est mihi, ut ad ea, quae ab ipso adferuntur, breuiter respondeã. Sunt autem quattuor. Primum, in recentissimo quoque

& pessimo libro scriptum esse Praebeo: in Bembino autem & alijs omnibus antiquis Propino. Ego de Bembino nihil adfirmare possum; propterea quod eum semel tantum uidi: neque umquam eius arbitratu meo tractandi mihi potestas fuit. Ceteri quoscumq. uidere potui, uidi autem & permultos & perantiquos, aperte, omnibus litteris, sine ullo uestigio liturae habent, Praebeo. Sed mirabilis hac in re Faernus fuit. Vt equisones solent, inspectis equorum dentibus, de eorum aetate pronunciare, ita ipse, inspectis ueterum librorum chartis, de illorum antiquitate iudicabat: ut non dubitaret dicere, hunc illo esse decem, aut uiginti, aut triginta annis uetustiorem: neque id ita sibi uideri dicebat: sed ita adfirmate et adseueranter loquebatur, quasi ipse, cum illi omnes scriberentur, interfuisset. Atque hoc loco operaepretium est, narrare quiddam, quod mihi contigit. Quo primum anno Romam ueni, renunciatum est mihi a multis, Faernum de opera a me in purgandis Terentij fabulis collocata pessime & sentire loqui: neq. tamen particulatim cuiquam indicare, quibus a me in locis praecipue peccatum esset: uniuerse tantum ac generatim dicere, totum illum laborem meum inutilem fuisse: adornari a se editionem Terentij, ex qua cognituri essent omnes mortales, quid inter transalpini homuncionis amusiam, & suam in uetustis libris exercitationem cum singulari Latinae linguae & comicorum uersuum intelligentia coniunctam interesset. Quid facerem? mussabam, &

defen-

defendendi mei cauſſa uix uerbum unum facere audebam: tum, ne contentionem cum quoquam ſuſciperem: tum, quia eo ſum ingenio, ut, qui me alicubi erraſſe dicunt, nemini citius aut facilius id perſuadeant, quam mihi. Solabar me tamen conſcientia optimae uoluntatis: quam cum omnibus notam eſſe ſperarem, facile putabam mihi ignotum iri, etiam ſi minus quod uolueram praeſtitiſſem. Venit interea ad me amicus quidam meus, qui ſe praeſente rogatum ab aliquot eruditis hominibus Faernum, ut ex tot locis a me deprauatis unum aliquem inſignem detegeret, de hoc ipſo, in quo nunc uerſamur, multa uerba feciſſe narrauit, cum ita diceret, magna me temeritate auſum diſcedere ab auctoritate ueterum librorum, quibus in omnibus ſcriptum eſſet Propino. Aegrotabat tum Faernus. habebat autem bibliothecam ſuam, non in aedibus Io. Angeli Medicis Cardinalis, qui paullo poſt id tempus Pius Quartus Pontifex Maximus fuit, cuius ipſe in familia erat, ſed in alijs quibuſdam ſatis remotis: eamque, dum ſibi melius factum eſſet, amico cuſtodiendam dederat. Ago cum eo, ut eius mihi ſemel inſpiciendae copiam faciat. Quod cum ille haud grauate annuiſſet, ut primum in eam ingreſſus ſum, Quaeſo, inquam, adde hoc quoque tuae huic erga me φιλοφροσύνῃ, ut oſtendas mihi quaecumque hic ſunt Terentij exemplaria. Ille, indice inſpecto, cum e forulo quodam quattuor libros ſane ueteres protuliſſet, Praeter hos, inquit, alius hic huius generis nullus eſt. Eos igitur

tur euoluendo, cum ad hunc locum perueniſſem, con tacta amici auricula, Facito, inquam, memineris, in his quoque omnibus Praebeo, non Propino, ſcriptum eſſe. Homo, qui & ipſe de illo Faerni ſermone aliquid inaudiſſet, ſubriſit, & neque nouum ſibi hoc, neque mirum accidiſſe reſpondit. Sed & ex Vaticana bibliotheca libros aliquot ueteres uidi, in quibus eadem ſcriptura reperitur. Atque ita reſponſum ſit ad id, quod ait Faernus de librorum ueterum auctoritate. Alterum argumentum eſt de uerbis Donati, qui, cum adfirmet paraſitum facete quaſi de conuiuio loqui, ex eo effici putat Faernus, ut Propino legendum ſit, non Praebeo. Ego autem Praebere conuiuium, recte dici puto; Propinare conuiuium, non puto. Tertium eſt, ſi faciamus dixiſſe paraſitum, Hunc deridendum uobis praebeo, nihil faceti in dicto fore. Ad quod ita reſpondeo, iniuſte feciſſe Faernum, qui dictum mutilum ac decurtatum protulerit. Integrum enim eſt, Hunc comedendum & deridendum uobis praebeo. Facetia autem dicti in hoc conſiſtit, quod de milite ita ut de pecude aliqua loquitur, quam caeſam & coctam in conuiuio appoſiturus eſſet. Comedemus, inquit, eum, atq. inſuper deridebimus. At ſi quis legat Propino, aeque facete dictum erit, atque ſi diceretur, Hunc comedendum uobis praebebo. quod mihi quidem non ſane perfacetum uidetur. Poſtremo negat uerſui propterea timendum, quod uerbi Propino prima ſyllaba breuis ſit: eſſe enim communem: idque probat

bat uersibus aliquot allatis ex Martiale· Ego autem respondeo, Martialem, Iuuenalem, Statium, aliosque sequioris aeui poetas in Graecis dictionibus multa quasi pro suo iure peccasse: quod omnibus ita notum esse arbitror, ut exempla cumulare pigeat: ueteres autem multo in ea re moderatiores & religiosiores fuisse· Iam uerbi Propino si quis primam syllabam natura breuem esse nesciat, ad eos, qui prima elementa docent, ut ab eis id discat, ablegandus est· Magis omnino me mouet, quod Nonius aperte legere uidetur, Propino· quod si animaduertisset Faernus, hic illi Achilles, ut aiunt, ad eam scripturam defendendam fuisset· Ego, quid respondeam, habeo· Sed in aliud tempus, dum certius aliquid reperiam, reseruare malo·

M. ANTONII. MVRETI IN. HEAVTON TIMORV-MENON. TERENTII

ARGVMENTVM

HREMES *Soſtratae uxori grauidae imperat, ſi puellam pareret, ut eam ſtatim interficeret. fuit haec immanitas in ueterum moribus, ut, cum fera nulla ſit, quae fetus ſuos non diligat, ipſi, quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Soſtrata, puellam enixa, (ut eſt maternus ſemper animus clementior) uitam ei adimere non ſuſtinuit: ſed pauperculae cuidam anui Corinthiae, Philterae nomine, exponendam dedit: etiamque, muliebri quadam ſuperſtitione, anulum de digito detractum ſuo, iuſſit, ut una cum puella exponeret. id, quod tum ſtulte factum uideri poterat, poſtea puellae ſaluti fuit. eius enim anuli ope tandem agnita eſt a ſuis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat, educatq. ut ſuã. eam, cum adoleuiſſet, anusq. illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perdite amare coepit; prope iam ut pro uxore haberet. quod ubi reſciuit pater ita uiolenter tulit, ut filium, aſſiduitate iurgandi, clam, militatum in Aſiam abire coegerit. tũ uero qui filij amorẽ iniquo animo tulerat, multo iniquiore eiuſdem abſentiam ferre coepit. itaq. ut de ſe ſupplicium abſenti filio daret, qui eum ſaeuitia*

*ſua exegiſſet ex aedibus, aedes, ſupellectilem, fa-
miliam uendit, praeter, qui ſerui ad opus ruri fa-
ciendum utiles erant: ingentemq. ſibi agrum com
parat, ubi a prima luce ad noctem non ſeruos mo-
do exerceret, uerum etiam, homo ſexagenarius, ſe
nectutem miſeris modis excruciaret ſuam. profe-
cto Clinia, Philtere, quae, ut dixi, Antiphilae
putabatur mater, extremum uitae diem morte con
fecit. Clinia, cum iam menſes tres afuiſſet, amicae
deſiderio reuerſus, non auſus eſt patri ſe in conſpe-
ctum dare, antiquam illius aſperitatem ueritus:
ſed ad Clitiphonem, Chremetis filium, diuertit;
quicum magna ipſi a puero familiaritas interceſſe
rat. Clitipho, ſodalis reditu laetus, Syrum, & Dro
monem ſeruos (iam autem adueſperaſcebat) in ur
bem, ad accerſendam Antiphilam, mittit. expo-
ſuerat eo ipſo die Menedemus Chremeti, quanto
ſibi deſiderio eſſet filius: parum ut abfuerit, quin
Chremes, cum primum de reditu Cliniae accepit,
mitteret, qui ei nunciarent. continuit tamen ſe in
diem poſterum, quod ita magis e re illius fore cen
ſeret. Syrus, ſumma ſeruus & audacia, & aſtu-
tia, qui Antiphilam tantum accerſere iuſſus eſſet,
etiam Bacchidem adduxit. erat haec meretrix pro
cax, potens, ſumptuoſa, nobilis, cuius ſe amore
haud ita pridem irretierat Clitipho. quo autem
res Chremetem lateret, hoc conſilium capiunt, ut
Bacchidem quidem amicam Cliniae, Antiphilam
uero unam de illius ancillis eſſe ſimularent. poſtri-
die mane Chremes ad Menedemum diluculo profi-
ciſci-*

ciscitur, & rediisse Cliniam nunciat. ille gaudio amens, filiam iamiam uidere, iamiam amplecti, iamiam ei se suaq. omnia permittere cupiebat. at Chremes, Caue, inquit, faxis: istoc enim modo & te, & eum, & rem una perdideris tuam. simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam molli esse se, tamq. infracto animo ostenderit. Cliniae amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non iam pauperculam esse, aut paruo contentam, ut antea; sed sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum familia numerosissima. Vna, inquit, mihi nox tantum non paupertatem attulit: nedum tu te censeas oneri ferundo fore, si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oporteat. quin tu ita potius agito. humane quidem & comiter excipito filium: istuc tamen tam impotens illius desiderium occultum habeto. tum, si ille, quod amicae det, ut habeat, machinam aduersum te aliquam struet, falli te sinito. ita & eum commodius retinebis apud te, & sumptuum facies minus. haec Chremes, nescius (ut sunt humana) oculatum foris esse se, caecum domi. interea enim meditabatur Syrus, decem minas quas Bacchidi pollicitus erat dare, eas quo modo illi a Chremete ipso conficeret. iamq. inibi erat, cum eum Chremes arreptum blande compellat, hortaturque, aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. iniecit in sermone Syrus mendacium a se pro tempore confictum; anum Corinthiam, Antiphilae (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo accepisse a Bacchi

de : ea mortua, puellam pro pecunia illa arrhaboni relictam. dum haec aguntur, anulum ſuum agnouit Soſtrata, eiusq. indicio, Antiphilam filiam ſuam eſſe cognouit. gaudio exſiliens, omnem rem defert ad uirum; qui, ea leuiter obiurgata, repertam tamen filiam, ipſe quoque gauiſus eſt. iam omnia in tranquillo erant; abſq. Bacchide fuiſſet. ſed et illi quoquo modo decem excudendae erant argẽti minae; et periculum erat, ne aliqua eam Chremes filij amicam eſſe reſciſceret. ibi Syrus audax conſiliũ init, quo modo et utrique ſeni rem, ut erat, patefaceret, et commode ſe e tam impedito negotio expediret. primũ igitur Chremeti, Reperi, inquit, quo modo argentum a Menedemo eripiam. dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam eſſe: orabimusque, ut eam domi ſuae dies aliquot eſſe patiatur, teq. id celatum uelit. porro Clinia filiae tuae, quae modo reperta eſt, formam ſibi complacitam eſſe dicet, eamq. petet uxorem. Quid tum? pecuniam, inquit, petet a patre ſuo, qui nouae nuptae ornamenta coemat: eam pecuniam numeraturus eſt Bacchidi. iam autem ad Menedemum, Syri hortatu, tranſierat Bacchis, & eo pompam omnem ſuam tranſduxerat. Chremes primo non ſatis conſilium illud probare. at illam certe, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua oppoſita erat pignori, quin diſſoluas, facere honeſte non potes. Ego uero, inquit Chremes, & libenter quidem. Immo uero, infit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. ita enim facilius credet Menedemus,

nedemus, eam illius eſſe. Sit ita ſane. numeratur a patre Clitiphoni pecunia, quam ad meretricem perferret. interea tota res detegitur. indignari Chremes, & fremere, & minitari ſe omnia atrociſſima exempla editurum. tandem, cum prius Antiphilam Cliniae collocaſſet, partim Menedemi, partim uxoris precibus delenitus, ignoſcit. Clitipho ſe, relictis meretricijs amoribus, uxorem ducturum pollicetur. Cum autem ceterarum fabularum argumentum uno die contineri ſoleat; huius non niſi biduo explicari poteſt.

SCHOLIA

125. In hac eſt pura oratio] *Quidam, qui inter Germanos habitus eſt eruditiſſimus, putauit hoc ad huius comoediae commendationem pertinere, ipſumq. poetam profiteri, ac quodammodo gloriari, ſe in hac pure, ac proprie locutum. uidelicet in alijs uſus erat impuro, atque improprio orationis genere. Sed nihil tale hic ſignificatur. Hoc enim dicit, eſſe in hac comoedia puram, id eſt ſimplicem, orationem, ſiue, ut Ariſtoteles loquitur,* ψιλὸν λόγον, *remotam ab omni contentione tragica, ab omni elatione: eſſe denique fabulam, ut antea dixit, ſtatariam: in qua nihil audiatur tale, quale eſt illud ex Adelphis,*

O caelum, o terra, o maria Neptuni.

125. Si numquam auare] *Eoſdem uerſus repetit in prologo Hecyrae.*

126. Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique.] *In alijs illud Denique, cum ſequentibus coniungitur, hoc modo:*

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre· denique
Nullum remittis tempus·

ego fidem habeo Ciceroni, qui in primo de Finibus citans hunc locum, facile oſtendit, Denique, finem periodi eſſe· & alioqui ſcio, alijs quoq. locis hac uoce ita uſum Terentium·

126· At enim me, quantum hic operis fiat, paenitet.] *Impreſſi, ut opinor, omnes, praeter eos, quos, aliquot abhinc annos, ediderat Manutius:*

At enim, dices, me quantum hic operis fiat paenitet· miror autem, ne Goueanum quidem ipſum uidiſſe, detracto uerbo, Dices, multis partibus uenuſtiorem orationem fieri; recepto autem, uerſum conſtare non poſſe·

Aliter Faernus· ego tamen in ſententia maneo·

127· Siquid laboris eſt, nollem: ſed iſtuc quid quid mali eſt?] *Neq· conſtat uerſus, neq· ſententia mihi quidem ſatis aperta eſt· cum aliud, hoc quidem tempore, nihil poſſem, quod in ueteribus libris erat, cum fide proponere, ſatis habui· Sunt qui putent legendum, Si cui labori eſt, nollem· hoc ſenſu: Si quem tibi laborem, ac moleſtiam affert huius rei explicatio, ac patefactio, nollem equidem urgere te, ac tibi moleſtus eſſe.*

128· Aetate me putauit, & ſapientia] *in alijs:*
Et aetate putauit me, & beneuolentia:
quae lectio neque inconcinna eſt, & ueterum librorum

rum teſtimonio adiuuatur : in quibus tamen perpetuo ſcribitur, Beniuolentia · ego Petri Bembi auctoritatem, ac teſtimonium ſequi malui·

128· - pro ſe quiſque ſedulo Faciebat] *Malo quod in quibuſdam ueteribus legitur, Faciebant ·*

129· - ſumptum exercent ſuum] *Sunt, qui putent, hoc loco legendum, Sumptum exſarcirent ſuum· Sed in libro Petri Bembi, non tantum ut in alijs, Exercerent, legitur, uerum etiam adſcripta eſt ad latus explicatio quaedam huius uocis, quae ſcripturae illius integritatem confirmet· multum autem eius libri ualere debet auctoritas · eſt enim ita antiquus, ut Angelus Politianus, qui multos ueteres libros uiderat, teſtatus ſit omnium cuiuſque generis librorum, quos ipſe umquam uidiſſet, eum ſibi antiquiſſimum uideri ·*

130· Dionyſia hic ſunt]*Hoc eo uenuſtius dicitur, quod fabulae Dionyſiis agi Athenis ſolebant· Ita, ut uero, ac ſerio loqui uideretur hic ſenex· Tale eſt illud ex Pſeudolo · · · · · ei rei dies*

Haec praeſtituta eſt proxima Dionyſia ·
Cras ea quidem ſunt ·

133· Quam inqui ſunt patres] *Miror , quid ſibi uoluerint, qui actus principium hoc loco fecerunt · cum enim, Chremete ſolo ingreſſo domum, Clitipho in proſcenio remanſerit, nemo profecto non uidet, eorum dumtaxat, quibus comica ratio non penitus ignota eſt, non modo nouum actum, ſed ne nouam quidem (ſi ita loquendum eſt) ſcenam hoc loco eſſe poſſe·*

133· Astutus. ne ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam.] *Contemptum hunc pater narũ admonitionum mirifice expressit Theocritus: apud quẽ pastor quidam, cum, aestatem a se non me tui indicare uellet, ait tanti eã a se fieri, quãti a liberis patrum matrumq· uerba fiunt. uersus hi sunt:*

Τοῦ δὲ θέρεος φρύγοντος ἐγὼ τόσον μελεδαίνω,
Όσσον ἐρῶντι πατρὸς μύθων, καὶ μητρὸς ἀκούειν.

134· Nam Clinia hic, etsi is suarum rerum satagit, attamen] *Nescio quo modo factum est, ut hic uersus meam diligentiam fugerit. ita enim emendandus fuerat, ut est in quibusdam impressis, & in omnibus calamo notatis:*

Nã hic Clinia, etsi is quoq· suarũ rerũ satagit, attamẽ Habet, &c.

135· – uerum interea, dũ sermones caedimus,] *Genus hoc loquendi ductum esse a Graecis admonet Priscianus lib.* XIIX. *eos enim ita dicere solitos,* κόπτειν λόγους, κόπτειν ῥήματα.

135· Non oportuit relictas: portant quid rerũ?] *Ita saepe loquebantur ueteres, cũ magnã rei alicuius uim, aut copiã indicare uellent. Sic in Andria:*

Di boni, boni quid porto? Et in hac ipsa fabula:
Modo pitissando quid uini absumpsit mihi?

Plautus in Epidico:

Tũ captiuorũ quid ducunt secũ pueros, uirgines,
Binos, ternos alius quisque: fit cõcursus per uias.

Cicero in Verrem: Quid lacrumarum putatis ipsum profudisse Neronem?

136· – ancillas, aurum, uestem?] *Fieri potest,*

ut

ut haec respondeant ijs, quae citat Athenaeus ex Menandri Heauton timorumeno, λουτρὸν, θεραπαί νας, ἀργυρώματα.

138. Nam disciplina est eisdem, munerarier Ancillas, primũ ad dominas qui affectant uiã.] *Praeceptum hoc ita complexus est Ouid. in Arte:*

Sed prius ancillam captatae nosse puellae
Cura sit: accessus molliet illa tuos.
Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando:
Quod cupis, ex facili, si uolet illa, feres.

139. nõ fit sine periculo facinus magnum, & memorabile.] *Herodotus:* Μεγάλα πρήγματα μεγάλοις κινδύνοις θέλει καθαιρεῖσθαι.

139. Eniuero reticere nequeo: multimodis iniurius] *Hic quoq. multimodis ut legas ipsa uersus ratio cogit. quod neminẽ antea aĩaduertisse, mirũ est.*

141. CLIT. Quid ago nunc? CLIN. tu ne? quod boni] *In alijs omnibus, Tu ne? quod boni est. Mirumque, quam suo more, idest, quam inepte, quamque ridicule locum hunc interpretentur litteratores. illius igitur nobis sententia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda est. dicturus erat Clinia continuata oratione: tu ne? quod boni datur modo, fruere, dum licet. nam nescias, Eius sit potestas post hac, an nũquã, tibi. Sed cum, eo loqui exorso, pergeret abire Syrus, interrupit illius orationem Clitipho, et Syrũ inclamauit: deinde ad Cliniã cõuersus, dic modo uerũ, inquit. at Syrus indignabũdus, age, inquit, modo: hodie sero ac nequidquam uoles. tum demũ Clinia interruptam orationẽ persecutus est.*

141. Tibi

141· Tibi erunt parata uerba, huic homini uerbera.] *Venuſte, Huic homini, dixit, cum ſeipſum deſignaret· ſic apud Plautum in Epidico:*

Quid uerba facimus? homini huic opuſt quadra ginta minis· *Sic Demea Adelphis:*

Vin' tu huic ſeni auſcultare?

Et apud Sophoclem Vlyſſes:

Ἐχθρός γε τῷ δε τ' ἀνδρὶ καὶ τανῦν ἔτι.

Et apud Euripidem Admeti pater:

Μὴ θνῆσχ' ὑπὲρ τοῦδ' ἀνδρὸς, οὐδ' ἐγὼ πρὸ σοῦ.

144· Luciſcit hoc iam : ceſſo pultare oſtium] *In omnibus libris, praeter Manutianis, locus hic inepte & ſcriptus, & interpunctus erat, hoc modo: Luceſcit: hoc iam ceſſo pultare oſtium &c· Quae ſit autẽ uis huius orationis, Luciſcit hoc iã, dixi quodam loco in Commentario in Catullum·*

146· Quam ea nunc inſtructa pulchre ad perniciem ſiet;] *Loquendi ratio, a Plauto, ut uidetur, accepta; cuius eſt uerſus ille Bacchidibus:*

Omnium ad perniciem inſtructa domus opime, atque opipare·

146· - aſperum pater eſt :] *Aſperum uocat uinum nouum, quod nondum uetuſtas leniјt ac mitigauit· petit igitur aliud lenius, id eſt uetuſtius· Plutarchus:* Τὸν δὲ ἀνθοσμίαν ἀπωσάμενοι καὶ ἱμερίδην, ἀγριώτερον πίνωμεν ἐκ πίθου, κωνώπων χορῷ περιᾳδόμενον. ἱμερίδην *uocat uinum, &, ut uulgo in Italia loquimur, amabile·* ἀγριώτερον, *nouum, & feruens de lacu, & doliare· Sic Horatius: Ad mare cum ueni, generoſum, & lene requiro·*

147· Con-

147. Conſilia adoleſcentes: & tibi perdere] *Verſus conſtare non uidetur. ſuſpicor legendum, Aduleſcentes: & ita ſcripſiſſe ueteres, cum uellent ſecundam huius nominis ſyllabam producere.*

147. Nam deteriores omnes ſumus licẽtia.] *Magis placet, quod in alijs legitur, Fimus,* γινόμεθα.

147. Somnum hercle ego hac nocte oculis non uidi meis,] *Suſpicor fuiſſe in Graeco Menandri,* ὕπνον οὐχ ἑώρακα. *ſi quidem* ὕπνον ὁρᾶν, *eodem ſenſu, pure admodum ac proprie dicitur. Ariſtophanes Veſpis:*

Ὕπνου δ᾽ ὁρᾷ τῆς νυκτὸς οὐδὲ πασπάλην.

148. Ne nos inter nos congruere ſentiant.] *Claudeo, pro claudo dictum a ueteribus legimus. ſed et Viueo pro uiuo; & Diceo pro dico uſitata aliquando fuiſſe conſtat ex Nonio, apud quem citatur illud ex Naeuio:*

tibi, dum uiuebo, fidelis ero.

Vbi tamen uulgo male legitur, uidebo. & item illud ex eodem: Primum quod dicebo, recte; ſecundum quod dicebo, eo melius. ita neceſſe eſt, Congrueo, hoc loco, non Congruo, dictum fuiſſe a Terentio, intelligamus. nam, niſi Congruere legas, ſyllaba, quae proxime ultimam eſt, producta, ut uerſus conſtet, non aſſequeris.

148. Diſſolui me, otioſus operam ut tibi darẽ] *In alijs, Diſſolui me ocius, operam ut darem tibi. ſed, quin ea uera ſcriptura ſit, quam nos ei, quae uulgo recepta eſt, antepoſuimus, cur dubitetur, cauſſa non eſt. primum Io. Pierius, ſpectatae eru-*

ditionis,

ditionis, accerrimiq. iudicij senex, affirmat eam esse in optimo illo Romano libro. est & in altero eorum, qui olim Dominici Grimani Cardinalis fuere; nunc in hac urbe, in coenobio sodalium Antonianorum asseruantur. sed & Bernardini Laureta ni antiquus eam confirmat liber: & Terentius ipse alibi eodem modo locutus est:

Nos otiosi operam dabamus Phaedriae:

Hoc autem loco potissimum libet pusillum quiddam, neque tamen contemnendum, cum studiosis communicare. id est super ratione scribendae uocis, ocium; quam uideo ab alijs per T, ab alijs per C litteram scribi. ac iam pridem Pierius, quo nemo umquam subtilius, nemo accuratius istius generis minima maxima perscrutatus est, in optimis illis, bonaeq. frugis plenissimis annotationibus in Virgiliũ suis, quid hacde re sentiret, aperuit. nã cũ in Romano libro uersum illũ ita scriptũ esse dicat,

Parthenope studijs florentem ignobilis oci,

alijs tamen locis omnibus eo ipso in libro Otium affirmat legi. profert etiam inscriptiones antiquas, libros ueteres aliquot, in quibus ea uox per T litteram legatur. ego tantum Pierio tribuo, ut cum antea Ocium & Negocium scribere consueuissem, idq. uerius putarem; postea, sola ipsius auctoritate motus, a mea consuetudine discesserim. neque tamen, quid sentiam, dissimulandum puto. marmora, numismata ue antiqua, quae hanc, aut illam scripturam confirmarent, mihi quidem inspicere adhuc non contigit. libros ueteres non nullos

uidi,

uidi, in quibus Otium; multis partibus plures, in quibus Ocium, ſcriberetur. adeoque nunc ipſum, de quattuor ſcriptis Terentij libris, quos habeo, in duobus Otium, in alijs duobus Ocium perpetuo ſcribitur. habeo & Salluſtium ſatis antiquum, in quo numquam aliter, quam Ocium, & Negocium legas. Ciceronis autem quotquot uidi ueteres libros, in eis eodem modo ſcriptum animaduerti. Paullus quidem Magnolus, magna homo doctrina, diligentia etiam admirabili, cum Ciceronis libros de Officijs accuratiſſime cum antiquis exemplaribus contuliſſet, teſtatum reliquit, ſe in antiquis omnibus Ocium & Negocium per C litteram reperiſſe. mouet me quoque uehementer Donati auctoritas, qui in locum illum ex Eunucho,

Suſpiciones, inimicitiae, induciae:

Induciae, inquit, ſunt pax in paucos dies: uel quod in diem dentur, uel quod in dies ocium praebeant: quae ſi poſterior notatio uera eſt, neceſſario effici uidetur, ut aut Ociũ per C, aut Indutias quoque per T litteram ſcribi oporteat. Piget ſuper re tam tenui plura uerba facere: neque ſane magnopere laboro, utra opinio recipiatur. non enim in eo poſitas eſſe, ut ille dicebat, Graeciae fortunas, ſatis intelligo. cum tamen eruditiſſimi olim homines de ſingulis litteris ſingulos libros ſcripſiſſe memorentur; non eſt cur ego, qui praeclare mecum agi duco, ſi per illorum ueſtigia repere liceat, has diſputationes mihi parum decoras putem.

149. Sy. Garris. Ch. haec facta ab illo oportebant,

bant, Syre.] *antique dictum, ut in Andria,*
- quae assolent, quaeq· oportent·

151· Nec, cum malefacere crederem mi impunius Licere] *In aliis, Malefacerem· nemo autem non uidet, una a nobis detracta litterula, quam commodum, quamq· apertum sensum effecerit, qui obscurus antea, & perturbatus fuerat·*

151· Quid istuc, quaeso? qui istic mos est, Clitipho? ita ne fieri] *Qui hunc uersum temere immutarunt, nesciebant uidelicet, Fieri, prima producta, saepe apud ueteres positum esse· id ergo exemplis confirmandum est· Terentius:*

Credebam· minime· scite poterat fieri.
Iniurium est: nam, si esset, unde fieret.

quem in locum etiam a Donato hoc ipsum notatur.

Argento opus esse, & id quo pacto fieret·

Plura ponerem, nisi haec satis esse ad rem docendam arbitrarer· Apud Plautum autem quam multa eiusmodi exempla sint, sciunt, qui poetam illum accurate legerunt·

151· Atque eius amicam subagitare. uel here in uino quam immodestus] *Ne quis hoc me loco quidquam mutasse parum considerate putet; testificor in quattuor libris calamo exaratis ita scriptum reperisse me, ut excudendum curaui· quo modo autem antea legebatur, In conuiuio, ita qui leget, magnum faciet, si uersus rationem explicacare poterit· quo modo nos legimus, quadratus est hypercatalecticus· In uino, autem ita dictum est, ut apud Catullum,*

Marru-

Marrucine Aſini, manu ſiniſtra
Non belle uteris in ioco, atque uino.
- immo, ſi ſcias.

153. Hoc uide, quod inceptet facinus] *In alijs, Vah uide. ſed ita, ut ego emendaui, legitur in libro Lauretani, in duobus Antonianis, & in uetere Veneto. Hoc autem genere loquendi uſus eſt & ſupra, in hac ipſa comoedia:*

Hoc uide: in mea uita tu tibi laudem is quaeſitum, ſcelus.

154. Mane, mane. quid eſt, quod tam a nobis grauiter crepuere fores?] *De hoc loco quid ſuſpicer, iam ante dixi: legendum uidelicet, Crepuit foris. alioqui enim uerſus iuſto longius excurrit. ueteres tamen libri ita habent, ut ipſi edidimus.*

154. Niſi me animus fallit, hic profecto eſt anulus, quem ego ſuſpicor,] *Cum Chremes, & Syrus in proſcenio remanſerint; non ſane uideo, quo modo hic principium actus eſſe poſſit.*

155. Suſtuliſti. Sy. ſi ſic factum eſt, domina, ergo herus damno auctus eſt:] *In alijs omnibus hoc modo:*

Suſtuliſti. SO. ſic eſt factum. SY. domina, ergo hero damno auctus eſt.

quae quidem mihi ſcriptura ſeipſam refellere uidetur. nam, ſi dicenti uiro, Suſtuliſti, reſpondeat Soſtrata, ſic eſſe factum; primum inutili ſe mendacio obligabit: neque enim filiam ſuſtulerat ipſa, ſed exponendam dederat. deinde quo modo illa conuenient, quae ab eadem poſtea dicuntur?

Mini-

Minime: ſed erat hic anus Corinthia, haud impura: ei dedi

Exponendam. Sed nolo in re certa argumentis abuti. etenim intelligentes admonere ſatis eſt: de ceteris non laboro. illud modo teneatur, quo modo nos edidimus, ita in omnibus ad unum, quos quidem ipſi uidimus, calamo notatis libris legi.

158. Niſi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium:] *Haec, cum in alijs ſeparentur, in meo ſcripto continuantur cum ſuperioribus: neque cauſſa eſt, cur ſeparari debeant.*

158. Nihil eſt: triumpho, ſi licet me latere tecto abſcedere.] *Hoc loco, utrum, neque ſatis ſcio, neque, ſi ſciam, dicere auſim; alterutrum quidem ſine dubio neceſſe eſt: ut aut ſolus ex ijs, qui uerſum hunc adhuc interpretati ſunt, recte ſentiam, aut ſolus errem. nam ceteri omnes, Latere, ut uerbum accipiunt: ego nomen eſſe ſtatuo. ac illi quidem quam ſententiam afficiant, non eſt obſcurum. ego uero ita intelligo: ut hanc ſuam Syrus emungendi pecuniam Chremetis inceptionem cuidam gladiatorio certamini comparet, in quo ſe cum illo depugnare oporteat. ſicut autem primum illud eſt gladiatoris, ut antagoniſtam feriat: quod ſi non poſſit, proximum eſt, ut ſaltem bene tegat latus ſuũ, nullaq. plaga accepta, abſcedat e pugna: ita Syrus primum ſibi illud fuiſſe dicit, ut ſenem argento circumduceret; ſed cum rem in eum locum deductam uideat, magnum ut periculum ſit, ne fiant palam, nihil eſſe ait, quod iam ſenem quaſi ferire pecunia*

cunia illa cogitet: triumphare ſe, ac putare ſecum praeclare actum iri, ſi ex hac pugna, latere tecto, poſſit abſcedere: ideſt, ſi ita poſſit euadere, nihil ut exeo, quod iam factum eſt, nanciſcatur mali.

161. Tu fortaſſe, quid me fiat, parui curas,] *In alijs, Paruipendis. ego omnium ueterum librorum conſenſum ſecutus ſum.*

161. – Ius ſummum ſaepe ſumma malitia eſt.] *in meo ſcripto, Summa iniuria eſt.*

167. Sed pater egreditur. caue, quidquã admiratus ſis, Qua cauſſa id fiat; obſecundato in loco: Quod imperabit, facito: loquitor paucula.] *Antea praepoſtero ordine legebantur hi uerſus, in hunc modum:*

Qua cauſſa id fiat, obſecundato in loco.
Sed pater egreditur. caue, quidquam admiratus
Quod imperabit, facito: loquitor paucula. (ſis:

nullus autem ſenſus illo modo extorqueri poterat: qui nunc & optimus eſt, & uel pueris perſpicuus. Ita memini olim, cum in Academia Pariſienſi libros de Diuinatione publice interpretarer, emẽdatum a me eſſe locum quendam ex primo eorũ librorũ, qui, ut eſt in impreſſis libris, nullo modo intelligi poteſt. Verſus ſunt Attij, quos ibi Cic. citat:

Cum iam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, ſopore placans artus languidos:
Viſum eſt in ſomnis, paſtorem ad me appellere,
Duos conſanguineos arietes inde eligi,
Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
Praeclarioremq. alterum immolare me.

e *ſunt*

ſunt autem legendi hoc ordine :

Viſum eſt in ſomnis, paſtorem ad me appellere
Pecus lanigerum eximia pulchritudine:
Duos conſanguineos arietes inde eligi,
Praeclarioremq· alterum immolare me·

167· Mihi nunc, relictis rebus, inueniendus eſt] *In alijs, Relictis omnibus; non male · Sed in omnibus ſcriptis quod repereram, id repraeſentandum curaui · eſt autem ita locutus & in Andria :*

Herus me, relictis rebus, iuſſit Pamphilũ &c·

169· Nam te ſcientem faciam, quidquid egero.] *Ita eſt in meo ſcripto, & in uetere Veneto · eſt autem dictum, Te ſcientem faciam, pro, te conſulam, te certiorem faciam· Plautus : Propterea quod me non ſcientem feceris ·*

169· In illum nil poteſt: nam exſuperat eius ſtultitia omnia haec.] *Nihil muto · uolo tamen indicare, quid in ueteribus libris repererim · in meo ſcripto aperte legitur :*

– nam exſuperat eius aſtutia omnia haec·

in libro Lauretani legitur quidem, Stultitia ; ſed aut eadem, aut certe alia non minus antiqua manu emẽdatum, Aſtutia· in uno etiam Antonianorum eadem uarietas ad marginem libri annotatur. uidebunt alij, ecquid ironia illa uenuſtatis habeat ·

170· Sponſae ueſtem, aurum, atque ancillas opus eſſe, argentum ut dares] *Ita emendaui e meo ſcripto: cum ab alijs abeſſet particula, Atque ; uerſusq· iccirco claudicaret·*

171· Quemquam ne animo tam comi eſſe, aut leni

leni putas,] *Ita plane eſt in uetere Veneto · a ſcriptis abeſt particula, Ne · ne quid tamen diſſimulem, et in uetere Veneto, & in ſcriptis ita legitur: Cōi: quod utrum ualeat, Comi, an, ut in alijs, Communi, ſatis liquido affirmare non poſſum·*

172· Quot incommoda tibi in hac re capies, niſi caues?] *Ita emendaui ex omnibus antiquis libris: cum antea contra rationem uerſus legeretur:*

Quot incōmoditates in hac re accipies, niſi caues?

172· Quid hoc, quod uolo] *In alijs, Quod rogo · ſed, Volo, eſt in omnibus ueteribus · ualet autē, cupio; ut non uoluntatem modo, ſed deſiderium etiam declaret· ſic in Andria:*

– ſin eueniat, quod uolo,
In Pamphilo ut nil ſit morae, reſtat Chremes·

179· Quam pudet: neque, quod principium incipiam ad placandū, ſcio] *In impreſſis omnibus, Quod principiū inueniā; ſed in omnibus antiquis, Quod principium incipiam· idq· lepidius uidetur·*

181· Quam uolo. So· nūc laudo te, gnate. Clit. Archonidi huius filiā] *In alijs, Nunc laudo, gnate · Goueanus ſenſerat, abeſſe aliquid a uerſu· Itaque addiderat ad finem, Volo, hoc modo: Archonidis filiā uolo· ſed repugnant ueteres libri· hoc, quod poſui, ſcriptum eſt in libro Lauretani, & in uetere Veneto, & in uno ſatis uetere, quem nuper ad me miſit honeſtiſſimus adoleſcens Hercules Cioſanus Sulmonenſis· Archonidi autē legendū eſt producta ſyllaba, Ni: ut tale ſit, quale illud apud Sidoniū:*

Orcheſtram quatit alter Euripidis·

IN. ADELPHOS. TERENTII

ARGVMENTVM

MICIO, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere. ille urbanam uitam secutus est; hic rusticam: ille caelebs uixit; hic uxorem duxit: ille ingenio lenissimo; hic asperrimo: ille mitis etiam in alienos; hic saeuus etiam in suos: ille etiam in ira placidus; hic etiam citra iram ferox. Erant Demeae filij duo: ex quibus natu maiorem Aeschinum sibi adoptauit Micio, eumq. secum in urbe liberalissime, indulgentissimeq. educauit; minorem Ctesiphonem ruri secum seuere in primis, ac restricte habuit pater. Aeschinus multas meretrices, patre ad omnia conniuente, adamauit; multa conuiuia celebrauit: quae denique iuuentus fert, ea omnia non libere modo, sed etiam licenter exercuit. postremo usque eo progressus est. in uirginem pauperculam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sostrata uidua sancte secum, & pudice, ut poterat, educabat, noctu tumulentus cum incidisset, uim ei attulit, grauidamq. fecit. uenit postea ad matrem illius, ueniam petens, pollicensq. se puellam uxorem ducturum. ea fide data, & ignotum est, & tacitum. Ctesipho, cum in urbem interdum uentitaret, ipse quoque citharistriae cuiusdam amore correptus est. totam eius rei famam,

ne qua emanaret, ac perueniret ad Demeam, in se se Aeschinus transferebat. tandem, cum leno, puellae dominus, aut pecuniam sibi, quãti ea erat, uellet in manum dari, aut se eam alij uenditurum minitaretur; adductus in summam desperationem Ctesipho, iam de relinquenda patria cogitabat: cum Aeschinus, re intellecta, qui nullo neque pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per uim ingressus est, & ipsum, & familiam contudit pugnis, puellamque per uim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota urbe rumor. uenit Demea, Micionem obiurgat, inclamat, testatur deos atque homines, quod dissolutus, quod intemperãs, quod uinosus, quod scortator, quod nullius bonae rei Aeschinus foret, omnem in Micione uno haerere culpam: dijs gratias agere, quod ille saltem, quem ipse ruri haberet, frugi, ac temperans esset; rei studeret, & famae, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum uidelicet interesse inter suam & fratris disciplinam. placat hominem, quantum in se est, Micio: iamque se ab eo expedi uerat, cum superuenit aliud, quod maiores etiam tumultus excitaret. raptam ab Aeschino citharistriam perfertur ad matrem Pamphilae, quae quidem Pamphila ita erat ad pariendum uicina, ut iam e dolore laboraret. quid faceret misera? mutatum Aeschini animum, se uero filiamque suam proditas per summam perfidiam, ac desertas putabat. Getam seruulum, qui pauperem familiam solus, ut poterat, alebat, mittit ad Hegionẽ, puel

lae cognatum, iubetq. ei rem, ut erat, exponere. interea audierat Demea, ſuum quoque Cteſiphonem in raptione fuiſſe. iamq. totus in fermento, ut aiunt, erat; cum ei Syrus, ſeruus uaferrimus, mendaciolum adſpergit: ueniſſe quidem rure Cteſiphonem, ſed ueniſſe obiurgatum Aeſchinum, multa ei medio foro mala dixiſſe, deinde rediiſſe rus in praefecturam ſuam. lacrumare gaudio Demea, & gratulari ſibi, quod unum ſaltem haberet, in quo exſtaret paternae ſeueritatis exemplum. dum rus redit, incidit in Hegionem, a quo de conſtuprata per uim ab Aeſchino Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, ut in eum iram euomeret, quaerit, obuium habuit mercenarium a uilla, ex quo ſciſcitatus de filio, accipit, non eſſe ruri. redit ad Syrum, a quo ei rurſus nouum mendacium, uelut offa in os, ne latraret, obiicitur. quaerit, ubi fratrem reperire poſſet. id uero ita indicauit Syrus, ut infelix ſenex, dum illius uerbis fidem habet, nequidquam omne opidum perreptauerit. interea Micio omnium ab Hegione certior factus, ipſemet ad mulieres profectus, iacentes iam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmauerat, triſtitia ac maerore confectas recreauerat, pollicitus, ſe Aeſchino Pamphilam uxorem daturum. uenit Demea. clamor, iurgium, conuicia. etiam eo praeſente, ſeruulus quidam Cteſiphonem per imprudentiam nominat. ille cum ſubito per uim in aedes irrupiſſet; quem iampridem putabat ruri fodere, aut arare, aut ali

quid

quid ferre denique, eum accubantem cum amica, & suauiter potitantem deprehendit. ibi uero tanta iracundia incitatus est, ut arderet. satis diu uociferatus cum esset, tandem placida & composita Micionis oratione eo perducitur, ut, deposita uetere saeuitia, benignus, affabilis, lepidus esse meditetur. itaque ipso non permittente tantum, sed etiam iubente, puerpera domum transducitur: fiunt nuptiae; lenoni numeratur argentum; Micio ipse Sostratam ducit uxorem; Hegioni datur, unde uiuat; Syrus una cum Phrygia uxore manumittitur. cum Micio, ceteriq. omnes, sed tamen praecipue Micio illam tantam, tam insperatam, tam subitam mutationem admiraretur; graui & cordata oratione claudit fabulam Demea; si omnia profundere, si in omni libidine ac nequitia uiuere, si totam rem heluationibus, scortationibus, largitionibus consumere libeat, nihilo id sua magis, aliquanto etiam minus, quo sibi minus aetatis superesit, quam aliorum, interesse; sin corrigi se in loco, & modice coerceri, atque admoneri uelint, eum esse se, qui id praestare possit. permittuntur ei omnia. ita fabula concluditur

SCHOLIA

182. ADELPHI. TERENTII] *In omnibus antiquis libris non* ADELPHI, *sed* ADELPHOE *legitur. idq. ego, ne quid dissimulem, uerius puto. Sic apud Ciceronem de natura deorum* θεόσκυροι *dioscu*

roe in antiquis libris. ſic apud Melam urbs σόλοι Soloe: apud Caeſarem κελτοὶ Celtoe, ubi uulgo male legitur Celtae: apud Plautum κληρούμενοι Clerumenoe, non, ut uulgo, Clerumene.

182. ACTA · LVDIS · FVNEBRIBVS L · AIMILII · PAVLLI] Ita eſt ſummo conſenſu in antiquis libris: ut ualde mirer, qua ſtultitia quidam alij ex FVNEBRIBVS fecerint, FVNERALIBVS, & L. Paulli nomen ſuſtulerint.

182. Q · FABIO · MAXIMO · P · CORNELIO · AFRICANO] Horum uterque L. Aemilij filius fuit: ſed ille a Q. Fabio Maximo, hic ab Africani ſuperioris filio adoptatus.

182. AEDILIBVS · CVRVLIBVS] Hoc perſpicue falſum eſt: quod ante me an quiſquam animaduerterit, neſcio; nemo quidem certe tradidit. falſum autem eſſe, ita doceo. primum, quod nuſquam reperietur, ludos funebres pertinuiſſe ad aedilium curam: praeterquam apud grammaticum illum, quiſquis eſt, cuius ante Terentium, ſub Donati nomine, quiſquiliae quaedam haud magni pretij leguntur. is autem eadem uidelicet eruditione, eodemq. iudicio illud tradere potuit, quo, quattuor eſſe ludorum ſpecies, & Megalenſes fuiſſe magnis dijs conſecratos; & Apollinares pertinuiſſe ad curam aedilium: quae quam uera ſint, ſuo loco diximus. deinde, ſi hi duo fratres ſimul aedilitatem illam maiorem geſſiſſent, aliqua profecto tam inuſitatae rei ab hiſtoricis facta mentio eſſet,

set, praecipue a Paterculo, qui huius generis aliquot exempla subtiliter, & accurate annotauit. Sed quid argumentis opus est? unicum est ad praecidendum omnem dubitandi occasionem. P. Cornelius Aimilianus, quo de hic manifesto agitur, numquam aedilis fuit: immo uero annum agens XXXVI, cum aedilitatem peteret, consul creatus est. auctor is, quem modo nominaui, Paterculus. Corruptum esse locum, ostendi; ideoq. asterisci notam apposui. nunc quo modo ei medicina facienda sit, si potero, ostendam. in uno Antonianorum reperio: Q. FABIO. MAXIMO. P. CORNELIO AFRICANO. AEDILIBVS. CVRVLIBVS. QVOS FECERE. inde suspicor, expungendas esse uoces illas, AEDILIBVS. CVRVLIBVS, legendumq. hoc modo: ACTA. LVDIS. FVNEBRIBVS. L. AIMILII. PAVLLI. QVOS. FECERE. Q. FABIVS. MAXIMVS. P. CORNELIVS. AFRICANVS. ita confirmat hanc opinionē Donatus, ut uix ulla dubitatio relinquatur. is enim in προλεγομένοις in Hecyram, de Hecyra ipsa loquens: Postremo, inquit, data est ludis funebribus L. Aimilij Paulli, quos fecerunt Q. Fabius Maximus, & P. Cornelius Africanus. Quamquam autem non id mihi consilium est, hoc quidem tempore, ut ea, in quibus grammatici errauerint, persequar; tamen iniecta me Donati mentio facit, ut quiddam, quod ille in ijs, quae praefatus est in hanc fabulam, dixit, praetermittere silentio non queam. eius igitur uerba sunt: Hanc dicunt ex Terentianis secun

do

do loco actam, etiam tum rudi nomine poetae: ita que ſic pronunciatam, Adelphoe Terentij, non, Terentij Adelphoe; quod adhuc magis fabulae nomine poeta, quam de poetae nomine fabula, commendaretur. Haec Donatus: quae ſi uera ſunt; omnes propemodum, quas hodie habemus, Terentij fabularum inſcriptiones falſas eſſe oportet. Siquidem Heauton timorumenos acta inſcribitur Ti. Sempronio, M'. Iuuentio cos. Eunuchus, M. Valerio Meſſalla, C. Fannio Strabone cos. eodemq. anno, ſed non iiſdem ludis, Phormio: Adelphoe uero L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego cos. ut, ſi ordinem temporum ſeruare libeat, non ſecunda, ſed quincta potius collocanda ſit. aut igitur errat Donatus, aut ſunt, ut ſupra dixi, omnes illae inſcriptiones repudiandae.

185. Eam Commorientes Plautus fecit fabulã.] *Varro tamen Commorientes Plauti eſſe non putabat. eius e libro de Comoedijs Plautinis haec uerba referuntur: Nam nec Gemini, nec Lenones, nec Condalium, nec Anus Plauti, nec Bis compreſſa, nec Boeotia umquam fuit: neque adeo ἄγροικος, neque Commorientes: ſed M. Acutici.*

190. Tun conſulis quidquam?] *Magis placet, quod in quibuſdam ueteribus eſt, Tun conſilis quiquam? Vt ſit ſenſus, Tune conſilijs cuiquam pater eſſe poſſis? Significat enim eum neque Aeſchino, neque cuiquam alij, recte poſſe conſulere. Quiquam autem, pro Cuiquam, uetus ſcribendi ratio eſt.*

192. Si

192. Si possiderem, ornatus esses ex tuis uirtutibus.] *Non praetermittam occasionem emendandi loci Plautini, qui in optimis libris deprauatus circumfertur: Nam, cum in Captiuis, non procul a fine, ita legatur,*

Sed eccum. incedit huc ornatus audax suis uirtutibus,

sine ulla dubitatione, legendum est:

Sed eccum. incedit huc ornatus haud ex suis uirtutibus:

196. Iam ne enumerasti, quod ad te rediturum putes?] *Ne forte ita legendum sit,*

Iam ne enumerasti, quoad rediturum putes?

sitq. Quoad ita positum, ut in illo ex Phormione:

Quid? senem quoad exspectatis uestrum?

198. Ego illam facile uero omitto,] *Ita emendaui e scriptis libris; cum antea legeretur, Ego illam hercle uero omitto. uersus autem quo modo constet, non uideo, nisi legas, -qui te fratrem habeam quidem.*

202. Hera, lacrumas mitte, ac potius, quod ad hanc rem opus porro est, prospice] *Ita est in ueteribus libris; non, ut in alijs, Consule.*

203. Qua propter quoquo pacto tacito est opus.] *In alijs, Celato est opus: sed uersus non constabat. hoc quoque ex ueteribus libris emendatum est.*

206. -sinerem illum? aut non sex totis mensibus Prius olfecissem, quam ille quidquam coeperet?] *Ita perspicue legitur in meo scripto, et alioqui scripturã hanc agnoscit, & approbat Priscianus.*

tuum

206. tuum ne filium? (Abigam hunc rus) iamdudum aliquid ruri agere arbitror.] *Alij illud, Abigam hunc rus, faciebant dici a Demea. inepte. id enim secum de Demea ipso mussitat seruus. porro, praeter quã quod in meo scripto ita plane legitur, idem etiam ex Donati interpretatione non obscure colligi potest.*

216. ACTVS · IV · SCENA · III

Ego hãc actus quincti scenam primam esse duco. abijt enim Demea quaesitum fratrem, Syrus sorbillatum cyathos: itaque scena uacua remansit. infra autem, ubi dicitur esse principium actus quincti, id uerum esse non potest: cum Demea in scena maneat.

217. Propter suam impotentiam, se semper credunt neglegi.] *Donatus admonet, in quibusdam libris legi, Se semper credunt caluier. Valet id uerbum idem, quod, falli, ac circumueniri.*

219. Perij, horresco semper, ubi pultare hasce occipio fores miser.] *Vltima dictio huius uersus, quae in alijs deerat, in omnibus ueteribus legitur. qui autem tollunt, Fores, & contra ueteres libros faciunt, & corrumpunt uersum, qui quadratus iambicus esse debet.*

220. Erubuit: salua res est.] *Hos uersus ex uetere quodam tragico citat Eustathius:*

Δίος γὰρ ὦ προσεσιν, αἰσχύνη θ' ἱμοῦ,
Σωτηρίαν ἔχοντα τόν δ' ἐπίσασο.

Illud

Illud autem, Salua res eſt, ductum eſt ex illo uetere, Salua res eſt: ſaltat ſenex.

221. - factum a uobis duriter, Immiſericorditerq.] Σκληρῶς, καὶ ἀνηλεῶς. *Neque autem uocem, Immiſericorditer, uſquam alibi legere memini, neque Graecam, quae ei reſpondet, niſi item ſemel apud Platonem.*

223. Abiit, periit, nauem adſcendit.] *Sunt, qui dicant, legendum, Abijt, nauem adſcendit, perijt: quia fieri non poſſit, ut prius perierit, deinde nauem adſcenderit. mihi ordo ille perturbatus, ut in aperti mendacij profeſſione, iucundior, ac lepidior uidetur.*

224. Non clamas? non inſanis? Mi. non. malim quidem.] *Alij illud, Malim quidem, faciebant dici a Demea, aut nullo ſenſu, aut inepto. Dicitur a Micione: & habet hunc ſenſum: Malim quidem, ſi fieri poſſit, aliter eſſe: ſed, quando, quod factum eſt, infectum fieri non poteſt, aequo animo fero. tale aliquid cum dicere pararet, impeditur a Demea.*

225. Ita uita eſt hominum,] *Comparatio Platonica:* Κυβίᾳ γὰρ ὁ Πλάτων τὸν βίον ἀπείκασεν, ἐν ᾧ καὶ βαλεῖν δεῖ τὰ πρόσφορα, καὶ βαλόντα χρῆσθαι καλῶς τοῖς πεσοῦσι. *Plutarchus* ἐν τῷ περὶ εὐθυμίας.

226. - ipſa, ſi cupiat, Salus,] *Sic Plautus: Neque iam ſeruare Salus ſi uolt me poteſt, nec copia eſt. Et Cicero pro Fonteio: Salus ipſa uirorum fortium innocentiam tueri non poteſt. Et uide, ut eleganter exprimat, eos omnes eſſe* ἀσώτους. *Simul annota, Romanam*

manam deam nominari in Palliata.

227. -potaſtis ſcelus, Quaſi re bene geſta.] *Militibus, re bene geſta, mulſum dabatur: ut ſaepe apud Liuium uidere eſt. Accommodari poteſt et huc illud Horatianum: Nunc eſt bibendum. & illud Simonideum:* Πῖνε, πῖνε, ἐν ταῖς συμφοραῖς. συμφορὰς *enim uocabat res bene geſtas.*

228. Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?] *Alij omittebant illud, Quid agam? quod tamen & eſt in antiquis libris, & agnoſcitur a Donato, & ad uerſum neceſſarium eſt.*

235. -promiſti autem? de te largitor, puer] *Iuriſconſultorum eſt, de ſe quemq. promittere oportere: alium autem pro alio promittentem non obligari.*

M. ANTONII. MVRETI
IN. PHORMIONEM. TERENTII
ARGVMENTVM

HREMES, & Demipho fratres Athenienſes erant. Chremes Athenis uxorem diuitem, ac bene dotatam duxerat Nauſiſtratam: & ex ea ſuſceperat filium Phaedriam. habebat Nauſiſtrata, praeter ceteras opes, opima praedia in Lemno. eo igitur Chremes quotannis, ad ea locanda, capiendosq. fructus, commeabat. dum illic reſidet, pauperculae cuiuſdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem, & ex ea ſuſcepit filiam Phanium: ac, ne res emanaret, commutato nomine, Stilphonē ſe Lemni uocari iubet. detrahebat autem e fructibus praediorum uxoris Athenienſis, quantum ſatis eſſet ad illam alteram una cum filia nutriendam: deinde Athenas reuerſus, aut calamitatem, aut uilitatem, aut tale aliquid cauſſabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cum igitur Phanium quindecim iam haberet annos; conueniunt inter ſe Chremes, & Demipho, ut Chremes quidem & Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clamculum adduceret; Demipho uero Phanium filio ſuo uxorem daret. eius rei cauſſa proficiſcitur in Lemnum Chremes. eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter eſſet in Ciliciam. abeuntes ambo, Getae (is Demiphonis ſeruus erat) filios committunt ſuos. profectis ſenibus,

Phaedria

Phaedria se statim citharistriae cuiusdam amore implicat. Sed hoc erat incommodi, quod, qui a lenone amaret, quod daret, nihil habebat. interea uxor e Lemno, quae, propter paupertatem, ui ri diutius forte, quam solebat, morantis aduentum exspectare non posset, conscensa naui, Athenas una cum filia, & nutrice ipsius uenit. quaerunt Stilphonem frustra. Athenis qui quemquam eo nomine nosset, reperiebatur nemo. ibi mater (tāta eam aegritudo ceperat) moritur. ei funus una cum nutrice procurantem Phanium cum adspexisset Antipho, subito amore illius exarsit. uenit ad nutricem postridie, ut eius sibi copiam faceret, obsecrans. illa se, nisi puellam uxorem duceret, facturam negat. illi, cum & quiduis facere cuperet, & patrem absentem uereretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. lex erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi essent, ducere; aut, si id nollent, dotem eis dare cogerentur. ego, inquit parasitus, simulabo, me patri uirginis amicum fuisse, ideoq. caussam illius suscipere: uocabo te in iudicium, tamquam illius cognatum, tecumq. lege agam, ut eam ducas. tu ita te defendes, ut mihi facilem uictoriam praebeas: ita condemnabere. sic fiet, ut & tu potiaris tua, &, patre reuerso, paratam excusationem habeas. ita fiunt omnia, ut parasitus suaserat. confectis iam nuptijs, eodem die ambo redeunt senes. turbari uterque: ille, quod filius indotatam uxorem se absente duxisset; hic, quod uereretur, ne, erepta sibi

bi

bi hac collocandae filiae occasione, tota res fieret palam. eo ipso die leno, citharistriae, quam Phaedria amabat, dominus, nisi sibi pro ea triginta minae darentur, uenditurum se eam, minitabatur. ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait senibus, se cum Phormione collocutum: Phormionem uero, si sibi dotis triginta minae darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxisset Antipho. eam pecuniam Demipho a Chremete sumptam numerat Phormioni. is eam Phaedriae; Phaedria lenoni pro amica tradit. Cum haec iam confecta essent, agnoscitur Phanium. ibi uero senes gaudere, quod, quas nuptias ipsi facere moliebantur, eae ipsis absentibus, atque inscientibus facta essent. sed dolebant, sibi periisse triginta minas. eas dum a Phormione, primo blanditiis, postea etiam per uim eripere conantur: Phormio, qui iam de duabus Chremetis uxoribus, deq. tota re intellexerat, inclamat Nausistratam, eiq. aperit omnia. illa, cum aliquandiu de uiro conquesta esset, tandem placatur, filiiq. ipsius iudicio omnia permissuram pollicetur.

SCHOLIA

243. Minus multo audaciter, quam laedit, laederet;] *Primum ab imperitis factum erat, ex Audaciter, Audacter: deinde interiecta particula, Nūc, ad fulciendum uersum. ego, quod in meo scripto libro perspicue scriptum erat, id reposui. aduer-*

bium autem, Audaciter, etiam a Cicerone usurpatum fuisse, alibi docui ex Prisciano.

251. Et si tibi res sit cum eo lenone,] *Ita quidem aperte legit Donatus: sed in omnibus tamen libris ueteribus, Quod si tibi res sit: quae lectio nihilo, ut ego quidem arbitror, deterior est.*

255. Itane tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?] *Alij omnes hic faciebant principium actus secundi. quam inepte, nemo non uidet. neque enim scena remanet uacua. neque dubitandum, quin ibi sit principium secundi actus, ubi a nobis constitutum est.*

262. Nam, ni ita eum existumassem, numquam tam graues
Ob hāc inimicitias caperē in uostram familiā,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.] *In horum uersuum secundo particula, Ob, ut uidetur, est extra uersum. in eodem autem, Nostram, pro, Vostram, alij scripserant; putantes, id, quod sequitur, Quam is aspernatur, ad familiam referri. falso. ad ipsam enim puellam refertur. neque uero se Phormio cognatum puellae esse fingebat. Vostram familiam, aperte legitur in antiquis.*

264. – nam tua
Praeterierat iam ducendi aetas] *Ita emendaui ex ueteribus libris; cum in alijs esset, Ad ducendum.*

268. Hei, metuo lenonem, ne quid suat suo capiti.] *Profecto numquam quisquam satis attente ueteres inspexit libros. hoc adeo ea ex re uenit in*
mentem

mentem mihi. ego aliquot ab hinc annis, cum primum haec Scholia uulgare meditarer, Terentij fabulas cũ plurimis calamo exaratis uoluminibus, quam potui, diligentiſſime contuli. praecipue autem unum, quod adhuc habeo, quia ceteris emendatius uidebatur, ita diligenter inſpexi, liquido ut me iurare poſſe arbitrarer, nihil in eo, quod quidem alicuius momenti eſſet, non accuratiſſime excuſſum. ſed cum poſtea eundem librum euoluerem, ualde equidem opinione falſum eſſe me comperi. nã cum alia multa minime negligenda deprehendi: tũ hunc locum, quem numquam antea intellexeram, illius ope percepi. cum enim in alijs omnibus eodem modo ſcriptum ſit:

Hei metuo lenonem, ne quid ſuo ſuat capiti: ſolus hic meus, quem dico, ita habet:

Hei metuo lenonem, ne quid ſuat ſuo capiti.

qua e ſcriptura horum uerborum ſententia, quae antea latuerat, facile comprehendi poteſt. Suere enim apud Latinos, ut & apud Graecos ῥάπτειν *interdum ualet idem, quod, aliquid quod alteri damnoſum ſit, ſtruere, ac machinari. cum igitur dixiſſet Antipho, ſe metuere, ne quid leno ſueret, ideſt, ne quid doloſe moliretur, addit, ſuo capiti: quorum uerborum ea uis eſt. quae quidem res ipſi lenoni uortat male, atque in ipſius caput recidat. Ita autem loqui ſolitos ueteres, exempla indicabunt. Demoſthenes in Aeſchinem:* ἅσοι καὶ τοῖς σοῖς οἱ θεοὶ τρέψειαν εἰς κεφαλήν. *Ariſtophanes Pluto* Ἐς κεφαλήν σοι. *Plautus Poenulo: Capiti ueſtro iſtuc quidem.*

Terentius Hecyra:

Aliquid tulisse comminiscentur mali,

Capiti atque aetati illorum morbus qui auctu' sit. Coelius ad Ciceronem: Te ad IX. *kal. Iun. sub rostrani, quod illorum capiti sit, dissiparant periisse. Cicero ipse libro* XI. *Philippicarum: Accedit Saxa nescio quis, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis. a qua cum sit alienus, suo capiti, saluis nobis, ominetur. Idem libro* IIX. *ad Atticum. Multa, inquam, mala cum dixisset: suo capiti, ut aiunt. quo quidem loco, quin ad hunc Terentianum Cicero respexerit, mihi dubium non est.*

270. Do. Neque ego, neque tu.] *In eodem libro hoc non a Dorione, sed a Phaedria dicitur. Vt sit sensus. Neque ego quidquam efficere potui, neque tu poteris.*

271. Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adiurit comiter?] *Qui legebant, Adiuuerit, non animaduertebant, uersum* ὑπερκατάληκτον *fieri. ut autem hic Adiurit, pro Adiuuerit, dictũ est, sic apud Ennium, Adiuro, pro, Adiuuero:*

O Tite, si quid ego adiuro, curam ue leuasso. ubi uulgo perperam legitur, Adiuto.

274. Nam hanc condicionem si cui tulero extraneo,] *Ita est in antiquis omnibus. alij, Extrario. quam uocem ego quidem Latinam non putabam: sed uideo eam manifesto ab A. Gellio agnosci.*

279. Huic mandes, qui te ad scopulum e tranquillo inferat.] *Nihil addidi, nihil detraxi, ni-*
hil

hil immutaui: sed, quod in meo uetere libro erat, quia sine ulla dubitatione uerum putabam, quam potui, fidelissime expressi.

279. Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt:] *Hunc quoque locum e meo illo libro emendaui: cum in alios omnes e glossemate aliquo irrepsisset uox, Argentum: quae ita deformabat uersum, ut ualde mirer, ne Goueanum quidem eam sustulisse.*

289. - curialis uernula est, qui me uocat.] *Hic mihi auxilio fuit uetus Venetus: nam in ceteris omnibus hae omnes uoces desiderabantur.*

292. Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum.] *Ita legendum esse, admonet Priscianus: & ita legitur in meo scripto, & in uno Antonianorum.*

292. Heus, quanta quanta haec mea paupertas est, tamen] *Ita legendus est hic locus ex libro Petri Bembi, & ex libro Bernardini Lauretani.*

294. In ius? enimuero, si porro esse odiosi pergitis.] *Quid de illo, In ius, faciam, nescio. nam & uersum pede uno, quam par est, longiorem facit; & tamen neque repetitio illa inuenusta est, & legitur in omnibus antiquis libris.*

296. Vel oculum exculpe: est, ubi uos ulciscar probe.] *Ita emendat Bembus. in omnibus tamen antiquis reperio, ut in impressis,*

- est, ubi uos ulciscar, locus.

296. Qui nominat me?] *Ita est in libro Lauretani, & in duobus Antonianis, melius, & magis ad antiquorũ cõsuetudinem, quam, ut in alijs, Quis.*

296· –quid nunc obticuisti?] *In meo, & in uno Antonianorom, pro, Obticuisti, legitur Obstupuisti.*

298· Exsequias Chremeti, quibus est commodum ire, hem tempus est.] *Ita erat in duobus Antonianis · in alijs, Iam tempus est; sed hoc uersus ratio repudiat.*

299· Sigillatim, qualis in istum fuerim?] *Ita correxi e meo libro, & ex illo Lauretani · nam in alijs erat, Qualis in hunc fuerim: neque ita lepide, & contra rationem metri· Sigillatim, ut pro Singillatim multis locis legatur, errore librariorum factum puto.*

IN. HECYRAM. TERENTII

ARGVMENTVM

AMPHILVS, *Phidippi e Soſtrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cum aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam, Lachetis, & Murrhinae filiam, incidit, eamq. in uia per uim compreſſit: atque ita effugit, ut neque ipſe eam, neque puella ipſum cognoſcere potuerit. in illa autem lucta etiam anulum ei detraxit, eumque Bacchidi dono dedit. paullo poſt pater eum, tum ut a meretricio amore auerteret, tum ut praeſidium ſuae ſenectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. contigit, ut ea ipſa uxor ei daretur, quam ipſe conſtuprauerat: gaudente admodum puellae matre, quae, quia ſola conſcia erat filiam e ſtupro grauidam eſſe, quamprimum eam collocare properabat; ut, ſi forte poſt aliquot menſes pareret, nuptijs, quemadmodum ſaepe fit, obtegeret ſtuprum: cecidit res longe aliter, ac putabatur. etenim Pamphilum, qui inuitiſſimus adiecisset animum ad rem uxoriam, quiq. auellere ſe derepente a Bacchidis amore non poſſet, ita dormijt cum uxore, ut eam ne attigerit quidem. Bacchis, quod, ea uiua numquam ſe uxorem ducturum, ſaepe ei promiſerat Pamphilus, nonnullam ſibi ab eo factam iniuriam putans, multo eo minus, quam ſolebat, placida & obſequens eſſe coepit. eo factũ*

eſt, ut Pamphilus ei ſe paullatim ſubduxerit, quamq. prius ſpernebat uxorem, eius mirificum quendam amorem animo conceperit. interea quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum eſſet. profecto eo, Philumena, quae intumeſcere ſibi uterum ſentiret, cum aliorum, tum ſocrus in primis ſuae conſpectum refugiebat: tandem cum in eo eſſet, ut celare uix poſſe amplius uideretur, ſumpta occaſione, per ſacrificandi ſpeciem, ad matrem ſe, unam omnium rerum conſciam, confert. poſt dies compluſculos mittit Soſtrata, qui eam accerſerent. reſpondetur, aegrotam eſſe. it, ut eam ſaltem uiſeret. non admittitur. Phidippus accuſare uxorem, & dicere, haec omnia illius culpa contingere. illa contra excuſare ſe, & culpam deprecari: nullius ſe rei conſciam eſſe, cur ſua conſuetudo nurui odioſa eſſe debeat. interea redit Pamphilus. atque ita ſors tulit, ut quo die ipſe Athenas appulit, eo ipſo Philumena partu leuaretur. cum igitur, uidendi cupidus, (aegrotare enim acceperat, & ita amabat, ut qui uehementiſſime) ſubito ad eam ingreſſus eſſet, peperiſſe deprehendit. ibi eum Murrhina exeuntem proſecuta, lacrumans, obteſtari coepit, quando ea res nihil ipſi nocitura eſſet; ne reciperet quidem uxorem, ſi ita uideretur: ſed tamen ne famam illius proderet. ita ſe facturum recipit. cum igitur neque uellet uxorem recipere, neque rurſum uerā afferret cauſſam: ſuſpicati ſunt ſenes, eum, Bacchidis adhuc amore impeditum, ea de cauſſa ab uxore abhorrere. accerſitam itaque

Bac-

Bacchidem obiurgat Phidippus. ea, cum ſe illi purgaſſet, iubetur ad mulieres ingredi; & eis quoque illam ſuſpicionem adimere. ingreditur, anulum habens in digito, quem olim Philumenae erептum ſibi dederat Pamphilus. is anulus effecit, ut, uitiatam eſſe ab ipſo Pamphilo Philumenam, cognoſceretur. Laetus Pamphilus & uxorem, & filium recipit.

SCHOLIA

308. Ita me dij bene ament, haud propterea te rogo, ut] *Ita reperio in omnibus antiquis libris. Donatus tamen legit, Amabunt: quod ſi recipias, aut delenda erit uox, Te; aut non conſtabit uerſus.*

309. Ph. - ah noli, Parmeno:] *Conſuetudinem hanc ineptorum hominum, qui flammam ardentem, ut dicitur, in ore potius, quam quidquam ſecreti, continerent, & tamen ſimulant, nolle ea, quae ſciunt, detegere, atque orari uolunt, feſtiuiſſime expreſſit Lucianus in Conuiuio: cuius uerba, quoniam & leporis plena ſunt, & huic Terentij loco plane gemina, adſcribere non grauabor. Colloquuntur autem inter ſe Lucinus, & Philo: e quibus cum Lucinus dixiſſet,* Ἐγὼ δὲ, ἄπαγε, οὐκ ἄν τι τοιοῦτον εἴποιμι: *ita excipit Philo:* Θρυπτῇ ταῦτα ὦ Λυκῖνε. ἀλλ' οὔτι γε πρὸς ἐμὲ οὕτω ποιεῖν ἐχρῆν. ἀκριβῶς γιγνώσκων, πολὺ πλέον ἐπιθυμοῦντά σε εἰπεῖν, ἢ ἐμὲ ἀκοῦσαι. καί μοι δοκεῖς, εἰ ἀπορήσειας τῶν ἀκουσομένων,

μένων, κἂν πρὸς κίονά τινα, ἢ πρὸς ἀνδριάντα ἡδέως ἂν προσελθὼν ἐκχέαι πάντα συνείρων ἀμυστί. εἰ γοῦν ἐθελήσω ἀπαλλάττεσθαι νῦν, οὐκ ἐάσεις με ἀνήκοον ἀπελθεῖν, ἀλλὰ ἕξεις καὶ παρακολουθήσεις, καὶ δεήσῃ. κἀγὼ τρύψομαι πρὸς σὲ ἐν τῷ μέρει. καὶ, εἴγε δοκεῖ, ἀπίωμεν, ἄλλυ αὐτὰ πευσόμενοι. σὺ δὲ μὴ λέγε. Λυ. Μηδὲν πρὸς ὀργὴν, διηγήσομαι γὰρ, ἐπείπερ οὕτω προθυμῇ. ἀλλ' ὅπως μὴ πρὸς πολλοὺς ἐρεῖς. Φι. Ει μὴ παντάπασιν ἐγὼ ἐπιλέλησμαι Λυκίνε, αὐτὸς σὺ ἄμεινον ποιήσεις αὐτὸ, καὶ φθάσεις εἰπὼν ἅπασιν, ὥστε οὐδὲν ἐμοῦ δεήσῃ.

317. Edepol ne nos aeque ſumus omnes inuiſae uiris,] *Duas uoces, Inique, & Omnino, quae in alijs erant, eo ſuſtuli, quod neque erant in ullo uetere libro, & corrumpebant uerſum. huic autem querellae, qua utitur Soſtrata, affinis eſt illa Creuſae apud Euripidem Ione :*

Τὰ γὰρ γυναικῶν δυσχερῆ πρὸς ἄρσενας,
Κ' ἂν ταῖς κακαῖσιν αἱ 'γαθαὶ μεμιγμέναι,
Μισούμεθ'. οὕτω δυσχερεῖς πεφύκαμεν.

322. SO. Quid ais? an uenit Pamphilus? PAR. uenit. SO. dijs gratiam habeo :] *Ita emendaui ex uno Antonianorum. nam, quo modo erat in ceteris, Dijs habeo gratias, uerſus efficiebatur acatalecticus, quem catalecticum eſſe, ut ceteros, multo uériſimilius eſt.*

324. Omnibus nobis ut res dant ſeſe, ita magni, atque humiles, ſumus.] *Eandem nimirum habent ſententiam uerſus illi, quos pronunciat Vlyſſes* Οδυσσ. σ. *etſi eos, qui philoſophantur, alio trahunt.*

Τοῖος γὰρ νόος ἐςὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

337. Quod faciendum fortaſſe ſit poſtidea, hoc nunc ſi feceris.] *Ita eſt in quibuſdam ueterum. alij, ignoratione antiquae uocis, fecere, Poſt, idem.*

342. Iam aetate ea ſum, ut non ſiet peccato mihi ignoſci aequom :] *Mihi peccato, ideſt, mihi ſi quid peccauerim. nam, ut iuratus eſt, qui iurauit, ita peccatus, hoc quidem loco, qui peccauit, ideſt,* ὁ ἡμαρτηκώς. *ſimiliter locutus eſt Quinctilianus libro* VI. *Qui uero iudicem rapere, & in quem uellet habitum animi poſſet perducere, quo dicto, flendum, & iraſcendum eſſet, rarius fuit. ibi enim, Quo dicto, ualet,* οὗ λέξαντος.

352. - equidem plus hodie boni
Feci imprudens, quam ſciens ante hunc diem umquam.] *Sententia Plautina ex Captiuis :*

- ſaepe iam in multis locis
Plus inſciens quis fecit, quam ſciens, boni.

M. ANTONII . MVRETI
DE . METRIS . TERENTIANIS

ERENTII *uerſus duorum generum ſunt; iambici, & trochaici. neque autem iambus in trochaicum, neque trochaeus in iambicum admittitur. Iambicus initio fiebat e ſolis iambis, ut,*

Quid hoc noui eſt? quid ira nunciat deum?

& apud Terentium; ſi modo ita legendum eſt,

Amantium irae amoris integratio eſt.

Terentianus ait, eos in tragoedijs, propter nimiam ipſorum leuitatem, culpari. ego tamen Graecos poetas ſaepe admodum uſos reperio. ut Sophoclem:

πάλαι κυνηγετοῦντα, καὶ μετρούμενον.
ἔτ᾽ ἔργον ἐςίν, ἐννέπειν δ᾽ ὅτȣ χάριν.
ὅτ᾽ ἄλλοτ᾽ ἄλλον, ἐμπιτνῶν, ςρατηλατῶν.

& Aeſchylum:

ἐγὼ δ᾽ ἄ τολμός εἰμι συγγενῆ θεόν.
ἅπας δὲ τραχὺς, ὃς τις ἂν νέον κρατῇ.

& Euripidem:

ἐκεῖθέν εἰμι. παῖς ἔτ᾽ οὖσ᾽ ἀπωλόμην.
ὄλωλεν; ὡς ὄλωλε τοῖσιν εἰδόσιν.

Poſtea admiſſus eſt alternis ſpondeus, & omnes pedes, qui illi temporibus ſunt aequales: in quibus eſt & proceleumaticus. tribrachus etiam, quod iambo temporibus par eſt, recipitur. creticus, quamuis uno tẽpore longior, tamen ipſe quoque receptus eſt.

Iambici

Iambici integri, idest, ἀκαταληκτικοῦ, semper ultimus pes est iambus. nam claudi uersus, idest σκάζοντες, an in Plauto sint, alio loco uiderimus: in Terentio quidem non sunt. ne in Graecis quidem aut comicis, aut tragicis usquam: itaque qui locum illum ex Aeschylo ita scripserunt,

ἵν' οὔτε φωνὴν, οὔτέ του βροτῶν μορφὴν,

& illum, & alios plurimos, dum corrigere uolũt, deprauarunt. recte enim erat in Aldinis:

ἵν' οὔτε φωνὴν, οὔτέ του μορφὴν βροτῶν.

Vltimus igitur semper iambus est. ceteris locis magna libertas. non tantum enim iambus, & tribrachus, uerum & spondeus, & omnes spondeo temporibus pares quolibet alio loco, a Latinis quidem comicis, tragicisq. ueteribus, sine ullo discrimine ponuntur. creticum & proceleumaticum raro quidem, sed nonnumquam tamen inuenias. iambicorum autem haec fere discrimina sunt. dimeter catalecticus:

Date. mox ego huc reuertar.

dimeter acatalecticus:

Verebar, quorsum euaderet.

trimeter acatalecticus:

Poeta cum primũ animũ ad scribendũ appulit.

tetrameter, siue quadratus catalecticus:

Satis pol proterue me Syri promissa huc induxerunt.

tetrameter, siue quadratus acatalecticus:

Nihil est. triumpho; si licet me latere tecto abscedere.

tetra-

tetramuter, ſiue quadratus hypercatalecticus:

Atque eius amicam ſubagitare : uel heri in uino quam immodeſtus.

Qui pentametros iambicos faciunt, nugantur. itaque hic quoque locus in Aeſchilo deprauatus:

θνητοῖσ̈ κλέψας ὤπασεν, τοῖασδ'

erat enim recte in Aldinis:

θνητοῖσι κλέψας ὤπασεν, τοῖας δέ τοι.

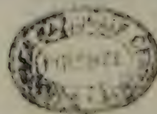
Trochaicorum apud Terentium haec fere ratio · trocheus quolibet loco ponitur: ut in iambico iambus. praeter iambum, proceleumaticum, creticum, admittuntur ijdem omnes pedes, qui in iambicum. trochaicis autem utitur fere octonarijs, ſiue quadratis catalecticis:

Quidquid ego huius feci, tibi proſpexi, & ſtultitiae tuae.
Vbi te uidi animo eſſe omiſſo, & ſuauia in praeſentia
Quae eſſent, prima habere, neque proſpicere in longitudinem:
Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut haec poſſes perdere.

interdum autem apud hunc poetam ultima praecedentis uerſus ſyllaba principium eſt inſequentis.

Atque ita de Terentij uerſibus breuiter a nobis diſputatum ſit.

FINIS

ANDRIA
TERENTII

ACTA · LVDIS · MEGALENSIB ·

M · FVLVIO · ET · M' · GLABRIONE · AEDILIB · CVRVLIB ·

EGERVNT

L · AMBIVIVS · TVRPIO

L · ATILIVS · PRAENESTINVS

MODOS . FECIT

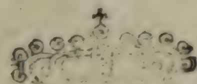
FLACCVS · CLAVDI · F · TIBIIS · PARIB ·

DEXTRIS · ET · SINISTRIS

ET · EST · TOTA · GRAECA

EDITA

M · MARCELLO · C · SVLPICIO · COS ·

A

C.SVLPICII.APOLLINARIS
PERIOCHA

SORORE M *falſo creditam meretriculae,*
Genere Andriae, Glycerium uitiat Pamphilus:
Grauidaq. facta, dat fidem uxorem ſibi
Fore hanc: nam aliam pater ei deſponderat
Gnatam Chremetis: atque, ut amorem comperit,
Simulat futuras nuptias, cupiens, ſuus
Quid haberet animi filius, cognoſcere.
Daui ſuaſu non repugnat Pamphilus.
Sed, ex Glycerio natum ut uidit puerulum
Chremes, recuſat nuptias, generum abdicat:
Mox filiam Glycerium inſperato agnitam
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino coniugem.

ANDRIAE . PERSONAE

EARVMQ. INTERPRETATIO

Simo, ſenex, ἀπὸ τοῦ σιμοῦ, a ſimo naſo.

Sosia, libertus, ἀπὸ τοῦ σώζεσθαι, a conſeruatione & ſalute.

Davvs, ſeruus, gentile nomen, a Δάοις, gente ſeruili.

Mysis, ancilla, etiam gentile.

Pamphilvs, adoleſcens, ἢ πασίφιλος τὶς ὤν, ἢ πάντας φιλῶν, id eſt, omnibus carus, aut omnium amicus, aduerſus nemini.

Charinvs, adoleſcens, gratioſum nomen, ἀπὸ τῆς χάριτος.

Byrrhia, ſeruus, ἀπὸ τοῦ πυῤῥὸς, id eſt, rubeus, ſeu rubicundus, mutato π in β.

Lesbia, obſtetrix, gentile.

Glycerivm, Chremetis filia, ἀπὸ τῆς γλυκέρας, a dulcedine.

Chremes, ſenex, vel a χρέμπτεσθαι, quod eſt enixe exſpuere, vel potius a χρεμετοῦ, equeſtris: ſtudio enim alendi equos, Athenienſes maxime delectabantur.

Crito, hoſpes, ἀπὸ τοῦ κριτοῦ.

Dromo, lorarius, ἀπὸ τοῦ δρόμου, id eſt, curſu.

Atque hi fabulae ſunt interlocutores, reliquarum perſonarum tantum mentio fit.

Archilis, ancilla, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, vel verius ἀργυλὶς ἀπὸ τοῦ ἀργοῦ, id eſt, ſegnitie: ſiue ut alibi reperitur, Achrylis, quod Phrygiam ſignificat.

Chrysis, meretrix, a χρυσοῦ, id eſt, auro.

Niceratvs, adoleſcens: a voto victoriae nomen habere videtur.

Pasibvla, eadem quae Glycerium, ἀπὸ τοῦ πᾶσι βουλεύεσθαι, id eſt, omnibus conſulens.

PROLOGVS

POETA cum primum animum ad scribendum appulit,
Id sibi negoti credidit solum dari,
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.
Verum aliter euenire multo intelligit:
Nam in prologis scribundis operam abutitur,
Non qui argumentum narret, sed qui maleuoli
Veteris poetae maledictis respondeat.
Nunc, quā rem uitio dēt, quaeso animū aduortite.
Menander fecit Andriam, & Perinthiam.
Qui utramuis recte norit, ambas nouerit.
Non ita sunt dissimili argumento, set tamen
Dissimili oratione sunt factae, ac stilo.
Quae conuenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
Id isti uituperant factum, atque in eo disputant,
Contaminari non decere fabulas.
Faciunt ne intelligendo, ut nihil intellegant?
Qui cum hunc accusant, Naeuiū, Plautū, Ennium
Accusant, quos hic noster auctores habet:
Quorum aemulari exoptat neclegentiam
Potius, quam istorum obscuram diligentiam.
Dehinc ut quiescant porro, moneo, & desinant
Maledicere, malefacta ne noscant sua.
Fauete, adeste aequo animo, & rem cognoscite,
Vt pernoscatis, ecquid spei sit relliquum,
Posthac quas faciet de integro comoedias,
Spectandae, an exigendae sint uobis prius.

ACTVS

SIMO · SOSIA

VOS istaec intro auferte: abite. Sosia,
Ades dum: paucis te uolo. SO. dictum puta.
Nempe ut curentur recte haec. SI. immo aliud. SO. quid est,
Quod tibi mea ars efficere hoc possit amplius?
SI. Nihil istac opus est arte ad hanc rem quam paro:
Sed iis, quas semper in te intellexi sitas,
Fide, & taciturnitate. SO. exspecto, quid uelis.
SI. Ego postquam te emi a paruolo, ut semper tibi
Apud me iusta, & clemens fuerit seruitus,
Scis. feci, e seruo ut esses libertus mihi,
Propterea quod seruiebas liberaliter.
Quod habui summum pretium, persolui tibi.
SO. In memoria habeo. SI. haut muto factum. SO. gaudeo,
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat, Simo, &,
Id gratum fuisse aduorsum te, habeo gratiam.
Sed mihi hoc molestum est: nā istaec cōmemoratio
Quasi exprobratio est immemoris benefici.
Quin tu uno uerbo dic, quid est, quod me uelis.
SI. Ita faciam. hoc primum in hac re praedico tibi:
Quas credis esse has, non sunt uerae nuptiae.
SO. Cur simulas igitur? SI. rē oēm a principio audies.
Eo pacto & gnati uitam, & consilium meum
Cognosces, & quid facere in hac re te uelim.
Nam is postquam excessit ex ephebis Sosia,
Liberius uiuendi fuit potestas: nam antea

Qui scire posses, aut ingenium noscere,
Dũ aetas, metus, magister prohibebant? SO. *ita est.*
SI. *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,*
Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos
Alere, aut canes ad uenãdum, aut ad philosophos:
Horum ille nihil egregie praeter cetera
Studebat, & tamen omnia haec mediocriter.
Gaudebam. SO. *non iniuria: nam id arbitror*
Adprime in uita esse utile, ut NE QVID NIMIS,
SI. *Sic uita erat: facile omnes perferre, ac pati:*
Cum quibus erat cumque una, ijs sese dedere,
Eorum obsequi studijs, aduorsus nemini,
Numquam praeponens se alijs. ita facillime
Sine inuidia inuenias laudem, & amicos pares.
SO. *Sapienter uitam instituit: namque hoc tempore*
OBSEQVIVM · AMICOS · VERITAS · ODIVM PARIT
SI. *Interea mulier quaedam ab hinc triennium*
Ex Andro commigrauit huc uiciniae,
Inopia, & cognatorum neglegentia
Coacta, egregia forma, atque aetate integra.
SO. *Hei uereor, ne quid Andria apportet mali.*
SI. *Primum haec pudice uitam, parce, ac duriter*
Agebat, lana, ac tela uictum quaeritans:
sed, postquam amans accessit, pretium pollicens,
Vnus, & item alter; ita ut ingenium est omnium
Hominum, ab labore procliue ad lubidinem,
Accepit condicionem, dein quaestum occipit.
Qui tum illam amabant, forte, ita ut fit, filium
Perdu-

Perduxere illuc secum, ut una esset, meum.
Egomet continuo mecum: certe captus est.
Habet. obseruabam mane illorum seruolos
Venientes, aut abeuntes: rogitabam, heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidē habuit? nā Andriae
Illi id erat nomen. SO. *teneo.* SI. *Phaedrum, aut Cliniam*
Dicebant, aut Niceratum. nam hi tres tum simul
Amabant. eho, quid Pamphilus? quid? symbolum
Dedit, cenauit: gaudebam. item alio die
Quaerebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere. enim uero spectatum satis
Putabam, & magnum exemplum continentiae.
Nam, qui cum ingenijs conflictatur eiusmodi,
Neque commouetur animus in ea re tamen,
Scias posse habere iam ipsum suae uitae modum.
Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas,
Qui gnatum haberem tali ingenio praeditum.
Quid uerbis opus est? hac fama impulsus Chremes,
Vltro ad me uenit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret.
Placuit: despondi: hic nuptijs dictus est dies.
SO. *Quid obstat, cur non uerae fiant?* SI. *audies.*
Fere in diebus paucis, quibus haec acta sunt,
Chrysis uicina haec moritur. SO. *o factum bene:*
Beasti: metui a Chryside. SI. *ibi tum filius*
Cū illis, qui amarāt Chrysidē, una aderat frequēs:
Curabat una funus: tristis interim,
Nonnumquā cōlacrumabat. placuit tum id mihi.

Sic cogitabam : hic paruae consuetudinis
Caussa mortem huius tam fert familiariter:
Quid, si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?
Haec ego putabam esse omnia humani ingeni,
Mansuetiq. animi officia. quid multis moror?
Egomet quoque eius caussa in funus prodeo,
Nihil suspicās etiā mali. SO. hem quid est? SI. scies.
Effertur: imus. interea inter mulieres,
Quae ibi aderāt, forte unā adspicio adolescētulam,
Forma, SO. bona fortasse. SI. & uoltu, Sosia,
Adeo modesto, adeo uenusto, ut nihil supra.
Quia tum mihi lamentari praeter ceteras
Visa est, & quia erat forma praeter ceteras
Honesta, & liberali; accedo ad pedisequas;
Quae sit, rogo. sororem esse aiunt Chrysidis.
Percussit illico animum. at at, hoc illud est,
Hinc ille lacrumae, haec illa est misericordia.
SO. Quam timeo, quorsum euadas. SI. funus interim
Procedit: sequimur: ad sepulcrum uenimus.
In ignem posita est: fletur. interea haec soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
Satis cum periclo. ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat:
Accurrit: mediam mulierem complectitur:
Mea Glyceriū, inquit, quid agis? cur te is perditū?
Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
Reiecit se in eum flens quam familiariter.
SO. Quid ais? SI. redeo inde iratus, atque aegreferēs,
Nec satis ad obiurgandum caussae. diceret,
Quid feci? quod commerui, aut peccaui, pater?
Quae

Quae sese uoluit in ignem inijcere, prohibui,
Seruaui· honesta oratio est· SO· *recte putas:*
Nam si illum obiurges, uitae qui auxilium tulit;
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malũ?
SI· *Venit Chremes postridie ad me, clamitans,*
Indignum facinus, comperisse, Pamphilum
Pro uxore habere hanc peregrinã · ego illud sedulo
Negare factum· ille instat factum· denique
Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
Neget daturum· SO· *non tu ibi gnatum?* SI· *ne haec quidem*
Satis uehemens caussa ad obiurgãdũ· SO· *qui, cedo?*
SI· *Tute ipse his rebus finem praescripsti, pater:*
Prope adest, cum alieno more uiuendum est mihi:
Sine nunc meo me uiuere interea modo·
SO· *Quis igitur relictus est obiurgandi locus?*
SI· *Si propter amorem uxorem nolit ducere:*
Ea primum ab illo animaduertenda iniuria est·
Et nunc id operando, ut per falsas nuptias
Vera obiurgandi caussa sit, si deneget:
Simul, sceleratus Dauus si quid consili
Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli:
Quem ego credo manibus, pedibusq· obnixe omnia
Facturum, magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quam ut obsequatur gnato· SO· *quapropter?* SI· *rogas?*
Mala mẽs, malus animus· quẽ quidẽ ego si sensero·
Sed quid opust uerbis? sin eueniat, quod uolo,
In Pamphilo ut nihil sit morae restat Chremes,
Qui mihi exorandus est: & spero confore·

Nunc

Nũc tuũ est officiũ, has bene ut adsimules nuptias,
Perterrefacias Dauum, obserues filium,
Quid agat, quid cum illo consilij captet. SO. sat est.
Curabo: eamus iam nunc intro. SI. i prae, sequar.
Non dubium est, quin uxorem nolit filius:
Ita Dauum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audiuit. sed exit foras.

ACTVS . I . SCENA . II

DAVVS . SIMO

MIRABAR, hoc si sic abiret: & heri semper lenitas,
Verebar, quorsum euaderet.
Qui postquam audierat nõ datũ iri filio uxorẽ suo,
Numquam cuiquam nostrum uerbum fecit, neque id aegre tulit.
S. At nunc faciet, neque, ut opinor, sine tuo magno malo.
D. Id uoluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,
Sperãtes iã amoto metu, inter oscitantes opprimi,
Vt ne esset spatiũ cogitãdi ad disturbãdas nuptias:
Astute. S. carnufex quae loquitur? D. herus est, neque praeuideram.
S. Daue, D. hem, quid est? S. ehodum ad me. D. quid hic uolt? S. quid ais? D. qua de re? S. rogas?
Meum gnatum rumor est amare. D. id populus curat scilicet.
S. Hocine agis, an non? D. ego uero istuc. S. sed, nunc ea me exquirere,

Iniqui

Iniqui patris est: nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet:
Dum tempus ad eam rem tulit, siui animum ut expleret suum.
Nūc haec dies aliā uitā adfert, alios mores postu- (lat.
Dehinc postulo, siue aequum est, te oro, Daue, ut redeat iam in uiam.
D. Hoc quid sit? S. omnes, qui amant, grauiter sibi dari uxorem ferunt.
D. Ita aiunt. S. tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum,
Ipsum animum aegrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.
D. Non hercle intelligo. S. non? hem. D. non: Dauus sum, non Oedipus.
S. Nempe ergo aperte uis, quae restant, me loqui. D. sane quidem.
S. Si sensero hodie, quidquam in his te nuptijs
Fallaciae conari, quo fiant minus;
Aut uelle in ea re ostendi, quam sis callidus:
Verberibus caesum te in pistrinum, Daue, dedam usque ad necem,
Ea lege, atque omine, ut, si te inde exemerim, ego pro te molam.
Quid, hoc? intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem? D. immo callide:
Ita aperte ipsam rem modo locutus: nihil circuitione usus es.
S. Vbiuis, facilius passus sim, quam in hac re, me deludier.

D. Bona

D. *Bona uerba, quaeso.* SI. *irrides? nihil me fallis. sed dico tibi,*
Ne temere facias: neque tu hoc dicas tibi non prae dictum, caue.

ACTVS . I . SCENA . III

DAVVS

ENIMVERO, *Daue, nihil loci est segnitiae, neque socordiae,*
Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptiis.
Quae si non astu prouidentur, me, aut herum pessumdabunt.
Nec, quid agam, certum est, Pamphilum ne adiutem, an auscultem seni.
Si illum relinquo, eius uitae timeo; sin opitulor, huius minas:
Cui uerba dare difficile est. primum iam de amore, hoc comperit:
Me insensus seruat, ne quam faciam in nuptiis fallaciam.
Si senserit, perii; aut, si libitum fuerit, caussam ceperit,
Quo iure, quaq. iniuria praecipitem in pistrinum dabit.
Ad haec mala hoc mihi accedit etiã: haec Andria,
Siue ista uxor, siue amica est, grauida e Pamphilo est:
Audireq. eorum est operaepretium audaciam:
Nam

Nam inceptio est amentium, haud amantium:
Quidquid peperisset, decreuerunt tollere:
Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,
Ciuem Atticam esse hanc: fuit olim quidã senex,
Mercator: nauẽ is fregit apud Andrum insulam:
Is obijt mortem: ibi tum hanc eiectam Chrysidis
Patrem recepisse orbam, paruam. fabulae.
Mihi quidem non hercle fit uerisimile.
Atqui ipsis commentum placet.
Sed Mysis ab ea egreditur. at ego hinc me ad forum, ut
Conueniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

ACTVS · I · SCENA · IV

MYSIS

AVDIVI Archilis iamdudum: Lesbiam adduci iubes.
Sane pol illa temulenta est mulier, & temeraria,
Nec satis digna, cui committas primo partu mulierem:
Tamen eam adducam. importunitatem spectate aniculae:
Quia cõpotrix eius est. Di date facultatem obsecro
Huic pariundi, atque illi in alijs potius peccandi locum.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum uideo? uereor, quid siet.

Opperiar,

Opperiar, ut ſciam, numquidnam haec turba triſtitiae afferat.

ACTVS · I · SCENA · V

PAMPHILVS · MYSIS

HOCINE eſt humanum factum, aut inceptum? hocine officium patris?

M· Quid illud eſt?

P· Pro deum, atque hominum fidem, quid eſt, ſi non haec contumelia eſt?

Vxorẽ decreuit dare ſeſe mi hodie: non ne oportuit

Praeſciſſe me ante? non ne prius communicatum oportuit?

M· Miſeram me, quod uerbum audio? P· quid Chremes? qui denegauerat,

Se commiſſurum mihi gnatam ſuam uxorem: id mutauit:

Quoniam me immutatum uidet.

Ita ne obſtinate operam dat, ut me a Glycerio miſerum abſtrahat?

Quod ſi fit, pereo funditus.

Adeon' hominem inuenuſtum eſſe, aut infelicem quemquam, ut ego ſum?

Pro deum, atque hominum, nullon' ego

Chremetis pacto affinitatem effugere potero? quot modis

Contemptus, ſpretus? facta, tranſacta omnia. hem

Repudiatus repetor, quamobrem? niſi ſi id eſt, quod ſuſpicor:

Aliquid

Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtru di potest,
Itur ad me. M. *oratio haec me miseram exanimauit metu.*
Nam, quid ego dicam de patre? ah,
Tantam ne rem tam neglegenter agere? praeteriens modo
Mihi apud forum, uxor tibi ducenda est, Pamphile, hodie, inquit: para:
Abi domum. id mihi uisus est dicere, abi cito, & suspende te.
Obstupui. censen' me uerbum potuisse ullum proloqui?
Aut ullam caussam, ineptam saltem, falsam, iniquam? obmutui.
Quod si ego prius id rescissem; quid facerem, si quis nunc me roget,
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. sed nunc primum quid exsequar?
Tot me impediunt curae, quae meum animum diuerse trahunt;
Amor, huius misericordia, nuptiarũ sollicitatio,
Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
Quae meo cumque animo libitum est, facere: ei ne ego ut aduorser? hei mihi,
Incertum est, quid agam. M. *misera timeo, hoc incertum quorsum accidat.*
Sed nunc peropust, aut hunc cum ipsa, aut me aliquid de illa aduorsum hunc loqui.
Dum

Dum in dubio est animus, paullo momento huc illuc impellitur.
P. Quis hic loquitur? Mysis, salue. M. o salue, Pamphile. P. quid agit? M. rogas?
Laborat e dolore: atq. ex hoc misera sollicita est, diẽ
Quia olim in hunc sunt constitutae nuptiae: tum autem hoc timet,
Ne deseras se. P. hem, ego ne istuc conari queam?
Ego propter me illam decipi miseram sinam?
Quae mihi suum animũ, atque omnẽ uitã credidit,
Quã ego animo egregie carã pro uxore habuerim;
Bene, & pudice eius doctum, atque eductum, sinã,
Coactum egestate ingenium immutarier?
Non faciam. M. haut uereor, si in te solo sit situm:
Sed uim ut queas ferre. P. adeon' me ignauũ putas?
Adeon' porro ingratum, aut inhumanũ, aut ferũ,
Vt neque me consuetudo, neque amor, neque pudor
Commoueat, neque commoneat, ut seruem fidem?
M. Vnum hoc scio, hãc meritã esse, ut memor esses sui.
P. Memor essem? o Mysis Mysis, etiam nunc mihi
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis
De Glycerio. iam ferme moriens me uocat:
Accessi: uos semotae: nos soli: incipit:
Mi Pamphile, huius formam, atque aetatẽ, uides.
Nec clam te est, quam illi nunc utraeque inutiles
Et ad pudicitiam, & tutandam ad rem sient.
Quod ego per hanc te dextram oro, et ingeniũ tuũ,
Per tuam fidem, perq. huius solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras.
Si te in germani fratris dilexi loco,

Siue

Siue haec te solum semper fecit maxumi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.
Te isti uirum do, amicum, tutorem, patrem:
Bona nostra haec tibi cōmitto, & tuae mādo fidei.
Hāc mihi in manū dat: mors cōtinuo ipsā occupat.
Accepi: acceptam seruabo. M. ita spero quidem.
P. Sed cur tu ab illa? M. obstetricē accerso. P. propera:
Atque audin'? uerbum unum caue de nuptijs,
Ne ad morbum hoc etiam. M. teneo.

ACTVS · II · SCENA · I

CHARINVS · BYRRHIA · PAMPHILVS

QVID ais, Byrrhia?
Datur ne illa Pamphilo hodie nuptum?
B. sic est. C. qui scis, Byrrhia?
B. Apud forum modo de Dauo audiui. C. uae misero mihi.
Vt animus in spe, atque in timore usque antehac attentus fuit,
Ita, postquam adempta spes est, lassus, cura confectus stupet.
B. Quaeso edepol, Charine, quoniam id fieri, quod uis, non potest.
Velis id, quod possit. C. nihil aliud, nisi Philumenam, uolo.
B. Ah, quanto satius est, te id operam dare,
Qui istum amorem ex animo amoueas tuo, quam id loqui,
Quo magis libido frustra incendatur tua.

C. FACILE. OMNES. CVM. VALEMVS. RECTA CONSILIA. AEGROTIS. DAMVS

Tu si hic sis, aliter sentias. B. age age, ut lubet. C. sed Pamphilum

Video. omnia experiri certum est prius, quam pereo. B. quid hic agit?

C. *Ipsum hunc orabo: huic supplicabo: amorem huic narrabo meum:*

Credo, impetrabo, ut aliquot saltem nuptijs prodat dies.

Interea fiet aliquid, spero. B. id Aliquid nihil est. C. Byrrhia,

Quid tibi uidetur? adeon' ad eum? B. quid ni? si nihil impetres,

Vt te arbitretur sibi paratum moechũ, si illã duxerit.

C. *Abi hinc in malã rem cum suspicione istac, scelus.*

P. *Charinum uideo. salue. C. o salue, Pamphile:*

Ad te aduenio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens.

P. *Neque pol consili locũ habeo, neque auxilij copiã.*

Sed istuc quidnam est? C. hodie uxorem ducis? P. aiunt. C. Pamphile,

Si id facis, hodie postremum me uides. P. quid ita? C. hei mihi,

Vereor dicere: huic dic quaeso, Byrrhia. B. ego dicam. P. quid est?

B. *Sponsam hic tuam amat. P. ne iste haut mecum sentit. ehodum, dic mihi,*

Numquidnam amplius tibi cum illa fuit, Charine? C. ah, Pamphile,

Nihil

Nihil· P· *quam uellem·* C· *nunc te, per amicitiam, & per amorem, obsecro,*
Principio ut ne ducas: P· *dabo equidem operam·* C· *sed, si id non potes,*
Aut tibi nuptiae hae sunt cordi, P· *cordi?* C· *saltem aliquot dies*
Profer, dum proficiscor aliquo, ne uideam· P· *audi nunc iam·*
Ego, Charine, neutiquam officium esse liberi puto,
Cum is nil promereat, postulare id gratiae apponi sibi·
Nuptias effugere ego istas malo, quam tu adipiscier·
C· *Reddidisti animum·* P· *nunc, si quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,*
Facite, fingite, inuenite, efficite, qui detur tibi:
Ego id agam, mihi qui ne detur· C· *sat habeo·* P· *Dauum optume*
Video· huius consilio fretus sum· C· *at tu hercle haut quidquam mihi,*
Nisi ea, quae nihil opus sunt scire· fugin' hinc? S· *ego uero ac lubens·*

ACTVS · II · SCENA · II

DAVVS · CHARINVS · PAMPHILVS

D I BONI, *boni quid porto? sed, ubi inueniam Pamphilum,*
Vt metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio·

C. Laetus est, nescio quid. P. nihil est. nondum haec re sciuit mala.

D. Quem ego nunc credo; si iam audierit sibi paratas nuptias,

C. Audin' tu illum? D. toto me opido exanimatum quaerere.

Sed, ubi quaeram? aut quo nunc primum intendam? C. cessas alloqui?

D. Abeo. P. Daue, ades, resiste. D. quis homo est, qui me? o Pamphile,

Te ipsum quaero. euge, o Charine: ambo opportune: uos uolo.

P. Daue, perij. D. quin tu hoc audi. P. interij. D. quid timeas, scio.

C. Mea quidem hercle in dubio uita est. D. & tu quid, scio.

P. Nuptiae mihi D. & id scio. P. hodie. D. obtundis, tametsi intelligo.

Id paues, ne ducas tu illam: tu autem, ut ducas. C. rem tenes.

P. Istuc ipsum. D. atque istuc ipsum, nihil pericli est: me uide.

P. Obsecro te; quamprimum hoc me libera miserum metu. D. hem,

Libero: uxorem tibi iam non dat Chremes. P. qui scis? D. scio.

Tuus pater modo me prehendit: ait, tibi uxorem dare

Hodie, item alia multa, quae nunc non est narrandi locus.

Conti-

iusiurandum matronis exhibituram de non admisso ad se Pamphilo. In quincto actu Bacchidis narratio de intus gestis, & colloquium cum Parmenone inducitur, quem nuncium mittit ad Pamphilum: Pamphiliq. ad ultimum actio gratiarum apud ipsam Bacchidem. Docet autem Varro neque in hac fabula, neque in alijs esse mirandum, quod actus impares scenarum paginarumq. sint numero: cum haec distributio in rerum descriptione, non in numero uersuum, constituta sit: non apud Latinos modo, uerumetiam apud Graecos ipsos.

P· *Vt ab illa excludar, huc concludar ·* D· *non ita est ·*
Nempe hoc sic eße opinor dicturum patrem :
Ducas uolo hodie uxorem· tu, Ducam, inquies:
Cedo, quid iurgabit tecum? hic reddes omnia,
Quae nunc sunt certa ei consilia, incerta ut sient,
Sine omni periculo : nam hoce haud dubium est, quin Chremes
Tibi non det gnatam: nec tu ea caussa min ueris
Haec, quae facis, ne is mutet suam sententiam·
Patri dic uelle : ut, cum uelit tibi iure irasci, non queat·
Nam, quod tu speres, propulsabo facile · uxorem his moribus
Dabit nemo· inopem inueniet potius, quam te corrumpi sinat :
Sed, si te aequo animo ferre accipiet, neglegentem feceris ·
Alia otiosus quaeret : interea aliquid acciderit boni ·
P· *Itan' credis?* D· *haut dubium id quidem est·* P· *uide, quo inducas·* D· *quin taces?*
P· *Dicam· puerum autem ne resciscat mihi esse ab illa, cautio est :*
Nam pollicitus sum suscepturum · D· *o facinus audax ·* P· *hanc fidem*
Sibi, me obsecrauit, qui se sciret, non desertuiri, ut darem·
D· *Curabitur· sed pater adest · caue, te esse tristem sentiat ·*

ACTVS · II · SCENA · IV

SIMO · DAVVS · PAMPHILVS

REVISO, *quid agant, aut quid captent conſilij.*
D· *Hic nunc non dubitat, quin te ducturum neges:*
Venit meditatus alicunde ex ſolo loco.
Orationem ſperat inueniſſe ſe,
Qua differat te: proin' tu fac, apud te ut ſies.
P· *Modo ut poſſim.* D· *crede mihi hoc inquam, Pamphile,*
Numquam hodie tecum commutaturum patrem
Vnum eſſe uerbum, ſi te dices ducere.

ACTVS · II · SCENA · V

BYRRHIA · SIMO · DAVVS · PAMPHILVS

HERVS *me, relictis rebus, iuſſit Pāphilum*
Hodie obſeruare, ut, quid ageret de nuptijs,
Scirem. id propterea nunc hunc uenientem ſequor.
Ipſum adeo praeſto uideo cum Dauo. hoc agam.
S· *Vtrumque adeſſe uideo.* D· *hem, ſerua.* S· *Pāphile.*
D· *Quaſi de improuiſo reſpice ad eum.* P· *hem, pater.*
D· *Probe.* S· *hodie uxorem ducas, ut dixi, uolo.*
B· *Nunc noſtrae parti timeo, quid hic reſpondeat.*
P· *Neque iſtic, neque alibi tibi uſquam erit in me mora.* B· *hem.*
D· *Obmutuit.* B· *quid dixit?* S· *facis, ut te decet,*

Cum

Cum istuc, quod postulo, impetro cum gratia.
D· *Sũ uerus?* B· *herus, quantum audio, uxore excidit.*
S· *I iam nunc intro, ne in mora, cum opus sit, sies.*
P. *Eo.* B· *nulla ne in re esse homini cuiquam fidem?*
Verum illud uerbum est, uolgo quod dici solet,
OMNES·SIBI·MELIVS·MALLE·ESSE·QVAM ALTERI
Ego illam uidi uirginem: forma bona
Memini uidere: quo aequior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis, quã illum, amplecti maluit.
Re[illegible]: ut pro hoc malo mihi det malum.

ACTVS · II · SCENA · VI

DAVVS · SIMO

HIC *nunc me credit aliquam sibi fallaciã*
Portare, & ea me hic restitisse gratia.
S· *Quid Dauus narrat?* D· *aeque quidquam nunc quidem.*
S· *Nihil ne? hem.* D· *nihil prorsus.* S· *atqui exspectabam quidem.*
D· *Praeter spẽ euenit: sentio: hoc male habet uirum.*
S· *Potin' es mihi uerum dicere?* D· *nihil facilius.*
S· *Num illi molestae quippiam hae sunt nuptiae,*
Huiusce propter consuetudinem hospitae?
D· *Nihil hercle: aut, si adeo, bidui est, aut tridui*
Haec sollicitudo: nostin'? deinde desinet:
Etenim ipsus secum eam rem reputauit uia.
S· *Laudo.* D· *dum licitum est illi, dumq· aetas tulit,*
Amauit: tum id clam: cauit, ne umquã infamiae

Ea

Ea res sibi esset, ut uirum fortem decet.
Nunc uxore opus est: animum ad uxorem appulit.
S. *Subtristis uisust esse aliquantulum mihi.*
D. *Nihil propter hanc rem: sed est, quod suscẽset tibi.*
S. *Quidnam est?* D. *puerile est.* S. *quid est?* D. *nibil.*
S. *quin dic, quid est.*
D. *Ait, nimiũ parce facere sumptum.* S. *me ne?* D. *te.*
Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem.
Num filio uidetur uxorem dare?
Quem, inquit, uocabo ad cenam meorum aequaliũ
Potissimum nunc? &, quod dicendum hic siet,
Tu quoque perparce nimium. non laudo. S. *tace:*
D. *Commoui.* S. *ego, istaec recte ut fiant, uidero.*
Quidnam hoc rei est? quidnam hic uolt ueterator sibi?
Nã, si hic mali est quidquã, hem illic est huic rei caput.

ACTVS · III · SCENA · I

MYSIS · SIMO · DAVVS · LESBIA · GLYCERIVM

ITA pol quidem res est, ut dixti, Lesbia:
FIDELEM · HAVT · FERME · MVLIERI INVENIAS · VIRVM
S. *Ab Andria est ancilla haec. quid narras?* D. *ita est.*
M. *Sed hic Pamphilus* S. *quid dicit?* M. *firmauit fidem.* S. *hem.*
D. *Vtinam aut hic surdus, aut haec muta facta sit.*
M. *Nam, quod peperisset, iussit tolli.* S. *o Iuppiter,*
Quid ego audio? actum est, siquidem haec uera praedicat.

nit, Peccatum imprudentia est Poetae: uenia enim tribus modis fit · ui, casu, ignorantia · cum autem imprudentia uel una de tribus fuerit, coniectura erit, nec aliquid animus faciet · adiunxit ergo Terentius: Non quod furtum facere ſtuduerit: *haec tantum uerba repromissionem argumentorum tenent, non ueritatem. ergo adiungit:* Id ita uos eſſe iam iudicare poteritis: *Quoniam diximus illam legem, ex Graeco in Latinum transferre liceat · hoc namque dico, quod Colax Menandri est · in ea est fabula de parasito colace & glorioso milite · parasitus autem colax, idest adulator; hoc enim significat & miles gloriosus, apud Latinos quod Colax apud Graecos · sicut igitur supra diximus, inde est ablata persona parasiti & militis · Ergo hae personae in Menandri comoedia sunt · quod concludit · Eas se personas non negat transtulisse in Eunuchum suam ex Graeca · ergo iam non contra legem fecit, quod ex Graeca transtulit, quoniam & Latinae comoediae sunt, redit ad uenialem statum, ut nescisse se dicat ·* Sed eas fabulas factas prius Latinas ſciſſe ſe uero id pernegat: *sic iungitur qualitas absoluta de iuris ratione, quod licitum est ex necessitate rerum, ut nota similitudo personas singulas reseruet: hoc est enim, quod dicit · Quod si personis iisdem aliis non licet uti: haec enim semper necessitate naturali sunt apta & inligata personis · Ita fit ut quicumque personam aliquam collocat, eius debeat mores exprimere · quam rem concludit ·* Denique nullum dictum eſt, quod

non

non dictum sit: *Sed hic res intelligamus, non uerba. haec quae dicunt Graeci πράγματα, naturaliter sunt omnibus semper aequalia. Addic dum uerba sunt. sed haec controuersia est. Sequitur iam ratio prologi, quam in Andriam praecepi, ut audientiam a populo petat. concludens simul cum ueniali statu prologum.* Quare aequum est uos cognoscere, atque ignoscere: *ut hic est absoluta qualitas per exempla, cum tacita sit. Deinde sic audientia patitur.* Et cum silentio animaduertite, ut pernoscatis quid sibi uelit: *hic iam comoedia ipsius res potestatemque noscamus.*

IN. PROLOGVM Heauton timorumenu

OMNES *hae comoediae de Graeco trãslatae sunt, a Menandro quidẽ quattuor, duae ab Apollodoro. Heauton timorumenos Menãdri est. cuius prologus partitionem tenet, in qua docet, quid in quaestionẽ sit, id ipsum ne populus miraretur, dissoluere.* Ne cui sit uestrũ mirum cur partes seni poeta dederit, quae sunt adulescentium: *Duas partes proponit, unam quod contra consuetudinem senex prologus processit in publicum: solet enim istud officium adulescentibus dari. ergo quoniam contra consuetudinem in prologum persona processit senex, iccirco hanc primam populo uult soluere quaestionem.* Deinde quod ueni eloquar: *altera haec pars est. simile autem*

mihi

S. Certe enim ſcio· D· non ſatis me pernoſti etiam, qualis ſim, Simo·
S. Ego ne te? D· ſed, ſi quid narrare occoepi, continuo dari
Tibi uerba cenſes· S· falſo D· itaque hercle nihil iam mutire audeo·
S. Hoc ego ſcio unum, neminem peperiſſe hic· D· intellextin'?
Sed nihilo ſecius mox deferent puerum huc ante oſtium·
Id ego iam nunc tibi renuncio, here, futurum, ut ſis ſciens;
Ne hoc poſterius dicas, Daui factum conſilio, aut dolis·
Prorſus a me opinionem hanc tuam ego eſſe amotam uolo·
S. Vnde id ſcis? D· audiui, & credo· multa concurrunt ſimul,
Qui coniecturam hanc nunc facio· iam primũ haec ſe e Pamphilo
Grauidam dixit eſſe· inuentum eſt falſum· nunc, poſtquam uidet
Nuptias domi apparari, miſſa eſt ancilla illico
Obſtetricem accerſitum ad eam, & puerum ut afferret ſimul·
Hoc niſi fit, puerum ut tu uideas, nihil mouentur nuptiae·
S. Quid ais? cum intellexeras,
Id conſilij capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?

D· Quis

D. Quis igitur eum ab illa abstraxit, nisi ego? nam omnes nos quidem
Scimus, quam misere hanc amarit: nunc sibi uxorem expetit.
Postremo id mihi da negoti. tu tamen idem has nuptias
Perge facere ita, ut facis: & id spero adiuturos deos.
S. Immo abi intro. ibi me opperire, &, quod parato opus est, para.
Non impulit me, haec nunc omnino ut crederem.
Atque haut scio, an, quae dixit, sint uera omnia.
Sed paruipendo. illud mihi multo maxumum est,
Quod mihi pollicitus est ipsus gnatus. nũc Chremẽ
Conueniam: orabo gnato uxorem: si impetro,
Quid alias malim, quam hodie has fieri nuptias?
Nam, gnatus quod pollicitus est, haut dubium est mihi,
Si nolit, quin eum merito possim cogere.
Atque adeo in ipso tempore eccum ipsum obuiam.

ACTVS . III . SCENA . III

SIMO . CHREMES

IVBEO Chremetẽ. C. oh, te ipsum quaerebã. S. & ego te. C. optato aduenis.
Aliquot me adiere, ex te auditum qui aiebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato: id uiso, tu ne, an illi insaniant.

S. Au-

s. *Ausculta paucis: &, quid ego te uelim, & tu quod quaeris, scies.*
c. *Ausculto: loquere, quid uelis.*
s. *Per ego te deos oro, & nostram amicitiã, Chreme,*
Quae incepta a paruis cum aetate accreuit simul;
Perq. unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cuius tibi potestas summa seruandi datur;
Vt me adiuues in hac re, atque ita, uti nuptiae
Fuerant futurae, fiant. c. *ah, ne me obsecra:*
Quasi hoc te, orando, a me impetrare oporteat.
Alium esse censes nunc me, atque olim, cum dabã?
Si in rem est utrique, ut fiant, accersi iube.
Sed, si ex ea re plus mali est, quam commodi,
Vtrique; id oro te, in commune ut consulas,
Quasi illa tua sit, Pamphiliq. ego sim pater.
s. *Immo ita uolo, itaq. postulo ut fiat, Chreme:*
Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat. c. *quid est?*
s. *Irae sunt inter Glycerium, & gnatum,* c. *audio.*
s. *Ita magnae, ut sperem posse auelli.* c. *fabulae.*
s. *Profecto sic est.* c. *sic hercle, ut dicam tibi;*
AMANTIVM *irae amoris integratio est.*
s. *Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,*
Dumq. eius lubido occlusa est contumelijs,
Prius quam harum scelera, & lacrumae confictae dolis
Reducant animum aegrotum ad misericordiam.
Vxorem demus. spero, consuetudine, &
Coniugio liberali deuinctum, Chreme,
Dehinc facile ex illis sese emersurum malis.

c. *Tibi*

C. *Tibi ita uidetur. at ego non posse arbitror*
Neque illũ hãc perpetuo habere, neque me perpeti.
S. *Qui scis ergo istuc, nisi periclum feceris?*
C. *At, istuc periclum in filia fieri, graue est.*
S. *Nempe incommoditas denique huc omnis redit;*
Si eueniat, quod di probibeant, discessio.
At, si corrigitur; quot commoditates, uide:
Principio amico filium restitueris:
Tibi generum firmum, & filiae inuenies uirum.
C. *Quid istuc? si istuc animum induxti esse utile,*
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. *Merito te semper maxumi feci, Chreme.*
C. *Sed, quid ais?* S. *quid?* C. *qui scis eos nunc discordare inter se?*
S. *Ipsus mihi Dauos, qui intimust eorũ cõsilijs, dixit:*
Et is mihi suadet, nuptias, quantum queam, ut maturem.
Num censes faceret, filium nisi sciret eadem haec uelle?
Tute adeo iam eius audies uerba. heus euocate huc Dauom.
Sed eccum uideo ipsum foras exire.

ACTVS. III. SCENA. IV

DAVVS. SIMO. CHREMES

D. A D *te ibam.* S. *quidnam est?*
Cur non accersitur? iam aduesperascit.
S. *audin' tu illum?*
Ego dudum non nihil ueritus sum, Daue, abs te,

ne

ne faceres idem,

Quod uolgus seruorũ solet, dolis ut me deluderes,

Propterea quod amat filius. D. ego ne istuc facerem? S. credidi:

Idq. adeo metuens uos celaui, quod nunc dicam. D. quid? S. scies.

Nam propemodum habeo iam tibi fidem. D. tandem agnosti, qui siem.

S. Non fuerant nuptiae futurae. D. quid? non? S. sed ea gratia

Simulaui, uos ut pertentarem. D. quid ais? S. sic res est. D. uide.

Numquam quiui ego istuc intellegere. uah, consilium callidum.

S. Hoc audi. ut hinc te introire iussi, opportune hic fit mihi obuiam.

D. Hem, numnam periimus? S. narro, quae tu dudum narrasti mihi.

D. Quidnam audio? S. gnatam ut det, oro: uixq. id exoro. D. occidi.

S. Hem, quid dixti? D. optume, inquam, factum. S. nunc per hunc nulla est mora.

C. Domum modo ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuncio.

S. Nunc te oro, Daue, quoniam solus mihi effecisti has nuptias,

D. Ego uero solus. S. corrigere mihi gnatum, porro enitere.

D. Faciam hercle sedulo. S. potes nunc, dum animus irritatus est.

D. Quiescas. S. age igitur: ubi nunc est ipsus? D. mirum, ni domi est.

S. Ibo ad eum, atque eadem haec, quae tibi dixi, dicam itidem illi. D. nullus sum.

Quid caussae est, quin hinc in pistrinum recta proficiscar uia?

Nihil est preci loci relictũ. iã perturbaui omnia.

Herum fefelli: in nuptias conieci herilem filium:

Feci hodie, ut fierent, insperante hoc, atque inuito Pamphilo.

Hem, astutias. quod si quiessẽ, nihil euenisset mali.

Sed eccum ipsum uideo: occidi:

Vtinam mihi esset aliquid hic, quo nunc me praecipitem darem.

ACTVS . III . SCENA . V

PAMPHILVS . DAVVS

VBI illic scelus est, qui me perdidit? D. perij. P. atque hoc confiteor,

Iure obtigisse: quandoquidem tam iners, tam nulli consili

Sum. seruon' fortunas meas me commisisse futili?

Ergo pretium ob stultitiam fero: sed inultum id numquam a me auferet.

D. Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si euito hoc malum.

P. Sed, quid ego nunc dicam patri? negabon' uelle me, modo (deam?

Qui sũ pollicitus ducere? qua fiducia id facere au-

Nec,

Nec, quid me nunc faciam, ſcio. D · *nec de me equidem. atque id ago ſedulo.*

Dicam aliquid iam inuenturum, ut huic malo aliquam producam moram. P · *ohe.*

D · *Viſus ſum.* P · *ehodum, bone uir, quid ais? uiden' me conſilijs tuis*

Miſerum impeditum eſſe? D · *at iam expediam.* P · *expedies?* D · *certe, Pamphile.*

P · *Nempe ut modo.* D · *immo melius, ſpero.* P · *oh, tibi ego, ut credam, furcifer?*

Tu rem impeditam, & perditam reſtituas? hem quo fretus ſim,

Qui me hodie ex tranquilliſſima re coniecisti in nuptias.

An non dixi hoc eſſe futurum? D · *dixti.* P · *quid meritus es?* D · *crucem.*

Sed paullulum ſine ad me ut redeam: iam aliquid diſpiciam. P · *hei mihi,*

Cur non habeo ſpatium, ut de te ſumam ſupplicium, uti uolo?

Namque hoc tempus, praecauere mihi me, haud te ulciſci, ſinit.

ACTVS · IV · SCENA · I

CHARINVS · PAMPHILVS · DAVVS

H OCINE *credibile eſt, aut memorabile,*
Tanta uaecordia innata cuiquam ut ſiet,
Vt malis gaudeant, atque ex incommodis

Alterius ſua ut comparent commoda? ah,
Id ne eſt uerum? immo id genus eſt hominum peſſumum,
In denegando modo queis pudor eſt paullulum:
Poſt, ubi iam tempus eſt promiſſa perfici,
Tum coacti neceſſario ſe aperiunt, & timent.
Et tamen res cogit eos denegare. ibi
Tum impudentiſſima eorum oratio eſt:
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus,
Proxumus ſum egomet mihi. attamen, ubi fides eſt,
Si roges, nihil pudet. hic, ubi opus eſt,
Non uerentur; illic, ubi nihil opus eſt, ibi uerentur.
Sed, quid agam? adeam ne ad eum, & cum eo iniuriam hanc expoſtulem?
Mala ingeram multa. atque aliquis dicat, nihil promoueris.
Multum. moleſtus certe ei fuero, atque animo morem geſſero.
P. *Charine, & me, & te imprudens, niſi quid di reſpiciunt, perdidi.*
C. *Ita ne imprudens? tandem inuenta eſt cauſſa: ſoluiſti fidem.*
P. *Quid tandem?* C. *etiam nunc me ſeducere iſtis dictis poſtulas?*
P. *Quid iſtuc eſt?* C. *poſtquam me amare dixi, complacita eſt tibi.*
Heu me miſerum, qui tuum animum ex animo ſpectaui meo.

P. *Falsus es·* C. *non tibi satis esse hoc uisum solidum est gaudium,*
Nisi me lactasses amantem, & falsa spe produceres?
Habeas· P. *habeam? ah, nescis, quantis in malis uerser miser,*
Quantasq· hic suis consilijs mihi confecit sollicitudines
Meus carnufex· C. *quid istuc tam mirum est? de te exemplum capit·*
P. *Haud istuc dicas, si cognoris uel me, uel amorem meum·*
C. *Scio, cum patre altercasti dudum, & is nunc propterea tibi*
Suscenset, nec te quiuit hodie cogere, illam ut duceres,
P. *Immo etiam, quo tu minus scis aerumnas meas,*
Hae nuptiae non apparabantur mihi,
Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare:
C. *Scio: coactus tua uoluntate es·* P. *mane,*
Nondum scis· C. *scio equidem illam ducturum esse te·*
P. *Cur me enicas? hoc audi· numquam destitit*
Instare, ut dicerem esse ducturum patri:
Suadere, orare, usque adeo donec perpulit·
C. *Quis homo istuc?* P. *Dauos·* C. *Dauos?* P. *Dauos omnia·*
C. *Quamobrem?* P. *nescio· nisi mihi deos satis*
Scio fuisse iratos, qui auscultauerim·
C. *Factum est hoc, Daue?* D. *factum est·* C. *hem, quid*

ais, ſcelus?
At tibi dij dignum factis exitium duint.
Eho, dic mihi, ſi omnes hunc coniectum in nuptias
Inimici uellent, quod, ni hoc, conſilium darent?
D. Deceptus ſum, at non defatigatus. C. ſcio.
D. Hac non ſucceſſit, alia aggrediemur uia:
Niſi id putas; quia primo proceſſit parum,
Non poſſe iam ad ſalutem conuerti hoc malum.
P. Immo etiam: nam ſatis credo, ſi aduigilaueris,
Ex unis geminas mihi conficies nuptias.
D. Ego, Pamphile, hoc tibi pro ſeruitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctesque, & dies
Capitis periculum adire, dum proſim tibi.
Tuum eſt, ſi quid praeter ſpem euenit, mihi ignoſcere.
Parum ſucceſſit, quod ago: at facio ſedulo.
Vel melius tute reperi, me miſſum face.
P. Cupio. reſtitue in quem me accepiſti locum.
D. Faciam. P. at iam hoc opus eſt. D. hem, ſt, mane: crepuit a Glycerio oſtium.
P. Nil ad te. D. quaero. P. hem, nunccine demum?
D. at iam hoc tibi inuentum dabo.

ACTVS . IV . SCENA . II

MYSIS . PAMPHILVS . CHARINVS . DAVVS

IAM, ubi ubi erit, inuentum tibi curabo, & mecum adductum
Tuum Pamphilum: tu modo, anime mi,
noli

noli te macerare·

P. Myſis· M· quid eſt? hem, Pamphile, optume mihi te offers· P· quid eſt?

M· Orare iuſſit, ſi ſe ames, hera, iam ut ad ſeſe uenias:

Videre ait te cupere· P· uah, perij: hoc malum integraſcit·

Siccine me, atque illam opera tua nunc miſeros ſollicitari?

Nam iccirco accerſor, nuptias quod mi apparari ſenſit·

C· Quibus quidem quam facile poterat quieſci, ſi hic quieſſet·

D· Age, ſi hic non inſanit ſatis ſua ſponte, inſtiga· M· atque edepol

Ea res eſt, proptereaq· nunc miſera in maerore eſt· P· Myſis,

Per omnes tibi adiuro deos, numquam eam me deſerturum,

Non, ſi capiundos mihi ſciam eſſe inimicos omnes homines·

Hanc mihi expetiui, contigit: conueniunt mores: ualeant,

Qui inter nos diſſidium uolunt: hanc, niſi mors, mihi adimet nemo·

C· Reſipiſco· P· non Apollinis magis uerum, atque hoc, reſponſum eſt·

Si poterit fieri, ut ne pater per me ſtetiſſe credat,

Quo minus hae fierent nuptiae; uolo· ſed, ſi id non poterit;

Id faciam, in procliui, quod est, per me stetisse ut credat.
Quis uideor? C. *miser aeque, atque ego.* D. *consilium quaero.* C. *fortis es.*
Scio, quid conere. D. *hoc ego tibi profecto effectum reddam.*
P. *Iam hoc opus est.* D. *quin iam habeo.* C. *quid est?* D. *huic, non tibi, habeo; ne erres.*
C. *Sat habeo.* P. *quid facies? cedo.* D. *dies hic mi ut sit satis, uereor,*
Ad agendum: ne uacuum esse me nunc ad narrandum credas.
Proinde hinc uos amolimini: nam mi impedimento estis.
P. *Ego hanc uisam.* D. *quid tu? quo hinc te agis.* C. *uerum uis dicam?* D. *immo etiam*
Narrationis incipit mihi initium. C. *quid me fiet?*
D. *Eho, impudens, non satis habes, quod tibi dieculam addo,*
Quantum huic promoueo nuptias? C. *Daue, attamen.* D. *quid ergo?*
C. *Vt ducam.* D. *ridiculum.* C. *huc face ad me ut uenias, si quid poteris.*
D. *Quid ueniam? nihil habeo.* C. *attamen, si quid,* D. *age, ueniam.* C. *si quid,*
Domi ero. D. *Tu, Mysis, dum exeo, parumper opperire hic.*
M. *Quapropter?* D. *ita facto opus est.* M. *matura.* D. *iam inquam hic adero.*

ACTVS

MYSIS

NIHIL ne esse proprium cuiquam? Dij, uostram fidem.
Summum bonum esse herae putabam hũc Pamphilum,
Amicum, amatorem, uirum, in quouis loco
Paratum: uerum ex eo nunc misera quem capit
Dolorem? facile hic plus mali est, quam illic boni.
Sed Dauus exit: mi homo, quid istuc obsecro est?
Quo portas puerum?

ACTVS · IV · SCENA · IV

DAVVS · MYSIS

MYSIS, nunc opus est tua
Mihi ad hanc rem exprompta malitia, atque astutia.
M. Quidnam incepturus? D. accipe a me hunc ocius,
Atque ante nostram ianuam appone. M. obsecro,
Humi ne? D. ex ara hinc sume uerbenas tibi,
Atque eas substerne. M. quamobrem id tute non facis?
D. Quia, si forte opus sit ad herum iusiurandum mihi
Non apposuisse, ut liquido possim. M. intelligo.
Noua nunc religio in te istaec incessit, cedo.

D. Moue

D. *Moue ocius te, ut, quid agam, porro intellegas.*
Pro Iuppiter. M. *quid?* D. *sponsae pater interuenit.*
Repudio consilium, quod primum intenderam.
M. *Nescio, quid narres.* D. *ego quoque hinc ab dextera*
Venire me assimulabo. tu, ut subseruias
Orationi, utcumque opus sit uerbis, uide.
M. *Ego, quid agas, nihil intellego: sed, si quid est,*
Quod mea opera opus sit uobis, aut tu plus uides,
Manebo, ne quod uostrum remorer commodum.

ACTVS . IV . SCENA . V

CHREMES . MYSIS . DAVVS

REVERTOR, *postquam, quae opus fuere ad nuptias*
Gnatae, paraui, ut iubeam accersi. sed, quid hoc?
Puer hercle est. mulier, tun' apposuisti hunc? M. *ubi*
Illic est? C. *non mihi respondes?* M. *hem, nusquã est. uae miserae mihi,*
Reliquit me homo, atque abijt. D. *di, uostram fidem,*
Quid turbae est apud forum? quid illic hominum litigant?
Tum annona cara est. quid dicam aliud, nescio.
M. *Cur tu obsecro hic me solam?* D. *hem, quae haec est fabula?*

Eho, Myſis, puer hic unde eſt? quis ue huc attulit?
M. *Satin' ſanus es, qui me id rogites?* D. *quem igitur rogem,*
Qui hic neminem alium uideã? C. *miror, unde ſit.*
M. *Dicturan' quod rogo?* M. *au.* D. *concede ad dexteram.*
M. *Deliras. non tute ipſe?* D. *uerbum ſi mihi*
Vnum, praeterquam quod te rogo, faxis, caue.
M. *Male dicis.* D. *unde eſt? dic clare.* M. *a nobis.* D. *ha ha hae.*
Mirum uero, impudenter mulier ſi facit.
C. *Ab Andria eſt ancilla haec, quantum intellego.*
D. *Adeon' uidemur uobis eſſe idonei,*
In quibus ſic illudatis? C. *ueni in tempore.*
D. *Propera adeo puerum tollere hinc ab ianua.*
Mane: caue, quoquam ex iſtoc exceſſis loco.
M. *Dij te eradicent. ita me miſeram territas.*
D. *Tibi ego dico, an non?* M. *quid uis?* D. *at etiam rogas?*
Cedo, cuium puerum hic appoſuiſti, dic mihi.
M. *Tu neſcis?* D. *mitte id, quod ſcio: dic, quod rogo.*
M. *Veſtri.* D. *cuius noſtri?* M. *Pamphili.* D. *hem, quid Pamphili?*
M. *Eho, an non eſt?* C. *recte ego ſemper fugi has nuptias.*
D. *O facinus animaduertendum.* M. *quid clamitas?*
D. *Quem ne ego heri uidi ad uos afferri ueſperi?*
M. *O hominem audacem.* D. *uerum. uidi Cantharam*

Suſ-

Suffarcinatam. M. *Dijs pol habeo gratias,*
Cum in pariundo aliquot affuerunt liberae.
D. *Ne illa illũ haud nouit, cuius caussa haec incipit.*
Chremes, si positum puerum ante edes uiderit,
Suam gnatã non dabit: tanto hercle magis dabit.
C. *Non hercle faciet.* D. *nunc adeo, ut tu sis sciens,*
Ni puerum tollis, iam iam ego hunc mediam in uiam
Prouoluam, teq. ibidem peruoluam in luto.
M. *Tu pol homo non es sobrius.* D. FALLACIA ALIA ALIAM TRVDIT. *iam susurrari audio*
Ciuem Atticã esse hãc. C. *hem.* D. *coactus legibus*
Eã uxorẽ ducet. M. *au, obsecro, an non ciuis est?*
C. *Iocularium in malum insciens paene incidi.*
D. *Quis hic loquitur? o Chreme, per tempus aduenis:*
Ausculta. C. *audiui iã omnia.* D. *an ne tu omnia?*
C. *Audiui inquam a principio.* D. *audistin', obsecro? hem*
Scelera: hãc iam oportet in cruciatũ hinc abripi.
Hic ille est: non te credas Dauom ludere.
M. *Me miseram: nihil pol falsi dixi, mi senex.*
C. *Noui rem omnem. sed est Simo intus?* D. *intus est.*
M. *Ne me attingas, scelesté. si pol Glycerio non omnia haec.*
D. *Eho inepta, nescis, quid sit actũ.* M. *quid sciam?*
D. *Hic socer est. alio pacto haud poterat fieri,*
Vt sciret haec, quae uolumus. M. *hem praediceres.*
D. *Paullum interesse censes, ex animo omnia,*
Vt fert natura, facias, an de industria?

ACTVS

CRITO · MYSIS · DAVVS

IN hac habitasse platea dictum est Chrysidem,
Quae se inhoneste optauit parare hic diuitias
Potius, quam in patria honeste paupera uiuere.
Eius morte ea ad me lege redierunt bona.
Sed, quos percuncter, uideo. saluete. M. obsecro,
Quem uideo? est ne hic Crito, sobrinus Chrysidis?
Is est. C. o Mysis, salue. M. saluos sis, Crito.
C. Itan', Chrysis? hem. M. nos quidem pol miseras perdidit.
C. Quid uos? quo pacto hic? satin' recte. M. nos ne? sic.
Vt quimus, aiunt; quando, ut uolumus, non licet.
C. Quid Glycerium? iam hic suos parentes repperit?
M. Vtinam. C. an nondum etiam? haut auspicato huc me appuli:
Nam pol, si id scissem, numquam huc tetulissem pedem:
Sẽper enim dicta haec eius, atque habita est soror:
Quae illius fuerunt, possidet. nunc me hospitem
Lites sequi, quam hic mihi sit facile, atque utile,
Aliorum exempla commonent. simul arbitror,
Iam esse aliquem amicum, & defensorem ei: nam fere
Grandiuscula iam profecta est illinc. clamitent,
Me sycophantam hereditates persequi,
Mendicum. tum, ipsam despoliare non licet.
M. O optume hospes, pol, Crito, antiquum obtines.

C. Duc

C. Duc me ad eam, quando huc ueni, ut uideam. M. maxume.
D. Sequar hos: nolo me in tempore hoc uideat ſenex.

ACTVS. V. SCENA. I

CHREMES. SIMO

SATIS iam, ſatis, Simo, ſpectata erga te amicitia eſt mea.
Satis pericli coepi adire: orandi iam finem face.
Dum ſtudeo obſequi tibi, paene illuſi uitam filiae.
S. Immo enim nunc cum maxime abs te oro, atque poſtulo, Chreme,
Vt beneficium, uerbis initum dudum, nunc re comprobes.
C. Vide, quam iniquus ſis prae ſtudio. dum efficias id, quod cupis,
Neque modum benignitatis, neque, quid me ores, cogitas:
Nam, ſi cogites, remittas iam me onerare iniurijs.
S. Quibus? C. ah, rogitas? perpuliſti me, ut homini adoleſcentulo,
In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria,
Filiam darem in ſeditionem, atque incertas nuptias,
Eius labore, atque eius dolore gnato ut medicarer tuo.
Impetraſti: incepi, dum res tetulit: nunc non

ferte

fert : feras ·

Illam hinc ciuem esse aiunt : puer est natus : nos missos face ·

S· *Per ego te deos oro, ut ne illis animum inducas credere,*

Quibus id maxume utile est, illum esse quamdeterrimum ·

Nuptiarum gratia haec sunt ficta, atque incepta omnia ·

Vbi ea caussa, quamobrem haec faciunt, erit adempta his, desinent ·

C· *Erras · cum Dauo egomet uidi iurgantem ancillam ·* S· *scio* C· *at*

Vero uoltu; cum, ibi me adesse, neuter tum praesenserat ·

S· *Credo; &, id facturas, Dauus dudum praedixit mihi ·*

Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac uolui dicere ·

ACTVS · V · SCENA · II

DAVVS . CHREMES · SIMO · DROMO

ANIMO *iam nunc otioso esse impero ·* · CH· *hem Dauom tibi ·*

S· *Vnde egreditur?* D· *meo praesidio, atque hospitis ·* S· *quid illud mali est?*

D· *Ego commodiorem hominem, aduentum, tempus non uidi ·* S· *scelus,*

Quemnam hic laudat? D· *omnis res est iam in uado ·*

do. S. cesso alloqui?

D. Herus est: quid agam? S. o salue, bone uir. D. hem, Simo, o noster Chreme,

Omnia apparata iam sunt intus. CH. curasti probe.

D. Vbi uoles, accerse. S. bene sane. id enimuero hic nunc abest.

Etiam tu hoc respondes, quid istic tibi negotij est? D. mihin'? S. ita.

D. Mihi ne? S. tibi ego. D. modo introij. S. quasi ego, quam dudum, rogem.

D. Cum tuo gnato una. S. an ne est intus Pamphilus? crucior, miser.

Eho, non tu dixti esse inter eos inimicitias, carnufex?

D. Sunt. S. cur igitur hic est? CH. quid illum censes? cum illa litigat.

D. Immo uero indignum, Chreme, iam facinus faxo ex me audias.

Nescio quis senex modo uenit: ellum, confidens, catus:

Cum faciem uideas, uidetur esse quanti uis preti:

Tristis seueritas inest in uoltu, atque in uerbis fides.

S. Quidnam apportas? D. nil equidem, nisi quod illum audiui dicere.

S. Quid ait tandem? D. Glycerium se scire esse hanc ciuem Atticam.

S. Hem, Dromo, Dromo. D. quid est? S. Dromo D. audi. S. uerbum si addideris, Dromo.

D. Audi,

D· *Audi, obſecro·* DR· *quid uis?* S· *ſublimem hunc intro rape, quantum potes·*
DR· *Quem?* S· *Dauom·* D· *quamobrem?* S· *quia lubet· rape, inquam·* D· *quid feci?* S· *rape,*
D· *Si quidquam mentitum inuenies, occidito ·* S· *nihil audio ·*
Ego iam te commotum reddam· D· *tametſi hoc uerum eſt·* S· *tu tamen*
Cura aſſeruandum uinctum, atque audin'? quadrupedem conſtringito·
Age nunc: iam ego pol hodie, ſi uiuo, tibi
Oſtendam, herum, quid ſit pericli, fallere, &
Illi patrem· CH·*ah, ne ſaeui tantopere·* S·*Chreme,*
Pietatem gnati · non ne te miſeret mei?
Tantum laborem capere ob talem filium?
Age, Pamphile: exi, Pamphile: ecquid te pudet?

ACTVS · V · SCENA · III

PAMPHILVS · SIMO · CHREMES

Q VIS *me uolt? perij· pater eſt·* S·*quid ais, omnium?* C· *ah,*
Rē potius ipſam dic, ac mitte male loqui·
Quaſi quidquam in hunc iam grauius dici poſſiet ·
Ain' tandē? ciuis Glycerium eſt? P·*ita praedicāt?*
Ita praedicant? ingentem confidentiam ·
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
Num eius color pudoris ſignum uſquam indicat?
Adeon' impotenti eſſe animo, ut, praeter ciuium
Morem, atque legem, & ſui uoluntatem patris,

Tamen hanc habere studeat cum summo probro?
P. Me miserum. S. modo ne id demum sensti, Pāphile?
Olim istuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiendum tibi,
Eodem die istuc uerbum uere in te accidit.
Sed, quid ego? cur me excrucio? cur me macero?
Cur meam senectam huius sollicito amentia? an
Pro huius ego ut peccatis supplicium sufferam?
Immo habeat, ualeat, uiuat cum illa. P. mi pater.
S. Quid, mi pater? quasi tu huius indigeas patris.
Domus, uxor, liberi inuenti inuito patre:
Adducti, qui illam ciuem hinc dicant: uiceris.
P. Pater, licet ne pauca? S. quid dices mihi?
C. Attamen, Simo, audi. S. ego audiam? quid ego audiam,
Chreme? C. attamen dicat, sine. S. age dicat, sino.
P. Ego, me amare hanc, fateor. si id peccare est, fateor id quoque. (ra:
Tibi pater me dedo: quiduis oneris impone: impe
Vis me uxorem ducere? hanc amittere? ut potero, feram.
Hoc modo te obsecro, ut ne credas a me allegatum hunc senem.
Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. S. adducas? P. sine, pater.
C. Aequum postulat: da ueniam. P. sine te hoc exorem. S. sino.
Quiduis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar, Chreme.
C. Pro peccato magno paullū supplicij satis est patri.

ACTVS

CRITO · CHREMES · SIMO · PAMPHILVS

MITTE orare. una harum quaeuis caussa me, ut faciam, monet.
Vel tu, uel quod uerum est, uel quod ipsi cupio Glycerio.
CH. *Andrium ego Critonem uideo? & certe is est.* CR. *saluos sis, Chreme.*
CH. *Quid tu Athenas, insolens?* CR. *euenit. sed hicine est Simo?*
CH. *Hic est.* S. *me ne quaeris? eho tu Glycerium hinc ciuem esse ais?*
CR. *Tu negas?* S. *ita ne huc paratus aduenis?* CR. *quare?* S. *rogas?*
Tu ne impune haec facias? tu ne hic homines adolescentulos,
Imperitos rerum, eductos libere, in fraudē illicis?
Sollicitando, & pollicitando eorum animos lactans? CR. *sanun'es?*
S. *Ac meretricios amores nuptijs conglutinas?*
P. *Perij: metuo, ut substet hospes.* CH. *si Simo hunc noris satis,*
Non ita arbitrere. bonus hic est uir. S. *hic uir sit bonus?*
Ita ne attemperate uenit hodie in ipsis nuptijs,
Vt ueniret antehac numquam? est uero huic credendum, Chreme.
P. *Ni metuam patrem, habeo pro illa re, illum quod moneam probe.*
S. *Sycophanta.* CR. *hem.* CH. *sic Crito est hic: mit*

te. CR. uideat, qui ſiet.

Si mihi pergit, quae uolt dicere, ea, quae non uolt, audiet.

Ego iſtaec moueo, aut curo? non tuum malum aequo animo feres?

Nam, ego quae dixi, uera, an falſa audieris, iam ſciri poteſt.

Atticus quidam olim, naui fracta, apud Andrum eiectus eſt;

Et iſtaec una parua uirgo. tum ille egens forte applicat

Primum ad Chryſidis patrem ſe. S. fabulam inceptat. CH. ſine.

CR. Ita ne uero obturbat? CH. perge. CR. tum is mihi cognatus fuit,

Qui eum recepit. ibi ego audiui ex illo, ſeſe eſſe Atticum.

Is ibi mortuus eſt. CH. eius nomen? CR. nomen tam cito tibi?

Phania. CH. hem, perij. CR. uerum hercle opinor fuiſſe Phaniam.

Hoc certo ſcio, Rhamnuſium ſe aiebat eſſe. CH. o Iuppiter.

CR. Eadem haec Chreme multi alij in Andro tum audiuere. CH. utinam id ſiet,

Quod ſpero. eho dic mihi, quid is eam tum, Crito,

Suam ne aiebat eſſe? CR. non. CH. cuiam igitur? CR. fratris filiam.

CH. Certe mea eſt. CR. quid ais? S. quid tu? quid ais? P. arrige aures, Pamphile.

S. Qui

S. *Qui credis?* CH. *Phania ille frater meus fuit.* S. *noram, & scio.*

CH. *Is hinc bellum fugiens, meq. in Asiam perse-quens, proficiscitur.*

Tum illam hic relinquere est ueritus. post illa nunc primum audio,

Quid illo sit factum. P. *uix sum apud me: ita animus commotus est metu,*

Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tā repētino bono.

S. *Ne istam multimodis tuam inueniri gaudeo.* P. *credo, pater.*

CH. *At mihi unus scrupulus etiam restat, qui me male habet.* P. *dignus es*

Cum tua relligione odio. nodum in scirpo quaeris. CR. *quid istud est?*

CH. *Nomen non conuenit.* CR. *fuit hercle aliud huic paruae.* CH. *quod, Crito?*

Numquid meministi? CR. *id quaero.* P. *ego ne huius memoriam patiar meae*

Voluptati obstare, cum ego possim in hac re medicari mihi?

Non patiar. heus, Chreme: quod quaeris, Pasibula. CR. *ipsa est.* CH. *ea est.*

P. *Ex ipsa millies audiui.* S. *omnes nos gaudere hoc, Chreme,*

Te credo credere. CH. *ita me dij ament, credo.* P. *quid restat, pater?*

S. *Iamdudum res reduxit me ipsa in gratiam.* P. *o lepidum patrem.*

De uxore ita, ut possedi, nihil mutat Chremes.

CH. caussa optuma est,

Nisi quid pater aliud ait. P. nempe. S. scilicet.
CH. dos, Pamphile, est

Decem talenta. P. accipio. CH. propero ad filiam. eho mecum, Crito:

Nam illam me haud nosse credo. S. cur non illam huc transferri iubes?

P. Recte admones. Dauo istuc dedam iam negoti. S. non potest.

P. Qui? S. quia habet aliud magis ex sese, & maius. P. quidnam? S. uinctus est.

P. Pater, non recte uinctus est. S. haud ita iussi. P. iube solui, obsecro.

S. Age fiat. P. at matura. S. eo intro. P. o faustum, & felicem diem.

ACTVS . V . SCENA . V

CHARINVS . PAMPHILVS

PROVISO, quid agat Pamphilus: atque eccum. P. aliquis forsan me putet

Non hoc putare uerum: at mihi nunc sic esse hoc uerum lubet.

Ego uitam deorum propterea sempiternam esse arbitror,

Quod uoluptates eorum propriae sunt. nam mihi immortalitas

Parta est, si nulla huic aegritudo gaudio intercesserit.

Sed, quem ego potissimum exoptem nunc mihi, cui

haec

haec narrem, dari?

C. *Quid illuc gaudi est?* P. *Dauom uideo: nemo est, quem mallem, omnium:*

Nam hunc scio mea solide solum gauisurū gaudia.

ACTVS · V · SCENA · VI

DAVVS · PAMPHILVS · CHARINVS

PAMPHILVS *ubinam hic est?* P. *Daue.* D. *quisnam homo est?* P. *ego sum.* D. *o Pamphile.*

P. *Nescis, quid mihi obtigerit?* D. *certe: sed, quid mihi obtigerit, scio.*

P. *Et quidem ego.* D. *more hominum euenit, ego ut quod sum nactus mali,*

Prius resciseres tu, quam ego, tibi quod euenit boni.

P. *Mea Glycerium suos parentes repperit.* D. *o factum bene.*

C. *Hem.* P. *pater amicus summus nobis.* D. *quis?* P. *Chremes.* D. *narras probe.*

P. *Nec mora ulla est, quin eam uxorem ducam.* C. *num ille somniat*

Ea, quae uigilans uoluit? P. *tum de puero, Daue?* D. *ah desine:*

Solus est, quem diligunt dij. C. *saluus sum, si haec uera sunt.*

Colloquar. P. *quis homo est? Charine, in tempore ipso mi aduenis.*

C. *Bene factum.* P. *hem, audisti?* C. *omnia. age, me*

in tuis ſecundis reſpice·

Tuus eſt nunc Chremes· factum, quae uoles, ſcio omnia·

P· *Memini: atque adeo longum eſt, nos illum exſpectare, dum exeat·*

Sequere hac me· intus apud Glycerium eſt nunc· tu, Daue, abi domum,

Propera, accerſe, hinc qui auferant eam: quid ſtas? quid ceſſas? D· *eo·*

Ne exſpectetis, dum exeant huc: intus deſpondebitur:

Intus tranſigetur, ſi quid eſt, quod reſtet·

PLAVDITE

EVNVCHVS
TERENTII

ACTA · LVDIS · MEGALENSIB·
OSTVMIO.ALBINO.ET.L.CORNELIO.MERVLA.AED.CVR.
EGERE
L · AMBIVIVS · TVRPIO
L · ATILIVS · PRAENESTINVS
TIBIIS · DVABVS · DEXTRIS
GRAECA · MENANDRV
ACTA . II
MODOS . FECIT
FLACCVS · CLAVDI
M · VALERIO · C · FANNIO · COS·

PERIOCHA

SOROREM *falso dictitatam Thaidis,*
Id ipsum ignorans, miles aduexit Thraso,
Ipsiq. donat. erat haec ciuis Attica.
Eidem eunuchum, quem emerat, transdi iubet
Thaidis amator Phaedria, ac rus ipse abit,
Thrasoni oratus biduum concederet.
Ephebus frater Phaedriae puellulam
Cum deperiret dono missam Thaidi,
Ornatu Eunuchi induitur: suadet Parmeno:
Introijt: uitiat uirginem: sed Atticus
Ciuis repertus frater eius, collocat
Vitiatam Ephebo: Phaedriam exorat Thraso.

Ἄδηλον.

MERETRIX *adolescentem, cuius mutuo amore tenebatur, exclusit: eiq. reuocato exclusionis caussas reddidit. eius frater minor natu uirginem, quam miles meretrici dono miserat, amare coepit; deductusq. in domum meretricis pro eunucho, uitiat. re itaque cognita, cum illusam se meretrix doleret, ab eodem adolescente placatur: interuentuq. fratris eius ciuem cognitam Atheniensem ducit uxorem. miles quoque in partem meretricij amoris receptus illuditur.*

EVNVCHI. PERSONAE

EARVMQ. INTERPRETATIO

LACHES, ſenex, ἀπὸ τῆς λήξεως, ab hereditate, lite, patrimonio.
PHAEDRIA, adoleſcens, ἀπὸ τοῦ φαιδροῦ, ab hilaritate.
CHAEREA, adoleſcens, ὁ χαίρων, laetus.
PARMENO, ſeruus, μένων παρὰ τῷ δεσπότῃ, ab aſſiduitate.
DORVS, eunuchus, ἀπὸ τοῦ δώρου, a munere, dono.
DORIAS, ancilla.
THAIS, meretrix, διὰ τὸ θαυτὸν ἤγουν θαυμαστὸν ἔχειν τὸ εἶδος, de formae ſpecie, quae omnium ora in ſe conuerteret.
PYTHIAS, ancilla, ἀπὸ τοῦ πυθέσθαι, a ſciſcitando.
THRASO, miles, ἀπὸ τῆς θρασύτητος, ab audacia.
SANGA, lixa, a quodam Phrygiae fluuio.
GNATHO, paraſitus, ἀπὸ τῶν γνάθων, a buccis.
CHREMES, adoleſcens. uide Andr.
SOPHRONA, nutrix, ἀπὸ τῆς σώφρονος, caſta & proba.
ANTIPHO, adoleſcens, ἀπὸ τοῦ ἀντὶ κ̀ φάους, lumen contra adferens.

Sequentium perſonarum tantum hic mentio fit.

STRATO, militis ſeruus, ἀπὸ τοῦ στρατοῦ, exercitu.
SIMALIO, ſeruus, ἀπὸ τοῦ σιμοῦ.
DONAX, ſeruus, ἀπὸ τοῦ δόνακος, fiſtula, ſeu calamo piſcatorio.
SYRISCVS, ſeruus, deminutiuum a Syro.
SANNIO, ſeruus, ἀπὸ τοῦ σαννίου, ab haſta.
PAMPHILA, adoleſcentula, omnibus amica.

PRO-

SI quisquam est, qui placere se studeat bonis,
Quam plurimis, & minime multos laedere;
In his poeta hic nomen profitetur suum.
Tum, si quis est, qui dictum in se inclementius
Existimauit esse, sic existimet,
Responsum, non dictum esse, quia laesit prior,
Qui bene uertendo, & easdem scribendo male, ex
Graecis bonis Latinas fecit non bonas:
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit,
Atque in Thesauro scripsit, caussam dicere
Prius, unde petitur aurum, quare sit suum,
Quam illic, qui petit, unde is sit thesaurus sibi,
Aut unde in patrium monumentum peruenerit.
Dehinc ne frustretur ipse se, aut sic cogitet;
Defunctus iam sum, nihil est quod dicat mihi:
Is ne erret, moneo, & desinat lacessere:
Habeo alia multa, quae nunc condonabitur;
Quae proferentur post, si perget laedere
Ita, ut facere instituit. nunc, quam acturi sumus
Menandri Eunuchum, postquam aediles emerunt,
Perfecit, sibi ut inspiciundi esset copia.
Magistratus cum ibi esset, occoepta est agi.
Exclamat, furem, non poetam: fabulam
Dedisse, & nihil dedisse uerborum tamen:
Colacem esse Naeui, & Plauti ueterem fabulã,
Parasiti personam inde ablatam, & militis.
Si id est peccatum, peccatum imprudentia est

Poetae,

Poetae, non quo furtum facere studuerit.
Id ita esse, uos iam iudicare poteritis.
Colax Menandri est: in ea est parasitus Colax,
Et miles gloriosus: eas se non negat
Personas transtulisse in Eunuchum suam
Ex Graeca: sed, eas fabulas factas prius
Latinas scisse sese, id uero pernegat.
Quod si personis ijsdem uti alijs non licet:
Qui magis licet currentes seruos scribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Parasitum edacem, gloriosum militem,
Puerum supponi, falli per seruum senem,
Amare, odisse, suspicari? denique
NVLLVM est iam dictum, quod non dictum sit prius.
Quare aequum est uos cognoscere, atque ignoscere,
Quae ueteres factitarunt, si faciunt noui.
Date operam, & cum silentio animum attendite,
Vt pernoscatis, quid sibi Eunuchus uelit.

PHAEDRIA · PARMENO

QVID igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,
Cum accersor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Exclusit, reuocat · redeam? non, si me obsecret ·
PA· Si quidem hercle possis, nil prius, neque fortius:
Verum, si incipies, neque perficies nauiter:
Atque, ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace, ultro ad eam uenies, indicans
Te amare, & ferre non posse: actum est, illicet,
Peristi: eludet, ubi te uictum senserit ·
Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita,
Here · quae res in se neque consilium, neque modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes ·
In amore haec omnia insunt uitia: iniuriae,
Suspiciones, inimicitiae, indutiae,
Bellum, pax rursum · incerta haec si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias ·
Et quod nunc tute tecum iratus cogitas:
Ego ne illam? quae illum? quae me? quae non? sine modo:
Mori me malim: sentiet qui uir siem:
Haec uerba mehercule una falsa lacrumula,

Quam

Quam oculos terendo misere, uix ui expresserit,
Restinguet: & te ultro accusabis, & ei dabis
Vltro supplicium. PH. indignum facinus. nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et taedet: & amore ardeo: & prudens, sciens,
Viuus, uidensq. pereo: nec, quid agam, scio.
PA. Quid agas? nisi ut te redimas captum quam queas
Minimo. si nequeas paullulo, at quanti queas:
Et ne te afflictes. PH. ita ne suades? PA. si sapis:
Neque, praeterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas; & illas, quas habet, recte feras.
Sed ipsa egreditur nostri fundi calamitas:
Nam, quod nos capere oportet, haec intercipit.

ACTVS · I · SCENA · II

THAIS · PHAEDRIA · PARMENO

MISERAM me, uereor ne illud grauius Phaedria
Tulerit; ne ue aliorsum, atque ego feci, acceperit,
Quod heri intromissus non est. PH. totus, Parmeno,
Tremo, horreoque, postquam adspexi hanc. PA. bono animo es:
Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis.
T. Quis hic loquitur? ehem, tun hic eras, mi Phaedria?

Quid hic stabas? cur non recta introibas? PA. ceterum
De exclusione uerbum nullum. T. quid taces?
PH. Sane quia uero hae mihi patent semper fores,
Aut quia sum apud te primus. T. missa istaec face.
PH. Quid missa? o Thais, Thais, utinam esset mihi
Pars aequa amoris tecum, ac pariter fieret, ut
Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet;
Aut ego istuc abs te factum nihili penderem.
T. Ne crucia te obsecro, anime mi, mi Phaedria.
Non pol, quo quemquam plus amen, aut diligã,
Eo feci: sed ita erat res: faciundum fuit.
PA. Credo, ut fit, misera prae amore exclusit hunc foras.
T. Sicine agis, Parmeno? age: sed, huc qua gratia
Te accersi iussi, ausculta. PH. fiat. T. dic mihi
Hoc primum, potin' est hic tacere? PA. egone? optume.
Verum heus tu, lege hac tibi meam adstringo fidẽ:
Quae uera audiui, taceo, & contineo optume:
Sin falsum, aut uanum, aut fictum est, continuo palam est.
Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.
Proin tu, taceri si uis, uera dicito.
T. Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.
PA. Potest taceri hoc. T. ibi tum matri paruolam
Puellam dono quidam mercator dedit,
Ex Attica hinc abreptam. PH. ciuem ne? T. arbitror:
Certum non scimus: matris nomen & patris
Dicebat

Dicebat ipſa: patriam, & ſigna cetera
Neque ſcibat, neque per aetatem etiã potuerat·
Mercator hoc addebat, e praedonibus,
Vnde emerat, ſe audiſſe abreptam e Sunio·
Mater ubi accepit, coepit ſtudioſe omnia
Docere, educere, ita uti ſi eſſet filia·
Sororem plerique eſſe credebant meam·
Ego cum illo, quo cum uno rem habebam tum, hoſpite
Abij huc: qui mihi reliquit haec, quae habeo, omnia·
PA· *Vtrumque hoc falſum eſt: effluet* · T· *qui iſtuc?* PA· *quia*
Neque tu uno eras contenta, neque ſolus dedit:
Nam hic quoque bonam, magnamq· partem ad te attulit·
T· *Ita eſt· ſed ſine me peruenire, quo uolo·*
Interea miles, qui me amare occoeperat,
In Cariam eſt profectus· te interea loci
Cognoui· tute ſcis, poſtilla quam intumum
Habeam te, & mea conſilia ut tibi credam omnia·
PH· *Ne hoc quidem tacebit Parmeno·* PA· *oh, dubium ne id eſt?*
T· *Hoc agite amabo· mater mea illic mortua eſt*
Nuper· eius frater aliquantum ad rẽ eſt auidior·
Is ubi hanc forma uidet honeſta uirginem,
Et fidibus ſcire, pretium ſperans, illico
Producit, uendit· forte fortuna affuit
Hic meus amicus: emit eam dono mihi,
Imprudens harum rerum, ignarusq· omnium:

Is uenit: postquam sensit me tecum quoque
Rem habere, fingit caussas, ne det, sedulo:
Ait, si fidem habeat, se iri praepositum tibi
Apud me, ac non id metuat, ne, ubi eã acceperim,
Sese relinquam, uelle se illam mihi dare.
Verum id uereri. sed, ego quantum suspicor,
Ad uirginem animum adiecit. PH. etiam ne amplius?
T. Nil: nam quaesiui. nunc ego eam, mi Phaedria,
Multae sunt caussae, quamobrem cupio abducere:
Primum, quod soror est dicta: praeterea, ut suis
Restituam, ac reddam. sola sum: habeo hic neminem,
Neque amicum, neque cognatum. quamobrem, Phaedria,
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Id amabo adiuta me, quo id fiat facilius.
Sine illum priores partes hosce aliquot dies
Apud me habere. nihil respondes? PH. pessuma,
Ego quidquam cum istis factis tibi respondeam?
PA. Hei noster, laudo. tandem perdoluit: uir es.
PH. Aut ego nesciebam, quorsum tu ires? paruola
Hinc est abrepta: eduxit mater pro sua:
Soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.
Nempe omnia haec nunc uerba huc redeunt denique:
Excludor ego, ille recipitur: qua gratia?
Nisi illũ plus amas, quam me: & istã nunc times,
Quae aduecta est, ne illum talem praeripiat tibi.
T. Egon' id timeo? PH. quid te ergo sollicitat? cedo.

Num

Num solus ille dona dat? numcubi meam
Benignitatem sensisti in te claudier?
Non ne, ubi mihi dixti cupere te ex Aethiopia
Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quaesiui? eunuchum porro dixti uelle te,
Quia solae utuntur his reginae: repperi:
Heri minas uiginti pro ambobus dedi:
Tamen conteptus abs te, haec habui in memoria:
Ob haec facta abs te spernor. T. quid istuc, Phaedria?
Quamquam illam cupio abducere; atque hac re arbitror
Id fieri posse maxume: uerumtamen,
Potius quam te inimicum habeam, faciam, ut iusseris.
PH. Vtinam istuc uerbum ex animo, ac uere diceres,
Potius quam te inimicum habeam. si istuc crederē
Sincere dici, quiduis possem perpeti.
PA. Labascit, uictus uno uerbo. quam cito?
TH. Ego non ex animo misera dico? quam ioco
Rem uoluisti a me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
Saltem ut concedas solum. PH. siquidem biduum:
Verum ne fiant isti uiginti dies.
T. Profecto non plus biduum, aut. PH. aut? nihil moror.
T. Non fiet. hoc modo sine te exorem. PH. scilicet
Faciundum est, quod uis. T. merito amo te. PH bene facis:
Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum:

Ita facere certum est : mos gerundust Thaidi.
Tu Parmeno huc fac illi adducātur. PA. *maxume.*
PH. *In hoc biduum Thais uale.* T. *mi Phaedria*
Et tu. numquid uis aliud ? PH. *ego ne quid uelim?*
Cum milite isto praesens, absens ut sies :
Dies, noctesq. ames me : me desideres :
Me somnies : me exspectes : de me cogites :
Me speres : me te oblectes : mecum tota sis :
Meus fac sis postremo animus, quando ego sum tuus.
T. *Me miseram, forsitan hic mihi paruam habeat fidem,*
Atque ex aliarum ingenijs nunc me iudicet.
Ego pol, quae mihi sum conscia, hoc certo scio,
Neque me finxisse falsi quidquam, neque meo
Cordi esse quemquam cariorem hoc Phaedria :
Et quidquid huius feci, caussa uirginis
Feci : nam me eius spero fratrem propemodum
Iam repperisse, adolescentem adeo nobilem : &
Is hodie uenturum ad me constituit domum.
Concedam hinc intro, atque exspectabo, dum uenit.

ACTVS . II . SCENA . I

PHAEDRIA . PARMENO

ITA *fac, ut iussi, deducantur isti.* PA. *faciam.* PH. *at diligenter.*
PA. *Fiet.* PH. *at mature.* PA. *fiet.* PH. *satin' hoc mandatum est tibi?*

PA· Ah rogitare? quasi difficile siet · utinam
Tam aliquid facile inuenire possis, Phaedria,
Hoc quam peribit · PH· ego quoque una pereo · quod mi est carius ·
Ne istuc tam iniquo patiare animo · PA· minime: quin
Effectum dabo · sed numquid aliud imperas?
PH· Munus nostrum ornato uerbis, quod poteris: &
Istum aemulum, quod poteris, ab ea pellito ·
PA· Memini, tametsi nullus moneas· PH·ego rus ibo, atque ibi manebo ·
PA· Censeo· PH· sed, heus tu· PA· quid uis? PH· censen', posse me offirmare, &
Perpeti, ne redeam interea? PA· te ne? non hercle arbitror:
Nam aut iam reuertere, aut mox noctu te adigēt horsum insomnia ·
PH· Opus faciam, ut defatiger usque, ingratijs ut dormiam ·
PA· Vigilabis lassus: hoc plus facies· PH· ah, nil dicis, Parmeno ·
Eijciunda hercle haec mollities animi: nimis me indulgeo ·
Tandem ego non illa caream, si sit opus, uel totum triduum? PA· hui,
Vniuersum triduum? uide, quid agas · PH· stat sententia ·
P· Dij boni, quid hoc morbi est? adeon' homines immutarier
Ex amore, ut non cognoscas, eundem esse? hoc

nemo fuit
Minus ineptus, magis seuerus quisquam, nec magis continens.
Sed, quis hic est, qui huc pergit? at at, hic quidem est parasitus Gnatho
Militis: ducit secũ una uirginem huic dono: papae,
Faciẽ honesta. mirum, ni ego me turpiter hodie hic dabo
Cum meo decrepito hoc Eunucho. haec superat ipsam Thaidem.

ACTVS. II. SCENA. II.

GNATHO. PARMENO

DI immortales, homini homo quid praestat? stulto intellegens
Quid interest? hoc adeo ex hac re uenit in mentem mihi:
Conueni hodie adueniens quendam mei loci hinc, atque ordinis,
Hominem haud impurum, itidem patria qui abligurrierat bona.
Video sentum, squalidum, aegrum, pannis, annisq. obsitum.
Quid istuc, inquam, ornati est? quoniam miser, quod habui, perdidi.
Hem quo redactus sum. omnes noti me, atque amici deserunt.
Hic ego illum contempsi prae me. quid homo, inquam, ignauissime?

Ita

Ita ne parasti te, ut spes nulla reliqua in te siet tibi?
Simul consilium cum re amisti? uiden' me ex eodem ortum loco?
Qui color, nitor, uestitus, quae habitudo est corporis?
Omnia habeo, neque quidquam habeo: nil cum est, nil desit tamen.
At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati
Possum. quid tu his rebus credis fieri? tota erras uia.
Olim isti fuit generi quondam quaestus apud saeclum prius.
Hoc nouum est aucupium: ego adeo hanc primus inueni uiam.
Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum uolunt,
Nec sunt: hos consector: hisce ego non paro me ut rideant,
Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror simul:
Quidquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque:
Negat quis, nego: ait, aio: postremo imperaui egomet mihi,
Omnia assentari. is quaestus nunc est multo uberrimus.
PA. *Scitum hercle hominem: hic homines prorsum ex stultis insanos facit.*

GN. *Dum haec loquimur, interea loci ad macellum ubi aduentamus,*
Concurrunt laeti mi obuiam cupedinarij omnes,
Cetarij, lanij, coqui, fartores, piſcatores.
Quibus & re ſalua, & perdita profueram, & proſum ſaepe:
Salutant: ad cenam uocant: aduentum gratulantur.
Ille ubi miſer, famelicus, uidet me eſſe in tantum honorem,
Et tam facile uictum quaerere; ibi homo coepit me obſecrare,
Vt ſibi liceret diſcere id de me. ſectari iuſſi:
Si potis eſt, tamquam philoſophorum habent diſciplinae ex ipſis
Vocabula, paraſiti item ut Gnathonici uocentur.
PA. *Viden, os ſum, & cibus quid faciat alienus?* GN. *ſed ego ceſſo*
Ad Thaidem hanc deducere, & rogare ad cenam ut ueniat.
Sed Parmenonem ante oſtium Thaidis triſtem uideo,
Riualis ſeruum. ſalua eſt res: nimirum hic homines frigent.
Nebulonem hunc certum eſt ludere. PA. *hiſce hoc munere arbitrantur*
Suam Thaidem eſſe. GN. *plurima ſalute Parmenonem*
Summum ſuum impartit Gnatho. quid agitur? PA. *ſtatur.* GN. *uideo:*

Num-

Numquidnam hic, quod nolis, uides? PE· *te·* GN· *credo· at numquid aliud?*
PA· *Qui dum?* GN· *quia triſtis es·* PA· *nihil equidem·* GN· *ne ſis· ſed, quid uidetur*
Hoc tibi mancupium? PA· *non malum hercle·* GN· *uro hominem·* PA· *ut falſus animi eſt·*
GN· *Quam hoc munus gratum Thaidi arbitrare eſſe?* PA· *hoc nunc dices·*
Eiectos hinc nos· OMNIVM *rerum heus uiciſſitudo eſt·*
GN· *Sex ego te totos Parmeno hos menſes quietum reddam·*
Ne ſurſum, deorſum curſites; ne ue uſque ad lucem uigiles·
Ecquid beo te? PA· *men'? papae·* GN· *ſic ſoleo amicos·* PA· *laudo·*
GN· *Detineo te fortaſſe: tu profectus alio fueras·*
PA· *Nuſquam·* GN· *tum tu igitur paullum da mihi operae: fac, admittar*
Ad illam· PA· *age modo, nunc tibi patent fores hae, quia iſtam ducis·*
GN· *Num quem euocari hinc uis foras?* PA· *ſine, biduum hoc praetereat·*
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
Ne tu iſtas faxo calcibus ſaepe inſultabis fruſtra·
GN· *Etiam nunc hic ſtas, Parmeno? eho, numnam tu hic relictus cuſtos,*
Ne quis forte internuncius clam a milite ad iſtam curſitet?

PA· *Facete*

PA. *Facete dictum. mira uero, militi quae placeant:*
Sed uideo herilem filium minorem huc aduenire.
Miror, qui ex Piraeeo abierit: nam ibi custos publice est nunc.
Non temere est: & properans uenit: nescio quid circumspectat.

ACTVS . II . SCENA . III

CHAEREA . PARMENO

OCCIDI.
Neque uirgo est usquam, neque ego, qui illam e conspectu amisi meo.
Vbi quaeram? ubi inuestigem? quem percuncter? quam insistam uiam?
Incertus sum. una haec spes est; ubi ubi est, diu celari non potest.
O faciem pulchram: deleo omnes dehinc ex animo mulieres:
Taedet quotidianarum harum formarum. PA. *ecce autem alterum,*
De amore nescio quid loquitur. o infortunatum senem.
Hic uero est, qui si amare occoeperit, ludũ iocumq.
Dices fuisse illum alterum, praeut huius rabies quae dabit.
CH. *Vt di illum, deaeq. senium perdant, qui me hodie remoratus est;*
Meq. adeo, qui restiterim; tum autem, qui illum flocci fecerim.

Sed

Sed eccum Parmenonem. ſalue. PA. quid tu es triſtis? quid ue alacris?
Vnde is? C. ego hercle neſcio, neque unde eam, neque quorſum eam:
Ita prorſus oblitus ſum mei.
PA. Qui quaeſo? C. amo. PA. ehem. C. nunc te, Parmeno, oſtendes, qui uir ſies.
Scis te mihi ſaepe pollicitum eſſe: Chaerea, aliquid inueni
Modo, quod ames: in ea re utilitatem ego faciam ut noſcas meam:
Cum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clamculum.
PA. Age, inepte. C. hoc hercle factum eſt. fac, ſis, nunc promiſſa appareant,
Siue adeo digna res eſt, ubi tu neruos intẽdas tuos.
Haud ſimilis uirgo eſt uirginum noſtrarum: quas matres ſtudent
Demiſſis humeris eſſe, uincto pectore, ut gracilae ſient.
Si qua eſt habitior paullo, pugilem eſſe aiunt: deducunt cibum.
Tametſi bona eſt natura, reddũt curatura iunceas:
Itaque ergo amantur. PA. quid tua iſtaec? C. noua figura oris. PA. papae.
CH. Color uerus, corpus ſolidum, & ſucci plenum. PA. anni? C. ſedecim.
PA. Flos ipſe. C. hanc tu mihi uel ui, uel clam, uel precario
Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modo.

PA. Quid,

PA. *Quid, uirgo cuia est? C. nescio hercle. P. unde est? C. tantundem. P. ubi habitat?*

CH. *Ne id quidem. P. ubi uidisti? C. in uia. P. qua ratione amisisti?*

CH. *Id equidem aduenieus mecũ stomachabar modo:*
Neque quemquam hominem esse ego arbitror, cui magis bonae
Felicitates omnes aduersae sient.

PA. *Quid hoc est sceleris? C. perij. P. quid factum est? C. rogas?*
Patris cognatum atque aequalem Archidemidẽ.
Nostin? P. quid ni? C. is, dum sequor hanc, fit mihi obuiam.

PA. *Incommode hercle. CH. immo enimuero infeliciter.*
Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno.
Illum, liquet mihi deierare, his mensibus
Sex septem prorsus non uidisse proxumis,
Nisi nunc, cum minime uellẽ, minimeq. opus fuit.
Eho, non ne hoc monstri simile est? quid ais? P. maxume.

CH. *Continuo accurrit ad me, quam longe quidem,*
Incuruus, tremulus, labijs demissis, gemens:
Heus heus, tibi dico, Chaerea, inquit. restiti.
Scin', quid ego te uolebam? dic. cras est mihi
Iudicium. quid tum? ut diligenter nuncies
Patri, aduocatus mane mihi esse ut meminerit.
Dum haec dicit, abijt hora. rogo, num quid uelit.
Recte, inquit. abeo. cum huc respicio ad uirginem,
Illa sese interea commodum huc aduorterat

In

In nostram hanc plateam · PA · *mirum, ni hanc dicit, modo*
Huic quae data est dono · C · *huc cum aduenio, nulla erat* ·
PA · *Comites secuti scilicet sunt uirginem?*
CH · *Verum, parasitus cũ ancilla* · PA · *ipsa est scilicet*·
Desine: iam conclamatum est · CH · *alias res agis*·
PA · *Istuc ago equidem* · CH · *nostin, quae sit? dic mihi: aut*
Vidistin'? PA · *uidi, noui: scio, quo abducta sit*·
CH · *O Parmeno mi, nostin'?* PA · *noui* · C · *& scis, ubi siet?*
PA · *Huc deducta est ad Thaidem: ei dono data est* ·
CH · *Quis is est tam potens cum tanto munere hoc?* PA · *miles Thraso,*
Thaedriae riualis · C · *duras fratris partes praedicas* ·
PA · *Immo enim, si scias, quod donum huic dono contra comparet,*
Tum magis id dicas · C · *quodnam quaeso hercle?* PA · *eunuchum* · C · *illum ne obsecro*
Inhonestum hominem, quem mercatus est heri, senem, mulierem?
PA · *Istunc ipsum* · C · *homo quatietur certe cum dono foras*·
Sed istam Thaidem non sciui nobis uicinam · PA · *haud diu est*·
CH · *Perij* · *numquam ne etiam me illam uidisse, ehodum dic mihi,*
Est ne, ut fertur, forma? PA · *sane* · C · *at nihil ad*

nostram

nostram hanc. PA. *alia res est.*
CH. *Obsecro te hercle, Parmeno, fac ut potiar.* PA. *faciam sedulo, ac*
Dabo operam, adiutabo. numquid me aliud uis? C. *quo nunc is?* PA. *domum.*
Vt mancipia haec, ita ut iussit frater, deducam ad Thaidem.
CH. *O fortunatum istum eunuchum, qui quidem in hanc detur domum.*
PA. *Quid ita?* C. *rogitas? summa forma semper conseruam domi*
Videbit, colloquetur, aderit una in unis aedibus,
Cibum nonnumquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.
PA. *Quid, si nunc tute fortunatus fias?* C. *quare, Parmeno?*
Responde. PA. *capias tu illius uestem.* C. *uestem? quid tum postea?*
PA. *Pro illo te deducam.* C. *audio.* P. *te esse illum dicam.* C. *intellego.*
P. *Tu illis fruare commodis, quibus tu illum dicebas modo:*
Cibum una capias, adsis, tangas, ludas, propter dormias:
Quandoquidem illarum neque quisquam te nouit, neque scit qui sies.
Praeterea forma, & aetas ipsa est, facile ut pro eunucho probes.
CH. *Dixti pulchre: numquam uidi melius consilium dari.*

Age

Age eamus intro: nunc iam orna me, abduc, duc, quantum potes.

P. *Quid agis? iocabar equidem.* C. *garris.* P. *perij, quid ego egi miser?*

Quo trudis? perculeris iam tu me? tibi equidem dico, mane.

CH. *Eamus.* P. *pergin?* C. *certum est.* P. *uide, ne nimium calidum hoc sit modo.*

C. *Non est profecto. sine.* P. *at enim istaec in me cudetur faba. ah,*

Flagitium facimus. C. *an id flagitium est, si in domum meretriciam*

Deducar, et illis crucibus, quae nos, nostramq. adolescentiam,

Habent despicatam, & quae nos semper omnibus cruciant modis,

Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?

An potius haec patri aequom est fieri, ut a me ludatur dolis?

Quod qui rescierint, culpent? illud merito factum omnes putent.

P. *Quid istuc? si certum est facere, faciam. uerum ne post conferas*

Culpam in me. C. *non faciam.* P. *iubes ne?* C. *iubeo, cogo, atque impero.*

Numquam defugiam auctoritatem: sequere. P. *dij uortant bene.*

ACTVS

THRASO · GNATHO · PARMENO

MAGNAS uero agere gratias Thais mihi?
G. Ingentes · T· ain' tu, laeta est? G· non tam ipso quidem
Dono, quam abs te datum esse: id uero serio
Triumphat· P· huc prouiso, ut ubi tempus siet,
Deducam · sed eccum militem· T· est istuc datum
Profecto mihi, ut sint grata, quae facio, omnia.
G· Aduorti hercle animum · T· uel rex semper maxumas
Mihi agebat, quidquid feceram, aliis non item.
G· Labore alieno magno partam gloriam
Verbis saepe in se transmouet, qui habet salem:
Quod in te est · T· habes· G· rex te ergo in oculis T· scilicet·
G· Gestare· T· uero, credere omnem exercitum,
Consilia· G· mirum· T· tum, sicubi eum satietas
Hominum, aut negoti si quando odium ceperat,
Requiescere ubi uolebat, quasi: nostin'? G· scio·
Quasi ubi illam exspueret miseriam ex animo, T· tenes ·
Tum me conuiuam solum abducebat sibi· G· hui,
Regem elegantem narras· T· immo sic homo
Est perpaucorum hominum· G· immo nullorum arbitror,
Si tecum uiuit· T· inuidere omnes mihi,
Mordere clamculum: ego non flocci pendere:
Illi inuidere misere· uerum unus tamen
Impense, elephantis quem Indicis praefecerat·

Is ubi molestus magis est, quaeso, inquam, Strato,
Eo ne es ferox, quia habes imperium in belluas?
G. *Pulchre mehercle dictum, & sapienter. papae,*
Iugularas hominem. quid ille? T. *mutus illico.*
G. *Quid ni esset?* P. *dij uostram fidem, hominem perditum,*
Miserumque, & illum sacrilegum. T. *quid illud, Gnatho,*
Quo pacto Rhodium tetigerim in conuiuio,
Nũquid tibi dixi? G. *numquã: sed narra, obsecro.*
Plus millies iam audiui. T. *una in conuiuio*
Erat hic, quem dico, Rhodius adolescentulus.
Forte habuit scortum: coepit ad id alludere,
Et me irridere. quid agis, inquã, homo impudens?
LEPVS *tute es, & pulpamentum quaeris.* G. *ha, ha, hae.*
T. *Quid est?* G. *facete, lepide, laute, nihil supra.*
Tuum ne, obsecro te, hoc dictum erat? uetus credidi.
T. *Audieras?* G. *saepe; & fertur in primis.* T. *meum est.*
G. *Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero.*
P. *At te dij perdant.* G. *quid ille, quaeso?* T. *perditus.*
Risu omnes, qui aderant, emoriri. denique
Metuebant omnes iam me. G. *non iniuria.*
T. *Sed, heus tu, purgon ego me de istac Thaidi,*
Quod eam me amare suspicatur? G. *nihil minus,*
Immo magis auge suspicionem. T. *cur?* G. *rogas?*
Scin? si quando illa mentionem Phaedriae
Facit, aut si laudat, te ut male urat, T. *sentio.*

Id ut ne fiat, haec res sola est remedio.
Vbi nominabit Phaedriam, tu Pamphilam
Continuo. si quando illa dicet, Phaedriam
Comissatum intromittamus: tu, Pamphilam
Cantatum prouocemus. si laudabit haec
Illius formam: tu huius contra. denique
Par pro pari referto, quod eam mordeat.
T. Siquidem me amaret, tum istuc prodesset, Gnatho.
G. Quando illud, quod tu das, exspectat, atque amat;
Iamdudum amat te; iamdudum illi facile fit,
Quod doleat: metuet semper. quem ipsa nunc capit
Fructum, ne quando iratus tu alio conferas.
T. Bene dixti, at mihi istuc non in mentem uenerat.
G. Ridiculum: non enim cogitaras: ceterum,
Idem hoc tute melius quanto inuenisses, Thraso?

ACTVS. III. SCENA. II

THAIS. THRASO. PARMENO
GNATHO. PYTHIAS

AVDIRE uocem uisa sum modo militis.
Atque eccum. salue, mi Thraso. THR. o Thais mea,
Meum suauium, quid agitur? ecquid nos amas
De fidicina istac? P. quam uenuste? quod dedit
Principium aduenienst? TH. plurimũ, merito tuo.
G. Eamus ergo ad cenam: quid stas? P. hem alterũ.
Ex homine hunc natum dicas. TH. ubi uis, non moror.
P. Adibo, atque assimulabo, quasi nunc exeam.
Ituran,

Ituran, Thais, quopiam es? TH· *ehem, Parmeno,*
Bene fecisti: hodie itura · P· *quo?* TH· *equid hunc*
uides?
P. *Video, & me taedet· ubi uis, dona assunt tibi*
A Phaedria· TH· *quid stamus? cur nō imus hinc?*
P· *Quaeso hercle ut liceat, pace quod fiat tua,*
Dare huic quae uolumus, conuenire, & colloqui·
THR· *Perpulchra credo dona, aut nostris similia·*
PA· *Res indicabit· heus iubete istos foras*
Exire, quos iussi · ocius procede tu huc·
Ex Aethiopia est usque haec· T· *hic sūt tres minae·*
G· *Vix·* P· *ubi tu es, Dore? accede huc· hem eunuchum*
tibi
Quam liberali facie, quam aetate integra?
TH· *Ita me di ament, honestus est·* P· *quid tu ais,*
Gnatho?
Numquid habes, quod contemnas? quid tu autem,
Thraso?
Tacent: satis laudant · fac periclum in litteris,
Fac in palaestra, in musicis · quae liberum
Scire aequom est adolescentem, sollertem dabo·
THR· *Ego illum eunuchum, si sit opus, uel sobrius·*
P· *Atque, haec qui misit, non sibi soli postulat*
Te uiuere, & sua caussa excludi ceteros:
Neque pugnas narrat, neque cicatrices suas
Ostentat: neque tibi obstat: quod quidam facit·
Verum, ubi molestum non erit, ubi tu uoles,
Vbi tempus tibi erit, sat habet, si tum recipitur·
THR· *Apparet seruom hunc esse domini pauperis,*
Miserique· G· *nam hercle nemo posset, sat scio,*

 Qui

Qui haberet, qui pararet alium, hunc perpeti.
P· *Tace tu: quem esse ego puto infra omnes infimos*
Homines· nã, qui huic animum assẽtari induxeris,
E flamma te petere cibum posse arbitror.
THR· *Iam ne imus?* TH· *hos prius introducam, &, quae uolo,*
Simul imperabo: postea continuo exeo·
THR· *Ego hinc habeo: tu istam opperire·* P· *haud conuenit*
Vna cum amica ire imperatorem in uia·
THR· *Quid tibi ego multa dicam? domini similis es,*
G· *Ha, ha, hae·* T· *quid rides?* G· *istuc, quod dixti modo,*
Et illud de Rhodio dictum in mentem uenit·
Sed Thais exit· T· *abi: praecurre, ut sint domi*
Parata omnia· G· *fiat·* TH· *diligenter, Pythias,*
Fac cures, si Chremes huc forte aduenerit,
Vt ores primum, ut maneat; si id non commodũ est,
Vt redeat; si id non poterit, ad me adducito·
PY· *Ita faciam·* TH· *quid? quid aliud uolui dicere?*
Hem, curate istam diligenter uirginem·
Domi assitis, facite· T· *eamus·* TH· *uos me sequimini·*

ACTVS · III · SCENA · III

CHREMES · PYTHIAS

CH· PROFECTO *quanto magis magisq· cogito,*
Nimirum dabit haec Thais mihi magnum malum:

Ita

Ita me uideo ab ea astute labefactarier.
Iam tum, cum primum iussit me ad se accersier,
(Roget quis, quid tibi cum illa? ne noram quidē)
Vbi ueni, caussam, ut ibi manerem, repperit:
Ait rem diuinam fecisse, & rem seriam
Velle agere mecum. iam tum erat suspicio,
Dolo malo haec fieri omnia. ipsa accumbere
Mecum, mihi sese dare, sermonem quaerere.
Vbi friget, huc euasit, quam pridem pater
Mihi, & mater mortui essent. dico, iam diu.
Rus Sunij ecquod habeam, & quam longe a mari.
Credo ei placere hoc: sperat se a me auellere.
Postremo, ecqua inde parua perisset soror.
Ecquis cum ea una. quid habuisset, cum perit.
Ecquis eam posset noscere: haec cur quaeritet?
Nisi illa forte, quae olim perijt paruola
Soror, hanc se intendit esse, ut est audacia.
Verum, ea si uiuit, annos nata est sedecim,
Non maior: Thais, ego quam sum, maiuscula est.
Misit porro orare, ut uenirem serio.
Aut dicat, quid uolt; aut molesta ne siet.
Non hercle ueniam tertio. heus, heus. PY. hic quis est?
CH. Ego sum Chremes. PY. o capitulū lepidissimum.
CH. Dico ego, mi insidias fieri? PY. Thais maxumo
Te orabat opere, ut cras redires. CH. rus eo.
PY. Fac amabo. CH. non possum, inquam. PY. at apud nos hic mane,
Dum redeat ipsa. CH. nihil minus. PY. cur, mi Chremes?

CH. *Malam rem. abis hinc?* PY. *si istuc ita certum est tibi,*

Amabo, ut illuc transeas, ubi illa est. CH. *eo.*

PY. *Abi, Dorias, cito hunc deduce ad militem.*

ACTVS . III . SCENA . IV

ANTIPHO

HERI *aliquot adolescentuli coijmus in Piraeo,*

In hunc diem ut de symbolis essemus. Chaeream ei rei

Praefecimus: dati anuli: locus, tempus constitutum est.

Praeterijt tempus: quo in loco dictum est, parati nihil est.

Homo ipse nusquam est: neque scio, quid dicam, aut quod coniectem.

Nunc mihi hoc negoti ceteri dedere, ut illum quaeram:

Idq. adeo uisam, si domi est. quisnam hinc a Thaide exit?

Is est, an non est? ipsus est. quid hoc ominis? qui est hic ornatus?

Quid illud mali est? nequeo satis mirari, neque conijcere.

Nisi, quidquid est, procul hinc libet prius, quid sit, sciscitari.

CHAERA · ANTIPHO

NVM quis hic est? nemo est · num quis hinc me sequitur? nemo homo est ·
Iam ne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Iuppiter,
Nunc est profecto interfici cum perpeti me possum,
Ne hoc gaudium contaminet uitam aliqua aegritudine ·
Sed neminem ne curiosum interuenire nunc mihi,
Qui me sequatur, quoquo eam, rogitando obtundat, enicet,
Quid gestiam, aut quid laetus sim, quo pergam, unde emergam, ubi siem
Vestitum hunc nactus, quid mihi quaeram, sanus sim, an ne insaniam?
A· Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam uideo uelle, inibo ·
Chaerea, quid est, quod sic gestis? quid sibi hic uestitus quaerit?
Quid est, quod laetus sis? quid tibi uis? satine sanus? quid me
Adspectas? quid taces? CH· o festus dies hominis: amice,
Salue: nemo omnium est, quem ego magis nunc cuperem uidere·
A· Narra istuc quaeso quid siet· C· immo ego te obsecro hercle, ut audias ·
Nostin hanc, quam frater amat? A· noui, nem-

pe opinor Thaidem.

CH. Istam ipsam. A. sic commemineram. CH. quaedam hodie est ei dono data

Virgo. quid ego eius tibi nunc faciem praedicem, aut laudem, Antipho,

Cum ipsum me noris, quam elegans formarum spectator siem?

In hac commotus sum. A. ain tu? CH. primam dices, scio, si uideris.

Quid multa uerba? amare coepi. forte fortuna domi

Quidam erat eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi:

Neque is deductus etiam tum ad eam. summonuit me Parmeno

Ibi seruus, quod ego arripui. A. quid id est? C. tacitus, citius audies.

Vt uestem cum eo mutem, & pro illo iubeam me illuc ducier.

A. Pro eunuchon? C. sic est. A. quid tandem ex ea re ut caperes commodi?

CH. Rogas? uiderem, audirem, essem una, qua cum cupiebam, Antipho.

Num parua caussa, aut parua ratio est? traditus sum mulieri.

Illa illico ubi me accepit, laeta uero ad se abducit domum,

Commendat uirginem. A. cui? tibi ne? CH. mihi. A. satis tuto tamen.

CH. Edicit, ne uir quisquam ad eam adeat, & mihi, ne absce-

ne abſcedam, imperat,
In interiore parte ut maneam ſolus cum ſola. annuo,
Terram intuens modeſte. AN. *miſer.* CH. *ego, inquit, ad cenam hinc eo.*
Abducit ſecum ancillas: paucae, quae circum illam eſſent, manent
Nouiciae puellae. continuo haec adornant, ut lauet.
Adhortor, properent. dum apparatur, uirgo in conclaui ſedet,
Suſpectans tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura haec, Iouem
Quo pacto Danae miſiſſe aiunt quondam in gremium imbrem aureum.
Egomet quoque id ſpectare coepi: &, quia conſimilem luſerat
Iam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi,
Deum ſeſe in hominem conuertiſſe, atque per alienas tegulas
Veniſſe clamculum per impluuium fucum factum mulieri.
At quem Deum? qui templa caeli ſumma ſonitu concutit.
Ego homunicio hoc non facerem? ego illud uero ita feci, ac lubens.
Haec dum mecum reputo, accerſitur lauatum interea uirgo.
It, lauit, redit: deinde illam in lecto illae collocarunt.

carunt.

Sto exſpectans, ſiquid mihi imperent: uenit una, heus tu, inquit, Dore,

Cape hoc flabellum, & uentulum huic ſic facito, dum lauamus.

Vbi nos lauerimus, ſi uoles, lauato. accipio triſtis.

A. Tum equidem iſtuc os tuum impudens uidere nimium uellem,

Qui eſſet ſtatus, flabellum tenere te aſinum tātum.

C. Vix elocuta eſt hoc, foras ſimul omnes proruūt ſe:

Abeunt lauatum, perſtrepunt, ita ut fit, domini ubi abſunt.

Interea ſomnus uirginem opprimit. ego limis adſpecto

Sic per flabellum clamculum, & ſimul alia circumſpecto,

Satin explorata ſint. uideo eſſe: peſſulū oſtio obdo.

A. Quid tum? CH. quid tum, fatue? A. fateor. CH. egon occaſionem

Mihi oſtentatam, tam breuem, tam optatam, tam inſperatam,

Amitterem? tum pol ego is eſſem uere, qui aſſimulabar.

A. Sane hercle ut dicis. ſed interim de ſymbolis quid actum eſt?

C. Paratum eſt. A. frugi es. ubi? domin? C. immo apud libertum Diſcum.

A. Perlonge eſt: ſed tanto ocius properemus: muta ueſtem.

C. Vbi mutem? perij: nam domo exſulo nunc: metuo

tuo fratrem,

Ne intus sit: porro autem, pater ne rure redierit iam.

A. *Eamus ad me: ibi proxumum est, ubi mutes.* C. *recte dicis.*

Eamus: & de istac simul, quo pacto porro possim

Potiri, consilium uolo capere una tecum. A. *fiat.*

ACTVS · IV · SCENA · I

DORIAS

I TA *me dij bene ament, quantum ego illum uidi, non nihil timeo,*

Misera, ne quam ille hodie insanus turbam faciat, aut uim Thaidi.

Nam, postquam iste aduenit Chremes adolescens frater uirginis,

Rogat, illum admitti ut iubeat. ille continuo irasci, neque

Negare audere: Thais porro instare, ut hominem inuitet. id

Faciebat retinendi illius caussa: quia, illa quae cupiebat

De sorore eius indicare, ad eam rem tempus non erat.

Inuitat tristis. mansit ibi. illa cum illo sermonem illico.

Miles uero sibi putare adductum ante oculos aemulum.

Voluit facere contra huic aegre: heus heus, inquit,

puer

puer huc Pamphilam
Accerse, ut delectet hic nos · illa exclamat, minime gentium ·
In conuiuium illam? miles tendere inde ad iurgiũ ·
Interea aurum sibi clam mulier demit, dat mihi ut auferam ·
Hoc est signi, ubi primum poterit, sese illinc subducet, scio ·

ACTVS · IV · SCENA · II

PHAEDRIA

CVM *rus eo, coepi egomet mecum inter uias,*
Ita ut fit, ubi quid in animo est molestiae,
Aliam rem ex alia cogitare, & ea omnia in
Peiorem partem · quid opust uerbis? dum haec puto,
Praeterij imprudens uillam · longe iam abieram,
Cum sensi · redeo rursum, male uero me habens ·
Vbi ad ipsum ueni diuerticulum, constiti:
Occoepi mecum cogitare · hem biduum hic
Manendum est soli sine illa? quid tum postea?
Nihil est · quid? nihil? si non tangendi copia est,
Eho ne uidendi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit · certe extrema linea
Amare, haud nihil est · uillam praetereo sciens ·
Sed quid hoc, quod timida subito egreditur Pythias?

ACTVS

PYTHIAS · DORIAS · PHAEDRIA

VBI illum ego ſceleroſum miſera, atque impium inueniam? aut ubi
Quaeram? hocine tam audax facinus facere eſſe auſum? PH· perij: hoc quid ſit, uereor.
PY· Quin inſuper etiam ſcelus, poſtquam ludificatuſt uirginem,
Veſtem omnem miſere diſcidit, tum ipſam capillo conſcidit·
PH· Hem· PY· qui nunc ſi detur mihi,
Vt ego unguibus facile illi in oculos inuolem uenefico?
PH· Profecto neſcio quid abſente nobis turbatum eſt domi·
Adibo· quid iſtuc? quid feſtinas? aut quem quaeris, Pythias?
PY· Hem, Phaedria, egon quem quaeram? abi hinc, quo dignus es, cum donis tuis
Tam lepidis· PH· quid iſtuc eſt rei?
PY· Rogas me? eunuchum quem dediſti nobis, quas turbas dedit?
Vitiauit uirginem, quam herae dederat dono miles· PH· quid ais?
PY· Perij· PH· temulenta es· PY· utinam ſic ſient, mihi qui male uolunt·
D· Au, obſecro, mea Pythias, quod iſtucnam monſtrum fuit?
PH· Inſanis: qui iſtuc facere eunuchus potuit? PY· ego illum neſcio

Qui

Qui fuerit: hoc, quod fecit, res ipſa indicat.
Virgo ipſa lacrumat; neque, cum rogites, quid ſit, audet dicere.
Ille autem bonus uir nuſquam apparet. etiam hoc miſera ſuſpicor,
Aliquid domo abeuntem abſtuliſſe. PH. nequeo mirari ſatis,
Quo abire ignauos ille poſſit longius, niſi domum
Forte ad nos rediјt. PY. uiſe, amabo, num ſit. PH. iam faxo ſcies.
D. Periј, obſecro. tam infandum facinus, mea tu, ne audiui quidem.
PY. At pol ego amatores audieram mulierum eſſe eos maxumos,
Sed nihil poteſſe. uerum miſerae non in mentem uenerat.
Nam illum aliquo concluſſem, neque illi commiſiſſem uirginem.

ACTVS . IV . SCENA . IV

PHAEDRIA . DORVS . PYTHIAS DORIAS

EXI foras, ſceleſte: at etiam reſtitas?
Fugitiue, prodi, male conciliate. DO. obſecro. PH. oh,
Illud uide, os ut ſibi diſtorſit carnufex.
Quid huc reditio eſt? quid ueſtis mutatio eſt?
Quid narras? paullum ſi ceſſaſſem, Pythia,
Domi non offendiſſem: ita iam ornabat fugam.

PY. Ha-

PY· *Habes ne hominem, amabo?* PH· *quid ni?* PY· *o factum bene ·*
DO· *Istuc pol uero bene ·* PY· *ubi est?* PH· *rogitas? non uides?*
PY· *Videam obsecro, quem?* PH· *hunc scilicet ·* PY· *quis hic est homo?*
PH· *Qui ad nos deductus hodie est ·* PY· *hunc oculis suis*
Nostrarum numquam quisquam uidit, Phaedria ·
PH· *Non uidit?* PY· *an tu hunc credidisti esse, obsecro,*
Ad nos deductum? P· *namque alium habui neminem ·* PY· *au,*
Ne comparandus hic quidem ad illum est · ille erat
Honesta facie, & liberali · P· *ita uisus est*
Dudum, quia uaria ueste exornatus fuit:
Nunc tibi uidetur foedus, quia illam non habet ·
PY· *Tace, obsecro: quasi uero paullum intersiet ·*
Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
Quem tu uero uidere uelles, Phaedria ·
Hic est uetus, uietus, ueternosus, senex,
Colore mustellino · PH· *hem, quae haec est fabula?*
Eo redigis me, ut, quid egerim, egomet nesciam ·
Eho tu, emin ego te? DO· *emisti ·* PY· *iube mihi denuo*
Respondeat · PH· *roga ·* PY· *uenistin hodie ad nos? negat ·*
At ille alter uenit annos natus sedecim:
Quem secum adduxit Parmeno · PH· *agedum, hoc mihi expedi ·*
Primũ unde habes istã, quã habes, uestem? taces?

Monstrum

Monstrum hominis, non dicturus? DO. *uenit Chaerea.*

PH. *Frater ne?* DO. *ita est.* PH. *quando?* DO. *hodie.* PH. *quam dudum?* DO. *modo.*

PH. *Qui cum?* DO. *cum Parmenone.* PH. *noras ne eum prius?*

DO. *Non: nec, quis esset, umquam audieram dicier.*

PH. *Vnde igitur, meum fratrem esse, sciebas?* DO. *Parmeno*

Dicebat eum esse: is dedit hanc mihi uestem. PH. *occidi.*

DO. *Meam ipse induit: post una ambo abierunt foras.*

PY. *Iam satis credis sobriam esse me, & nil mentitam tibi?*

Iam satis certum est uirginem uitiatam esse? PH. *age nunc, bellua,*

Credis huic, quod dicat? PY. *quid isti credam? res ipsa indicat.*

PH. *Concede istuc paullulum. audin? etiam paullulum. sat est.*

Dic dum hoc rursum, Chaerean tuam uestem detraxit tibi?

DO. *Factum.* P. *& ea est indutus?* D. *factum.* P. *& pro te huc deductus est?* DO. *ita.*

P. *Iuppiter magne, o scelestum, atque audacem hominem.* PY. *uae mihi,*

Etiam nunc non credis indignis nos esse irrisas modis?

PH. *Mirum, ni tu credas, quod iste dicat. quid agam, nescio.*

Heus

Heus tu, negato rursum · possum ne ego hodie ex te exculpere

Verum? uidistin fratrem Chaeream? DO· *non·* PH· *non potest sine*

Malo fateri, uideo· sequere me hac · modo ait, mo do negat ·

Ora me· DO· *obsecro te uero, Phaedria·* PH· *in' in tro?* DO· *hoi, hei ·*

PH· *Alio pacto honeste quo modo hinc nunc abeam, nescio ·*

Actum est si quidem · tu me hic etiam, nebulo, lu dificabere?

PY· *Parmenonis tam scio esse hanc technam, quam, me uiuere ·*

DO· *Sic est·* PY· *inueniam hodie, parem ubi pol refe-ram gratiam ·*

Sed, nunc quid faciendum censes, Dorias? D· *de istac rogas*

Virgine? PY· *ita : utrum taceam ne, an praedi-cem?* D· *pol, si sapis,*

Quod scis nescis, neque de eunucho, neque de ui tio uirginis ·

Hac re & omni turba euolues te, & illi gratum feceris ·

Id modo dic, abisse Dorum · PY· *ita faciam ·* D· *sed uideon Chremem?*

Thais iam aderit · PY· *quid ita?* DO· *quia, cum inde abeo, iam tunc inceperat*

Turba inter eos· PY· *aufer aurum hoc: ego scibo ex hoc, quid fiet ·*

ACTVS · IV · SCENA · V

CHREMES · PYTHIAS

At, data hercle uerba mihi ſunt: uicit uinum quod bibi.
At dum accubabam, quam uidebar mihi eſſe pulchre ſobrius?
Poſtquam ſurrexi, neque pes, neque mens ſatis ſuum officium facit.
PY· Chreme· CH· quis eſt? ehem, Pythia, uah quanto nunc formoſior
Videre, quam dudum? PY· certe quidem tu pol multo alacrior.
CH· Verbum hercle uerum hoc eſt: SINE Cerere, & Libero, friget Venus.
Sed Thais multo ante uenit? PY· an ne abijt iam a milite?
CH· Iamdudum, aetatem· lites ſunt inter eos factae maxumae.
PY· Nil dixit tum, ut ſequerere ſeſe? CH· nihil, niſi abiens mihi innuit.
PY· Eho, non ne id ſat erat? CH· at neſciebam id dicere illam, niſi quia
Correxit miles, quod intellexi minus: nam me extruſit foras.
Sed eccam ipſam uideo: miror, ubi huic ego anteuorterim.

THAIS · CHREMES · PYTHIAS

CREDO equidem illum iam affuturum esse, illam ut eripiat: sine
Veniat: atqui, si illam digito attigerit uno, oculi illico
Effodientur · usque eo ego illius ferre possum ineptias,
Et magnifica uerba, uerba dum sint · uerum enim si ad rem
Conferentur, uapulabit ·
H· Thais, ego iamdudum hic adsum· TH· o mi Chreme· te ipsum exspectabam:
Scin tu turbam hanc propter te esse factam? & adeo ad te attinere hanc
Omnem rem? CH· ad me? qui? quasi istuc· T· quia, dum tibi sororem studeo
Reddere, & restituere, haec atque huiusmodi sum multa passa ·
H· Vbi ea est? T· domi apud me· C· ehem· H· quid est?
Educta, ita uti teque, illaq· dignum est· C· quid ais? T· id quod res est ·
Hãc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quid quam pretij ·
H· Et habetur, & referetur a me, Thais, tibi, ita uti merita es,
Gratia· T· at enim caue, ne prius, quam hanc a me accipias, amittas,
Chreme: nam haec ea est, quam miles a me ui nunc uenit ereptum ·

Abi tu, cistellam Pythias domo effer cum monumentis.

CH. *Viden tu illum, Thais?* PY. *ubi sita est?* TH. *in riſco. odioſa ceſſas?*

CH. *Militem ſecum ad te quantas copias adducere?*

At at. TH. *num formidoloſus obſecro es, mi homo?* CH. *apageſis,*

Ego formidoloſus? nemo eſt hominum, qui uiuat, minus.

TH. *Atque ita opus eſt.* CH. *au, metuo, qualem tu me eſſe hominem exiſtumes.*

TH. *Immo hoc cogitato: qui cum res tibi eſt, peregrinus eſt,*

Minus potens, quam tu, minus notus, amicorum hic habens minus.

CH. *Scio iſtuc: ſed, tu quod cauere poſſis, ſtultum admittere eſt.*

Malo ego nos proſpicere, quam hunc ulciſci accepta iniuria.

Abi tu, atque oſtium obſera intus, dum ego hinc tranſcurro ad forum:

Volo ego adeſſe hic aduocatos nobis in turba hac. TH. *mane.*

CH. *Melius eſt.* TH. *mane.* CH. *omitte, iam adero.* TH. *nil opus eſt iſtis, Chreme:*

Hoc dico modo, ſororem illam tuam eſſe, & te paruam uirginem

Amiſiſſe, nunc cognoſſe: ſigna oſtende. PY. *adſunt.* TH. *cape.*

Si uim faciet, in ius ducito hominem: intellextin?

xtin? CH· *probe* ·

H· *Fac, animo haec praesenti dicas* · CH· *faciam* ·
TH· *attolle pallium* ·

*Perij, huic ipsi opus patrono est, quem defenso-
rem paro* ·

ACTVS · IV · SCENA · VII

THRASO · GNATHO · SANGA
CHREMES · THAIS

HANCINE *ego ut contumeliam tam in-
signem in me accipiam, Gnatho?
Mori me satius est· Simalio, Donax, Sy-
risce, sequimini* ·
Primum edes expugnabo· GN· *recte*· THR· *uirgi-
nem eripiam*· GN· *probe*·
HR· *Male mulcabo ipsam*· GN· *pulchre*· THR· *in me
dium huc agmen cum uecti, Donax;
Tu, Simalio, in sinistrum cornu; tu, Syrisce, in de
xterum* ·
*Cedo alios: ubi centurio est Sanga, & manipulus
furum?* S· *eccum adest* ·
HR· *Quid, ignaue? peniculon pugnare, qui istum huc
portes, cogitas?
Ego ne? imperatoris uirtutem noueram, & uim
militum:
Sine sanguine hoc fieri non posse: qui abstergerem
uulnera* ·
HR· *Vbi alij?* S· *qui, malum, alij? solus Sannio
seruat domi* ·

THR. *Tu hosce instrue : hic ego ero post principia : in de omnibus signum dabo.*

G. *Illuc est sapere : ut hosce instruxit, ipsus sibi cauit loco.*

THR. *Idem hoc iam Pyrrhus factitauit.* CH. *uiden tu, Thais, quam hic rem agit?*

Nimirum consilium illud rectum est de occludendis edibus.

TH. *Sane, quod tibi nunc uir uideatur esse, hic nebulo magnus est:*

Ne metuas. THR. *quid uidetur?* G. *fundam tibi nunc nimis uellem dari,*

Vt tu illos procul hinc ex occulto caederes : facerent fugam.

THR. *Sed eccam Thaidem ipsam uideo.* G. *quam mox irruimus?* THR. *mane.*

OMNIA *prius experiri uerbis, quam armis, sapientem decet.*

Qui scis, an, quae iubeam, sine ui faciat? G. *dii, uostram fidem,*

Quanti est sapere. numquam accedo, quin abs te abeam doctior.

THR. *Thais, primum hoc mihi responde; cum tibi do istam uirginem,*

Dixtin hos mihi dies soli dare te? TH. *quid tum postea?* TH. *rogitas?*

Quae mihi ante oculos amatorem coram adduxisti tuum.

Quid cum illo ut agas? & cum eo clam te subduxisti mihi.

TH. *Li-*

TH· *Libuit·* THR· *Pamphilam ergo huc redde, nisi*
ui mauis eripi·
CH· *Tibi illam reddat? aut tu eam tangas? omnium·*
G· *ah, quid ais? tace·*
CH· *Quid tu tibi uis?* THR· *ego non tangam meam?*
CH· *tuam autem, furcifer?*
G· *Caue sis: nescis, cui maledicas nunc uiro·* CH· *nō*
tu hinc abis?
Scin tu, ut tibi res se habeat? si quidquam hodie
hic turbae coeperis,
Faciam huius loci, dijque, meiq· semper memi-
neris·
GN· *Miseret tui me, qui hunc tantum hominem fa-*
cias inimicum tibi·
CH· *Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis·* GN·
ain uero, canis?
Sicine agis? THR· *quis tu es homo? quid tibi uis?*
quid cum illa rei tibi est?
CH· *Scibis· principio eam esse dico liberam·* THR·
hem· CH· *ciuem Atticam·* THR· *hui·*
CH· *Meam sororem·* THR· *os durum·* CH· *miles,*
nunc adeo edico tibi,
Ne uim facias ullam in illam· Thais, ego eo ad
Sophronam
Nutricem, ut eam adducam, & signa ostendam
haec· THR· *tun me prohibeas,*
Meam ne tangam? CH· *prohibeo inquam·* GN· *au*
din tu? hic furti se alligat·
CH· *Satin hoc est tibi?* THR· *hoc idem tu ais?* TH·
quaere, qui respondeat·

THR. *Quid nunc agimus?* GN. *quin redeamus: iam haec tibi aderit supplicans*
Vltro. TH. *credin?* GH. *immo certe: noui ingenium mulierum:*
NOLVNT, *ubi uelis; ubi nolis, cupiunt ultro.* THR. *bene putas.*
GN. *Iam dimitto exercitum?* THR. *ubi uis.* G. *Sanga, ita uti fortes decet*
Milites, domique, fociq. fac uicissim ut memineris.
SAN. *Iamdudum est animus in patinis.* GN. *frugi es.* THR. *uos me hac sequimini.*

ACTVS. V. SCENA. I

THAIS. PYTHIAS

PERGIN, *scelesta, mecum perplexe loqui?*
Scio, nescio: abijt: audiui: ego non adfui.
Non tu istuc mihi dictura aperte es, quidquid est?
Virgo conscissa ueste lacrumans obticet.
Eunuchus abijt. quamobrem? quid factum est? taces?
PY. *Quid tibi ego dicam, misera? illum eunuchum negant*
Fuisse. TH. *quis fuit igitur?* PY. *iste Chaerea.*
TH. *Qui Chaerea?* PY. *iste ephebus, frater Phaedriae.*
TH. *Quid ais, uenefica?* PY. *atqui certo comperi.*
TH. *Quid is, obsecro, ad nos, quamobrem adductus est?* PY. *nescio.*

Nisi amasse credo Pamphilam. TH. hem, misera, occidi,
Infelix, si quidem tu istaec uera praedicas.
Num id lacrumat uirgo? PY. id, opinor. TH. quid ais, sacrilega?
Istucine interminata sum, hinc abiens, tibi?
PY. Quid facerem? ita, ut tu iusti, soli credita est.
TH. Scelesta, OVEM LVPO commisti. dispudet,
Sic mihi data esse uerba. quid hominis illic est?
PY. Hera mea, tace, obsecro, saluae sumus: hominem
Habemus ipsum. TH. ubi is est? P. hem, ad sinistram, non uides?
En. TH. uideo. PY. comprehendi iube, quantum potest.
TH. Quid illi facies, stulta? PY. quid faciam, rogas?
Vide amabo, si non, cum adspicias, os impudens
Videtur. TH. non. PY. tum, quae eius confidentia est.

ACTVS · V · SCENA · II

CHAEREA · THAIS · PYTHIAS

APVD Antiphonem uterque, mater, & pater,
Quasi dedita opera, domi erant, ut nullo modo
Introire possem, quin uiderent me. interim,
Dum ante ostium sto, notus mihi quidam obuiam
Venit. ubi uidi, ego me in pedes, quantum queo,
In angiportum quoddam desertum, inde item

In aliud, inde in aliud. ita miserrimus
Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
Sed est ne haec Thais, quam uideo? ipsa est. haereo.
Ah, quid faciam? quid mea autem? quid faciet mihi?

TH. *Adeamus, bone uir, Dore, salue: dic mihi,*
Aufugistin? CH. *hera, factum.* TH. *satin id tibi placet?*

CH. *Non.* TH. *credin te impune habiturum.* CH. *unam hanc noxiam*
Mitte: si aliam umquam admisero ullam, occidito.

TH. *Num meam saeuitiam ueritus es?* CH. *non.* TH. *quid igitur?*

CH. *Hanc metui, ne me criminaretur tibi.*

TH. *Quid feceras?* CH. *paullulum quiddam.* PY. *eho, paullulum, impudens?*
An paullulum esse hoc tibi uidetur, uirginem
Vitiare ciuem? CH. *conseruam esse credidi.*

PY. *Conseruam? uix me contineo, quin inuolem in*
Capillum. monstrum, etiam ultro derisum aduenit.

TH. *Abi hinc insana.* PY. *quid ita uero? debeam,*
Credo, isti quidquam furcifero, si id fecerim;
Praesertim cum se seruom fateatur tuum.

TH. *Missa haec faciamus. non te dignum, Chaerea,*
Fecisti. nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.
Neque edepol, quid nunc consili capiam, scio,
De uirgine ista: ita conturbasti mihi
Rationes omnes, ut eam non possim suis,

Ita

Ita ut aequom fuerat, atque ut ſtudui, tradere, ut
Solidum parerem hoc mihi beneficium, Chaerea,
CH· *At nunc dehinc ſpero aeternam inter nos gratiam*
Fore· Thais ſaepe ex huiuſmodi re quapiam, &
MALO · EX · PRINCIPIO · MAGNA · FAMILIARITAS
Conflata eſt· quid, ſi hoc quiſpiam uoluit deus?
TH· *Equidem pol in eam partem accipioq· & uolo·*
CH· *Immo ita quaeſo· unum hoc ſcito, contumeliae*
Non me feciſſe cauſſa, ſed amoris· TH· *ſcio,*
Et pol propterea magis nunc ignoſco tibi·
Non adeo inhumano ingenio ſum, Chaerea,
Neque tam imperita, ut, quid amor ualeat, neſciam·
CH· *Te quoque iam, Thais, ita me dij bene ament, amo·*
PY· *Tum pol ab iſto tibi, hera, cauendum intellego·*
CH· *Non auſim·* PY· *nihil tibi quidquam credo·* TH· *deſinas·*
CH· *Ego me tuae commendo, & committo fidei·*
Nunc ego te in hac re mihi oro ut adiutrix ſies:
Te mihi patronam cupio, Thais: te obſecro:
Emoriar, ſi non hanc uxorem duxero·
TH· *Tamen, ſi pater·* CH· *quid? ah uolet, certo ſcio,*
Ciuis modo haec ſit· TH· *paullulum opperirier*
Si uis, iam frater ipſe hic aderit uirginis:
Nutricem accerſitum ijt, quae illam aluit paruolam:
In cognoſcendo tute ipſe aderis, Chaerea·
CH· *Ego*

CH. *Ego uero maneo.* TH. *uis ne interea, dum is uenit,*
Domi opperiamur potius, quam hic ante ostium?
CH. *Immo percupio.* PY. *quam tu rem actura obsecro es?*
TH. *Nam quid ita?* PY. *rogitas? hunc tu in edes cogitas*
Recipere posthac? TH. *cur non?* PY. *crede hoc meae fidei,*
Dabit hic aliquam pugnam denuo. TH. *au, tace, obsecro.*
PY. *Parum perspexisse eius uidere audaciam.*
CH. *Non faciam, Pythia.* PY. *nō pol credo, Chaerea,*
Nisi si commissum non erit. CH. *quin, Pythias,*
Tu me seruato. PY. *neque pol seruandum tibi*
Quidquā dare ausim, neque te seruare. apage te.
TH. *Optime. adest ipse frater.* CH. *perij hercle: obsecro*
Abeamus intro, Thais: nolo, me in uia
Cum hac ueste uideat. TH. *quamobrem tandem? quia pudet?*
CH. *Id ipsum.* PY. *id ipsum? uirgo uero.* TH. *i prae, sequar.*
Tu istic mane, ut Chremem introducas, Pythias.

ACTVS. V. SCENA. III

PYTHIAS. CHREMES. SOPHRONA

QVID? *quid uenire in mentem nunc possit mihi,*
Quidnā, qui referā illi sacrilego gratiā,

Qui hunc ſuppoſuit nobis? CH· *moue uero ocius*
Te, nutrix· S· *moueo* CH· *uideo, ſed nil promoues·*
PY· *Iam ne oſtendiſti ſigna nutrici?* CH· *omnia·*
PY· *Amabo, quid ait? cognoſcit ne?* CH· *ac memoriter·*
PY· *Bene edepol narras: nam illi faueo uirgini·*
Ite intro: iamdudum hera uos exſpectat domi·
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video: uide, ut otioſus ſit, ſi dijs placet·
Spero me habere, qui hunc meo excruciem modo·
Ibo intro, de cognitione ut certum ſciam:
Poſt exibo, atque hunc perterrebo ſacrilegum·

ACTVS · V · SCENA · IV

PARMENO · PYTHIAS

R EVISO, *quidnam Chaerea hic rerum gerat·*
Quod ſi aſtu rem tractauit, dij, uoſtram fidem,
Quantã, & quam ueram laudem capiet Parmeno·
Nam ut omittã, quod ei amorem difficillimũ, &
Cariſſimum ab meretrice auara, uirginem
Quam amabat, eam confeci ſine moleſtia,
Sine ſumptu, ſine diſpendio: tum hoc alterum,
Id uero eſt, quod ego mihi puto palmarium,
Me repperiſſe, quo modo adoleſcentulus
Meretricum ingenia & mores poſſet noſcere;
Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit·
Quae, dum foris ſunt, nihil uidetur mundius,
Nec

Nec magis compositum quidquam, nec magis elegans:
Quae, cum amatore suo cum cenant, ligurriunt.
Harum uidere ingluuiem, sordes, inopiam,
Quam inhonestae solae sint domi, atque auidae cibi,
Quo pacto ex iure hesterno panem atrum uorent.
Nosse omnia haec, salus est adolescentulis.
PY. Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus,
Vlciscar; ut ne impune in nos illuseris.

ACTVS. V. SCENA. V

PYTHIAS. PARMENO

PRO Deum fidem, facinus foedum: o infelicem adolescentulum,
O scelestum Parmenonem, qui istum hunc adduxit. PA. quid est?
PY. Miseret me: itaque, ut ne uiderem, misera huc effugi foras.
Quae futura exempla dicunt in eum indigna? PA. o Iuppiter,
Quae illaec turba est? numnam ego perij? adibo. quid istuc, Pythias?
Quis ais? in quem exempla fient? PY. rogitas, audacissime?
Perdidisti istum, quem adduxti pro eunucho, adolescentulum,
Dum studes dare uerba nobis. PA. quid ita? aut quid factum est? cedo.
PY. Dicam,

PY· Dicam· uirginem istam, Thaidi hodie quae dono data est,
Scin eam hinc ciuem esse? & eius fratrem adprime nobilem?
PA· Nescio· PY· atqui sic inuenta est: eam iste uitiauit miser·
Ille ubi id resciuit factum frater uiolentissimus,
PA· Quidnam fecit? PY· colligauit primum eum miseris modis:
PA· Colligauit? hem· PY· atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaide·
PA· Quid ais? PY· nunc minatur porro sese id, quod moechis solet:
Quod ego numquam fieri, neque uelim· PA· qua audacia
Tantum facinus audet? PY· quid ita tantum? PA· an non hoc maxumum est?
Quis homo pro moecho umquam uidit in domo meretricia
Deprendi quemquam? PY· nescio· PA· at ne hoc nesciatis, Pythias,
Dico, edico uobis, nostrum esse illum herilem filium· PY· hem,
Obsecro an is est? PA· ne quam in illum Thais uim fieri sinat·
Atque adeo autem cur non egomet intro eo? PY· uide, Parmeno,
Quid agas, ne neque illi prosis, & tu pereas: nam hoc putant,
Quidquid factum est, ex te esse ortum· P· quid igi
tur

tur faciam, miser?

Quid ue incipiam? ecce autem uideo rure redeuntem senem.

Dicam huic, an non? dicam hercle: etsi mihi magnum malum

Scio paratum: sed necesse est, huic ut subueniat. PY. sapis:

Ego abeo intro: tu isti narrato ordine, ut factũ siet.

ACTVS . V . SCENA . VI

LACHES . PARMENO

Ex meo propinquo rure hoc capio commodi.

Neque agri, neque urbis odium me umquam percipit.

Vbi satias coepit fieri, commuto locum.

Sed, est ne ille noster Parmeno? & certe ipsus est.

Quem praestolare, Parmeno, hic ante ostium?

PA. Quis homo est? ehem, saluum te aduenire, here, gaudeo.

LA. Quem praestolare? P. perij: lingua haeret metu. L. hem,

Quid est, quod trepidas? satine salue? dic mihi.

PA. Here, primũ te arbitrari id, quod res est, uelim.

Quidquid huius factũ est, culpa nõ factum est mea.

LA. Quid? PA. recte sane interrogasti, oportuit

Rem praenarasse me. emit quendam Phaedria

Eunuchum, quem dono huic daret. LA. cui? PA. Thaidi.

LA. Emit?

LA· *Emit? perij hercle· quanti?* PA· *uiginti minis·*
LA· *Actum est·* PA· *tum quandam fidicinam amat hic Chaerea·*
LA· *Hem, quid amat? an scit iam ille, quid meretrix siet?*
An in astu uenit? aliud ex alio malum·
PA· *Here, ne me spectes: me impulsore haec non facit·*
PA· *Omitte de te dicere· ego te, furcifer,*
Si uiuo· sed istuc, quidquid est, primum expedi·
PA· *Is pro illo eunucho ad Thaidem hanc deductus est·*
LA· *Pro eunuchon?* PA· *sic est· hunc pro moecho postea*
Comprehendere intus, & constrinxere· LA· *occidi·*
PA· *Audaciam meretricum specta·* LA· *numquid est*
Aliud mali, damni ue, quod non dixeris,
Reliquom? P· *tantum est·* LA· *cesson huc intro irrumpere?*
PA· *Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum,*
Nisi, quia necesse fuit hoc facere, id gaudeo,
Propter me hisce aliquid esse uenturum mali:
Nam iam diu aliquam caussam quaerebat senex,
Quamobrem insigne aliquid faceret ijs: nunc repperit·

PYTHIAS · PARMENO

NVMQVAM *edepol quidquam iam diu,*
quod magis uellem euenire,
Mi euenit, quam quod modo senex intro ad nos uenit errans ·
Mihi solae ridiculo fuit, quae, quid timeret, scibam ·
PA · *Quid hoc autem est?* PY · *nunc id prodeo, ut conueniam Parmenonem ·*
Sed, ubi obsecro est? PA · *men quaerit haec?* PY · *atque eccum uideo : adibo ·*
PA · *Quid est, inepta? quid tibi uis? quid rides? pergin?* P · *perij ·*
Defessa iam sum misera te ridendo · PA · *quid ita?* PY · *rogitas?*
Numquam edepol hominem stultiorem uidi, nec uidebo · ah,
Nõ pote satis narrari, quos ludos praebueris ĩtus ·
At etiam primo callidum, & disertum credidi hominem ·
Quid? illico ne credere ea, quae dixi, oportuit te?
An paenitebat flagitij, te auctore quod fecisset
Adolescens, ni miserum insuper etiam patri indicares?
Nam, quid illi credis animi tum fuisse, ubi uestem uidit
Illam esse eum indutum pater? quid? iam scis te periisse?

PA · *Ehem,*

PA. *Ehem, quid dixti, pessuma? an mentita es? etiam rides?*
Itan lepidum tibi uisum est scelus, nos irridere? PY. *nimium.*
PA. *Siquidem istuc impune habueris.* PY. *uerum.* PA. *reddam hercle.* PY. *credo:*
Sed in diẽ istuc Parmeno est fortasse, quod minare:
Tu iam pendebis, qui stultum adolescentulum nobilitas
Flagitijs, & eundem indicas: uterque in te exempla edent.
PA. *Nullus sum.* PY. *hic pro illo munere tibi honos est habitus. abeo.*
PA. *Egomet meo indicio, miser, quasi sorex, hodie perij.*

ACTVS · V · SCENA · IIX

GNATHO · THRASO

QVID *nunc? qua spe, aut quo consilio huc imus? quid inceptas, Thraso?*
TH. *Ego ne? ut Thaidi me dedam, & faciam, quod iubeat.* GN. *quid est?*
TH. *Qui minus huic, quam Hercules seruiuit Omphale?* GN. *exemplum placet.*
Vtinam tibi commitigari uideam sandalio caput.
Sed quid? fores crepuere ab ea. quid autem hoc est mali?
Hunc ego numquam uideram etiam. quidnam properans hinc prosilit?

CHAEREA · PARMENO · PHAEDRIA
GNATHO · THRASO

O POPVLARES, *ecquis me uiuit hodie fortunatior?*
Nemo hercle quisquam: nam in me plane dij potestatem suam
Omnem ostendere, qui tam subito tot congruerint commoda.
PA· *Quid hic laetus est?* CH· *o Parmeno mi, o mearum uoluptatum omnium*
Inuentor, inceptor, perfector, scin me in quibus sim gaudijs?
Scis Pamphilam meam inuentam ciuem. PA· *audiui.* C· *scis sponsam mihi?*
PA· *Bene, ita me di ament, factum.* GN· *audin tu illum quid ait?* C· *tum autem Phaedriae,*
Meo fratri, gaudeo amorem esse omnem in tranquillo: una est domus:
Thais patri se commendauit, in clientelam & fidem
Nobis dedit se. P· *fratris igitur Thais tota est.* CH· *scilicet.*
PA· *Iam hoc aliud est, quod gaudeamus: miles pellitur foras.*
CH· *Tum tu, frater, ubi ubi est, fac quamprimum haec audiat.* PA· *uisam domum.*
TH· *Numquid, Gnatho, dubitas, quin ego nunc perpetuo perierim?* GN· *sine*
Dubio opinor. CH· *quid commemorem primum,*
aut

aut quem laudem maxume?
Illum, qui mihi dedit consilium ut facerem; an me, qui id ausus sim
Incipere? an fortunam collaudem, quae gubernatrix fuit,
Quae tot res, tantas, tam opportune in unum conclusit diem? an
Mei patris festiuitatem, & facilitatem? o Iuppiter,
Serua obsecro haec nobis bona. PH. dij, uostram fidem, incredibilia
Parmeno modo quae narrauit. sed ubi est frater? CH. praesto est. PH. gaudeo.
CH. Satis credo. nihil est Thaide hac, frater, tua dignius,
Quod ametur: ita nostrae est omni fautrix familiae. PH. hui mihi,
Illam laudas? TH. perij, quanto spei est minus, tanto magis amo.
Obsecro, Gnatho, in te spes est. GN. quid uis faciam? TH. perfice hoc
Precibus, pretio, ut haeream aliqua in parte tamen apud Thaidem
GN. Difficile est. TH. si quid collibuit, noui te, hoc si effeceris.
Quoduis donum, praemium a me optato, id optatum feres
GN. Itane? TH. sic erit. GN. hoc efficio, postulo ut mihi tua domus
Te praesente, absente pateat, inuocato ut sit locus

Semper· TH· do fidem, ita futurum· GN· accingar·
PH· quem hic ego audio?
O Thraſo· T· ſaluete· PH· tu fortaſſe, quae facta hic ſient,
Neſcis· T· ſcio· PH· cur ergo in his te ego conſpicor regionibus?
T· Vobis fretus· PH· ſcis, quam fretus? miles, edico tibi,
Si in platea hac te offendero poſt umquam; quod dicas mihi,
Alium quaerebam, iter hac habui: periiſti· GN· eia, haud ſic decet·
P· Dictum eſt· GN· non cognoſco uoſtrum tam ſuperbum· PH· ſic erit·
G· Prius audite paucis: quod cum dixero, ſi placuerit,
Facitote· PH· audiamus· GN· tu concede paullum iſtuc, Thraſo·
Principio ego uos credere ambos hoc mihi uehementer uelim,
Me, huius quidquid facio, id facere maxume cauſſa mea:
Verum, idem ſi uobis prodeſt, uos non facere inſcitia eſt·
PH· Quid id eſt? G· militem riualem ego recipiendum cenſeo· PH· hem,
Recipiendum? G· cogita modo· tu hercle cum illa, Phaedria,
Et libenter uiuis, & enim bene libenter uictitas,
Et quod des paullum, & neceſſe eſt multum accipere

pere Thaidem,
Vt tuo amori ſuppeditare poſſit ſine ſumptu tuo; ad
Omnia haec magis opportunus, nec magis ex uſu tuo
Nemo eſt · principio & habet quod det, & dat nemo largius:
Fatuus eſt, inſulſus, tardus, ſtertit noctesq., & dies ·
Neque tu iſtum metuas ne amet mulier: pellas facile, ubi uelis ·
PH · Quid agimus? GN · praeterea hoc etiam, quod ego uel primum puto,
Accipit homo nemo melius prorſus, neque prolixius ·
PH · Mirum, ni illoc homine, quoquo pacto opus eſt · CH · idem arbitror ·
GN · Recte facitis · unum etiam hoc uos oro, ut me in uoſtrum gregem
Recipiatis: ſatis diu hoc iam ſaxum uoluo · P · recipimus ·
CH · Ac libenter · G · at ego pro iſtoc, Phaedria, & tu, Chaerea,
Hunc comedendum, & deridendum uobis praebeo · CH · placet ·
PH · Dignus eſt · G · Thraſo, ubi uis, accede · T · obſecro te, quid agimus?
G · Quid? iſti te ignorabant · poſtquam eis mores oſtendi tuos,
Et collaudaui ſecundum facta & uirtutes tuas,

Impetraui · TH · *bene fecisti* · *gratiam habeo maxumam* ·

Numquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent plurimum.

GN · *Dixin ego uobis, in hoc esse Atticam elegantiam?*

PH · *Nil praeter promissum est* · *ite hac* · *uos ualete, & plaudite* ·

HEAVTON TIMORVMENOS
TERENTII

ACTA · LVDIS · MEGALENSIB·

CORNELIO. LENTVLO. ET. L. VALERIO. FLACCO. AED. CVR.

EGIT

L · AMBIVIVS · TVRPIO

MODOS. FECIT

FLACCVS · CLAVDI

ACTA · PRIMVM · TIBIIS · IMPARIBVS

DEINDE · DVABVS · DEXTRIS

ACTA. ETIAM. III

TI · SEMPRONIO · M' · IVVENTIO · COS·

C. SVLPICII. APOLLINARIS
PERIOCHA

In militiam proficiſci gnatum Cliniam,
Amantem Antiphilam, compulit durus pater:
Animiq. ſeſe angebat, facti paenitens.
Mox, ut reuerſus eſt, clam patrem deuortitur
Ad Clitiphonem. is amabat ſcortum Bacchidem.
Cum accerſeret cupitam Antiphilam, Clinia,
Vt eius Bacchis uenit amica, ac ſeruolae
Habitum gerens Antiphila. factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho. hic technis Syri
Decem minas meretriculae aufert a ſene.
Antiphila Clitiphonis reperitur ſoror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

HEAVTON TIMORVMENV

PERSONAE. EARVMQVE INTERPRETATIO

CHREMES, ſenex.
MENEDEMVS, ſenex, ἤτοι τὸ τοῦ δήμου μένος, ἢ μένων παρὰ τῷ δήμῳ, uel robur populi, vel apud populum manens.
CLITIPHO, adoleſcens, κλειτὸν φῶς, claritas lucis.
CLINIA, adoleſcens, παρὰ τὸ κλεινὸν, a celebritate.
SYRVS, ſeruus, nomen gentile.
DROMO, ſeruus.
BACCHIS, meretrix, ἀπὸ τοῦ βάκχος.
ANTIPHILA, amaſia, ἡ ἐν τῷ μέρει φιλοῦσα, redamans, vel contra amans.
SOSTRATA, matrona, τόν ϛρατὸν σώζουσα, a ſalute copiarum: femininum eſt, de maſculinis factum.
NVTRIX.
PHRYGIA, ancilla, gentile nomen.

Sequentium hic tantum mentio fit.

ARCHONIDES, ſenex, ἀπὸ τοῦ ἄρχων παρωνύμου, eſt principatus in eo nomine ſignificatio.
PHANOCRATES, ſenex, φανερὸν τὸ κράτος, manifeſtum ſeu illuſtre robur.

NE cui ſit uoſtrum mirum, cur partes ſeni
Poeta dederit, quae ſunt adoleſcentium:
Id primũ dicã: deĩde, quod ueni, eloquar.
Ex integra graeca integram comoediam
Hodie ſum acturus Heauton timorumenon,
Duplex quae ex argumento facta eſt ſimplici.
Nouã eſſe oſtendi, et quae eſſet nũc, qui ſcripſerit,
Et cuia graeca ſit, ni partem maxumam
Exiſtimarem ſcire uoſtrum, id dicerem.
Nũc, quã ob rẽ has partes didicerim, paucis dabo.
Oratorem uoluit eſſe me, non prologum:
Veſtrum iudicium fecit: me actorem dedit.
Sed hic actor tantum poterit a facundia,
Quantum ille potuit cogitare commode,
Qui orationem hanc ſcripſit, quã dicturus ſum.
Nam quod rumores diſtulerunt maleuoli,
Multas contaminaſſe graecas, dum facit
Paucas latinas: factum hic eſſe id non negat,
Neque ſe pigere, & deinde facturum autumat.
Habet bonorum exemplum: quo exemplo ſibi
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tum quod maleuolus uetus poeta dictitat,
Repente ad ſtudium hunc ſe applicaſſe muſicum,
Amicum ingenio fretum, haud natura ſua:
Arbitrium ueſtrum, ueſtra exiſtimatio
Valebit. quam ob rem omnes uos oratos uolo,
Ne plus iniquum poſſit, quam aequum oratio.
Facite, aequi ſitis, date creſcendi copiam,
Nouarum qui ſpectandi faciunt copiam

Sine

Sine uitijs: ne ille pro se dictum existumet,
Qui nuper fecit seruo currenti in uia
Decesse populum: cur insano seruiat?
De illius peccatis plura dicet, cum dabit
Alias nouas, nisi finem maledictis facit.
Adeste aequo animo: date potestatem mihi,
Statariam agere ut liceat per silentium:
Ne semper seruos currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta autem impudens,
Auarus leno, assidue agendi sint mihi
Clamore summo, cum labore maxumo.
Mea caussa, caussam hāc iustā esse, animū inducite,
Vt aliqua pars laboris minuatur mihi:
Nam, nunc nouas qui scribunt, nihil parcunt seni.
Laboriosa si qua est, ad me curritur:
Sin lenis est, ad alium defertur gregem.
In hac est pura oratio. experimini,
In utramque partem ingenium quid possit meum.
Si numquam auare pretium statui arti meae:
Et eum esse quaestum in animum induxi maxumū,
Quammaxume seruire uostris commodis:
Exemplum statuite in me, ut adolescentuli
Vobis placere studeant potius, quam sibi.

CHREMES · MENEDEMVS

QVAMQVAM *haec inter nos nupera notitia admodum eſt,*
Inde adeo, quod agrum in proxumo hic mercatus es,
Nec rei fere ſane amplius quidquam fuit:
Tamen uel uirtus tua me, uel uicinitas,
Quod ego in propinqua parte amicitiae puto,
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter,
Quod mihi uidere praeter aetatem tuam
Facere, & praeter quam res te adhortatur tua.
Nam pro deum, atque hominum fidem, quid uis tibi? aut
Quid quaeris? annos ſexaginta natus es.
Aut plus eo, ut coniicio. agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretii maioris nemo habet:
Seruos complures: proinde quaſi nemo ſiet,
Ita tute attente illorum officia fungere.
Numquam tam mane egredior, neque tam ueſpere
Domum reuertor, quin te in fundo conſpicer
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique.
Nullum remittis tempus, neque te reſpicis.
Haec non uoluptati tibi eſſe, ſatis certo ſcio.
At enim me, quantum hic operis fiat, paenitet.
Quod in opere faciundo operae conſumis tuae,
Si ſumas in illis exercendis, plus agas.
ME· *Chreme, tantum ne eſt ab re tua otii tibi,*
Aliena ut cures, eaque, nihil quae ad te attinent?
CH· *Homo ſum: humani a me nihil alienum puto.*

Vel

Vel me monere hoc, uel percunctari puta.
Rectum eſt? ego ut faciam: non eſt? te ut deterream.
ME· *Mihi ſic eſt uſus: tibi ut opus eſt facto, face.*
CH· *An cuiquam eſt uſus homini, ſe ut cruciet?* M· *mihi eſt.*
CH· *Si quid laboris eſt, nollem: ſed iſtuc quid mali eſt?*
Quaeſo, quid de te tantum meruiſti? M· *heu, hoi.*
CH· *Ne lacruma, atque iſtuc, quidquid eſt, fac me ut ſciam.*
Ne retice: ne uerere: crede, inquam, mihi:
Aut conſolando, aut conſilio, aut re iuuero.
ME· *Scire hoc uis?* CH· *hac cauſſa equidem, qua dixi tibi.*
ME· *Dicetur.* CH· *at iſtos raſtros interea tamen*
Depone, ne labora. ME· *minime.* CH· *quã rẽ agis?*
ME· *Sine me, uacuum tempus ne quod duim mihi*
Laboris. CH· *non ſinam inquam.* ME· *ah, non aequom facis.*
CH· *Hui, tam graues hos quaeſo?* ME· *ſic meritum eſt meum.*
CH· *Nunc loquere.* ME· *filium unicum adoleſcentulũ*
Habeo· ah quid dixi habere me? ĩmo habui Chreme.
Nunc habeam, nec ne, incertum eſt. CH· *quid ita iſtuc?* ME· *ſcies.*
Eſt e Corintho hic aduena anus paupercula.
Eius filiam ille amare coepit perdite,
Prope iã ut pro uxore haberet· haec clã me omnia.
Vbi rem reſciui, coepi non humanitus

Neque

Neque ut aegrotum animum decuit adolescentuli,
Tractare, sed ui, & uia peruolgata patrum:
Quotidie accusabam: hem: tibi ne haec diutius
Licere speras facere me uiuo patre,
Amicam ut habeas prope iam in uxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras, Clinia.
Ego te meum esse dici tantisper uolo,
Dũ, quod te dignum est, facies; sed si id non facis,
Ego, quod me in te sit facere dignum, inuenero.
Nulla adeo ex re istuc fit, nisi ex nimio otio.
Ego istuc aetatis non amori operam dabam,
Sed in Asiam abij hinc propter pauperiem, atque ibi
Simul rem & gloriam armis belli repperi.
Postremo adeo res redijt: adolescentulus
Saepe eadem, & grauiter audiendo uictus est:
Aetate me putauit, & sapientia
Plus scire, & prouidere, quam se ipsum sibi:
In Asiam ad regem militatum abijt, Chreme.
CH. Quid ais? ME. clam me profectus, menses tres abest.
CH. Ambo accusandi: etsi illud inceptum tamen
Animi est pudentis signum, & non instrenui.
ME. Vbi comperi ex ijs, qui ei fuere conscij,
Domum reuertor maestus, atque animo fere
Perturbato, atque incerto prae aegritudine:
Adsido: accurrunt serui: soccos detrahunt:
Video alios festinare, lectos sternere,
Cenam apparare: pro se quisque sedulo
Faciebat, quo illam mihi lenirent miseriam.

Vbi uideo haec, coepi cogitare, hem tot mei
Solius sollíciti sunt caussa, ut me unum expleant?
Ancillae tot me uestiant? sumptus domi
Tantos ego solus faciam? sed gnatum unicum,
Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius,
Quod illa aetas magis ad haec utenda idonea est,
Ego eum hinc eieci miserum iniustitia mea.
Malo quidem me dignum quouis deputem,
Si id faciam: nā usque dum ille uitam illam colet
Inopem, carens patria ob meas iniurias,
Interea usque illi de me supplicium dabo,
Laborans, quaerens, parcens, illi seruiens.
Ita facio prorsus: nihil relinquo in edibus,
Nec uas, nec uestimentum: conrasi omnia:
Ancillas, seruos, nisi eos, qui opere rustico
Faciundo facile sumptum exercerent suum,
Omnes produxi, ac uendidi: inscripsi illico
Edes mercede: quasi talenta ad quindecim
Coegi: agrum hunc mercatus sum: hic me exerceo:
Decreui, tantisper me minus iniuriae,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser;
Nec fas esse ulla me uoluptate hic frui,
Nisi ubi illuc saluos redierit meus particeps.
CH. Ingenio te esse in liberos leni puto, &
Illum obsequentem, si quis recte aut commode
Tractaret. uerum neque tu illum satis noueras,
Nec te ille. hoc ubi fit, ibi non uere uiuitur.
Tu illum, numquam ostendisti, quanti penderes:
Nec tibi ille est credere ausus quae est aequom
patri.

Quod ſi eſſet factum, haec numquã eueniſſent tibi.
ME. *Ita res eſt, fateor: peccatum a me maxumum eſt.*
CH. *Menedeme, at porro recte ſpero: & illum tibi*
Saluum affuturum eſſe hic confido propediem.
ME. *Vtinam dij ita faxint.* CH. *facient. nunc, ſi com*
modum eſt,
Dionyſia hic ſunt, hodie apud me ſis uolo.
ME. *Non poſſum.* CH. *cur non? quaeſo tandem ali-*
quantulum
Tibi parce: idem abſens facere te hoc uolt filius.
ME. *Non conuenit, qui illum ad laborem impellerim,*
Nunc me ipſum fugere. CH. *ſicine eſt ſententia?*
ME. *Sic.* CH. *bene uale.* ME. *& tu.* CH. *lacrumas*
excuſſit mihi,
Miſeretq. me eius: ſed, ut diei tempus eſt,
Monere oportet me hunc uicinum Phaniam,
Ad cenam ut ueniat: ibo, ut uiſam ſi domi eſt.
Nil opus fuit monitore: iamdudum domi,
Aiũt, praeſto apud me eſſe: egomet cõuiuas moror.
Ibo adeo hinc intro. ſed, quid crepuerunt fores?
Hinc a me quiſnam egreditur? huc conceſſero.

ACTVS . I . SCENA . II

CLITIPHO . CHREMES

NIHIL *adhuc eſt, quod uereare, Clinia:*
haudquaquam etiam ceſſant:
Et illam ſimul cum nuncio tibi hic ego aſ
futuram
Hodie, ſcio. proin tu ſollicitudinem iſtam falſam,
quae

quae te
Excruciat, omittas. CH. quicum loquitur filius?
CLI. pater adest,
Quem uolui. adibo. pater, opportune aduenis.
CH. Quid est? CL. hunc Menedemum nosti ne, nostrum
uicinum? CH. probe.
CLI. Huic filium scis esse? CH. audiui, in Asia. CLI.
non est pater, apud
Nos est. CH. quid ais? CLI. aduenientem, e naui
egredientem adduxi illico
Ad cenam: nam mihi magna cum eo iam inde us-
que a pueritia
Semper fuit familiaritas. CH. uoluptatem ma-
gnam nuncias.
Quam uellem Menedemum inuitatum, ut nobis-
cum hodie esset amplius,
Vt hanc laetitiam nec opinanti primus ei obiicce-
rem domi:
Atque etiam nunc tempus est. CLI. caue faxis:
non est opus, pater.
CH. Quapropter? CLI. quia enim incertum est et-
iam, quid se faciat. modo uenit.
Timet omnia, patris iram, & animum amicae se
erga ut sit suae.
Eam misere amat. propter eam haec turba, atque
abitio euenit. CH. scio.
CLI. Nunc seruolum ad eam in urbem misit, & ego
nostrum una Syrum.
CH. Quid narrat? CLI. quid ille? se miserum esse.
CH. miserum? quem minus credere est?

Quid relliqui est, quin habeat, quae quidem in homine dicuntur bona?
Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, diuitias.
Atque haec perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet:
Qui uti scit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.
CLI. *Immo ille senex fuit importunus semper: & nunc nihil magis*
Vereor, quam ne quid in illum iratus plus satis faxit pater.
CH. *Ille ne? sed reprimam me: nam, in metu esse hunc, illi est utile.*
CLI. *Quid tute tecum?* CH. *dicam. ut ut erat, mansum tamen oportuit,*
Fortasse aliquanto iniquior erat, praeter eius lubidinem:
Pateretur: nam quem ferret, si parentem non ferret suum?
Huncine erat aequom ex illius more, an illum ex huius uiuere? &
Quod illum insimulat durum, id non est: nam parentum iniuriae
Vniusmodi sunt ferme, paullo qui est homo tolerabilis.
Scortari crebro nolunt: nolunt crebro conuiuarier:
Praebent exigue sumptum: atque haec sunt tamen ad uirtutem omnia.

Verum

Verum, ubi animus semel se cupiditate deuinxit mala,
Necesse est, Clitipho, consilia consequi consimilia · hoc
Scitum est, periclum ex alijs facere, tibi quod ex usu siet ·
CLI · *Ita credo ·* CH · *ego ibo hinc intro, ut uideam, nobis quid cenae siet ·*
Tu, ut tempus est diei, uide, sis, ne quo hinc abeas longius :
CLI · *Quam iniqui sunt patres in omnes adolescentes iudices :*
Qui aequom esse censent, nos iam a pueris illico nasci senes,
Neque illarum affines rerum esse, quas fert adolescentia ·
Ex sua libidine moderantur, quae est nunc, non quae olim fuit ·
Mihi si umquam filius erit, ne ille facili me utetur patre ·
Nam & cognoscendi, & ignoscendi dabitur peccati locus :
Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam ·
Perij: is mihi, ubi adbibit plus paullo, sua quae narrat facinora ·
Nunc ait periclum ex alijs facito, tibi quod ex usu siet ·
Astutus · nae ille haud scit, quam mihi nunc SVR
DO · NARRET · FABVLAM ·

Magis nunc me amicae dicta stimulant: Da mihi, atque affer mihi:
Cui quid respondeam, nihil habeo: neque me quisquam est miserior.
Nam Clinia hic, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen
Habet bene ac pudice eductam, ignaram artis meretriciae.
Mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis.
Tum, quod dem ei, recte est. nam, nihil esse mihi, relligio est dicere.
Hoc ego mali non pridem inueni: neque etiam dum scit pater.

ACTVS · II · SCENA · I

CLINIA · CLITIPHO

SI MIHI *secundae res de amore meo essent, iamdum scio*
Venissent: sed uereor, ne me absente mulier hic corrupta sit.
Concurrunt multae opiniones, quae mihi animum exaugeant:
Occasio, locus, aetas, mater, sub imperio cuius est, mala;
Cui nihil praeter pretium iam dulce est. CLIT. *Clinia.* CLIN. *hei misero mihi.*
CLIT. *Etiam caues, ne uideat forte hinc te a patre aliquis exiens?*

CLIN. *Fa-*

CLIN · *Faciam: ſed neſcio quid profecto mihi animus praeſagit mali·*

CLIT · *Pergin iſtuc prius dijudicare, quam ſcis quid ueri ſiet?*

CLIN · *Si nihil mali eſſet, iam hic adeſſent ·* CLIT · *iam aderunt·* CLIN · *quando iſtuc erit?*

CLIT · *Non cogitas hinc longule abeſſe? & noſti mores mulierum:*

Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt· CLIN · *o Clitipho,*

Timeo· CLIT · *reſpira: eccum Dromonem cum Syro: una adſunt tibi·*

ACTVS · II · SCENA · II

SYRVS · DROMO · CLINIA CLITIPHO

AIN *tu?* DR · *ſic eſt ·* SY · *uerum, interea dum ſermones caedimus,*

Illae ſunt relictae· CLIT · *mulier tibi adeſt, audin, Clinia?*

CLIN · *Ego uero audio nunc demum, & uideo, & ualeo, Clitipho ·*

CLIT · *Minime mirum: adeo impeditae ſunt: ancillarum gregem*

Ducunt ſecum· CLIN · *perij, unde illi ſunt ancillae?* CLIT · *men rogas?*

SY · *Non oportuit relictas: portant quid rerum?* CLIN · *hei mihi ·*

SY · *Aurum, ueſtem: & ueſperaſcit, & non noue-*

runt uiam.
Factum a nobis stulte est. abi dum tu, Dromo, illis obuiam,
Propera: quid stas? CLIN. uae misero mihi, quanta de spe decidi.
CLIT. Quid istuc? quae res te solicitat autem? CLIN. rogitas, quid siet?
Viden tu ancillas, aurum, uestem? quam cum una hic ancillula
Ego reliqui. unde ea esse censes? CLIT. uah, nunc demum intellego.
SY. Dij boni, quid turbae est? edes nostrae uix capient, scio.
Quid comedent? quid ebibent? quid seni erit nostro miserius?
Sed uideo, eccos, quos uolebam. CLIN. o Iuppiter, ubinam est fides?
Dum ego propter te errans patria careo demens, tu interea loci
Collocupletasti te, Antiphila, & me in his deseruisti malis,
Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus sum obsequens:
Cuius nunc pudet me, & miseret, qui harum mores cantabat mihi,
Monuisse frustra: neque potuisse eum umquam me ab hac expellere.
Quod nunc faciam tamen: tum cum gratum mihi esse potuit, nolui.
Nemo est miserior me. SY. hic de nostris uerbis errat

rat uidelicet,
Quae hic ſumus locuti· Clinia, aliter tuum amorem, atque eſt, accipis:
Nam & uita eſt eadem, & animus te erga idem ac fuit,
Quantum ex ipſa re coniecturam cepimus.
CLIN. *Quid eſt obſecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium eſt,*
Quod malim, quam me hoc falſo ſuſpicarier.
SY. *Hoc primum, ut ne quid huius ignores: anus*
Quae eſt dicta mater eſſe ei antehac, non fuit:
Ea obijt mortem: hoc ipſa in itinere alterae
Dum narrat, forte audiui. CLIT. *quaenam eſt altera?*
SY. *Mane, hoc, quod coepi, primum enarrem, Clitipho:*
Poſt iſtuc ueniam. CLIT. *propera.* SY. *iam primum omnium,*
Vbi uentum ad edes eſt, Dromo pultat fores:
Anus quaedam prodit: haec ubi aperuit oſtium,
Continuo hic ſe coniecit intro, ego conſequor:
Anus foribus obdit peſſulum, ad lanam redit.
Hinc ſciri potuit, aut nuſquam alibi, Clinia,
Quo ſtudio uitam ſuam te abſente exegerit:
Vbi de improuiſo eſt interuentum mulieri.
Nam ea res dedit tum exiſtumandi copiam
Quotidianae uitae conſuetudinem;
Quae, cuiuſque ingenium ut ſit, declarat maxume.

Texentem

Texentem telam ſtudioſe ipſam offendimus,
Mediocriter ueſtitam ueſte lugubri,
Eius anus cauſſa opinor, quae erat mortua,
Sine auro tum ornatam, ita uti quae ornãtur ſibi,
Nulla mala re eſſe expolitam muliebri:
Capillus paſſus, prolixus, circum caput
Reiectus neglegenter, pax. CLIN. Syre mi, obſecro,
Ne me in laetitiam fruſtra conijcias. SY. anus
Subtemen nebat: praeterea una ancillula
Erat: ea texebat una, pannis obſita
Neglecta, ĩmũda illuuie. CLIT. ſi haec ſunt Clinia
Vera, ita uti credo; quis te eſt fortunatior?
Scin hanc, quam dicit ſordidatam, & ſordidam?
Magnum hoc quoque ſignum eſt dominam eſſe extra noxiam,
Cum eius tam negleguntur internuncij.
Nam diſciplina eſt eiſdem, munerarier
Ancillas, primum ad dominas qui affectãt uiam.
CLIN. Perge, obſecro te, & caue ne falſam gratiam
Studeas inire. quid ait, ubi me nominas?
SY. Vbi dicimus redijſſe te, & rogare uti
Veniret ad te; mulier telam deſerit
Continuo, & lacrumis opplet os totum ſibi; ut
Facile ſcires deſiderio id fieri tuo.
CLIN. Prae gaudio (ita me dij ament) ubi ſim neſcio.
Ita timui. CLIT. at ego nihil eſſe ſcibam, Clinia.
Agendum uiciſſim, Syre, dic quae illa eſt altera.

SY. Ad-

SY· *Adducimus tuam Bacchidem·* CLIT· *hem, quid Bacchidem?*
Eho, sceleste, quo illam ducis? SY· *quo illam ego? ad nos scilicet·*
CLIT· *Ad patrem ne?* SY· *ad eum ipsum·* CLIT· *o hominis impudentem audaciam·* SY· *heus*
Tu, non fit sine periculo facinus magnum, & memorabile·
CLIT· *Hoc uide: in mea uita tu tibi laudem is quaesitum, scelus:*
Vbi, si paullulum modo quid te fugerit, ego perierim·
Quid illo facias? SY· *at enim·* CLIT· *quid enim?* SY· *si sinas, dicam·* CLIN· *sine·*
CLIT· *Sino·* SY· *ita res est, haec nunc quasi cũ·* CLIT· *quas, malum, ambages mihi*
Narrare occipit? CLIN· *Syre, uerum hic dicit: mitte: ad rem redi·*
SY· *Enimuero reticere nequeo: multimodis iniurius*
Clitipho es: neque ferri potis es· CLI· *audiendum hercle est: tace·*
SY· *Vis amare: uis potiri: uis, quod des illi, effici·*
Tuum esse in potiundo periculum nõ uis· haud stulte sapis:
Siquidem id sapere est, uelle te id, quod non potest contingere·
Aut haec cum illis sunt habenda, aut illa cum his mittenda sunt·
Harum duarum condicionum nunc utram malis, uide:

Etsi

Etſi conſilium, quod coepi, rectum eſſe & tutum ſcio:

Nam tua apud patrem amica tecum ſine metu ut ſit, copia eſt:

Tum, illi argentum quod pollicitus es, eadem hac inueniam uia:

Quod ut efficerem, orando ſurdas iam aures reddideras mihi.

Quid aliud tibi uis? CLIT. *ſiquidem hoc fit.* S. *ſiquidem experiundo ſcies.*

CLIT. *Age age, cedo iſtuc tuum conſilium quid id eſt?* SY. *aſſimulabimus,*

Tuam amicam huius eſſe. CLIT. *pulchre: cedo: quid hic faciet ſua?*

An ea quoque huius dicetur, ſi haec una dedecori eſt parum?

SY. *Immo ad tuam matrem abducetur.* CLIT. *quid eo?* S. *longum eſt, Clitipho,*

Tibi ſi narrem, quam ob rem id faciam: uera cauſſa eſt. CLIT. *fabulae.*

Nihil ſatis firmi uideo, quamobrem accipere hũc mihi expediat metum.

SY. *Mane, habeo aliud, ſi iſtuc metuis, quod ambo confiteamini*

Sine periculo eſſe. CLIT. *huiuſmodi, obſecro, aliquid reperi.* SY. *maxume.*

Ibo obuiam hinc: dicam, ut reuortantur domum. CLIT. *hem,*

Quid dixti? SY. *ademptum tibi iam faxo omnem metum,*

IN AVREM utramuis otiose ut dormias ·
CLIT· Quid ago nunc? CLIN· tu ne? quod boni
CLIT· Syre, dic modo
Verum· SY· age modo : hodie sero: ac nequidquam uoles ·
CLIN· Datur modo, fruere, dum licet: nam nescias,
Eius sit potestas posthac, an numquam, tibi.
CLIT· Syre, inquã· SY· perge porro, tamen istuc ago·
CLIT· Verum hercle istuc est · Syre, Syre inquam, heus heus, Syre ·
SY· Concaluit : quid uis? CLIT· redi, redi· SY· adsum, dic, quid est?
Iam hoc quoque negabis tibi placere· CLIT· immo, Syre,
Et me, & meum amorem, & famam, permitto tibi ·
Tu ex iudex : ne quid accusandus sis, uide ·
SY· Ridiculum est, te istuc me admonere, Clitipho :
Quasi istic minor mea res agatur, quam tua ·
Hic, si quid nobis forte aduorsi euenerit,
Tibi erunt parata uerba, huic homini uerbera ·
Quapropter neutiquam haec res neglectu est mihi.
Sed istum exora, ut suam esse assimulet · CLIN· scilicet,
Facturum me esse · in eum iam res redijt locum,
Vt sit necesse · CLIT· merito te amo, Clinia·
CLIN· Verum illa ne quid titubet· SY· perdocta est probe ·
CLIT· At hoc demiror, qui tam facile potueris
Persuadere illi, quae solet quos spernere?

SY· In

SY. *In tempore ad eam ueni; quod rerum omnium est*
Primum: nam misere quendam offendi ibi militem
Eius noctem orantem. haec arte tractabat uirum,
Cupidum ut illius animum inopia incenderet,
Eademq. ut apud te esset ob hoc quam gratissima.
Sed heus tu, uide, sis, ne quid imprudens ruas.
Patrem nouisti, ad has res quam sit perspicax:
Ego te autem noui, quam esse soleas impotens.
Inuersa uerba, euersas ceruices tuas,
Gemitus, screatus, tussis, risus, abstine.

CLIT. *Laudabis.* SY. *uide, sis.* CLIT. *tutemet mirabere.*

SY. *Sed quam cito sunt consecutae mulieres?*

CLIT. *Vbi sunt? cur retines?* SY. *iam nunc haec non est tua.*

CLIT. *Scio, apud patrem, at nunc interim.* SY. *nihilo magis.*

CLIT. *Sine.* SY. *non sinam, inquam.* CLIT. *quaeso paullisper.* SY. *ueto.*

CLIT. *Saltem salutare.* SY. *abeas, si sapis.* CLIT. *eo. quid*
Istic? SY. *manebit.* CLIT. *o felicem hominem.* SY. *ambula.*

ACTVS . II . SCENA . III

BACCHIS . ANTIPHILA . CLINIA . SYRVS

E DEPOL, *Antiphila mea, laudo, & fortunatam iudico,*
Id cum studuisti, isti formae ut mores consimiles

ſimiles forent:
Minimeq· (ita me dij ament) miror, ſi te ſibi quiſque expetit·
Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio·
Et cum egomet nunc mecum in animo uitam tuam conſidero,
Adeoq· uoſtrarum omnium, uolgus quae ab ſeſe ſegregant,
Et uos eſſe iſtiuſmodi, & nos non eſſe, haud mirabile eſt·
Nam uobis expedit eſſe bonas; nos, quibus cum res eſt, non ſinunt·
Quippe, forma impulſi noſtra, nos amatores colunt:
Haec ubi imminuta eſt, illi ſuum animum alio conferunt·
Niſi proſpectum eſt interea aliquid nobis, deſertae uiuimus·
Vobis cum uno ſemel ubi aetatem agere decretum eſt uiro,
Cuius mos maxume eſt conſimilis uoſtrum; hi ſe ad uos applicant·
Hoc beneficio utrique ab utriſq· uero deuincimini;
Vt numquam ulla amori uoſtro incidere poſſit calamitas·
AN· *Neſcio alias: me ſcio quidē ſemper feciſſe ſedulo,*
Vt ex illius commodo meum compararem commodum· CLIN· *ah·*
Ergo, mea Antiphila, tu nunc ſola reducem me in patriam

patriam facis.

Nam, dum abs te absum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leues,

Praeterquam tui carendum quod erat. SY. credo. CLIN. Syre, uix suffero.

Hocine me miserum non licet meo modo ingenio frui?

SY. Immo, ut patrem tuum uidi esse habitum, diu etiam duras dabit.

B. Quisnam hic adolescens est, qui intuitur nos? A. ah, retine me obsecro.

B. Amabo, quid tibi est? A. disperij. B. perij, misera, quid stupes,

Antiphila? A. uideon Cliniam, an non? B. quem uides? CLIN. salue, anime mi.

A. O mi exspectate Clinia, salue. CLIN. ut uales?

A. Saluon uenisse gaudeo. CLIN. teneo ne te,

Antiphila, animo maxime exoptatam meo?

SY. Ite intro: nam uos iamdudum exspectat senex.

ACTVS. III. SCENA. I

CHREMES. MENEDEMVS

LVCISCIT hoc iam: cesso pultare ostium

Vicini? primum ex me ut sciat, sibi filiũ

Redijsse. etsi adolescentem hoc nolle intellego.

Verum, cum uideam miserum hunc tam excruciarier

Eius abitu, celem tam insperatum gaudium,

Cum

Cum illi nihil pericli ex indicio ſiet?
Haud faciam: nam, quod potero, adiutabo ſenem.
Item ut filium meum amico, atque aequali ſuo
Video inſeruire, & ſocium eſſe in negotijs:
Nos quoque ſenes eſt aequom ſenibus obſequi.
ME· *Aut ego profecto ingenio egregie ad miſeriam*
Natus ſum; aut illud falſum eſt, quod uolgo audio
Dici, DIEM *adimere aegritudinem hominibus:*
Nam mihi quidem quotidie augeſcit magis
De filio aegritudo; &, quanto diutius
Abeſt, magis cupio tanto, & magis deſidero.
CH· *Sed ipſum egreſſum foras uideo: ibo, alloquar.*
Menedeme, ſalue: nuncium apporto tibi,
Cuius maxume te fieri participem cupis.
ME· *Numquidnam de gnato meo audiſti, Chreme?*
CH· *Valet, atque uiuit.* ME· *quaeſo, ubinamſt? apud me domi.*
ME· *Meus gnatus?* CH· *ſic eſt.* ME· *uenit?* CH· *certe.* ME· *Clinia*
Meus uenit? CH· *dixi.* ME· *eamus, duc me ad eum, obſecro.*
CH· *Non uolt te ſcire ſe rediſſe etiam: & tuum*
Conſpectum fugitat, ob peccatum: tum hoc timet,
Ne tua duritia illa antiqua etiam adaucta ſit.
ME· *Non tu ei edixiſti, ut eſſem?* CH· *non.* ME· *quam ob rem, Chreme?*
CH· *Quia peſſume iſtuc in te, atque in illum conſulis,*
Si te tam leni, & uicto eſſe animo oſtenderis.
ME· *Non poſſum: ſatis iam, ſatis pater durus fui.*
CH· *ah,*

Vehemens in utramque partem, Menedeme, es nimis,
Aut largitate nimia, aut parcimonia.
In eandem fraudem ex hac re, atque ex illa, incides.
Primum olim potius, commeare filium
Quam paterere ad mulierculam, quae paullulo
Tum erat contenta, cuiq. erant grata omnia,
Proterruisti hinc. ea coacta ingratijs
Post illa coepit uictum uolgo quaerere.
Nunc, cum sine magno intertrimento non potest
Haberi, quiduis dare cupis. nam, ut tu scias,
Quam ea nunc instructa pulchre ad perniciem siet;
Primum, iam ancillas secum adduxit plus decem,
Oneratas ueste, atque auro. satrapes si siet,
Sufferre amator numquam eius sumptus queat,
Nedũ tu possis. ME. *est ne ea intus?* CH. *sit, rogas?*
Sensi: nam ei unam cenam, atque eius comitibus
Dedi: quod si iterum mihi sit danda, actum siet:
Nam, ut alia omittam, pitissando, modo mihi
Quid uini absumpsit? sic, hoc, dicens, asperum
Pater est: hoc aliud lenius, sodes, uide.
Releui dolia omnia, omnes serias:
Omnes habui sollicitos: atque haec una nox.
Quid te futurum censes, quem assidue exedent?
Sic me dij amabunt, ut tuarum miseritum est,
Menedeme, fortunarum. ME. *faciat, quod lubet:*
Sumat, consumat, perdat: decretum est pati:
Dum illum modo habeam mecum. CH. *si certum est tibi*

Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Vt nescientem sentiat te id sibi dare.
ME. *Quid faciam?* CH. *quiduis potius, quam quod cogitas:*
Per alium quemuis ut des, falli te sinas
Technis per seruolum: etsi subsensi id quoque,
Illos ibi esse, & id inter se agere clamculum.
Syrus cum illo uostro consusurrat: conferunt
Consilia adolescentes: & ibi perdere
Talentum hoc pacto satius est, quam illo minam.
Non nunc pecunia agitur, sed illud, quo modo
Minimo periclo id demus adolescentulo.
Nam, si semel tuum animum ille intellexerit,
Prius proditurum te tuam uitam, & prius
Pecuniam omnem, quam abs te amittas filiũ: hui,
Quantam fenestram ad nequitiem patefeceris.
Tibi autem porro ut non sit suaue uiuere.
NAM DETERIORES *omnes sumus licentia.*
Quodcumque inciderit in mentem, uolet: neque id
Putabit, prauom, an rectum, quod petet, fiet.
Tu, rem perire, & ipsum, non poteris pati.
Dare denegaris: ibit ad illud illico,
Quo maxume apud te se ualere sentiet:
Abiturum se abs te esse illico minabitur.
ME. *Videre uerum, atque ita uti res est, dicere.*
CH. *Somnum hercle ego hac nocte oculis non uidi meis,*
Dum id quaero, tibi qui filium restituerem.
ME. *Cedo dextram: porro te oro, idem ut facias, Chreme.*

CH. Paratus ſum. ME. ſcin, quid nunc te facere uolo?

CH. Dic. ME. quod ſenſiſti illos me incipere fallere,
Id ut maturent facere, cupio illi dare,
Quod uolt: cupio ipſum iam uidere. CH. operam dabo.
Syrus eſt prehendendus, atque adhortandus mihi.
A me neſcio quis exit: concede hinc domum,
Ne nos inter nos congruere ſentiant.
Paullum negoti mihi obſtat: Simus, & Crito
Vicini noſtri hic ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum: ibo, ac dicam, ut dixeram,
Operam daturum me, hodie non poſſe ijs dare.
Continuo hic adero. ME. ita quaeſo. dij, noſtram fidem,
Itan COMPARATAM eſſe hominum naturam omnium,
Aliena melius ut uideant, & iudicent,
Quã ſua? an eo fit, quia in re noſtra aut gaudio
Sumus praepediti nimio, aut aegritudine?
Hic mihi nunc quãto plus ſapit, quã egomet mihi?

CH. Diſſolui me, otioſus operam ut tibi darem.

ACTVS . III . SCENA . II

SYRVS . CHREMES

HAC illac circũcurſa: inueniendũ eſt tamẽ
Argentũ, intendẽda in ſenẽ eſt fallacia.
Num me fefellit, hoſce id ſtruere? uidelicet

Eſt

Est Cliniae ille seruus tardiusculus:
Iccirco huic nostro tradita est prouincia.
SY. *Quis hic loquitur? perij, numnam haec audijt?*
CH. *Syre.* SY. *hem.*
CH. *Quid tu istic?* SY. *recte equidem. sed te miror, Chreme,*
Tam mane, qui here tantum biberis. CH. *nihil nimis.*
SY. *Nihil, narras? uisa uero est, quod dici solet,*
AQVILAE · SENECTVS. CH. *eia.* SY. *mulier commoda, &*
Faceta haec est meretrix. CH. *sane idem uisa est mihi.*
SY. *Et quidem hercle forma luculenta.* CH. *sic satis.*
SY. *Ita non ut olim, sed uti nunc, sane bona:*
Minimeq. miror, Clinia hanc si deperit:
Sed habet patrem quendam auidum, miserum, atque aridum,
Vicinum hunc: nostin? at, quasi is non diuitijs
Abundet, gnatus eius profugit inopia.
Scin esse factum, ut dico? CH. *quid ego nesciam?*
Hominem pistrino dignum. SY. *quem?* CH. *istum seruolum*
Dico adolescentis. SY. *Syre, tibi timui male.*
CH. *Qui passus est id fieri.* SY. *quid faceret?* CH. *rogas?*
Aliquid reperiret, fingeret fallacias,
Vnde esset adolescenti, amicae quod daret,
Atque hunc difficilem inuitum seruaret senem.
SY. *Garris.* CH. *haec facta ab illo oportebant, Syre.*

SY. Eho, quaeso, laudas, qui heros fallunt? CH. in loco,
Ego uero laudo. SY. recte sane. CH. quippini
Magnarum saepe id remedium aegritudinum est:
Iam huic mansisset unicus gnatus domi:
SY. Ioco ne, an serio, illaec dicat, nescio,
Nisi mihi quidẽ addit animum, quo lubeat magis.
CH. At nunc quid exspectat, Syre? an, dum hinc denuo
Abeat, cum tolerare huius sumptus non queat?
Non ne ad senem aliquam fabricam fingit? SY. stolidus est.
CH. At te adiutare oportet adolescentuli
Caussa. SY. equidem facile facere possum, si iubes:
Etenim, quo pacto id fieri soleat, calleo.
CH. Tanto hercle melior. SY. non est mentiri meum.
CH. Face ergo. SY. at heus tu, facito, dum eadem haec memineris,
Si quid huius simile forte aliquando euenerit,
Vt sunt humana, tuus ut faciat filius.
CH. Non usus ueniet, spero. SY. spero hercle ego quoque:
Neque eo nunc dico, quo quidquam illum senserim:
Sed si quid, ne quid. quae sit eius aetas, uides:
Et ne ego te, si usus ueniat, magnifice, Chreme,
Tractare possim. CH. de istoc, cum usus uenerit,
Videbimus quid opus sit: nunc istuc age.
SY. Numquam commodius umquam herum audiui loqui,

Nec,

Nec, cum malefacere crederem mi impunius
Licere · quiſnam a nobis egreditur foras?

ACTVS · III · SCENA · III

CHREMES · CLITIPHO · SYRVS

QVID *iſtuc, quaeſo? qui iſtic mos eſt, Clitipho? ita ne fieri*
Oportet? CLIT· *Quid ego feci?* CH· *uidin ego te modo manum in ſinum huic*
Meretrici inſerere? SY· *acta eſt res, perij·* CLIT· *me ne?* CH· *hiſce oculis, ne nega·*
Facis adeo indigne iniuriam illi, qui non abſtineas manum·
Nam iſtaec quidem contumelia eſt, hominem amicum ad te recipere,
Atque eius amicam ſubagitare · uel here in uino quam immodeſtus
Fuiſti? SY· *factum·* CH· *quam moleſtus? ut equidem,*
Ita me dij ament, metui, quid futurum denique eſſet· noui ego
Animos amantium: grauiter aduortunt, quae non cenſeas·
CLIT· *At mihi fides apud hunc eſt, nihil me iſtius facturum pater·*
CH· *Eſto: at certe concedas ab eorum ore aliquantiſper aliquo·*
Libido multa fert: ea prohibet facere tua praeſentia·

Ego de me facio coniecturam · nemo est meorum amicorum hodie,
Apud quem expromere omnia mea occulte, Clitipho, audeam.
Apud alium prohibet dignitas: apud alium ipsius facti pudet:
Ne ineptus, ne proteruos uidear · quod illum facere credito.
Sed nostrum est intellegere, utcumque, atque ubicumque opus sit, obsequi.
SY · Quid istic narrat? CLIT · perij · SY · Clitipho, haec ego praecipio tibi:
Hominis es frugi & temperantis functus officium. CLIT · tace,
Sodes. SY · recte sane · CH · Syre, pudet me · SY · credo: neque id iniuria.
Quin mihi molestum est. CLIT · pergin? SY · hercle uerum, dico quod uidetur.
CLIT · Non accedam ad illos? CH · eho, quaeso, una accedundi uia est?
SY · Actum est: hic se prius indicarit, quam ego argentum effero · Chreme,
Vin tu homini stulto mihi auscultare? CH · quid faciam? SY · iube hunc
Abire hinc aliquo · CLIT · quo ego hinc abeam? SY · quo? quo lubet: da illis locum:
Abi deambulatum · CLIT · deambulatum, quo? SY · uah, quasi desit locus.
Abi sane istac, istorsum, quo uis · CH · recte dicit: censeo.

CLIT· *Dij te eradicēt, Syre, qui me hinc extrudis*· SY· *at tu pol tibi*
Posthac comprimito istas manus·
Censen uero? quid illum porro credis facturum, Chreme,
Nisi eum, quantum dij dant tibi opis, seruas, castigas, mones?
CH· *Ego istuc curabo*· SY· *atqui nunc here hic tibi asseruandus est*·
CH· *Fiet*· SY· *si sapias: nam mihi iam minus, minusq· obtemperat*·
CH· *Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti, Syre? aut*
Reperisti tibi quod placeat, an nondum etiam? SY· *de fallacia*
Dicis? st· inueni quandam nuper· CH· *frugi es: cedo, quid est?*
SY· *Dicam: uerum, ut aliud ex alio incidit*· CH· *quidnam, Syre?*
SY· *Pessuma haec est meretrix*· CH· *ita uidetur*· SY· *immo, si scias*·
Vah uide, quod inceptet facinus· *Fuit quaedam anus Corinthia*
Hic: huic drachmarum argenti haec mille dederat mutuum·
CH· *Quid tum?* SY· *ea mortua est: reliquit filiam adolescentulam:*
Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento· CH· *intellego*·
SY· *Hanc secum huc adduxit, eaq· est nunc ad uxorem*

rem tuam.

CH· *Quid tum?* SY· *Clinia orat, sibi uti nunc det il-*
lam. illi tamen

Post daturum mille nummum. poscit. CH· *& po-*
scit quidem? SY· *hui,*

Dubium id est? CH· *ego sic putaui. quid nunc fa-*
cere cogitas?

SY· *Ego ne? ad Menedemum ibo: dicam hanc esse ca-*
ptam e Caria,

Ditem, & nobilem; si redimat, magnum inesse in
ea lucrum.

CH· *Erras.* SY· *quid ita?* CH· *pro Menedemo nunc*
tibi ego respondeo:

Non emo. quid agis? SY· *optata loquere.* CH·
atqui non est opus.

SY· *Non opus est?* CH· *non hercle uero.* SY· *qui istuc*
miror. CH· *iam scies.*

Mane mane, quid est, quod tam a nobis grauiter
crepuere fores?

ACTVS · IV · SCENA · I

SOSTRATA · CHREMES · NVTRIX · SYRVS

NISI *me animus fallit, hic profecto est*
anulus, quem ego suspicor,

Is, quicum exposita est gnata. CH· *quid*
uolt sibi, Syre, haec oratio?

SO· *Quid est? is ne tibi uidetur?* NV· *dixi equidem,*
ubi ostendisti, illico,

Eum esse. SO· *at ut satis contemplata modo sis,*
mea

mea nutrix. NV. *ſatis.*

SO. *Abi nunc iam intro: atque, illa ſi iam lauerit, mihi nuncia.*

Hic ego uirum interea opperibor. SY. *te uolt: uideas quid uelit.*

Neſcio quid triſtis eſt: non temere eſt: metuo, quid ſit. CH. *quid ſiet?*

Ne iſta hercle magno iam conatu magnas nugas dixerit.

SO. *Ehem, mi uir.* CH. *ehem, mea uxor.* SO. *te ipſum quaero.* CH. *loquere, quid uelis.*

SO. *Primum te hoc oro, ne quid credas me aduorſum edictum tuum*

Facere auſam. CH. *uin tibi me iſtuc, etſi incredibile eſt, credere?*

Credo. SY. *neſcio, quid peccati portet haec purgatio.*

SO. *Meminiſtin me eſſe grauidam, & mihi te maxumopere interminatum,*

Si puellā parerē, nolle tolli? CH. *ſcio, quid feceris:*

Suſtuliſti. SY. *ſi ſic factum eſt, domina, ergo herus damno auctus eſt.*

SO. *Minime: ſed erat hic anus Corinthia haud impura: ei dedi*

Exponendam. CH. *o Iuppiter, tantam eſſe in animo inſcitiam?*

SO. *Perij, quid ego feci?* CH. *rogitas?* SO. *ſi peccaui, mi Chreme,*

Inſciens feci. CH. *id quidem ego, etſi tu neges, certe ſcio.*

Te in-

Te inſcientem, atque imprudentem dicere, ac facere omnia:
Tot peccata in hac re oſtendis. nam iam primum, ſi meum
Imperium exſequi uoluiſſes, interemptam oportuit,
Non ſimulare mortem uerbis, re ipſa ſpem uitae dare.
At id omitto: miſericordia, animus maternus: ſino.
Quam bene uero abs te proſpectum eſt: quid uoluiſti? cogita:
Nempe anui illi prodita abs te filia eſt planiſſume,
Per te uel uti quaeſtum faceret, uel uti ueniret palam.
Credo, id cogitaſti: quiduis ſatiuſt, dum uiuat modo.
Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum, atque aequom ſciunt,
Melius, peius, proſit, obſit, nil uident, niſi quod lubet?
SO. *Mi Chreme, peccaui; fateor: uincor: nunc hoc te obſecro,*
Quanto tuus eſt animus natu grauior, ignoſcentior,
Vt meae ſtultitiae in iuſtitia tua ſit aliquid praeſidi.
CH. *Scilicet equidem iſtuc factum ignoſcam: uerum, Soſtrata,*
Male docet te mea facilitas multa. ſed iſtuc quid

quid eſt,
Qua hoc occeptum eſt cauſſa, loquere. SO· *ut ſtulte, & miſere omnes ſumus*
Religioſae; cum exponendam do, illi de digito anulum
Detraho; & eum dico, ut una cum puella exponeret;
Si moreretur, ne expers partis eſſet de noſtris bonis.
CH· *Iſtuc recte: conſeruaſti te, atque illam.* SO· *hic is eſt anulus.*
CH· *Vnde habes?* SO· *quam Bacchis ſecum adduxit adoleſcentulam?* SY· *hem.*
CH· *Quid ea narrat?* SO· *ea lauatum dum it, ſeruandum mihi dedit.*
Animum non aduorti primo: at, poſtquam adſpexi, illico
Cognoui: ad te exſilui. CH· *quid nūc ſuſpicare, aut inuenis*
De illa? SO· *neſcio, niſi ut ex ipſa quaeras, unde hunc habuerit,*
Si potis eſt reperiri. SY· *interij. plus ſpei uideo, quam uolo:*
Noſtra eſt, ita ſi eſt. CH· *uiuit ne illa, cui tu dederas?* SO· *neſcio.*
CH· *Quid renunciauit olim?* SO· *feciſſe id, quod iuſſeram.*
CH· *Nomen mulieris cedo quod ſit, ut quaeratur.* SO· *Philtere.*
SY· *Ipſa eſt. mirum, ni illa ſalua eſt, & ego perij.*

CH· *So-*

CH. *Soſtrata,*

Sequere me intro. SO. *ut praeter ſpem euenit. quam timui male,*

Ne nunc animo ita eſſes duro, ut olim in tollenda, Chreme.

CH. *Non licet hominem eſſe ſaepe, ita ut uolt, ſi res non ſinit.*

Nunc ita tempus eſt mi, ut cupiam filiam: olim nil minus.

SY. *Niſi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium:*

Ita hac re in anguſtum opido nunc meae coguntur copiae:

Niſi aliquid uideo, ne eſſe amicam hanc gnati reſciſſat ſenex.

Nam quod ſperem de argento, aut poſſe poſtulem me fallere,

Nihil eſt: triũpho, ſi licet me latere tecto abſcedere.

Crucior, bolum tantum mihi ereptum tam ſubito e faucibus.

Quid agam? aut quid comminiſcar? ratio de integro ineunda eſt mihi.

Nil tam difficile eſt, quin quaerendo inueſtigari poſſiet.

Quid, ſi hoc ſic incipiam nunc? nihil eſt. ſi ſic? tantundem egero.

At ſic opinor. non poteſt. immo optume. euge optumam habeo.

Retraham hercle, opinor, ad me illud idem fugitiuum argentum tamen.

ACTVS

CLINIA · SYRVS

NVLLA mihi res posthac potest iam interuenire tanta,
Quae mihi aegritudinem afferat: tanta haec laetitia oborta est.
Dedo patri me nunc iam, ut frugalior sim quam uolt.
SY. Nil me fefellit: cognita est, quantum audio huius uerba.
Istuc tibi ex sententia tua obtigisse laetor.
CLIN. O mi Syre, audistin obsecro? SY. quid ni? qui usque una affuerim.
CLIN. Cui aeque audisti commode quidquam euenisse? SY. nulli.
CLIN. Atque, ita me dij ament, ut ego nunc non tam meapte caussa
Laetor, quam illius: quam ego scio esse honore quo uis dignam.
SY. Ita credo: sed nunc Clinia age, da te mihi uicissim:
Nam amici quoque res est uidenda, in tuto ut collocetur.
Ne quid de amica nunc senex. CLIN. o Iuppiter. SY. quiesce.
CLIN. Antiphila mea nubet mihi. SY. sicine mihi interloquere?
CLIN. Quid faciam, Syre mi? gaudeo: fer me. SY. fero hercle uero.
CLIN. Deorum uitam apti sumus. SY. frustra operā, opinor, sumo.

CLIN. Lo-

CLIN. *Loquere, audio.* SY. *at iā hoc non ages.* CLIN. *agam.* SY. *uidendum est, inquam,*
Amici quoque res Clinia tui in tuto ut collocetur:
Nam, si nunc a nobis abis, & Bacchidem hic relinquis:
Senex resciscet illico esse amicā hanc Clitiphonis:
Si abduxeris, celabitur itidē, ut celata adhuc est.
CLIN. *At enim istoc nihil est magis, Syre, meis nuptijs aduorsum:*
Nam quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam? SY. *quid ni?*
CLIN. *Quid dicam? quam caussam afferam?* SY. *quin nolo mentiare:*
Aperte, ita ut res sese habet, narrato. CLIN. *quid ais?* SY. *iubeo*
Illam te amare, & uelle uxorem hanc esse Clitiphonis.
CH. *Bonam atque iustam rem opido imperas, & factu facilem.*
Et scilicet iam me hoc uoles patrem exorare, ut celet
Senem uostrum. SY. *immo, ut recta uia rem narret ordine omnem.* CH. *hem,*
Satin sanus es, aut sobrius? tu quidem illum plane prodis:
Nam, qui ille poterit esse in tuto, dic mihi?
SY. *Huic equidem consilio palmam do: hic me magnifice effero,*
Qui uim tantam in me, & potestatem habeam tantae astutiae,

Vera

Vera dicẽdo ut eos ambos fallã:ut, cũ narret senex
Voster nostro, istam esse amicam gnati, non credat tamen.
CL. At enim spem istoc pacto rursum nuptiarum omnem eripis:
Nam dum amicam hanc meam esse credet, non committet filiam.
Tu fortasse, quid me fiat, parui curas, dum illi consulas.
SY. Quid, malum, me actatem censes uelle id assimularier?
Vnus est dies: dum argentum eripio, pax, nihil amplius.
CLIN. Tantum sat habes? quid tum quaeso, si hoc pater resciuerit?
SY. Quid, si redeo ad illos, qui aiunt, quid si nunc caelum ruat?
CLIN. Metuo, quid agam. SY. metuis? quasi non ea potestas sit tua,
Quo uelis in tẽpore ut te exsoluas, rẽ facias palã,
CLIN. Age, age, traducatur Bacchis. SY. optume. ipsa exit foras.

ACTVS · IV · SCENA · II

BACCHIS · CLINIA · SYRVS
DROMO · PHRYGIA

SATIS pol proterue me Syri promissa huc induxerunt,
Decem minas quas mihi dare pollicitus est.

est. quod si is nunc me
Deceperit; saepe obsecrans me, ut ueniam, frustra ueniet:
Aut, cum uenturam dixero, & constituero; cum is certe
Renunciarit; Clitipho cum in spe pendebit animi;
Decipiam, ac non ueniam; Syrus mihi tergo poenas pendet.
CLIN. *Satis scite promittit tibi.* SY. *atqui tu hanc iocari credis?*
Faciet, nisi caueo. B. *dormiunt: pol ego istos commouebo.*
Mea Phrygia, audisti, homo iste modo quã uillam demonstrauit
Charini? P. *audiui.* B. *proxumam esse huic fundo ad dextram?* P. *memini.*
B. *Curriculo percurre: apud eum miles Dionysia agitat.*
SY. *Quid inceptat?* B. *dic me hic opido esse inuitam, atque asseruari:*
Verum aliquo pacto uerba me his daturam esse, & uenturam.
SY. *Perij hercle: Bacchis, mane, mane: quo mittis istanc, quaeso?*
Iube maneat. B. *abi.* SY. *quin paratum est argentum.* B. *quin maneo.*
SY. *Atqui iam dabitur.* B. *ut lubet, num ego insto?* SY. *at scin' quid sodes?*
B. *Quid?.* SY. *transeundum nunc tibi est ad Menedemum,*

mum, & tua pompa
Eo traducenda est · B · quam rem agis, scelus? SY · ego ne? argentum cudo,
Quod tibi dem · B · dignam me putas, quam illudas? SY · non est temere ·
B · Etiam ne tecum hic res mihi est? SY · minime: tuum tibi reddo ·
B · Eatur · SY · sequere hac · heus Dromo · D · quis me uolt? SY · Syrus · D · quid est rei?
S · Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad uos propere ·
B · Quam ob rem? SY · ne quaeras · & ferant, quae secum huc attulerunt ·
Sperabit sumptũ sibi senex esse harũ abitu leuatũ ·
Ne ille haud scit, hoc paullum lucri quantum ei damni apportet ·
Tu nescis id quod scis, Dromo, si sapies · D · mutum dices ·

ACTVS · IV · SCENA · IV

CHREMES · SYRVS

ITA me dij amabunt, ut nunc Menedemi uicem
Miseret me, tantum deuenisse ad eũ mali ·
Illancine mulierem alere cum illa familia?
Etsi scio, hosce aliquot dies non sentiet:
Ita magno desiderio fuit ei filius ·
Verum, ubi uidebit tantos sibi sumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum:

Optabit rursum, ut abeat ab se filius.
Syrum optume, eccum. SY. *cesso hunc adoriri?* CH.
Syre. SY. *hem.*
CH. *Quid est?* SY. *te mihi ipsum iãdudũ optabã dari.*
CH. *Videre egisse iam nescio quid cum sene.*
SY. *De illo quod dudum? dictum ac factum reddidi.*
CH. *Bonan fide?* SY. *bona hercle.* CH. *nõ possum pati,*
Quin tibi caput demulceam. accede huc, Syre:
Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
SY. *At, si scias, quam scite in mentem uenerit.*
CH. *Vah, gloriare euenisse ex sententia?*
SY. *Non hercle uero: uerum dico.* CH. *dic, quid est?*
SY. *Tui Clitiphonis esse amicam hanc Bacchidem*
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.
CH. *Probe.* SY. *dic, sodes.* CH. *nimium inquam.* SY.
immo si scias.
Sed porro ausculta quod superest fallaciae.
Sese ipse dicet tuam uidisse filiam:
Sibi complacitam eius formam, postquam adspexerit:
Hanc se cupere uxorem. CH. *modo quae inuenta est?* SY. *eam:*
Et quidem iubebit posci. CH. *quam ob rem istuc, Syre?*
Nam prorsus nihil intelligo. SY. *uah, tardus es.*
CH. *Fortasse.* SY. *argentum dabitur ei ad nuptias,*
Aurum, atque uestem, qui, tenes ne? CH. *comparet?*
SY. *Id ipsum.* CH. *at illi ego nec do, nec despondeo.*

SY. *Non?*

SY· Non? quam ob rem? CH· quam ob rem, me rogas? homini· SY· ut lubet·
Nō ego dicebam in perpetuum illam illi ut dares,
Verum ut ſimulares· CH· non mea eſt ſimulatio:
Ita tu iſtaec tua miſceto, ne me admiſceas·
Egon, cui daturus non ſim, ut ei deſpondeam?
SY· Credebam· CH· minime· SY· ſcite poterat fieri:
Et ego hoc, quia dudum tu tantopere iuſſeras,
Eo coepi· CH· credo· SY· ceterum equidem iſtuc, Chreme,
Aequi boniq· facio· CH· atqui cum maxume
Volo te dare operam ut fiat, uerum alia uia·
SY· Fiat: quaeratur aliud· ſed illud quod tibi
Dixi de argento, quod iſta debet Bacchidi,
Id nunc reddendum eſt illi: neque tu ſcilicet
Eo nunc confugies: quid mea? num mihi datū eſt?
Num iuſſi? num illa oppignerare filiam
Meam me inuito potuit? uerum illud, Chreme,
Dicunt: IVS ſummum ſaepe ſumma malitia eſt·
CH· Haud faciā· SY· immo alijs ſi licet, tibi nō licet·
Omnes in lauta te & bene parte aucta putant·
CH· Quin egomet iam ad eam deferam· SY· immo filium
Iube potius· CH· quam ob rem? SY· quia enim in eum ſuſpicio eſt
Tranſlata amoris· CH· quid tum? SY· quia uidebitur
Magis uериſimile id eſſe, cum hic illi dabit:
Et ſimul conficiam facilius ego, quod uolo·
Ipſe adeo adeſt: abi: affer argentum· CH· eſſero·

CLITIPHO · SYRVS

NVLLA est tam facilis res, quin difficili siet,
Quam inuitus facias. uel me haec deambultaio,
Quam non laboriosa, ad languorem dedit:
Nec quidquam magis nunc metuo, quam ne denuo
Miser aliquo extrudar hinc, ne accedam ad Bacchidem.
Vt te quidem omnes dij, deae, quantum est, Syre,
Cum tuo isto inuento, cumq. incepto, perduint.
Huiusmodi mihi res semper comminiscere,
Vbi me excarnufices. SY. in hinc quo dignus es?
Quam paene tua me perdidit proteruitas.
CLIT. Vellem hercle factum: ita meritus. SY. meritus? quo modo?
Ne me istuc ex te prius audisse gaudeo,
Quam argentum haberes, quod daturus iam fui.
CLIT. Quid igitur dicam tibi uis? abijsti: mihi
Amicam adduxti, quam non liceat tangere.
SY. Iam non sum iratus: sed scin ubi nunc sit tibi
Tua Bacchis? CLIT. apud nos. SY. non. CLIT. ubi ergo? SY. ad Cliniam.
CLIT. Perij. SY. bono animo es: iam argentum ad eam deferes,
Quod ei es pollicitus. CLIT. garris. unde? SY. a tuo patre.
CLIT. Ludis fortasse me. SY. ipsa re experibere.
CLIT. Ne ego fortunatus homo sum. deamo te, Syre.

SY. Sed

SY· *Sed pater egreditur· caue, quidquã admiratus sis,*
Qua caussa id fiat: obsecundato in loco;
Quod impetrabit, facito: loquitor paucula·

ACTVS · IV · SCENA · VI

CHREMES · CLITIPHO · SYRVS

VBI *Clitipho nunc est?* SY· *eccum me, inque·* CLIT· *eccum hic tibi·*
CH· *Quid rei esset, dixti huic?* SY· *dixi pleraque omnia·*
CH· *Cape hoc argẽtum, ac defer·* SY· *i, quid stas lapis?*
Quin accipis? CLIT· *cedo sane·* SY· *sequere hac me ocius:*
Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:
Nam nihil est illic, quod moremur diutius·
CH· *Minas quidem iam decem habet a me filia:*
Quas pro alimentis esse nunc duco datas·
Hasce ornamentis consequuntur alterae·
Porro haec talenta dotis apposcent duo·
Quam multa iniusta, ac praua fiunt moribus?
Mihi nunc, relictis rebus, inueniendus est
Aliquis, labore inuenta mea cui dem bona·

ACTVS · IV · SCENA · VII

MENEDEMVS · CHREMES

MVLTO *omnium nunc me fortunatissimum*
Factum puto esse, gnate, cum te intellego
Resipisse· CH· *ut errat·* ME· *te ipsum quaere-*

quaerebam, Chreme:
Serua, quod in te eſt, filium, & me, & familiam.
CH. *Cedo, quid uis faciam?* ME. *inueniſti hodie filiam.*
CH. *Quid tum?* ME. *hanc uxorem ſibi dari uolt Clinia.*
CH. *Quaeſo, quid hominis es?* ME. *quid eſt?* CH. *iam ne oblitus es,*
Inter nos quid ſit dictum de fallacia,
Vt ea uia abs te argentum auferretur? ME. *ſcio.*
CH. *Ea res nũc agitur ipſa.* ME. *quid narras, Chreme?*
CH. *Immo haec quidem, quae eſt apud te, Clitiphonis eſt*
Amica. ME. *ita aiunt.* CH. *& tu credis?* ME. *omnia.*
CH. *Et illum aiunt uelle uxorem, ut, cum deſponderis,*
Des, qui aurum, ac ueſtem, atque alia, quae opus ſunt, comparet.
ME. *Id eſt profecto: id amicae dabitur.* CH. *ſcilicet*
Daturum. ME. *ah, fruſtra igitur ſum gauiſus, miſer.*
Quiduis tamen iam malo, quam hunc amittere.
Quid nunc renunciem abs te reſponſum, Chreme,
Ne ſentiat me ſenſiſſe, atque aegre ferat?
CH. *Aegre? nimium illi, Menedeme, indulges.* ME. *ſine.*
Inceptum eſt: perfice hoc mihi perpetuom Chreme.
CH. *Dic conueniſſe, egiſſe te de nuptijs.*
ME. *Dicam, quid deinde?* CH. *me facturum eſſe omnia,*

Gene-

Generum placere: postremo etiam, si uoles,
Desponsam quoque esse dicito. ME· *hem, istuc uolueram.*
CH· *Tanto ocius te ut poscat, & tu id, quod cupis,*
Quamocissime ut des. ME· *cupio.* CH· *ne tu propediem,*
Vt istam rem uideo, istius obsaturabere.
Sed haec utut sunt, cautim, & paullatim dabis,
Si sapies. ME· *faciam.* CH· *abi intro: uide, quid postulet.*
Ego domi ero, si quid me uoles. ME· *sane uolo:*
Nam te scientem faciam, quidquid egero.

ACTVS · V · SCENA · I

MENEDEMVS · CHREMES

E GO *me non tam astutum, neque ita perspicacem esse id scio:*
Sed hic adiutor meus, et monitor, et praemonstrator Chremes
Hoc mihi praestat. in me quiduis harum rerum conuenit,
Quae sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus:
In illum nil potest: nam exsuperat eius stultitia omnia haec.
CH· *Ohe, iam desine deos, uxor, gratulando obtundere,*
Tuam esse inuentam gnatam; nisi illos tuo ex ingenio iudicas,

Vt

Vt nil credas intellegere, nisi idem dictum est centies.
Sed quid iamdudum interim illic gnatus cessat cũ Syro?
ME· *Quos ais homines, Chreme, cessare?* CH· *hem, Menedeme, aduenis?*
Dic mihi, Cliniae, quae dixi, nunciastin? ME· *omnia.*
CH· *Quid ait?* ME· *gaudere adeo occoepit, quasi qui cupiunt nuptias.*
CH· *Ha, ha, hae.* ME· *quid risisti?* CH· *serui uenere in mentem Syri*
Calliditates. ME· *ita ne?* CH· *uoltus quoque hominum fingit scelus.*
ME· *Gnatus quod se assimulat laetum, id dicis?* CH· *id.* ME· *idem istuc mihi*
Venit in mentem. CH· *ueterator.* ME· *magis, si magis noris, putes,*
Ita rem esse. CH· *ain tu?* ME· *quin tu ausculta.* CH· *mane: prius hoc scire expeto,*
Quid perdideris: nam ubi desponsam nũciasti filio,
Continuo iniecisse uerba tibi Dromonem scilicet,
Sponsae uestem, aurum, atque ancillas opus esse, argentum ut dares.
ME· *Non.* CH· *quid non?* ME· *non, inquam.* CH· *neque ipse gnatus?* ME· *nil prorsum, Chreme.*
Magis unum etiam instare, ut hodie conficerentur nuptiae.
CH· *Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem quidquam?* ME· *nihil.*

CH· *Quam-*

CH· *Quamobrem?* ME· *nescio equidem: sed te miror,*
qui alia tam plane scias.
Sed tuum ille quoque Syrus idem mire finxit filium,
Vt ne paullulum quidem suboleat amicam esse hãc Cliniae.
CH· *Quid ais?* ME· *mitto iam osculari, atque amplexari: id nil puto.*
CH· *Quid est, quod amplius simuletur?* ME· *uah.* CH· *quid est?* ME· *audi modo.*
Est mihi ultimis cõclaue in edibus quoddam retro:
Huc est intro latus lectus, uestimentis stratus est.
CH· *Quid, postquam hoc est factum?* ME· *dictum factum, huc abijt Clitipho.*
CH· *Solus?* ME· *solus.* CH· *timeo.* ME· *Bacchis consecuta est illico.*
CH· *Sola?* ME· *sola.* CH· *perij.* ME· *ubi abiere intro, operuere ostium.* CH· *hem,*
Clinia haec fieri uidebat? ME· *quid ni? una mecum simul.*
CH· *Filij est amica Bacchis, Menedeme: occidi.*
ME· *Quamobrem?* CH· *decem dierum uix mi est familia.*
ME· *Quid? istuc times, quod operam amico ille dat suo?*
CH· *Immo, quod amicae.* ME· *si dat.* CH· *an dubium id tibi est?*
Quemquam ne animo tã comi esse, aut leni putas,
Qui, se uidente, amicam patiatur suam?
ME· *Quidni? quo uerba facilius dentur mihi.*
CH· *Derides?*

CH. Derides? merito mihi nunc ego ſuſcenſeo.
Quot res dedere, ubi poſſem perſentiſcere,
Ni eſſem lapis? quae uidi? uae miſero mihi.
At ne illud haud inultum, ſi uiuo, ferrent:
Nam iam. ME. non tu te cohibes? non te reſpicis?
Non tibi ego exempli ſatis ſum? CH. praeiracundia,
Menedeme, non ſum apud me. ME. te ne iſtuc loqui?
Non ne id flagitium eſt, te alijs conſilium dare,
Foris ſapere, tibi non poſſe auxiliarier?
CH. Quid faciam? ME. id, quod me feciſſe aiebas parum:
Fac, te eſſe patrem ſentiat: fac, ut audeat
Tibi credere omnia, abs te petere, & poſcere,
Ne quam aliam quaerat copiam, ac te deſerat.
CH. Immo abeat potius multo quouis gentium,
Quam hic per flagitium ad inopiam redigat patrem:
Nam ſi illi pergo ſuppeditare ſumptibus,
Menedeme, mihi illaec uero ad raſtros res redit.
ME. Quot incommoda tibi in hac re capies, niſi caues?
Difficilem oſtendes te eſſe, & ignoſces tamen
Poſt, & id ingratum. CH. ah, neſcis, quam doleam. ME. ut lubet.
Quid hoc, quod rogo, ut illa nubat noſtro? niſi quid eſt,
Quod malis. CH. immo & gener, & affines placent.

ME. Quid

ME· *Quid dotis dicam te dixisse filio?*
Quid obticuisti? CH· *dotis?* ME· *ita dico·* CH· *ah·* ME· *Chreme,*
Ne quid uereare, si est minus: nil dos nos mouet·
CH· *Duo talenta pro re nostra ego esse decreui satis:*
Sed ita dicto opust, si me uis saluom esse, & rem, & filium,
Me mea omnia bona doti dixisse illi· ME· *quam rem agis?*
CH· *Id mirari te simulato, & illum rogitato simul,*
Quamobrem id faciam· ME· *quin ego uero, quamobrem id facias, nescio·*
CH· *Ego ne? ut illius animum, qui nunc luxuria, & lasciuia*
Diffluit, retundam, redigam, ut, quo se u ortat, ne sciat·
ME· *Quid agis?* CH· *mitte: sine me in hac re gerere mihi morem·* ME· *sino:*
Ita ne uis? CH· *ita·* ME· *fiat·* CH· *ac iam, ut uxorem accersat, paret·*
ME· *Hic ita, ut liberos est aequom, dictis confutabitur·*
Sed Syrum· ME· *quid eum?* CH· *ego ne? si uiuo, adeo exornatum dabo,*
Adeo depexum, ut, dum uiuat, meminerit semper mei:
Qui sibi me pro ridiculo, ac delectamento, putat·
Non (ita me dij ament) auderet facere haec uiduae mulieri,
Quae in me fecit·

ACTVS

CLITIPHO · MENEDEMVS · CHREMES SYRVS

ITA ne tandem quaeſo eſt, Menedeme, ut pater
Tam in breui ſpatio omnem de me eiecerit animum patris?
Quodnam ob facinus? quid ego tantum ſceleris admiſi, miſer?
Volgo id faciunt. ME· *ſcio tibi eſſe hoc grauius multo, ac durius,*
Cui fit. uerum ego haud minus aegre patior id, qui neſcio.
Nec rationem capio, niſi quod tibi bene ex animo uolo. CLIT· *hic*
Patrem adſtare aiebas? ME· *eccum.* CH· *quid me incuſas, Clitipho?*
Quidquid ego huius feci, tibi proſpexi, & ſtultitiae tuae.
Vbi te uidi animo eſſe omiſſo, &, ſuauia in praeſentia
Quae eſſent, prima habere, neque conſulere in longitudinem:
Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut haec poſſes perdere.
Vbi, cui decuit primo, tibi non licuit per te mihi dare,
Abij ad proxumos, tibi qui erant, eis commiſi, & credidi.
Ibi tuae ſtultitiae ſemper erit praeſidiũ Clitipho,
Victus,

Victus, uestitus, quo in tectum te receptes. CLIT. *hei mihi.*

CH. *Satius est, quam te ipso herede haec possidere Bacchidem.*

SY. *Disperij: scelestus, quantas turbas conciui, insciens?*

CLIT. *Emori cupio.* CH. *prius quaeso disce, quid sit uiuere.*

Vbi scies, si displicebit uita, tum istoc utitor.

SY. *Here, licet ne.* CH. *loquere.* SY. *at tuto.* CH. *loquere.* SY. *quae ista est prauitas,*

Quae ue est amentia, quod peccaui ego, id obesse huic? CH. *ilicet,*

Ne te admisce: nemo accusat, Syre, te: nec tu aram tibi,

Neque precatorem pararis. SY. *quid agis?* CH. *nil suscenseo,*

Nec tibi, nec tibi, nec uos est aequum, quod facio, mihi.

SY. *Abijt. uah, rogasse uellem.* CLIT. *quid?* SY. *unde mihi peterem cibum.*

Ita nos alienauit. tibi iam esse ad sororem intellego.

CLIT. *Adeon rem redijsse, ut periculum etiam fame mihi sit, Syre?*

SY. *Modo liceat uiuere, spes est.* CLIT. *quae?* SY. *nos esurituros satis.*

CLIT. *Irrides in re tanta, neque me quidquam consilio adiuuas?*

SY. *Immo & ibi nunc sum, & usque dudum id egi,*

dum

dum loquitur pater :

Et, quantum ego intellegere possum, CLIT. quid? SY. non aberit longius.

CLIT. Quid id ergo? SY. sic est, non esse horum te arbitror. CLIT. quid istuc, Syre?

Satin sanus es? SY. ego dicam, quod mi in mentem : tu dijudica.

Dum istis fuisti solus, dum nulla alia delectatio,

Quae propior esset, te indulgebant, tibi dabant: nunc, filia

Postquam est inuenta uera, inuenta est caussa, qua te expellerent.

CLIT. Est uerisimile. SY. an tu ob peccatum hoc esse illum iratum putas?

CH. Non arbitror. SY. nunc aliud specta: MATRES omnes filijs

In peccato adiutrices, auxilio in paterna iniuria

Solent esse : id non fit? CLIT. uerum. quid ergo nunc faciam, Syre?

SY. Suspicionem quaere ex illis istam : rem profer palam.

Si non est uerum, ad misericordiam ambos adduces cito, aut,

Scibis cuius sis, CLIT. recte suades : faciam. SY. sat recte hoc mihi in

Mentem uenit : namque adolescens, quam maxume spe situs erit,

Tam facillime patris pacem in leges conficiet suas.

Etiam haud scio, an ne uxorem ducat, ac Syro nil gratiae,

Quid

Quid autem hoc? ſenex exit foras: ego fugio. adhuc quod factum eſt,
Miror non iuſſiſſe illico me arripi. ad Menedemũ hinc pergam. eum
Precatorem mihi paro: ſeni noſtro fidei nihil habeo.

ACTVS · V · SCENA · III

SOSTRATA · CHREMES

P ROFECTO, *niſi caues tu homo, aliquid gnato conficies mali:*
Idq. adeo miror, qui tam ineptum quidquam potuerit tibi
Venire in mentem, mi uir. CH. *oh, pergin mulier eſſe? ullam ne ego*
Rem umquam uolui, quin tu in ea mihi aduerſatrix fueris, Soſtrata? at,
Si rogitem iam, quid eſt quod peccem, aut quam ob rem id faciam, neſcias.
In qua re nunc tam confidenter reſtas, ſtulta? SO. *ego neſcio?*
CH. *Immo ſcis potius, quam quidem redeat ad integrum eadem oratio.*
SO. *Oh, iniquos es, qui me tacere de re tanta poſtules.*
CH. *Non poſtulo: iam loquere. nihilo minus ego hoc faciam tamen.*
SO. *Facies?* CH. *uerum.* SO. *non uides, quantum mali ex ea re excites?*
Subditum ſe ſuſpicatur. CH. *ain tu? ſubditum?* SO.

certe sic erit,
Mi uir. CH. confitere.
S. Au, obsecro te, istuc nostris inimicis siet.
Egon confitear meum non esse filium, qui sit meus?
CH. Quid metuis? ne non, cum uelis, conuincas esse illum tuum?
S. Quod filia est inuenta? CH. non, sed, quod magis credendum siet,
Id quod est consimilis moribus,
Facile conuinces ex te natum: nam tui similis est probe:
Nam illi nihil uitij est relictum, quin id itidem sit tibi:
Tum praeterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.
Sed ipse egreditur, quam seuerus. rem cum uideas, censeas.

ACTVS . V . SCENA . IV

CLITIPHO . SOSTRATA . CHREMES

Si umquam ullum fuit tempus, mater, cum ego uoluptati tibi
Fuerim, dictus filius tuus tua uoluntate, obsecro
Eius ut memineris, atque inopis nunc te miserescat mei;
Quod peto, & uolo, parentes meos ut commonstres mihi.
S. Obsecro mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,

Alienum

Alienum esse te· CLIT· sum· S· miseram me, hocine quaesisti obsecro?
Ita mihi, atque huic sis superstes, ut ex me, atque hoc natus es:
Et caue posthac, si me amas, umquam istuc uerbum ex te audiam· CH· at
Ego, si metuis, mores caue in te esses istos sentiam·
CLIT· Quos? CH· si scire uis, ego dicam: gerro, iners, fraus, helluo,
Ganeo, damnosus· crede, & nostrum te esse credito·
CLIT· Non sunt haec iam dicta parentis· CH· non, si ex capite sis meo
Natus, item ut aiunt Mineruam esse ex Ioue, ea caussa magis
Patiar Clitipho flagitijs tuis me infamen fieri·
SO· Di istaec· CH· nescio deos: ego, quod potero, enitar sedulo·
Quaeris id, quod habes, parentes: quod abest, non quaeris, patri
Quo modo obsequare, & serues quod labore inuenerit·
Non mihi per fallacias adducere ante oculos? pudet
Dicere hac praesente uerbum turpe: at te id nul lo modo
Facere puduit· CLIT· eheu, quam ego nunc totus displiceo mihi,
Qu a pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, scio·

MENEDEMVS · CHREMES · CLITIPHO SOSTRATA

ENIMVERO *Chremes nimis grauiter cruciat adolescentulum,*
Nimisq. inhumane. exeo ergo, ut pacem conciliem. optume.
Ipsos uideo. CH. *ehem, Menedeme, cur non accersi iubes*
Filiam, &, quod dotis dixi, firmas? SO. *mi uir, te obsecro,*
Ne facias. CLIT. *pater obsecro ut mi ignoscas.* ME. *da ueniam, Chreme:*
Sine te exoret. CH. *egon mea bona ut dem Bacchidi dono sciens?*
Non faciam. ME. *at id nos non sinemus.* CLIT. *si me uiuom uis, pater,*
Ignosce. SO. *age, Chreme mi.* ME. *age quaeso, ne tam obfirma te, Chreme.*
CH. *Quid istuc? uideo non licere, ut coeperam, hoc pertendere.*
ME. *Facis, ut te decet.* CH. *ea lege hoc adeo faciam, si facit,*
Quod ego hũc aequom censeo. CLIT. *pater, omnia faciam: impera.*
CH. *Vxorem ut ducas.* CLIT. *pater.* CH. *nihil audio.* ME. *ad me recipio.*
Faciet. CH. *nil etiam audio ipsum.* CLIT. *perij.* SO. *an dubitas, Clitipho?*
CH. *Immo utrum uult?* ME. *faciet omnia.* SO. *haec,*

dum incipias, grauia sunt,
Dumq· ignores; ubi cognoris, facilia· CLIT· faciam, pater·
o· Gnate mi, ego pol dabo puellam lepidam, quam tu facile ames,
Filiam Phanocratae nostri· CLIT· rufam ne illam uirginem,
Caesiam, sparso ore, adunco naso? non possum, pater·
H· Eia, ut elegans est, credas animum ibi esse? SO· aliam dabo·
LIT· Quid istuc? quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum,
Quam uolo· SO· nunc laudo te, gnate· CLIT· Archonidi huius filiam·
o· Perplacet· CLIT· pater, hoc nunc restat· CH· quid? CLIT· Syro ignoscas uolo,
Quae mea caussa fecit· CH· fiat· Vos ualete, & plaudite·

ADELPHOE
TERENTII

ACTA · LVDIS · FVNEBRIBVS

L · AEMILII · PAVLLI

Q · FABIO . MAXIMO . P . CORNELIO . AFRICANO . AED . CVR

EGERE

L · ATILIVS · PRAENESTINVS

MINVCIVS · PROTHVMVS

MODOS . FECIT

FLACCVS · CLAVDI

TIBIIS · SARRANIS

FACTA · E · GRAECA · MENANDRV

L · ANICIO · M · CORNELIO · COS ·

C. SVLPICII. APOLLINARIS
PERIOCHA

DVOS cum haberet Demea adolescentulos,
Dat Micioni fratri adoptandum Aeschinum,
Sed Ctesiphonem retinent. hunc citharistriae
Lepore captum, sub duro ac tristi patre,
Frater celabat Aeschinus; famam quoque
Amoris in se transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripuit. uitiauerat
Idem Aeschinus ciuem Atticam pauperculam;
Fidemq. dederat, hanc sibi uxorem fore.
Demea iurgare, & grauiter ferre: mox tamen,
Vt ueritas patefacta est, ducit Aeschinus
Vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam,
Exorato suo patre duro Demea.

ADELPHORVM PERSONAE. EARVMQVE INTERPRETATIO

MITIO, ſenex, ἀπὸ τῆς μήτιδος, a mente & conſilio, uel ἀπὸ τοῦ μικκοῦ, unde & Μικύλος, quod in eo omnia ſint mitia, depreſſa & placida.

DEMEA, ſenex, ἀπὸ τοῦ δήμου, antiquis homo moribus, & popularis ſtatus amans.

HEGIO, ſenex, ἀπὸ τοῦ ἡγεῖσθαι, a ductu ſeu principatu.

AESCHINVS, adoleſcens, ἀπὸ τοῦ αἴσχους, a pudore. Vide, num ſcribi debeat, Aeſchines, quomodo Graecis αἰσχίνης.

CTESIPHO, adoleſcens, τὸ τῆς κτήσεως φῶς, patrimonii ſplendor.

SOSTRATA, matrona.

PAMPHILA, puerpera.

CANTHARA, nutrix, a cantharo nomen aptum nutrici, quae fere bibulae ſunt.

SYRVS, ſeruus, gentile nomen.

GETA, ſeruus, etiam gẽtile, a Getis, qui poſtea Gothi dicti.

DROMO, ſeruus.

SANNIO, leno, a ſannii, uel potius ἀπὸ τοῦ σαυνίου, ab haſta, qua ualere a iocantibus dicebatur.

Sequentium tantum hic mentio fit.

BABYLO, uel forte Babyla, βαβύλας, futilis. uidetur trapezitae nomen fuiſſe.

STORAX, uel Styrax, ſeruus olidus, per antiphraſin, cum ſtyracis odor ſit longe optimus.

POSTQVAM poeta sensit scripturam suã
Ab iniquis obseruari, & aduersarios
Rapere in peiorẽ partẽ, quã acturi sumus:
Indicio de se ipse erit: uos eritis iudices,
Laudi ne an uitio duci id factum oporteat.
Synapothnescontes Diphili comedia est.
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In graeca adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem, in prima fabula. eum Plautus locum
Reliquit integrum. eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, uerbum de uerbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus nouam: pernoscite,
Furtum ne factum existumetis, an locum
Reprehensum, qui praeteritus neglegentia est.
Nam, quod isti dicunt maleuoli, homines nobiles
Eum adiutare, assidueq. una scribere,
Quod illi maledictum uehemens esse existumant,
Eam laudem hic ducit maxumam, cũ illis placet,
Qui nobis uniuersis, & populo placent;
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usust sine superbia.
Dehinc, ne exspectetis argumentum fabulae:
Senes qui primi uenient, hi partem aperient,
In agendo partem ostendent. facite, aequanimitas
Poetae ad scribendum augeat industriam.

MICIO

STORAX, non rediјt hac nocte a cena Aeschinus,
Neque seruulorum quisquam, qui aduorsum ierant.
Profecto hoc uere dicunt: si absis uspiam,
Aut ubi si cesses, euenire ea satiust,
Quae in te uxor dicit, & quae in animo cogitat
Irata, quam illa, quae parentes propitij.
Vxor, si cesses, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, atque animo obsequi,
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit male.
Ego, quia non rediјt filius, quae cogito?
Quibus nunc sollicitor rebus? ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid. uah, quemquam ne hominem in animo instituere, aut
Parare, quod sit carius, quam ipse est sibi?
Atqui ex me hic non natus est, sed ex fratre. is adeo
Dissimili studio est. iam inde ab adolescentia
Ego hanc clementem uitam urbanã, atque otium
Secutus sum: &, quod fortunatum isti putant,
Vxorem numquam habui. ille contra, haec omnia,
Ruri agere uitam, semper parce, ac duriter
Se habere; uxorem duxit: nati filij
Duo. inde ego hunc maiorem adoptaui mihi:
Eduxi a paruulo, habui, amaui pro meo:
In eo me oblecto, solum id est carum mihi.

Ille

Ille ut item contra me habeat, facio ſedulo:
Do, praetermitto, non neceſſe habeo omnia
Pro meo iure agere: poſtremo, alij clamculum
Patres quae faciunt, quae fert adoleſcentia,
Ea ne me celet, conſueſeci filium:
Nam qui mentiri, aut fallere inſuerit patrem, aut
Audebit, tanto magis audebit ceteros.
Pudore, & liberalitate liberos
Retinere, ſatius eſſe credo, quam metu.
Haec fratri mecum non conueniunt, neque placēt.
Venit ſaepe ad me clamans, quid agis Micio?
Cur perdis adoleſcentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus ſumptum ſuggeris?
Veſtitu nimium indulgis: nimium ineptus es.
Nimium ipſe durus eſt, praeter aequomque, &
bonum.
Et errat longe mea quidem ſententia,
Qui imperium credat grauius eſſe, aut ſtabilius,
Vi quod fit, quā illud, quod amicitia adiungitur.
Mea eſt ſic ratio, & ſic animum induco meum.
Malo coactus qui ſuum officium facit,
Dum id reſcitum iri credit, tantiſper cauet:
Si ſperat fore clam, rurſum ad ingenium redit.
Quem beneficio adiungas, ille ex animo facit,
Studet par referre, praeſens, abſensq. idem erit.
Hoc patrium eſt, potius conſueſacere filium,
Sua ſponte recte facere, quam alieno metu.
Hoc pater, ac dominus intereſt. hoc qui nequit,
Fateatur neſcire imperare liberis.
Sed eſt ne hic ipſus, de quo agebam? & certe is eſt.

Neſcio

Nescio quid tristem uideo. credo iam, ut solet,
Iurgabit. saluom te aduenire, Demea,
Gaudemus.

ACTVS. I. SCENA. II

DEMEA. MICIO

HEM, opportune: te ipsum quaerito.
Quid tristis es? DE. rogas me, ubi nobis Aeschinus
Siet; quid tristis ego sim? MI. dixin hoc fore?
Quid fecit? DE. quid ille fecerit? quem neque pudet
Quidquam; neque metuit quemquam; neque legem putat
Tenere se ullam. nã illa, quae antehac facta sunt,
Omitto: modo quid designauit? MI. quidnam id est?
DE. Fores effregit, atque in edes irruit
Alienas: ipsum dominum, atque omnem familiã
Mulcauit usque ad mortem: eripuit mulierem,
Quam amabat: clamant omnes, indignissume
Factum esse. hoc aduenienti quot mihi Micio
Dixere? in ore est omni populo. denique,
Si conferendum exemplum est, non fratrem uidet
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum huius simile factum? haec cum illi Micio
Dico, tibi dico. tu illum corrumpi sinis.
MI. HOMINE imperito numquam quidquam iniustius,

Qui,

Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.
DE· *Quorsum istuc.* MI· *quia tu, Demea, haec male iu dicas.*
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare, non est, neque fores
Effringere. haec si neque ego, neque tu fecimus,
Non siuit egestas facere nos. tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia.
Iniurium est: nam, si esset, unde id fieret,
Faceremus: & tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per aetatem licet;
Potius quam, ubi te exspectatum eiecisset foras,
Alieniore aetate post faceret tamen.
DE· *Pro Iuppiter, rediges tu homo me ad insaniam.*
Non est flagitium facere haec adolescentulum?
MI· *ah,*
Ausculta, ne me obtundas de hac re saepius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
Is meus est factus: si quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Obsonat, potat, olet unguenta de meo.
Amat? dabitur a me argentũ, ubi erit commodũ;
Vbi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur. discidit
Vestem? resarcietur. est, dijs gratia,
Et unde haec fiant, & adhuc non molesta sunt.
Postremo, aut desine, aut cedo quemuis arbitrum:
Te plura in hac re peccare ostendam. DE· *hei mihi.*
Pater esse, disce ab alijs, qui uere sciunt.
MI· *Natura tu illi pater es, consilijs ego.*

DE· *Tun*

DE. *Tun consulis quidquam?* MI. *ah, si pergis, abiero.*

DE. *Sicine agis?* MI. *an ego toties de eadem re audiam?*

DE. *Curae est mihi.* MI. *& mihi curae est: uerum, Demea,*

Curemus aequam uterque partem, tu alterum,

Ego item alterum: nam ambos curare, propemodum

Reposcere illum est, quem dedisti. DE. *ah, Micio.*

MI. *Mihi sic uidetur.* DE. *quid istuc? tibi si istuc placet,*

Profundat, perdat, pereat; nihil ad me attinet.

Iam si uerbum unum posthac. MI. *rursum, Demea,*

Irascere? DE. *an non credis? repeton quem dedi?*

Aegre est. alienus non sum. si obsto: hem desino.

Vnum uis curem: curo: & est dijs gratia,

Cum ita, ut uolo, est: iste tuus ipse sentiet

Posterius: nolo in illum grauius dicere.

MI. *Nec nihil, neque omnia haec sunt, quae dicit: tamen*

Non nihil molesta haec sunt mihi: sed ostendere

Me aegre pati, illi nolui: nam ita est homo:

Cum placo, aduorsor sedulo, & deterreo,

Tamen humane uix patitur: uerum si augeam,

Aut etiam adiutor sim eius iracundiae,

Insaniam profecto cum illo. etsi Aeschinus

Nonnullam in hac re nobis facit iniuriam.

Quam hic non amauit meretricem? aut cui non dedit

Aliquid?

Aliquid? postremo nuper (credo iam omnium
Taedebat) dixit uelle uxorem ducere.
Sperabam iam deferuisse adolescentiam:
Gaudebam. ecce autem deintegro. nisi, quid-quid est,
Volo scire, atque hominem conuenire, si apud forum est.

ACTVS · II · SCENA · I

SANNIO · AESCHINVS

OBSECRO, *populares ferte misero, atque innocenti auxilium:*
Subuenite inopi. AE. *otiose, nunc iam illico hic consiste:*
Quid respectas? nihil pericli est: numquam, dum ego adero, hic te
Tanget. SA. *ego istam, inuitis omnibus.*
AE. *Quamquam est scelestus, non committet hodie umquam iterum ut uapulet.*
SA. *Aeschine, audi, ne te dicas fuisse ignarum meorum morum,*
Ego leno sum. AE. *scio.* SA. *at ita, ut usquam fuit fide quisquam optuma.*
Tu quod te posterius purges, nolle hanc iniuriam mihi
Factam esse; huius non faciam. crede hoc, ego meum ius persequar:
Neque tu uerbis solues umquam, quod re mihi male feceris.

Noui

Noui ergo uestra haec: nollem factum: dabitur iusiurandum, esse te
Indignum iniuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.
AE. *Abi prae, strenue, ac fores aperi.* SA. *ceterũ hoc nihil facis.*
AE. *Intro nunc iam.* SA. *at enim non sinam.* AE. *accede illuc, Parmeno,*
Nimium abijsti istoc, hic propter hunc assiste. hem, sic uolo,
Caue nunc iam oculos a meis oculis quoquam dimoueas tuos,
Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in mala haereat.
SA. *Istuc uolo ergo ipsum experiri.* AE. *hem, serua. omitte mulierem.*
SA. *O facinus indignum.* AE. *geminabit, nisi caues.* SA. *hei misero mihi.*
AE. *Non innueram: uerum in istam partem potius peccato tamen:*
I nunc iam. SA. *quid hoc rei est? regnum ne, Aeschine, hic tu possides?*
AE. *Si possiderem, ornatus esses ex tuis uirtutibus.*
SA. *Quid tibi rei mecum est?* AE. *nihil.* SA. *quid? nostin, qui sim?* AE. *non desidero.*
SA. *Tetigin tui quidquam?* AE. *si attigisses, ferres infortunium.*
SA. *Qui tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?*
Responde. AE. *ante edes non fecisse erit melius hic*
con-

conuicium:

Nam ſi moleſtus pergis eſſe, iam intro arripiere, atque ibi

Vſque ad necem opperiere loris. SA. *loris liber?* AE. *ſic erit.*

SA. *O hominem impurum. hicine libertatem aiunt aequam eſſe omnibus?*

AE. *Si ſatis iā debacchatus es leno, audi ſi uis nūc iā.*

SA. *Egon debacchatus ſum in te, an tu in me?* AE. *mitte iſta, atque ad rem redi.*

SA. *Quam rem? quo redeam?* AE. *iam ne me uis dicere id, quod ad te attinet?*

SA. *Cupio, modo aequi aliquid.* AE. *uah, leno iniqua me non uolt loqui.*

SA. *Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium,*

Periurus, peſtis: tamen tibi a me nulla eſt orta iniuria.

AE. *Nam hercle etiam id reſtat.* SA. *illuc quaeſo redi, quo coepiſti, Aeſchine.*

AE. *Minis uiginti tu illam emiſti, quae res tibi uortat male:*

Argenti tantum tibi dabitur. SA. *quid, ſi ego illam nolo uendere?*

Coges me? AE. *minime.* SA. *namque id metui.* AE. *neque uendundam cenſeo,*

Quae libera eſt: nam ego illam liberali aſſero cauſſa manu.

Nunc uide utrum uis, argentum accipere, an cauſſam meditari tuam.

Delibera hoc, dum ego redeo, leno. SA. *pro ſupreme Iuppiter:*

Minime miror, qui inſanire occipiunt ex iniuria.

Domo me eripuit, uerberauit: me inuito abduxit meam:

Homini miſero plus quingentos colaphos infregit mihi.

Ob malefacta haec tantidem emptam poſtulat ſibi tradier.

Verum enim, quando bene promeruit, fiat: ſuum ius poſtulat.

Age iam cupio, modo ſi argentum reddat. ſed ego hoc hariolor.

Vbi me dixero dare tanti, teſtes faciet illico,

Vendidiſſe me: de argento ſomnium: mox, cras redi.

Id quoque poſſum ferre, ſi modo reddat: quamquam iniurium eſt.

Verum cogito id, quod res eſt. quando eum quaeſtum occoeperis,

Accipiunda, & muſſitanda iniuria adoleſcentium eſt.

Sed nemo dabit: fruſtra egomet mecum has rationes deputo.

ACTVS. II. SCENA. II

SYRVS. SANNIO

T ACE, *egomet conueniam iam ipſum: cupide*

cupide accipiat faxo, atque etiam
Benedicat ſecum eſſe actum. quid iſtuc, Sannio, eſt, quod te audio
Cum hero neſcio quid concertaſſe? SA. numquam uidi iniquus
Certationem comparatam, quam quae hodie inter nos fuit.
Ego uapulando, ille uerberando, uſque ambo defeſſi ſumus.
SY. Tua culpa. SA. quid facerem? SY. adoleſcenti morem geſtum oportuit.
SA. Qui potui melius? quin hodie uſque os praebui. SY. age, ſcis quid loquar?
Pecuniam in loco neglegere, maxumum interdum eſt lucrum. SA. hui.
SY. Metuiſti, ſi nunc de tuo iure conceſſiſſes paullulum,
Atque adoleſcenti eſſes morigeratus, hominum homo ſtultiſſime,
Ne non tibi iſtuc feneraret? SA. ego ſpem pretio non emo.
SY. Numquam rem facies: abi, neſcis ineſcare homines, Sannio.
SA. Credo iſtuc melius eſſe: uerum ego numquā adeo aſtutus fui,
Quin, quidquid poſſem, mallem auferre potius in praeſentia.
SY. Age, noui tuum animum: quaſi quidquam tibi ſint uiginti minae,
Dum huic obſequare: praeterea autē te aiunt proficiſci

ficiſci Cyprum. SA. hem.

SY. Coemiſſe hinc, quae illuc ueheres, multa; nauem conductam: hoc ſcio,

Animus tibi pendet: ubi illinc, ſpero, redieris, tamen hoc ages.

SA. Nuſquam pedem. perij hercle: hac illi ſpe hoc inceperunt. SY. timet:

Inieci ſcrupulum homini. SA. o ſcelera. illud uide,

Vt in ipſo articulo oppreſſit. emptae mulieres

Complures, & item hinc alia, quae porto Cyprum.

Niſi eo ad mercatum uenio, damnũ maxumũ eſt.

Nunc ſi omitto, ubi illinc rediero, actum agam.

Nihil eſt, refrixerit res. nunc demum uenis?

Cur paſſus? ubi eras? ut ſit ſatius perdere,

Quam aut nunc manere tam diu, aut tũ perſequi.

SY. Iam ne enumeraſti, quoad te rediturum putes?

SA. Hocine illo dignũ eſt? hocine incipere Aeſchinũ?

Per oppreſſionem ut hanc mi eripere poſtulet?

SY. Labaſcit. unum hoc habeo; uide ſi ſatis placet:

Potius, quam uenias in periclum, Sannio,

Serues ne, an perdas totum, diuiduum face.

Minas decem corradet alicunde. SA. hei mihi,

Etiam de ſorte nunc uenio in dubium, miſer.

Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi:

Praeterea colaphis tuber eſt totum caput.

Etiam inſuper defrudet? nuſquam abeo. SY. ut lubet.

Numquid uis, quin abeam? SA. immo hercle hoc quaeſo, Syre,

Vt ut haec ſunt acta, potius, quam lites ſequar,

Meum

Meũ mihi reddatur, ſaltem quãti empta eſt. Syre,
Scio te non uſum antehac amicitia mea ·
Memorem me dices eſſe, & gratum· SY · ſedulo
Faciam · ſed Cteſiphonem uideo · laetus eſt
De amica· SA · quid, quod te oro? SY · paulliſper mane ·

ACTVS · II · SCENA · III

CTESIPHO · SYRVS

ABS quiuis homine, cum eſt opus, beneficium accipere gaudeas :
Verum enimuero id demum iuuat, ſi, quẽ aequom eſt benefacere, is facit ·
O frater frater, quid ego nunc te laudem? ſatis certo ſcio :
Numquam ita magnifice quidquam dicam, id uirtus quin ſuperet tua ·
Itaque unam hãc rem me habere praeter alios praecipuam arbitror,
Fratrem homini nemini eſſe primarum artium magis principem ·
SY · O Cteſipho· C · o Syre, Aeſchinus ubi eſt? SY · ellum, te exſpectat domi· C · hem·
SY · Quid eſt? C · quid ſit? illius opera, Syre, nunc uiuo : feſtiuum caput :
Omnia ſibi qui poſt putarit eſſe prae meo commodo :
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in ſe tranſtulit ;

Nil pote supra. sed quisnam? foris crepuit. SY. *mane, ipse exit foras.*

ACTVS. II. SCENA. IV

AESCHINVS. SANNIO
CTESIPHO. SYRVS

V BI *ille est sacrilegus?* SA. *me quaerit. num quidnam effert? occidi:*
Nil uideo. AE. *ehem, opportune, te ipsum quaero: quid fit, Ctesipho?*
In tuto est omnis res: omitte uero tristitiam tuam.
CT. *Ego illam facile uero omitto, qui quidem te habeam fratrem.*
O mi germane, ah uereor coram in os te laudare amplius,
Ne id assentandi magis, quam quod habeam gratum, facere existumes.
AE. *Age, inepte, quasi nunc non norimus nos inter nos, Ctesipho.*
Hoc mihi dolet, nos paene sero scisse, & paene in eum locum
Rediisse, ut, si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.
CT. *Pudebat.* AE. *ah, stultitia est istaec, non pudor, tam ob paruolam*
Rem paene ex patria. turpe dictu. deos quaeso ut istaec prohibeant.
CT. *Peccaui.* AE. *quid ait tandem nobis Sannio?* SY. *iam mitis est.*

AE. *Ego*

AE· *Ego ad forum ibo, ut hunc absoluam: tu intro ad illam, Ctesipho·*

SA· *Syre, insta·* S· *eamus: namque hic properat in Cyprum·* SA· *ne tam quidem,*

Quamuis etiam maneo otiosus hic· SY· *reddetur, ne time·*

SA· *At, ut omne reddat·* SY· *omne reddet, tace modo, ac sequere hac·* SA· *sequor·*

CT· *Heus heus, Syre·* SY· *hem quid est?* CT· *obsecro hercle hominem istum impurissimum*

Quã primũ absoluitote, ne, si magis iritatus fiet,

Aliqua ad patrem hoc permanet, atque ego tunc perpetuo perierim·

SY· *Non fiet: bono animo es· tu cum illa te intus oblecta interim,*

Et lectulos iube sterni nobis, & parari cetera·

Ego iam transacta re conuortam me domum cum obsonio·

CT· *Ita quaeso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem·*

ACTVS · III · SCEEA · I

SOSTRATA · CANTHARA

O BSECRO, *mea tu nutrix, quid nunc fiet?* CA· *quid fiet, rogas?*

Recte edepol spero· SO· *modo dolores mea tu occipiunt primulum·*

CA· *Iam nunc times, quasi numquam affueris, numquam tute pepereris·*

SO. *Miseram me, neminem habeo, solae sumus: Geta autem hic non adest;*
Nec quem ad obstetricem mittam, nec qui accersat Aeschinum.
C. *Pol is quidem iam hic aderit: nam numquam unũ intermittit diem,*
Quin semper ueniat. SO. *solus mearum miseriarum est remedium.*
C. *E re nata melius fieri haud potuit, quam factum est, hera:*
Oblatum quando uitium est, quod ad illum attinet potissimum,
Talem, tali genere, atque animo, natum ex tanta familia.
SO. *Ita pol est, ut dicis: saluus nobis, deos quaeso, ut siet.*

ACTVS. III. SCENA. II

GETA. SOSTRATA. CANTHARA

NVNC *illud est, quod, si omnes omnia sua consilia conferant,*
Atque huic malo salutem quaerant, auxilij nihil afferant,
Quod mihique, heraeque, filiaeq. herili est. uae misero mihi,
Tot res repente circumuallant, unde emergi non potest,
Vis, egestas, iniustitia, sollicitudo, infamia.
Hocine saeclum? o scelera, o genera sacrilega,

hominem

hominem impium.

SO. *Me miseram, quidnam est, quod sic uideo timidum, & properantem Getam?*

GE. *Quem neque fides, neque iusiurandum, neque illum misericordia*
Repressit, neque reflexit, neque quod partus instabat prope,
Cui miserae indigne per uim uitium obtulerat. SO. *non intellego*
Satis, quae loquatur. CA. *propius obsecro accedamus, Sostrata.* G. *ah,*
Me miserum, uix sum compos animi: ita ardeo iracundia.
Nihil est, quod malim, quam illam totam familiam mihi obuiam
Dari, ut iram hanc in eos euomam omnem, dum aegritudo haec est recens.
Satis mihi id habeam supplicij, dum illos ulciscar modo.
Seni animam primum exstinguerem ipsi, qui illud produxit scelus:
Tum autem Syrum impulsorem, uah, quibus illum lacerarem modis.
Sublimem medium arriperem, & capite primum in terram statuerem,
Vt cerebro dispergat uiam:
Adolescenti ipsi oculos eriperem, post haec praeci pitem darem:
Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.

Sed

Sed ceſſo hoc malo heram impertiri propere? SO. *reuocemus. Geta.* G. *hem,*
Quiſquis es, ſine me. SO. *ego ſum Soſtrata.* GE. *ubi ea eſt? te ipſam quaerito:*
Te exſpecto: opido opportune te obtuliſti mi obuiam,
Hera. SY. *quid eſt? quid trepidas.* GE. *hei mihi.* SO. *quid feſtinas, mi Geta?*
Animum recipe. G. *prorſus.* S. *quid iſtuc prorſus ergo eſt?* G. *periimus:*
Actum eſt. SO. *eloquere obſecro, quid ſiet.* GE. *iam.* SO. *quid iam, Geta?*
GE. *Aeſchinus.* SO. *quid ergo is?* GE. *alienus a noſtra familia.* SO. *hem,*
Perii, quare? GE. *amare occoepit aliam.* SO. *uae miſerae mihi.*
GE. *Neque id occulte fert: a lenone ipſius eripuit palam.*
SO. *Satin hoc certum eſt?* GE. *certum, hiſce oculis egomet uidi, Soſtrata.* SO. *ah,*
Me miſeram, quid credas iam? aut cui credas? noſtrum ne Aeſchinum,
Noſtram uitam omnium, in quo noſtrae ſpes, opesq. omnes ſitae erant,
Qui ſine hac iurabat ſe unum numquam uicturum diem,
Qui in ſui gremio poſiturum puerum dicebat patris: ita
Obſecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere.
G. *Hera, lacrumas mitte, ac potius, quod ad hanc*
rem

rem opus porro est, prospice.
Patiamur ne, an narremus cuipiam? C. au, au, mi homo, sanun es?
An hoc proferendum tibi usquam esse uidetur? G. mihi quidem non placet.
Iam primum, illum alieno animo a nobis esse, res ipsa indicat.
Nunc si hoc palam proferimus, ille infitias ibit, sat scio:
Tua fama, & gnatae uita in dubium ueniet. tum si maxume
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari.
Quapropter quoquo pacto tacito est opus. SO. ah minime gentium:
Non faciam. G. quid ages? S. proferam. G. hem, mea Sostrata, uide quam res agas.
S. Peiore res loco esse non potest, quam in hoc, quo nunc sita est.
Primum indotata est: tum praeterea, quae secunda ei dos erat,
Periit: pro uirgine dari nuptum non potest: hoc relliquom est,
Si infitias ibit, testis mecum est anulus, quem amiserat.
Postremo, quando ego conscia mi sum, a me culpam hanc procul esse, nec
Pretium, neque rem ullam intercesse, illa, aut me, indignam; experiar, Geta.
G. Quid istuc? accedo, ut melius dicas. SO. tu, quantum

tum potes, abi,
Atque Hegioni cognato, huius rem enarrato omnem ordine.
Nam is nostro Simulo fuit summus, & nos coluit maxume.
GE. *Nam hercle alius nemo respicit nos.* SO. *propera tu, mea Canthara,*
Curre, obstetricem accerse, ut, cum opus sit, ne in mora nobis siet.

ACTVS . III . SCENA . III

DEMEA

DISPERII: *Ctesiphonem audiui filium*
Vna affuisse in raptione cum Aeschino.
Id misero restat mihi mali, si illũ potest,
Quid alicui rei est, etiã eum ad nequitiã adducere.
Vbi ego illum quaeram? credo abductum in ganeũ
Aliquo. persuasit ille impurus, sat scio.
Sed eccũ ire Syrum uideo: hinc scibo iam, ubi siet.
Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit
Eum quaeritare, numquam dicet carnufex.
Non ostendam me id uelle.

ACTVS . III . SCENA . IV

SYRVS . DEMEA

OMNEM *rem modo seni,*
Quo pacto haberet, enarramus ordine.
Nil quidquam uidi laetius. DE. *pro*
Iuppiter,

Iuppiter,
Hominis ſtultitiam. SY. *collaudauit filium:*
Mihi, qui dediſſem conſilium, egit gratias.
DE. *Diſrumpor.* SY. *argentum annumerauit illico:*
Dedit praeterea in ſumptum dimidium minae:
Id diſtributum ſane eſt ex ſententia. DE. *hem,*
Huic mandes, ſi quid recte curatum uelis.
SY. *Hem Demea, haud adſpexeram te: quid agitur?*
DE. *Quid agatur? uoſtram nequeo mirari ſatis*
Rationem. SY. *eſt hercle inepta, ne dicam dolo, atque*
Abſurda. piſces ceteros purga, Dromo:
Congrum iſtum maxumum in aqua ſinito ludere
Tantiſper. ubi ego rediero, exoſſabitur:
Prius nolo. DE. *haecine flagitia?* SY. *mihi quidem non placent:*
Et clamo ſaepe. ſalſamenta haec, Stephanio,
Fac macerentur pulchre. DE. *dij, uoſtram fidem;*
Vtrum ſtudio ne id ſibi habet, an laudi putat
Fore, ſi perdiderit gnatum? uae miſero mihi,
Videre uideor iam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquo militatum. SY. *o Demea,*
Iſtuc eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt,
Videre; ſed etiam illa, quae futura ſunt,
Proſpicere. DE. *quid? iſtaec iam penes uos pſaltria eſt?*
SY. *Ellam intus.* DE. *eho, an domi eſt habiturus?* SY. *credo, ut eſt*
Dementia. DE. *haecine fieri?* SY. *inepta lenitas*
Patris, & facilitas praua. DE. *fratris me quidem*
Pudet,

Pudet, pigetq. SY. *nimium inter uos Demea, ac*
Non, quia ades praeſens, dico hoc, pernimium intereſt.
Tu, quantus quantus, nihil niſi ſapientia es:
Ille futilis, ſomnium. ſineres uero illum tuum
Facere haec? DE. *ſinerem illum? aut non ſex totis menſibus*
Prius olfeciſſem, quam ille quidquam coeperet?
SY. *Vigilantiam tuam tu mihi narras?* DE. *ſic ſiet*
Modo, ut nunc eſt. SY. *ut quiſque ſuum uolt eſſe, ita eſt.*
DE. *Quid eum? uidiſtin hodie?* S. *tuum ne filium?*
Abigam hunc rus. iamdudum aliquid ruri agere arbitror.
DE. *Satin ſcis ibi eum eſſe?* SY. *oh, egomet produxi.* DE. *optume eſt.*
Metui, ne haereret hic. SY. *atque iratum admodum.*
DE. *Quid autem?* S. *adortus iurgio fratrem apud forum*
De pſaltria iſtac. D. *ain uero?* S. *uah, nil reticuit:*
Nam, ut numerabatur forte argentum, interuenit
Homo de improuiſo, coepit clamare, Aeſchine,
Haecine flagitia facere te? haec te admittere
Indigna genere noſtro? DE. *oh, lacrumo gaudio.*
SY. *Non tu hoc argentum perdis, ſed uitam tuam.*
DE. *Saluos ſit: ſpero: eſt ſimilis maiorũ ſuum.* S. *hui.*
DE. *Syre, praeceptorum plenus iſtorum ille.* SY. *phi,*
Domi habuit, unde diſceret. DE. *fit ſedulo:*
Nil praetermitto: conſuefacio: denique

Inſpice-

Inſpicere, tamquam in ſpeculum, in uitas omnium
Iubeo, atque ex alijs ſumere exemplum ſibi.
Hoc facito · SY · recte ſane · DE · hoc fugito · SY · callide ·
DE · Hoc laudi eſt · SY · iſtaec res eſt · DE · hoc uitio datur ·
SY · Probiſſume · DE · porro autem · SY · non hercle otium eſt
Nunc mihi auſcultandi: piſces ex ſententia
Nactus ſum: hi mihi ne corrumpãtur, cautio eſt:
Nam id nobis tam flagitium eſt, quam illa Demea
Non facere uobis, quae modo dixti: &, quod queo,
Conſeruis ad eundem iſtunc praecipio modum,
Hoc ſalſum eſt, hoc aduſtum eſt, hoc lautum eſt parum:
Illud recte, iterum ſic memento: ſedulo
Moneo, quae poſſum pro mea ſapientia:
Poſtremo, tãquam in ſpeculum, in patinas Demea
Inſpicere iubeo, & moneo quid facto uſus ſit ·
Inepta haec eſſe, nos quae facimus, ſentio:
Verum quid facias? ut homo eſt, ita morem geras.
Numquid uis? DE · mentem uobis meliorem dari.
SY · Tu rus abis hinc? DE · recta · SY · nam quid tu agas,
Vbi, ſi quid bene praecipias, nemo obtemperet?
DE · Ego uero hinc abeo, quando is, quamobrem huc ueneram,
Rus abijt: illum curo unum: ille ad me attinet:
Quando ita uolt frater, de iſtoc ipſe uiderit.

Sed

Sed quis illic est, procul quem uideo? est ne hic Hegio,
Tribulis noster? si satis cerno, hercle is est.
Vah, homo amicus nobis iam inde a puero. dij boni,
Ne illiusmodi iam magna nobis ciuium
Paenuria est. antiqua homo uirtute, ac fide.
Haud cito mali quid ortum ex hoc sit publice.
Quam gaudeo, ubi etiam huius generis relliquias
Restare uideo. uah, uiuere etiam nunc lubet.
Opperiar hominem hic, ut salutem, & colloquar.

ACTVS. III. SCENA. V

HEGIO. GETA. DEMEA. PAMPHILA

PRO dij immortales, facinus indignum, Geta,
Quid narras? GE. sic est factum. HE. ex illan familia
Tam illiberale facinus esse ortum? o Aeschine,
Pol haud paternum istuc dedisti. DE. uidelicet
De psaltria hac audiuit: id illi nunc dolet
Alieno: pater is nihil pendit: hei mihi,
Vtinam hic prope adesset alicubi, atque audiret haec.
HE. Ni facient, quae illos aequom est, haud sic auferent.
GE. In te spes omnis, Hegio, nobis sita est:
Te solum habemus, tu es patronus, tu pater.
Ille tibi moriens nos commendauit senex.

Si deseris

Si deseris tu, perijmus. HE. caue dixeris:
Nec faciam, neque me satis pie posse arbitror.
DE. Adibo. saluere Hegionem plurimum
Iubeo. HE. oh te quaerebam ipsum: salue Demea.
DE. Quid autem? HE. maior filius tuus Aeschinus,
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,
Neque liberalis functus officium est uiri.
DE. Quid istuc? HE. nostrum amicum noras Simulum, atque
Aequalem? DE. quid ni? HE. filiam eius uirginẽ
Vitiauit. DE. hem. HE. mane, nondum audisti, Demea,
Quod est grauissimum. D. an quidquam est etiam amplius?
HE. Vero amplius: nam hoc quidem ferendum aliquo modo est:
Persuasit nox, amor, uinum, adolescentia:
Humanum est. ubi scit factum, ad matrẽ uirginis
Venit ipsus ultro, lacrumans, orans, obsecrans,
Fidem dans, iurans se illam ducturum domum.
Ignotum est, tacitum est, creditum est. uirgo ex eo
Compressu grauida facta est: mensis hic decimus est:
Ille bonus uir nobis psaltriam, si dijs placet,
Parauit, quicum uiuat, illam deserat.
DE. Pro certon tu istaec dicis? HE. mater uirginis
In medio est, ipsa uirgo, res ipsa: hic Geta
Praeterea, ut captus est seruorum, non malus,
Neque iners, alit illas, solus omnem familiam
Sustentat: hunc abduce, uinci: quaere rem.

GE. *Immo hercle extorque, nisi ita factum est, Demea:*
Postremo non negabit. coram ipsum cedo.
DE. *Pudet: nec, quid agam; neque, quid huic respondeam,*
Scio. PAM. *miseram me, differor doloribus.*
Iuno Lucina, fer opem, serua me obsecro. HE. *hem.*
Numnam illa quaeso parturit? GE. *certe, Hegio.* HE. *hem,*
Illaec fidem nunc uostram implorat, Demea:
Quod uos uis cogit, id uoluntate impetret.
Haec primum, ut fiant, deos quaeso, ut uobis decet.
Sin aliter animus noster est, ego, Demea,
Summa ui defendam hanc, atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: una a pueris paruoli
Sumus educti: una semper militiae, & domi
Fuimus: paupertatem una pertulimus grauem.
Quapropter nitar, faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius, quam illas deseram.
Quid mihi respondes? DE. *fratrem conueniam, Hegio:*
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.
HE. *Sed, Demea, hoc tu facito cum animo cogites,*
Quam uos facillime agitis, quam estis maxume
Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxume uos aequo animo aequa noscere
Oportet, si uos uoltis perhiberi probos.
DE. *Redito: fient, quae fieri aequom est, omnia.*

HE. *Decet*

HE· *Decet te facere· Geta duc me intro ad Sostratã.*

DE· *Non me indicente haec fient; utinam hic sit modo*

Defunctum: uerum nimia illaec licentia

Profecto euadet in aliquod magnum malum.

Ibo, ac requiram fratrem, ut in eum haec euomã.

ACTVS · III · SCENA · VI

HEGIO

BONO *animo fac sis, Sostrata, & istam quod potes*

Fac consolere· ego Micionem, si apud forum est,

Conueniã, atque ut res gesta est, narrabo ordine.

Si est, ut facturus officium siet suum,

Faciat: sin aliter de hac re eius sententia est;

Respondeat mi, ut, quid agam, quamprimum sciam.

ACTVS · IV · SCENA · I

CTESIPHO · SYRVS

AIN *patrem hinc abijsse rus?* SY· *iamdudum·* CT· *dic sodes·* SY· *apud*

Villam est· nunc eum maxume operis aliquid facere credo· CT· *utinam quidem·*

Quod cũ salute eius fiat, ita se defatigarit uelim,

Vt triduo hoc perpetuo e lecto prorsus nequeat surgere.

SY. *Ita fiat, & istoc si quid potis est rectius.* CT. *ita. nam hunc diem*
Misere nimis perpetuum, ut coepi, cupio in laetitia degere:
Et illud rus nulla alia caussa tā male odi, nisi quia
Prope est: quod si abesset longius,
Prius nox oppressisset illic, quam huc reuorti posset iterum.
Nunc, ubi me illic non uidebit, iam huc recurret, sat scio:
Rogabit me, ubi fuerim: quem ego hodie toto non uidi die.
Quid dicam? SY. *nihil ne in mentem est?* CT. *numquam quidquam.* SY. *tanto nequior*
Cliens, amicus, hospes nemo est uobis? CT. *sunt: quid postea?*
SY. *Hisce opera ut data sit.* CT. *quae non data sit? non potest fieri.* SY. *potest.*
CT. *Interdiu: sed si hic pernocto, caussae quid dicam, Syre?*
SY. *Vah, quam uellem etiā noctu amicis operam mos esset dari.*
Quin tu otiosus es: ego illius sensum pulchre calleo:
Cum feruit maxume, tam placidum, quam ouem reddo. CT. *quo modo?*
SY. *Laudarier te audit libenter: facio te apud illum deum:*
Virtutes narro. CT. *meas?* SY. *tuas. homini illico lacrumae cadunt,*

Quasi

Quasi puero, gaudio · hem tibi autem · CT · *quidnam est?* S · LVPVS · IN · FABVLA

CT · *Pater ne est?* SY · *ipsus ·* CT · *Syre, quid agimus?*
SY · *fuge modo intro: ego uidero ·*

CT · *Si quid rogabit, nusquam tu me : audistin?* SY · *potin ut desinas?*

ACTVS · IV · SCENA · II

DEMEA · CTESIPHO · SYRVS

NE *ego homo sum infelix · primum fratrem nusquam inuenio gentium :*
Praeterea autem, dum illum quaero, a uilla mercenarium
Vidi : is filium negat esse ruri : nec, quid agam, scio ·

CT · *Syre ·* SY · *quid est?* CT · *men quaerit?* SY · *uerum ·* CT · *perij ·* SY · *quin tu animo bono es :*

DE · *Quid hoc, malum, infelicitatis? nequeo satis decernere :*
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miserijs ·
Primus sentio mala nostra : primus rescisco omnia :
Primus porro obnuncio : aegre solus, si quid fit, fero ·

SY · *Rideo hunc : primum ait se scire : is solus nescit omnia ·*

DE · *Nunc redeo : si forte frater redierit, uiso ·* CT · *Syre,*

Obsecro, uide ne ille huc prorsus se irruat. SY. *etiam taces?*

Ego cauebo. CT. *numquam hercle hodie ego istuc committam tibi.*

Nam me iam in cellam aliquam cum illa concludam: id tutissimum est.

SY. *Age, tamen ego hunc amouebo.* DE. *sed eccum sceleratum Syrum.*

SY. *Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest.*

Scire equidem uolo, quot mihi sint domini. quae haec est miseria? D. *quid*

Ille gannit? quid uolt? quid ais, bone uir? est frater domi?

SY. *Quid, malum, bone uir, mihi narras? equidem perij.* D. *quid tibi est?*

SY. *Rogitas? Ctesipho me pugnis miserum, & istam psaltriam*

Vsque occidit. DE. *hem, quid narras?* S. *hem, uide ut discidit labrum.*

DE. *Quam ob rem?* SY. *me impulsore hanc emptam esse ait.* D. *non tu eum rus hinc modo*

Produxe aiebas? SY. *factum: uerum post uenit insaniens,*

Nil pepercit. non puduisse uerberare hominem senem,

Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestaui meis?

DE. *Laudo Ctesipho: patrissas: abi, uirum te iudico.*

SY. *Laudas? ne ille cōtinebit posthac, si sapiet, manus.*

DE. *For-*

DE· *Fortiter* · SY· *perquam, quia miseram mulierem, & me seruolum,*
Qui referire non audebam, uicit, hui, perfortiter.
DE· *Non potuit melius : idem sensit quod ego, te esse huic rei caput.*
Sed est ne frater intus? SY· *non est* · DE· *ubi illum quaeram, cogito* ·
SY· *Scio ubi sit, uerum hodie numquam monstrabo* · DE· *hem, quid ais?* SY· *ita* ·
DE· *Deminuetur tibi quidem iam cerebrum* · S· *at nomen nescio*
Illius hominis, sed locum noui ubi sit · DE· *dic ergo locum* ·
SY· *Nostin porticum apud macellum hanc deorsum?* DE· *quid ni nouerim?*
SY· *Praeterito hac recta platea sursum : ubi eo ueneris,*
Cliuos deorsum uorsum est, hac te praecipitato : postea
Est ad hanc manum sacellum : ibi angiportum propter est ·
DE· *Quonam?* SY· *illic, ubi etiam caprificus magna est : nostin?* DE· *noui* · SY· *hac pergito* ·
DF· *Id quidem angiportum non est peruium* · SY· *uerum hercle* · *uah,*
Censen hominem me esse? erraui · *in porticum rursum redi* ·
Sane hac multo propius ibis, & minor est erratio ·
Scin Cratini huius ditis edes? DE· *scio* · SY· *ubi eas praeterieris,*

Ad sinistram hac recta platea; ubi ad Dianae ueneris,
Ito ad dextram: prius, quam ad portam uenias, apud ipsum lacum
Est pistrilla, & exaduorsum fabrica, ibi est. DE. *quid ibi facit?*
SY. *Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit,*
Vbi potetis uos. DE. *sane bene. sed cesso ad eum pergere?*
SY. *I sane: ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicernium:*
Aeschinus odiose cessat: prandium corrumpitur.
Ctesipho autem in amore est totus. ego iam prospiciam mihi:
Nam iam adibo, atque unumquidquid, quod quidem erit bellissimum,
Carpam, &, cyathos sorbillans, paullatim hunc producam diem.

ACTVS. IV. SCENA. III

MICIO. HEGIO

EGO *in hac re nihil reperio, quam ob rem lauder tantopere, Hegio.*
Meum officium facio: quod peccatum a nobis ortum est, corrigo:
Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant
Sibi fieri iniuriam, si quam fecere ipsi. ultro expostulant,

Et ultro accuſant · id quia non eſt a me factum, agis gratias?

H· Ah, minime: numquam te aliter, atque es, in animum induxi meum ·

Sed quaeſo, ut una mecum ad matrem uirginis eas, Micio,

Atque iſtaec eadem, quae mihi dixti, tute dicas mulieri,

Suſpicionem hanc propter fratrem eius eſſe, & illam pſaltriam ·

M· Si ita aequom cenſes, aut ita opus eſt facto, eamus· H· bene facis:

Nam & illi animum iam relleuabis, quae dolore, ac miſeria

Tabeſcit; & tu officio fueris functus · ſed ſi aliter putas,

Egomet narrabo quae mihi dixti · M · immo ego ibo· H· bene facis:

OMNES, quibus res ſunt minus ſecundae, magis ſunt neſcio quo modo

Suſpicioſi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:

Propter ſuam impotentiam, ſe ſemper credunt neglegi ·

Quapropter te ipſum purgare ipſis coram, placabilius eſt ·

M· Et recte, & uerum dicis · H· ſequere me ergo hac intro· M· maxume ·

AESCHINVS

D ISCRVCIOR *animi. hocine de improui*
so mali mihi obiici
Tantum, ut neque quid de me faciam, neque quid agam, certum siet?
Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit: pectore
Consistere nihil consilij quidquam potest. Vah, quo modo
Me ex hac turba expediam? tanta nunc suspicio de me incidit,
Neque ea immerito. Sostrata credit, mihi me emisse hanc psaltriam:
Anus indicium id fecit mihi.
Nam ut hinc forte ea ad obstetricem missa erat, ubi eam uidi, illico
Accedo, rogito, Pamphila quid agat, iam partus assiet:
Eo ne obstetricem accersat. illa exclamat, abi, abi iam Aeschine:
Satis diu uerba dedisti: satis ad hoc tua nos frustrata est fides.
Hem, quid istuc obsecro inquam est? ualeas, habeas illam, quae placet.
Sensi illico id illas suspicari: sed me repressi tamẽ,
Ne quid de fratre garrulae illi dicerem, ac fieret palam.
Nunc quid faciam? dicam ne fratris esse hanc? quod minime est opus

Vsquam

Vsquam efferri · age, omitto : fieri potis est, uti ne qua exeat :
Ipsum id metuo uti credant : tot concurrunt uerisimilia :
Egomet rapui : ipse egomet solui argentum : ad me abducta est domum ·
Haec adeo mea culpa fateor fieri · non me hanc rem patri, ut ut
Erat gesta, indicasse : exorassem ut eam ducerem domum ·
Cessatum est usque adhuc : nunc iam porro Aeschine expergiscere :
Nunc hoc primum est : ad illas ibo, ut purgem me : accedam ad fores :
Perij, horresco semper, ubi pultare hasce occipio fores miser ·
Heus, heus : Aeschinus ego sum, aperite aliquis actutum ostium ·
Prodit nescio quis, concedam huc ·

ACTVS · IV · SCENA · V

MICIO · AESCHINVS

ITA *uti dixi, Sostrata,*
Facite : ego Aeschinum conueniam, ut, quomodo acta haec sint, sciat ·
Sed quis ostium hoc pultauit? AE · *pater hercle est : perij ·* M · *Aeschine ·*
AE · *Quid hic huic negoti est?* M · *tu ne has pepulisti fores?*

fores ? tacet .
Cur hunc aliquantiſper non ludo ? melius eſt :
Quandoquidem hoc numquam mihi ipſe uoluit cre
dere .
Nil mihi reſpondes ? AE. non equidem iſtas, quod
ſciam .
M. Ita ? nam mirabar, quid hic negoti eſſet tibi .
Erubuit : ſalua res eſt. AE. dic ſodes, pater,
Tibi uero quid iſtic eſt rei ? M. nihil mihi quidem .
Amicus quidam me a foro abduxit modo
Huc aduocatum ſibi . AE. quid ? M. ego dicam
tibi .
Habitant hic quaedam mulieres pauperculae :
Opinor eas non noſſe te, & certo ſcio :
Neque enim diu huc commigrarunt . AE. quid tũ
poſtea ?
M. Virgo eſt cum matre. AE. perge. M. haec uirgo or-
ba eſt patre :
Hic meus amicus illi genere eſt proxumus :
Huic leges cogunt nubere hanc . AE. perij . M.
quid eſt ?
AE. Nil recte : perge. M. is uenit, ut ſecum auehat:
Nam habitat Mileti . AE. hem, uirginem ut ſe-
cum auehat ?
M. Sic eſt. AE. Miletum uſque, obſecro ? M. ita . AE.
animo male eſt.
Quid ipſae ? quid aiunt ? M. quid illas cenſes ? ni-
hil enim
Commenta mater eſt, eſſe ex alio uiro
Neſcio quo puerum natum, neque eum nominat :
Priorem

Priorem esse illum, non oportere huic dari.
AE. *Eho, non ne haec iusta tibi uidentur postea?*
M. *Non.* AE. *obsecro, non? an illam hinc abducet pater?*
M. *Quid ni illam abducat?* AE. *factum a uobis duriter,*
Immisericorditerque, atque etiam, si est pater,
Dicendum magis aperte, illiberaliter.
M. *Quam ob rem?* AE. *rogas me? quid illi tandem creditis*
Fore animi misero, qui illi consueuit prius,
(Qui infelix, haud scio, an illam misere nunc amat)
Cum hanc sibi uidebit praesens praesenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum, pater.
M. *Qua ratione istuc? quis despondit? quis dedit?*
Cui, quando nupsit? actor his rebus quis est?
Cur duxit alienam? AE. *an sedere oportuit*
Domi uirginem tam grandem, dum cognatus huc
Illinc ueniret exspectantem? haec, mi pater,
Te dicere aequom fuit, & id defendere.
M. *Ridicule: aduorsum ne illum caussam dicerem,*
Cui ueneram aduocatus? sed quid ista, Aeschine,
Nostra? aut quid nobis cum illis? abeamus. quid est?
Quid lacrumas? AE. *pater, obsecro, ausculta.* M. *Aeschine, audiui omnia,*
Et scio: nam amo te: quo magis, quae agis, curae sunt mihi.
AE. *Ita uelim me promerentem ames, dum uiuas,*
mi

mi pater,

Vt me hoc delictum admisisse in me id mihi uehementer dolet,

Et me tui pudet. M. credo hercle: nam ingenium noui tuum

Liberale: sed uereor ne indiligens nimium sies.

In qua ciuitate tandem te arbitrare uiuere?

Virginem uitiasti, quam te ius non fuerat tãgere.

Iam id peccatum primum magnum, magnum, at humanum tamen.

Fecere alij saepe, item boni. at postquam euenit, cedo,

Numquid circumspexti? aut numquid tute prospexti tibi,

Quid fieret? qua fieret? si te ipsum mihi puduit dicere:

Qua resciscerem? haec dum dubitas, menses abierunt decem.

Prodidisti & te, et illam miseram, & gnatũ, quod quidem in te fuit.

Quid? credebas, dormienti haec tibi confecturos deos?

Et sine tua opera illam in cubiculum iri deductum domum?

Nolim certarum rerum te socordem eodem modo.

Bono animo es, duces uxorem hanc. AE. hem. M. bono animo es, inquam. AE. pater,

Obsecro num ludis tu nunc me? M. ego te? quam ob rem? AE. nescio.

Nisi, quia tam misere hoc esse cupio uerum, eo uereor

reor magis.
MI. *Abi domum, ac deos comprecare, ut uxorem accersas: abi.*
AE. *Quid? iam ne uxorem?* M. *iam.* AE. *iam?* M. *iam quantum pote.* AE. *di me, pater,*
Omnes oderint, ni magis te, quam oculos nũc amo meos.
MI. *Quid? quam illam?* AE. *aeque.* MI. *perbenigne.* AE. *quid? ille ubi est Milesius?*
MI. *Abijt, perijt, nauem adscendit: sed cur cessas?* AE. *abi, pater:*
Tu potius deos comprecare: nam tibi eos certe scio,
Quo uir melior multo es, quam ego sum, obtemperaturos magis.
MI. *Ego eo intro, ut, quae opus sunt, parentur: fac tu, ut dixi, si sapis.*
AE. *Quid hoc est negoti? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse?*
Si frater, aut sodalis esset, qui magis morem gereret?
Hic non amandus? hicine non gestandus in sinu est? hem,
Itaque adeo magnam mi iniecit sua commoditate curam,
Ne forte imprudens faciam, quod nolit. sciens cauebo.
Sed cesso ire intro, ne mora meis nuptijs egomet sim?

DEMEA

D EFESSVS sum ambulando. ut, Syre, te cum tua
Monstratione magnus perdat Iuppiter.
Perreptaui usque omne opidum ad portam, ad lacum,
Quo non? neque fabrica illic ulla erat, neque fratrem homo
Vidisse aiebat quisquam. nunc uero domi
Certum obsidere est usque, donec redierit.

ACTVS · IV · SCENA · VII

MICIO · DEMEA

I BO, illis dicam nullam esse in nobis moram.
DE. Sed eccum ipsum. te iamdudum quaero, Micio.
MI. Quidnam? DE. fero alia flagitia ad te ingentia
Boni illius adolescentis. MI. ecce autem. DE. noua,
Capitalia. MI. ohe, iam. DE. nescis, qui uir sit. MI. scio.
DE. Ah, stulte, tu de psaltria me somnias
Agere? hoc peccatum in uirginem est ciuem. MI. scio.
DE. Eho, scis, & patere? MI. quid ni patiar? DE. dic mihi,
Nō clamas? non insanis? MI. non. malim quidem.

DE. Puer

DE· *Puer natus eſt.* M· *dij bene uortant.* DE· *uirgo nihil habet.*
M· *Audiui.* DE· *& ducenda indotata eſt?* M· *ſcilicet.*
DE· *Quid nunc futurum eſt?* M· *id enim, quod res ipſa fert:*
Illinc huc transferetur uirgo. DE· *o Iuppiter,*
Iſtocine pacto oportet? M· *quid faciam amplius?*
DE· *Quid facias, rogitas? ſi non re ipſa tibi dolet,*
Simulare certe eſt hominis. M· *quin iam uirginem*
Deſpondi: res compoſita eſt: fiunt nuptiae:
Dempſi metum omnem: haec magis ſunt hominis. DE· *ceterum*
Placet tibi factum, Micio? M· *non, ſi queam*
Mutare: nunc, cum non queo, aequo animo fero.
Ita uita eſt hominum, quaſi, cum ludas teſſeris;
Si illud, quod eſt maxume opus iactu, non cadit,
Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.
DE· *Corrector: nempe tua arte uiginti minae*
Pro pſaltria periere: quae, quantum poteſt,
Aliquo abijcienda eſt, ſi non pretio, at gratijs.
M· *Neque eſt, neque illam ſane ſtudeo uendere.*
DE· *Quid igitur facies?* M· *domi erit.* DE· *pro diuum fidem,*
Meretrix, & mater familias, una in domo?
M· *Cur non?* DE· *ſanum te credis eſſe?* M· *equidem arbitror.*
DE· *Ita me dij ament, ut uideo ego tuam ineptiam:*
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.
M· *Cur non?* DE· *et noua nupta eadem haec diſcet?* M· *ſcilicet.*

DE. Tu inter eas restim ductans saltabis. M. probe:
Et tu nobiscum una, si opus sit. DE. hei mihi,
Non te haec pudent? M. iam uero omitte, Demea,
Tuam istanc iracundiam, atque ita, uti decet,
Hilarum, ac lubentem fac in gnati nuptijs.
Ego hos conueniam, post huc redeo. DE. o Iuppiter,
Hancine uitam? hoscine mores? hanc dementiam?
Vxor sine dote ueniet: intus psaltria est:
Domus sumptuosa: adolescens luxu perditus:
Senex delirans: ipsa, si cupiat, Salus,
Seruare prorsus non potest hanc familiam.

ACTVS. V. SCENA. I

SYRVS. DEMEA

EDEPOL, Syrisce, te curasti molliter,
Lauteq. munus administrasti tuum:
Abi. sed, postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est. DE. illud sis uide
Exemplum disciplinae. SY. ecce autem hic adest senex
Noster. quid fit? quid tu es tristis? DE. ohe scelus.
SY. Eho iam tu uerba fundis hic, sapientia?
DE. Tun? si meus esses. SY. dis quidem esses, Demea,
Ac tuam rem constabilisses. DE. exemplum omnibus,
Curarem, ut esses. SY. quamobrem? quid feci? DE. rogas?
In ipsa turba, atque in peccato maxumo,

Quod uix ſedatum ſatis eſt, potaſti ſcelus,
Quaſi re bene geſta. SY · *ſane nollem huc exitum.*

ACTVS · V · SCENA · II

DROMO · SYRVS · DEMEA

HEVS, *Syre, rogat te Cteſipho ut redeas.*
SY · *abi.*
DE · *Quid Cteſiphonem hic narrat?* SY · *nihil.*
DE · *eho, carnufex,*
Eſt Cteſipho intus? SY · *non eſt.* DE · *cur hic nominat?*
SY · *Eſt alius quidam paraſitaſter paruolus,*
Noſtin? DE · *iam ſcibo.* SY · *quid agis? quo abis?*
DE · *mitte me.*
SY · *Noli inquam.* DE · *non manum abſtines, maſtigia?*
An tibi mauis cerebrum diſpergam hic? SY · *abijt.*
Edepol comiſſatorem haud ſane commodum,
Praeſertim Cteſiphoni. quid ego nunc agam?
Niſi, dum hae ſileſcunt turbae, interea in angulum
Aliquo abeam, atque edormiſcam hoc uilli. ſi agã.

ACTVS · V · SCENA · III

MICIO · DEMEA

PARATA *a nobis ſunt, ut dixi, Soſtrata,*
Vbi uis. quiſnam a me pepulit tam grauiter fores?

DE. Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?
O caelum, o terra, o maria Neptuni. M. hem tibi,
Resciuit omnem rem: id nunc clamat: ilicet:
Paratae lites: succurrendum est. DE. eccum adest
Communis corruptela nostrum liberum.
M. Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.
DE. Repressi, redij, mitto maledicta omnia:
Rem ipsam putemus. dictum inter nos hoc fuit,
Ex te adeo est ortum, ne tu curares meum,
Ne ue ego tuum. responde. M. factum est, non nego.
DE. Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?
Cur emis amicam, Micio? nam qui minus
Mihi idem ius aequom est esse, quod mecũ est tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.
M. Non aequom dicis, non: nam uetus uerbum hoc quidem est,
COMMVNIA esse amicorum inter se omnia.
DE. Facete: nunc demum istaec nata oratio est.
M. Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.
Principio, si id te mordet, sumptum filij
Quem faciunt, quaeso facito haec tecum cogites.
Tu illos duos olim pro re tollebas tua,
Quod satis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem credidisti scilicet
Ducturum: eandem illam rationẽ antiquã obtine:
Conserua, quaere, parce, fac quamplurimum

Illis

Illis relinquas : gloriam tu istam obtine:
Mea, quae praeter spem euenere, utantur sine.
De summa nihil decedet : quod hinc accesserit,
Id de lucro putato esse · omnia si haec uoles
In animo uere cogitare, Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempseris molestiam.
DE· Mitto rem · consuetudinem ipsorum· M· mane:
Scio : istuc ibam · multa in homine, Demea,
Signa insunt, ex quibus coniectura facile fit,
Duo cum idem faciunt, saepe ut possis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quod dissimilis res sit, sed quod, qui facit:
Quae ego esse in illis uideo, ut confidam fore ita,
Vt uolumus · uideo eos sapere, intellegere, in loco
Vereri, inter se amare : scire est liberum
Ingenium atque animum: quouis illos tu die
Reducas · at enim metuas, ne ab re sint tamen
Omissiores paullo · o noster Demea,
Ad omnia alia aetate sapimus rectius:
Solum unum hoc uitiũ affert senectus hominibus;
Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est:
Quos illos sat aetas acuet· DE· ne nimium modo
Bonae tuae istae nos rationes, Micio,
Et tuus iste animus aequus subuortat· MI· tace,
Non fiet · mitte iam istaec : da te hodie mihi:
Exporge frontem· DE· scilicet, ita tempus fert,
Faciundum est : ceterum rus cras cum filio
Cum primo lucu· M· immo de nocte censeo:
Hodie modo hilarum fac te· DE· & istã psaltriam
Vna illuc mecum hinc abstraham· MI· pugnaueris.

Eo pacto prorsum illi alligaris filium.
Modo facito, ut illam serues. DE. *ego istuc uidero: atque*
Illi fauillae plena, fumi, ac pollinis
Coquendo sit faxo, & molendo: praeter haec,
Meridie ipso, faciam, ut stipulam colligat:
Tam excoctam reddam, atque atram, quam carbo est. MI. *placet.*
Nunc mihi uidere sapere. atque equidem filium,
Tum etiam si nolit, cogas, cum illa una cubet.
DE. *Derides? fortunatus, qui isto animo sies:*
Ego sentio. MI. *ah pergis ne?* DE. *iam iam desino.*
MI. *I ergo intro, & cui rei est, ei rei hunc sumamus diem.*

ACTVS. V. SCENA. IV

DEMEA

NVMQVAM *ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit,*
Quin res, aetas, usus semper aliquid apportet noui,
Aliquid moneat, ut illa, quae te scire credas, nescias,
Et, quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.
Quod mi euenit nunc: nam ego uitam duram, quam uixi usque adhuc,
Prope iam excurso spatio mitto: id quamobrem? re ipsa repperi

FACI-

FACILITATE *nihil homini esse melius, neque clementia · id*
Esse uerum, ex me, atque ex fratre, cuiuis facile est noscere.
Vitam ille suam semper egit in otio, in conuiuijs:
Clemens, placidus, nulli laedere os, arridere omnibus.
Sibi uixit: sibi sumptum fecit: omnes bene dicunt, amant.
Ego ille agrestis, saeuus, tristis, parcus, truculentus, tenax,
Duxi uxorem: quam ibi miseriam uidi? nati filij,
Alia cura: porro autem, illis dum studeo ut quam plurimum
Facerem, contriui in quaerundo uitam, atque aetatem meam:
Nunc exacta aetate hoc fructi pro labore ab ijs fero,
Odium · ille alter sine labore patria potitur commoda:
Illum amant, me fugitant: illi credunt consilia omnia:
Illum diligunt: apud illum sunt ambo, ego desertus sum:
Illum, ut uiuat, optant, meam autem mortem exspectant scilicet:
Ita eos, meo labore eductos maxumo, hic fecit suos
Paullo sumptu: miseriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.

Age age, nunc iam experiamur contra, ecquid ego possiem
Blande dicere, aut benigne facere, quando eo prouocat.
Ego quoque a meis me amari, & magnipendi postulo.
Si id fit dando, atque obsequendo, non posteriores feram.
Deerit: id mea minime refert, qui sum natu maxumus.

ACTVS . V . SCENA . V

SYRVS . DEMEA

HEVS, *Demea, rogat frater, ne abeas longius*
D. *Quis homo? Syre noster, salue, quid fit? quid agitur?*
SY. *Recte.* DE. *optume est. iam nunc haec tria primum addidi*
Praeter naturam: o noster, quid fit? quid agitur?
Seruom haud illiberalem praebes te, & tibi
Iubẽs bene faxim. SY. *gratiã habeo.* D. *atqui Syre*
Hoc uerum est, & ipsa re experire propediem.

ACTVS . V . SCENA . VI

GETA . DEMEA

HERA, *ego huc ad hos prouiso, quam mox uirginem*
Accersunt. sed eccũ Demeã. saluos sies.
D. *Oh,*

DE· Oh, qui uocare? GE· Geta· DE· Geta, hominem maxumi
Pretij esse hodie te iudicaui animo meo:
Nam is mihi est profecto seruus spectatus satis,
Cui dominus curae est, ita ut tibi sensi, Geta:
Et tibi ob eam rem, si quis usus uenerit,
Lubens bene faxim· meditor esse affabilis,
Et bene procedit· GE· bonus es, cum haec existumas·
DE· Paullatim plebem primulum facio meam·

ACTVS · V · SCENA · VII

AESCHINVS · DEMEA · SYRVS · GETA

OCCIDVNT me equidem, dum nimis sanctas nuptias
Student facere, in apparando consumunt diem·
DE· Quid agitur, Aeschine? AE· hem, pater mi, tu hic eras?
DE· Tuus hercle uero & animo, & natura pater,
Qui te plus, quam oculos hosce; sed cur non domum
Vxorem accersis? AE· cupio: uerum hoc mihi mora est,
Tibicina, & hymenaeum qui cantent· DE· eho,
Vin tu huic seni auscultare? AE· quid? DE· missa haec face,
Hymenaeum, turbam, lampadas, tibicinas:
Atque hanc in horto maceriam iube dirui
Quantum potest, hac transfer, unam fac domum:

Trāsduce & matrem, & familiam omnem ad nos.
AE. placet,
Pater lepidissime. DE. euge, iam lepidus uocor.
Fratri edes fient peruiae: turbam domum
Adducet, sumptum admittet: multa: quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam: iube nunc iam
Dinumeret illi Babylo uiginti minas.
Syre, cessas ire, ac facere? SY. quid ago? D. dirue:
Tu, illas, abi, & traduce. GE. dij tibi, Demea,
Bene faxint, cum te uideo nostrae familiae
Tam ex animo factum uelle. DE. dignos arbitror.
Tu quid ais? AE. sic opinor. DE. multo rectiust,
Quam illam puerperam nunc duci huc per uiam
Aegrotam. AE. nihil enim uidi melius, mi pater.
DE. Sic soleo: sed eccum Micio egreditur foras.

ACTVS . V . SCENA . IIX

MICIO . DEMEA . AESCHINVS

IVBET frater? ubi is est? tu iubes hoc, Demea?
D. Ego uero iubeo, & in hac re, & alijs omnibus
Quammaxume unam facere nos hanc familiam,
Colere, adiuuare, adiungere. AE. ita quaeso pater,
MI. Haud aliter censeo. DE. immo hercle ita nobis decet.
Primum huius uxoris est mater. MI. quid postea?
DE. Proba, & modesta. MI. ita aiunt. DE. natu grandior.

MI. Scio.

MI· *Scio·* DE· *parere iam diu haec per annos nō potest:*
Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est · MI· *quam hic rem agit?*
DE· *Hanc te aequom est ducere, & te operam, ut fiat, dare ·*
MI· *Me ducere autem?* DE· *te ·* MI· *me?* DE· *te, inquam·* MI· *ineptis·* DE· *si tu sis homo,*
Hic faciat · AE· *mi pater·* MI· *quid? tu autem, asine, huic auscultas ·* DE· *nihil agis·*
Fieri aliter non pote · MI· *deliras·* AE· *sine te exorem, mi pater·*
MI· *Insanis? aufer te ·* DE· *age, da ueniam filio ·* M· *satin sanus es?*
Ego nouus maritus anno demum quincto & sexagesimo
Fiam, atque anum decrepitam ducam? id ne estis auctores mihi?
AE· *Fac: promisi ego illis ·* MI· *promisti autem? de te largitor, puer,*
DE· *Age, quid, si quid te maius oret?* MI· *quasi non hoc sit maxumum ·*
DE· *Age, da ueniam·* AE· *ne grauare ·* DE· *fac, promitte ·* MI· *non omittis?* AE· *non,*
Nisi te exorem· MI· *uis haec quidem est ·* D· *age, age, prolixe Micio ·*
MI· *Etsi hoc mihi prauom, ineptum, absurdum, atque alienum a uita mea*
Videtur, si uos tantopere istuc uoltis, fiat· AE· *bene facis:*
Merito te amo · DE· *uerum quid? quid ego dicam?*

hoc confit quod uolo.

Quid nunc, quod restat? Hegio cognatus his est pro xumus (cet.

Affinis nobis pauper: bene nos aliquid facere illi de

MI. Quid facere? DE. agelli hic est sub urbe paullum, quod locitas foras:

Huic demus, qui fruatur. M. paullum id autem? DE. si multumst, tamen

Faciundum est: pro patre huic est, bonus est, noster est: recte datur.

Postremo non meum illud uerbum facio, quod tu, Micio,

Bene, & sapienter dixti dudum, VITIVM commune omnium est,

Quod nimium ad rem in senecta attenti sumus. hanc maculam nos decet

Effugere. dictum est uere, & re ipsa fieri oportet, Micio.

MI. quid istuc est? dabitur, quando quidem hic uolt, Aeschine. AE. mi pater.

DE. Nunc tu mihi es germanus pariter corpore, & animo. MI. gaudeo.

DE. Suo sibi hunc gladio iugulo.

ACTVS. V. SCENA. IX

SYRVS. DEMEA. MICIO. AESCHINVS

F ACTVM est, quod iussi, Demea.

D. Frugi homo es. ego edepol hodie mea quidem sententia

Iudi-

Iudico, Syrum fieri aequom liberum · MI· *istunc*
liberum?
Quodnam ob factum? MI· *multa·* SY· *o noster De-*
mea, edepol uir bonus es:
Ego istos uobis usque a pueris curaui ambos sedulo,
Docui, monui, bene praecepi semper quae potui
omnia
DE· *Res apparet · & quidem haec porro, obsonare,*
cum fide
Scortum adducere, apparare de die conuiuium:
Non mediocris hominis haec sunt officia · SY· *o le*
pidum caput ·
DE· *Postremo hodie in psaltria hac emunda hic adiu-*
tor fuit,
Hic curauit: prodesse aequom est: alij meliores e-
runt:
Denique hic uolt fieri. MI· *uin tu hoc fieri?* AE· *cu*
pio · MI· *si quidem*
Tu uis, Syre, eho accede huc ad me, liber esto · SY·
bene facis:
Omnibus gratiam habeo, & seorsum tibi praeter-
ea, Demea ·
MI· *Gaudeo ·* AE· *& ego ·* S· *credo: utinam hoc per-*
petuum gaudium, ut
Phrygiam uxorem meam una mecum uideam libe
ram · MI· *optumam*
Mulierem quidem · SY· *& quidem nepoti tuo, hu*
ius filio,
Hodie prima mammam dedit haec · DE· *hercle ue*
ro serio,

Siqui-

Siquidem prima dedit, haud dubium, quin emitti aequom ſiet.
MI. *Ob eam rem?* DE. *ob eam: poſtremo a me argentum, quanti eſt, ſumito.*
SY. *Dij tibi, Demea, omnes ſemper omnia optata offerant.*
MI. *Syre, proceſſiſti hodie pulchre.* DE. *ſiquidem porro, Micio,*
Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullum prae manu
Dederis, unde utatur. reddet tibi cito. MI. *iſtoc uilius.*
AE. *Frugi homo eſt.* SY. *reddam hercle· da modo.* AE. *age, pater.* MI. *poſt conſulam.*
DE. *Faciet.* SY. *o uir optime.* AE. *o pater mi feſtiuiſſime.*
MI. *Quid iſtuc? quae res tam repente mores mutauit tuos?*
Quod prolubium? quae iſtaec ſubita eſt largitas? DE. *dicam tibi.*
Vt id oſtenderem, quod te iſti facilem, & feſtiuum putant,
Id non fieri ex uera uita, neque adeo ex aequo & bono,
Sed ex aſſentando, indulgendo, & largiendo, Micio.
Nunc adeo ſi ob eam rem uobis mea uita inuiſa eſt, Aeſchine,
Quia non iuſta iniuſta prorſus omnia omnino obſequor:

Miſſa

Miſſa facio, effundite, emite, facite quod uobis lubet ·
Sed, ſi id uoltis potius, quae uos propter adoleſcentiam
Minus uidetis, magis impenſe cupitis, conſulitis parum,
Haec reprehendere, & corrigere me; obſecundare in loco:
Ecce me, qui id faciam uobis · AE · *tibi, pater, per mittimus:*
Plus ſcis, quid facto opus eſt · ſed de fratre quid fiet? DE · *ſino*
Habeat · finem in iſtac faciat · MI · *iſtuc recte ·*

PLAVDITE ·

Hecyram in ſuum, ideſt, in ultimum, locum reiecimus.

PHORMIO
TERENTII

ACTA · LVDIS · ROMANIS

L.POSTVMIO.ALBINO.ET.L.CORNELIO.MERVLA.AED.CV

EGERE

L · AMBIVIVS · TVRPIO

L · ATILIVS · PRAENESTINVS

MODOS . FECIT

FLACCVS · CLAVDI

TIBIIS · IMPARIB.

TOTA · GRAECA · APOLLODORV

EPIDICAZOMENOS

FACTA · IV · C · FANNIO · M · VALERIO · COS.

C. SVLPICII. APOLLINARIS
PERIOCHA

CHREMETIS *frater aberat peregre Demipho,*
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem, & filiam,
Athenis aliam coniugem, & amantem unice
Gnatum fidicinam. mater e Lemno aduenit
Athenas: moritur: uirgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. ibi eam uisam Antipho
Cum amaret, opera parasiti uxorem accipit.
Pater, & Chremes reuersi fremere: dein minas
Triginta dant parasito, ut illam coniugem
Haberet ipse. argento hoc emitur fidicina.
Vxorem retinet Antipho a patruo agnitam.

Q

PHORMIONIS . PERSONAE

EARVMQ . INTERPRETATIO

PHORMIO, parasitus, ἀπὸ τῶν φορμῶν, a sarmentis, & codicibus; uel, ut uult Donatus, a spateis fiscis, & stramentis nauticis.
DEMIPHO, senex, τὸ τοῦ δήμου φῶς, populi claritas.
CHREMES, senex, uide sup. pag. 3.
ANTIPHO, adolescens, pag. 59.
PHAEDRIA, adolescens, pag. 59.
GETA, seruus, pag. 184.
DAVVS, seruus, pag. 3.
DORIO, leno, a gente, unde etiam δωριάζειν.
SOPHRONA, nutrix. pag. 59.
NAVSISTRATA, matrona, magnificum nomen a copijs naualibus, quarum gloria populus Atheniensis aliquando floruit.
CRATINVS, aduocatus, a robore, quod est κράτος.
HEGIO, aduocatus, pag. 184.
CRITO, aduocatus, pag. 3.

Sequentium tantum hic mentio fit.

DORCIVM, ancilla, ἀπὸ τῆς δορκὸς, a dama.
PHANIVM, adolescentula, ἀπὸ τοῦ φανοῦ, a facula.

POSTQVAM *poeta uetus poetam non potest*
Retrahere studio, & transdere hominem in otium,
Maledictis deterrere, ne scribat, parat:
Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabulas,
Tenui esse oratione, & scriptura leui,
Quia nusquam scripsit insanum adolescentulum
Ceruam uidere fugere, & sectari canes,
Et eam plorare, orare ut subueniat sibi.
Quod si intellegeret, cum stetit olim noua,
Actoris opera magis stetisse, quam sua:
Minus multo audaciter, quam laedit, laederet;
Et magis placerent, quas fecisset fabulas.
Nunc, si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet,
Vetus si poeta non lacessisset prior,
Nullum inuenire prologum potuisset nouus
Quem diceret, nisi haberet, cui malediceret:
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus
Palmam esse positam, qui artẽ tractant musicam.
Ille ad famem hunc ab studio studuit reijcere:
Hic respondere uoluit, non lacessere.
Benedictis si certasset, audisset bene:
Quod ab ipso allatũ est, sibi esse id rellatum putet.
De illo iam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non facit.
Nunc, quid uelim, animum attendite. apporto nouam
Epidicazomenon quam uocant comoediam

Graeci, Latini Phormionem nominant;
Quia, primas partes qui aget, is erit Phormio
Parasitus, per quem res geretur maxume.
Volunt is uostra si ad poetam accesserit,
Date operam, adeste aequo animo per silentium:
Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,
Cum per tumulum noster grex motus loco est:
Quem actoris uirtus nobis restituit locum,
Bonitasq; uostra adiutans, atque aequanimitas.

DAVVS

AMICVS summus meus, et popularis Geta
Heri ad me uenit: erat ei de ratiuncula
Iampridē apud me relliquum pauxillulū
Nummorum: id ut conficerem · confeci: affero.
Nam herilem filium eius duxisse audio
Vxorem: ei credo munus hoc conraditur.
Quam inique comparatū est, ÿ, qui minus habēt,
Vt semper aliquid addant diuitioribus.
Quod ille unciatim uix demenso de suo,
Suum defrudans genium, comparsit miser,
Id illa uniuersum abripiet, haud existumans
Quanto labore partum · porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies,
Vbi initiabunt: omne hoc mater auferet:
Puer caussa erit mittundi · sed uideon Getam?

ACTVS · I · SCENA · II

GETA · DAVVS

SI QVIS me quaeret rufus · DA · praesto est, desine · GE · oh,
At ego obuiam conabar tibi, Daue · DA · accipe, hem:
Lectum est, conueniet numerus, quantum debui.
GE · Amo te, & non neglexisse habeo gratiam.
DA · Praesertim ut nunc sunt mores: adeo res redit:
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.

Sed quid tu es triſtis? GE. ego ne? neſcis, quo in metu, &
Quanto in periculo ſim. DA. quid iſtuc eſt? GE. ſcies,
Modo ut tacere poſſis. DA. abi ſis inſciens:
Cuius tu fidem in pecunia perſpexeris,
Verere ei uerba credere? ubi quid mihi lucri eſt
Te fallere? GE. ergo auſculta. DA. hanc operam tibi dico.
GE. *Senis noſtri, Daue, fratrem maiorem Chremem*
Noſtin? DA. quid ni? GE. quid? eius gnatum Phaedriam?
DA. *Tāquam te. GE. euenit, ſenibus ambobus ſimul*
Iter illi in Lemnum ut eſſet, noſtro in Ciliciam
Ad hoſpitem antiquom: is ſenem per epiſtolas
Pellexit, modo non montes auri pollicens.
DA. *Cui tanta erat res, & ſupererat? GE. deſinas:*
Sic eſt ingenium. DA. oh, regem me eſſe oportuit.
GE. *Abeuntes ambo hinc tum ſenes me filijs*
Relinquunt quaſi magiſtrum. DA. o Geta, prouinciam
Cepiſti duram. GE. mihi uſu uenit hoc, ſcio:
Memini, relinqui me, deo irato meo.
Coepi aduorſari primo: quid uerbis opuſt?
Seni fidelis dum ſum, ſcapulas perdidi.
DA. *Venere in mentem iſtaec mihi: nam quae inſcitia eſt,*
ADVORSVM *ſtimulū calces? GE. coepi ijs omnia*
Facere, obſequi quae uellent. DA. ſciſti VTI FORO.
GE. *Noſter mali nil quidquam primo: hic Phaedria*

Continuo

Continuo quandam nactus est puellulam
Citharistriam: hanc amare coepit perdite.
Ea seruiebat lenoni impurissimo:
Neque, quod daretur quidquam, id curarant patres.
Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere.
Nos otiosi operam dabamus Phaedriae.
In quo haec discebat ludo, ex aduorsum ei loco
Tonstrina erat quaedam: hic solebamus fere
Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.
Interea, dum sedemus illi, interuenit
Adolescens quidam lacrumans, nos mirarier:
Rogamus, quid sit: numquam aeque (inquit) ac modo
Paupertas mihi onus uisum est & miserum, & graue.
Modo quandam uidi uirginem hic uiciniae
Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
Ea sita erat ex aduorsum: neque illi beneuolens,
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam,
Quisquam aderat, qui adiutaret funus. miseritum est.
Virgo ipsa facie egregia. quid uerbis opust?
Commorat omnes nos: ibi continuo Antipho,
Voltis ne eamus uisere? alius, censeo,
Eamus, duc nos sodes: imus, uenimus,
Videmus: uirgo pulchra: &, quo magis diceres,
Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem:

Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida:
Lacrumae, uestitus turpis, ut, ni uis boni
In ipsa inesset forma, haec formam exstinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,
Satis, inquit, scita est: noster uero. DA. *iam scio:*
Amare coepit. GE. *scin quam? quo euadat, uide:*
Postridie ad anum recta pergit: obsecrat,
Vt sibi eius faciat copiam. illa enim se negat:
Neque eum aequom ait facere: illam ciuem esse Atticam,
Bonam, bonis prognatam: si uxorem uelit,
Lege id licere facere; sin aliter, negat.
Noster, quid ageret, nescire: & illam ducere
Cupiebat, & metuebat absentem patrem.
DA. *Non, si rediisset, ei pater ueniam daret?*
GE. *Ille indotatam uirginem, atque ignobilem*
Daret illi? numquam faceret. DA. *quid fit denique?*
GE. *Quid fiat? est parasitus quidam Phormio,*
Homo confidens: qui (illum dii omnes perduint)
DA. *Quid is fecit?* GE. *hoc consilium, quod dicam, dedit.*
Lex est, ut orbae, qui sint genere proxumi,
Iis nubant: & illos ducere eadem haec lex iubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam:
Paternum amicum me adsimulabo uirginis:
Ad iudices ueniemus: qui fuerit pater,
Quae mater, qui cognata tibi sit, omnia haec
Confingam: quod erit mihi bonum, atque commodum.
Cum tu horum nihil refelles, uincam scilicet.

Pater

Pater aderit : mihi paratae lites : quid mea ?
Illa quidem nostra erit · DA · iocularem audaciam ·
GE · Persuasumst homini : factum est : uentum est : uincimur :
Duxit · DA · quid narras ? GE · hoc, quod audis · DA · o Geta,
Quid te futurum est ? GE · nescio hercle : unum hoc scio :
Quod fors feret, feremus aequo animo · DA · placet :
Hem istuc uiri est officium · GE · in me omnis spes mihi est ·
DA · Laudo · GE · ad precatorem adeam credo, qui mihi
Sic oret : nunc amitte quaeso hunc : ceterum
Posthac si quidquam, nihil precor · tantummodo
Non addat, ubi ego hinc abiero, uel occidito ·
DA · Quid ille paedagogus, qui citharistriam ?
Quid rei gerit ? GE · sic, tenuiter · DA · non multum habet
Quod det fortasse · GE · immo nihil, nisi spem meram ·
DA · Pater eius rediit, an non ? GE · nondum · DA · quid ? senem
Quoad exspectatis uostrum ? GE · non certum scio :
Sed epistolam ab eo allatam esse audiui modo,
Et ad portitores esse delatam : hanc petam ·
DA · Numquid, Geta, aliud me uis ? GE · ut bene sit tibi ·
Puer, heus · nemon huc prodit ? cape, da hoc Dorcio ·

ACTVS

ANTIPHO · PHAEDRIA

ADEON rem rediſſe, ut, qui mihi conſultum eſſe optume uelit,
Phaedria, patrem extimeſcam, ubi in mentem eius aduenti uenit?
Quid ni fuiſſem incogitans, ita eum exſpectarem, ut par fuit.
PH. Quid iſtuc eſt? AN. rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conſcius
Sis? quod utinam ne Phormioni id ſuadere in mentem incidiſſet,
Neu me cupidum eo impuliſſet, quod mihi principium eſt mali.
Non potitus eſſem: fuiſſet tum mihi illos aegre aliquot dies:
At non quotidiana cura haec angeret animũ. PH. audio.
AN. Dum exſpecto quam mox ueniat, qui adimat hãc mihi conſuetudinem.
PH. Aliis, quia deſit quod amant, aegre eſt; tibi, quia ſupereſt, dolet.
Amore abundas, Antipho.
Nam tua quidem hercle certe uita haec expetenda, optandaq. eſt.
Ita me dii bene ament; ut mihi liceat tam diu, quod amo, frui.
Iam depeciſci mortem cupio. tu coniicito cetera,
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex iſtac copia:

Vt

Vt ne addam, quod ſine ſumptu ingenuam, liberalem nactus es :
Quod habes, ita ut uoluiſti, uxorem, ſine mala fama : palam
Beatus, ni unum deſit, animus qui modeſte iſtaec ferat .
Et ſi tibi res ſit cum eo lenone, quocum mihi eſt, tum ſentias .
Ita plerique ingenio ſumus omnes : noſtri noſmet paenitet .
AN. At tu mihi contra nunc uidere fortunatus, Phaedria,
Cui deintegro eſt poteſtas etiam conſulendi, quid uelis,
Retinere, amare, amittere : ego in eum incidi, infelix, locum,
Vt neque mihi eius ſit amittendi, nec retinendi copia .
Sed hoc quid eſt ? uideon ego aduenire huc currentem Getam ?
Is ipſus eſt . timeo, miſer, quam nunc mihi hic rem nunciet .

ACTVS · I · SCENA · IV

GETA · ANTIPHO · PHAEDRIA

NVLLVS es, Geta, niſi aliquod iam tibi conſilium celere repereris :
Ita ſubito nunc imparatum tanta te impendent mala :

Quae

Quae neque uti deuitem scio, neque quo modo me inde extraham:
Nam non potest celari nostra diutius iam audacia.
AN. *Quidnam ille commotus uenit?* GE. *tum, temporis punctum mihi*
Ad hanc rem est: herus adest. AN. *quid istuc est mali?*
GE. *Quod cum audierit, quod eius remedium inueniam iracundiae?*
Loquar ne? incendam. taceam? instigem. purgem me? laterem lauem.
Eheu me miserum: cum mihi pauco, tum Antipho me excruciat animi:
Eius me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet. nam absque eo
Esset: recte ego mihi uidissem, & senis essem ultus iracundiam:
Aliquid conuasassem, atque hinc me conijcerem protinam in pedes.
AN. *Quam hic fugam, aut furtum parat?*
GE. *Sed ubi Antiphonem reperiam? aut qua quaerere insistam uia?*
PH. *Te nominat.* AN. *nescio quod magnum hoc nuncio exspecto malum.*
PH. *Ah, sanus ne es?*
GE. *Domum ire pergam: ibi plurimum est.* PH. *reuocemus hominem.* AN. *sta illico.* GE. *hem,*
Satis pro imperio, quisquis es. AN. *Geta.* GE. *ipse est, quem nolui obuiam.*
AN. *Cedo, quid portas, obsecro? atque id, si potes,*

uerbo

uerbo expedi·

GE· Faciam· AN· eloquere· GE· modo apud portum· AN· meum ne? GE· intellexti· AN· occidi· PH· hem·

AN· Quid agam? PH· quid ais? GE· huius patrem ui disse me, patruum tuum·

AN· Nam, quod ego huic nunc subito exitio remediũ inueniam miser?

Quod si eo meae fortunae redeunt, Phanium, abs te ut distrahar;

Nulla est mihi uita expetenda· GE· ergo istaec cum ita sint, Antipho,

Tanto magis te aduigilare aequom est· FORTES fortuna adiuuat·

AN· Non sum apud me· GE· atqui opus est nunc, cum maxume, ut sis, Antipho:

Nam, si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur

Commeruisse culpam· PH· hoc uerum est· AN· non possum immutarier·

GE· Quid faceres, si aliquid grauius tibi nunc faciundum foret?

AN· Cum hoc non possum, illud minus possem· GE· hoc nihil est, Phaedria: ilicet:

Quid conterimus operam frustra? quin abeo? PH· & quidem ego· AN· obsecro,

Quid si assimulo? satin est? GE· garris· AN· uoltum contemplamini, hem,

Satin sic est? GE· non· AN· quid si sic? GE· propemodum· AN· quid si sic? GE· sat est:

Hem, istuc serua, & uerbum uerbo, par pari ut respondeas,
Ne suis te iratus saeuidictis protelet. AN. *scio.*
GE. *Vi coactum te esse inuitum, lege, iudicio: tenes?*
Sed, quis hic est senex, quem uideo in ultima platea? AN. *ipsus est.*
Non possum adesse. GE. *ah, quid agis? quo abis, Antipho? mane,*
Mane, inquam. AN. *egomet me noui, & peccatum meum:*
Vobis commendo Phanium, & uitam meam.
PH. *Geta, quid nunc fiet?* GE. *tu iam lites audies,*
Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.
Sed, quod modo hic nos Antiphonem monuimus,
Id nosmet ipsos facere oportet, Phaedria.
PH. *Aufer mihi, oportet: quin tu, quod faciam, impera.*
GE. *Meministin olim ut fuerit uostra oratio*
In re incipiunda ad defendendam noxiam?
Iustam illam caussam, facilem, uincibilem, optumam.
PH. *Memini.* GE. *hem, nunc ipsa est opus, aut, si quid potest*
Meliore, & callidiore. PH. *fiet sedulo.*
GE. *Nunc prior adito tu: ego in insidijs hic ero*
Succenturiatus, si quid deficies. PH. *age.*

ACTVS

DEMIPHO · GETA · PHAEDRIA

ITA ne tandem uxorem duxit Antipho iniuſſu meo?
Nec meum imperium: age, mitto imperium: non ſimultatem meam
Reuereri? ſaltem non pudere? o facinus audax · o Geta
Monitor · GE · *uix tandem ·* DE · *quid mihi dicent? aut quam cauſſam reperient?*
Demiror · GE · *atqui repperi iam: aliud cura ·* DE · *anne hoc dicet mihi?*
Inuitus feci: lex coegit · audio, fateor · GE · *places.*
DE · *Verum ſcientem, tacitum cauſſam tradere aduerſarijs,*
Etiam ne id lex coegit? PH · *illud durum ·* GE · *ego expediam: ſine ·*
DE · *Incertum eſt, quid agam, quia praeter ſpem, atque incredibile hoc mihi accidit ·*
Ita ſum irritatus, animum ut nequeam ad cogitandum inſtituere ·
Quamobrem OMNES, *cum ſecundae res ſunt maxume, tum maxume*
Meditari ſecum oportet, quo pacto aduorſam aerumnam ferant:
Pericla, damna, exſilia peregre rediens ſemper cogitet,
Aut fili peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiae:
Communia eſſe haec, fieri poſſe: ut ne quid animo

ſit

sit nouum:

Quidquid praeter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

GE. *O Phaedria, incredibile est, quanto herum anteeo sapientia.*

Meditata mihi sunt omnia mea incommoda: herus si redierit,

Molendum usque in pistrino: uapulandum: habendae compedes:

Opus ruri faciundum: horum nil quidquam accidet animo nouum.

Quidquid praeter spem eueniet, omne id deputabo esse in lucro.

Sed, quid hominem cessas adire, & blande in principio alloqui?

DE. *Mei fratris uideo filium ire mihi obuiam.*

PH. *Mi patrue, salue.* DE. *salue: sed ubi est Antipho?*

PH. *Saluom aduenire.* DE. *credo: hoc responde mihi.*

PH. *Valet: hic est: sed satin omnia ex sententia?*

DE. *Vellem quidē.* PH. *quid istuc?* DE. *rogitas, Phaedria?*

Bonas me absente hic confecistis nuptias.

PH. *Eho, an id suscenses nunc illi?* GE. *o artificem probum.*

DE. *Ego ne illi non suscenseam? ipsum gestio*

Dari mi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat

Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.

PH. *Atqui nil fecit, patrue, quod suscenseas.*

DE. *Ecce autem similia omnia: omnes congruunt:*

Vnum cognoris, omnes noris. PH. *haud ita est.*

DE. *Hic*

DE· *Hic in noxa eſt, ille ad defendendam cauſſam adeſt:*
Cum ille eſt, hic praeſto eſt: tradunt operas mutuas·
GE· *Probe eorum facta imprudens depinxit ſenex:*
DE· *Nam, ni haec ita eſſent, cum illo haud ſtares, Phaedria·*
PH· *Si eſt, patrue, culpam ut Antipho in ſe admiſerit,*
Ex qua re minus rei foret, aut famae temperans:
Non cauſſam dico, quin, quod meritus eſt, ferat·
Sed, ſi quis forte malitia fretus ſua,
Inſidias noſtrae fecit adoleſcentiae,
Ac uicit: noſtra ne ea culpa eſt, an iudicum,
Qui ſaepe propter inuidiam adimunt diuiti,
Aut propter miſericordiam addunt pauperi?
GE· *Ni noſſem cauſſam, crederem uera hunc loqui·*
DE· *An quiſquam iudex eſt, qui poſſit noſcere*
Tua iuſta, ubi tute uerbum non reſpondeas,
Ita ut ille fecit? PH· *functus adoleſcentuli eſt*
Officium liberalis: poſtquam ad iudices
Ventum eſt, non potuit cogitata proloqui:
Ita eum tum timidum obſtupeſecit pudor·
GE· *Laudo hunc: ſed ceſſo adire quamprimum ſenem?*
Here, ſalue: ſaluom te adueniſſe gaudeo· DE· *oh,*
Bone cuſtos, ſalue, columen uero familiae,
Cui commendaui filium hinc abiens meum·
GE· *Iamdudum te omnes nos accuſare audio,*
Immerito, & horum me omnium immeritiſſimo:
Nam, quid me in hac re facere uoluiſti tibi?

Seruom hominem caussam orare leges non sinunt:
Neque testimonij dictio est. DE. mitto omnia: adde
Istuc: imprudens timuit adolescens: sino:
Tu seruus: uerum, si cognata est maxume,
Non fuit necesse habere; sed, id quod lex iubet,
Dotem daretis; quaereret alium uirum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?
GE. Non ratio, uerum argentum, deerat. DE. sumeret
Alicunde. GE. alicunde? nihil est dictu facilius.
DE. Postremo, si nullo alio pacto, uel fenore.
GE. Hui, dixti pulchre, si quidem quisquam credet
Te uiuo. DE. non, non sic futurum est, non potest.
Ego ne illam cum illo ut patiar nuptam unum diē?
Nil suaue meritum est. hominem commonstrarier
Mihi istum uolo, aut, ubi habitet, demonstrarier.
GE. Nempe Phormionem. DE. istum patronum mulieris.
GE. Iam faxo hic aderit. DE. Antipho ubi nunc est? PH. foris.
DE. Abi, Phaedria, eum require, atque adduce huc. PH. eo
Recta uia equidem illuc. GE. nempe ad Pamphilā. DE. at ego
Deos penates hinc salutatum domum
Diuortor: inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos aduocabo, ad hanc rem qui assient,
Vt ne imparatus sim, cum adueniet Phormio.

ACTVS

PHORMIO · GETA

ITA ne patris ais conſpectum ueritum hinc abiiſſe? GE· admodum·

PH. Phanium relictam ſolam? GE· ſic· PH· & iratum ſenem?

GE· Opido· PH· ad te ſumma ſolum, Phormio, rerum redit:

Tute hoc intriſti, tibi omne eſt exedendum· accingere·

GE· Obſecro te· PH· ſi rogabit· GE· in te ſpes eſt· PH· ecere,

Quid ſi reddet? GE· tu impuliſti· PH· ſic opinor· GE· ſubueni·

PH· Cedo ſenem: iam inſtructa ſunt mihi in corde conſilia omnia·

GE· Quid ages? PH· quid uis? niſi ut maneat Phanium, atque ex crimine hoc

Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram deriuem ſenis?

GE· O uir fortis, atque amicus: uerum hoc ſaepe, Phormio,

Vereor, ne iſtaec fortitudo in neruum erumpat denique· PH· ah,

Non ita eſt: FACTVM eſt periclum, iam PEDVM uiſa eſt uia·

Quot me cenſes homines iam deuerberaſſe uſque ad necem

Hoſpites? tum ciues? quo magis noui, tanto ſaepius·

Cedo dum, en umquam iniuriarum audisti mi scri ptam dicam?
GE. Qui istuc? PH. quia NON RETE accipitri tenditur, neque miluio,
Qui male faciunt nobis: illis, qui nil faciunt, tenditur:
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur,
Alijs aliunde est periclum. unde aliquid abradi potest:
Mihi sciunt nihil esse. dices, ducent damnatum domum:
Alere nolunt hominem edacem: & sapiunt mea sententia,
Pro maleficio si beneficium summum uolunt reddere.
GE. Non pote satis pro merito ab illo tibi referri gratia.
PH. Immo enim nemo satis pro merito gratiam regi refert.
Te ne asymbolum uenire, unctum, atque lautum, e balneis,
Otiosum ab animo: cum ille & cura, & sumptu absumitur,
Dum tibi sit, quod placeat: ille ringitur, tu rideas:
Prior bibas, prior decumbas: cena dubia apponitur?
GE. Quid istuc uerbi est? PH. ubi tu dubites, quid sumas potissimum.
Haec, cum rationem ineas, quam sint suauia,

& quam

& quam cara sint;
Ea qui praebet, non tu hunc habeas plane praesen tem deum?
GE· *Senex adest. uide, quid agas: prima coitio est acerrima:*
Si eam sustinueris, postilla iam, ut lubet, ludas licet.

ACTVS · II · SCENA · II

DEMIPHO · GETA · PHORMIO

EN umquam cuiquam contumeliosius
Audistis factam iniuriam, quam haec est mihi?
Adeste, quaeso. GE· *iratus est.* PH· *quin tu hoc age:*
Iam ego hunc agitabo. pro deum immortalium,
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam? GE· *negat.*
DE· *Ipsum esse opinor, de quo agebam. sequimini.*
PH· *Neque eius patrem se scire, qui fuerit?* GE· *negat.*
PH· *Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit?* GE· *negat.*
PH· *Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,*
Neglegitur ipsa: uide, AVARITIA *quid facit.*
GE· *Si herum insimulabis malitiae, male audies.*
DE· *O audaciam; etiam me ultro accusatum aduenit.*
PH· *Nam iam adolescenti nihil est quod suscenseam,*
Si illum minus norat: quippe homo iam grandior,
Pauper, cui opera uita erat, ruri fere

Se continebat: ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat: saepe interea mihi senex
Narrabat, se hunc neglegere cognatum suum:
At quem uirum? quē ego uiderim in uita optumū.
GE. Videas te, atque illum, ut narras. PH. in malam crucem:
Nam, ni ita eum existumassem, numquam tam graues
Ob hanc inimicitias caperem in uostram familiā,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.
GE. Pergin hero absenti male loqui, impurissime?
PH. Dignum autem hoc illo est. GE. ain tandem, carcer? DE. Geta.
GE. Bonorum extortor, legum contortor. DE. Geta.
PH. Responde. GE. quis homo est? ehem. DE. tace. GE. absenti tibi
Te indignas, seq. dignas contumelias
Numquam cessauit dicere hodie. DE. ohe, desine.
Adolescens, primum abs te hoc bona uenia peto.
Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istū, explana mihi,
Et qui cognatum me sibi esse diceret.
PH. Proinde expiscare, quasi non nosses. DE. nossem? PH. ita.
DE. Ego me nego: tu, qui ais, redige ad memoriam.
PH. Eho, tu sobrinum tuum non noras? DE. enicas:
Dic nomen. PH. nomen? maxume. DE. quid nunc tacis?
PH. Perij hercle, nomen perdidi. DE. hem, quid ais? PH. Geta,

Si meminiſti id quod olim dictum eſt, ſubijce. hem,
Non dico: quaſi non noris, tentatum aduenis.
DE. *Egon autẽ tento?* GE. *Stilpho.* PH. *atque adeo, quid mea?*
Stilpho eſt. DE. *quem dixti?* PH. *Stilphonem inquam noueras?*
DE. *Neque ego illum noram, neque mihi cognatus fuit*
Quiſquam iſto nomine. PH. *ita ne? non te horum pudet?*
At, ſi talentum rem reliquiſſet decem.
DE. *Dij tibi male faciãt.* PH. *primus eſſes memoriter*
Progeniem noſtram uſque ab auo atque atauo proferens.
DE. *Ita ut dicis. ego tum ſi adueniſſem, qui mihi*
Cognata ea eſſet, dicerem: itidem tu face:
Cedo, qui eſt cognata GE. *heus noſter, recte: heus tu caue.*
PH. *Dilucide expediui, quibus me oportuit*
Iudicibus: tum, ſi id falſum fuerat, filius
Cur non refellit? DE. *filium narras mihi?*
Cuius de ſtultitia dici, ut dignum eſt, non poteſt.
PH. *At tu, qui ſapiens es, magiſtratus adi,*
Iudicium de eadem cauſſa iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem ſolus regnas, & ſoli licet
Hic de eadem cauſſa bis iudicium adipiſcier.
DE. *Etſi facta mihi iniuria eſt, uerumtamen,*
Potius quam lites ſecter, aut quam te audiam,
Itidem ut cognata ſi ſit, id quod lex iubet
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.
 PH. *Ha,*

PH. Ha, ha hae, homo ſuauis. DE. quid eſt? num iniquom poſtulo?
An ne hoc quidem ego adipiſcar, quod ius publicum eſt?
PH. Ita ne tandem, quaeſo, ciuem ubi abuſus ſis,
Mercedem dare lex iubet ei, atque amittere; an,
Vt ne quid turpe ciuis in ſe admitteret
Propter egeſtatem, proxumo iuſſa eſt dari,
Vt cum uno aetatem degeret, quod tu uetas?
DE. Ita, proxumo quidem: at nos unde? aut quam ob rem? PH. ohe,
ACTVM. AIVNT. NE. AGAS. DE. non agam? immo haud deſinam,
Donec perfecero hoc. PH. ineptis. DE. ſine modo.
PH. Poſtremo tecum nihil rei nobis, Demipho, eſt:
Tuus eſt damnatus gnatus, non tu: nam tua
Praeterierat iam ducendi aetas. DE. omnia haec
Illum putato, quae ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cũ uxore hac ipſum probibebo domo.
GE. Iratus eſt. PH. tute idem melius feceris.
DE. Ita ne es paratus facere me aduorſum omnia,
Infelix? PH. metuit hic nos, tametſi ſedulo
Diſſimulat. GE. bene habent tibi principia. PH. quin, quod eſt
Ferundum, fers? tuis factis dignum feceris,
Vt amici inter nos ſimus. DE. egon tuam expetam
Amicitiam? aut te uiſum, aut auditum uelim?
PH. Si concordabis cum illa, habebis, quae tuam
Senectutem oblectet: reſpice aetatem tuam.

DE. Te

DE· *Te oblectet : tibi habe ·* PH· *minue uero iram ·*
DE· *hoc age :*
Satis iam uerborum est : nisi tu properas mulierẽ
Abducere, ego illam eijciam: dixi, Phormio
PH· *Si tu illam attigeris secus, quam dignum est liberam,*
Dicam impingam tibi grandem: dixi, Demipho ·
Si quid opus fuerit, heus, domo me· GE· *intellego ·*

ACTVS · II · SCENA · III

DEMIPHO · GETA · HEGIO
CRATINVS · CRITO

QVANTA *me cura, & sollicitudine afficit*
Gnatus, qui me, & se hisce impediuit nuptijs ?
Neque mi in conspectum prodit; ut saltem sciam,
Quid de hac re dicat, quid ue sit sententiae ·
Abi, tu uise, redierit ne iam, an nondum, domum·
GE· *Eo·* DE· *uidetis, quo in loco res haec siet :*
Quid ago? dic, Hegio· HE· *ego Cratinum censeo,*
Si tibi uidetur· DE· *dic, Cratine·* CRA· *me ne uis?*
DE· *Te·* CRA· *ego, quae in rem tuam sint, ea uelim facias· mihi*
Sic hoc uidetur · quod te absente hic filius
Egit, restitui in integrum aequom est, & bonum:
Et id impetrabis· dixi· DE· *dic nunc, Hegio·*
HE· *Ego sedulo hunc dixisse credo: uerum ita est,*
QVOT · HOMINES · TOT · SENTENTIAE · SVVS CVIQVE · MOS

Mihi

Mihi non uidetur, quod ſit factum legibus,
Reſcindi poſſe: & turpe inceptu eſt. D. *dic, Crito.*
CRI. *Ego amplius deliberandum cenſeo:*
Res magna eſt. HE. *numquid nos uis?* DE. *feciſtis probe:*
Incertior ſum multo, quam dudum. GE. *negant*
Rediiſſe. DE. *frater eſt exſpectandus mihi: is*
Quod mihi dederit de hac re cõſilium, id exſequar.
Percunctatum ibo ad portum, quoad ſe recipiat.
GE. *At ego Antiphonem quaeram, ut, quae acta hic ſunt, ſciat.*
Sed eccum ipſum uideo in tempore huc ſe recipere.

ACTVS . III . SCENA . I
ANTIPHO . GETA

ENIMVERO, *Antipho, multimodis cũ iſtoc animo uituperandus es.*
Ita ne hinc abiiſſe, & uitam tutandam dediſſe aliis tuam?
Alios tuam rem credidiſti, quam te, animaduerſuros magis?
Nam, ut ut erant alia, illi certe conſuleres, quae nunc tuae eſt domi:
Ne quid propter tuam fidem decepta pateretur mali:
Cuius nunc miſerae ſpes, opesq. ſunt in te uno omnes ſitae.
GE. *Equidem, here, nos iã dudum hic te abſentem incuſamus, qui abieris.*

AN. *Te*

AN. *Te ipsum quaerebam.* GE. *sed ea caussa nihilo magis defecimus.*

AN. *Loquere, obsecro, quonam in loco sunt res & fortunae meae?*

Numquid patri subolet? GE. *nil etiam.* AN. *ecquid spei porro est?* GE. *nescio.* AN. *ah.*

GE. *Nisi Phaedria haud cessauit pro te eniti.* AN. *nihil fecit noui.*

GE. *Tum Phormio itidem in hac re, ut in alijs, strenuum hominem praebuit.*

AN. *Quid is fecit?* GE. *confutauit uerbis admodum iratum senem.*

AN. *Heu Phormio.* GE. *ego, quod potui porro.* AN. *mi Geta, omnes uos amo.*

GE. *Sic sese habent principia, ut dico: adhuc tranquilla res est:*

Mansurusq. patruum pater est, dum huc adueniat. AN. *quid eum?* GE. *aiebat,*

De eius consilio uelle sese facere, quod ad hanc rem attinet.

AN. *Quantus metus est mihi, uenire huc saluom nunc patruum, Geta:*

Nam, ut audio, per unam eius aut uiuam, aut moriar sententiam.

GE. *Phaedria tibi adest.* AN. *ubinam?* GE. *eccum ab sua palaestra exit foras.*

ACTVS

PHAEDRIA · DORIO · ANTIPHO · GETA

DORIO, *audi, obſecro·* DO·*non audio·* PH· *parumper·* DO· *quin omitte me·*

PH· *Audi, quod dicam·* DO· *at enim taedet iam audire eadem millies ·*

PH· *At nunc dicam, quod lubenter audias ·* DO· *loquere· audio ·*

PH· *Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quo nunc abis ?*

DO· *Mirabar, ſi tu mihi quidquam afferres noui ·*

AN· *Hei, metuo lenonem, ne quid ſuat ſuo capiti·* GE· *idem ego metuo·*

PH· *Non mihi credis ?* DO· *hariolare·* PH· *ſin fidem do·* DO· *fabulae·*

PH· *Feneratum iſtuc beneficium tibi pulchre dices ·* DO· *logi·*

PH· *Crede mihi, gaudebis facto: uerum hercle hoc eſt·* DO· *ſomnium ·*

PH· *Experire, non eſt longum·* DO· *cantilenam eandem canis ·*

PH· *Tu mihi cognatus, tu amicus, tu parens·* DO· *garri modo ·*

PH· *Adeo ne ingenio eſſe duro te, atque inexorabili,*
Vt neque miſericordia , neque precibus molliri queas ?

DO· *Adeon te eſſe incogitantem atque impudentem, Phaedria ,*
Vt phaleratis dictis ducas me , & meam ductes gratijs ?

AN· *Mi-*

AN· Miseritum est. PH· hei ueris uincor. GE· quam similis uterque est sui?
PH· Neque, alia, Antipho, cum occupatus esset sollicitudine,
Tum esse hoc mi obiectum malum? AN· ah, quid istuc autem est, Phaedria?
PH· O fortunatissime Antipho· AN· ego ne? PH· qui quod amas, domi est;
Nec cum huiusmodi umquam usus uenit ut conflictares malo·
AN· Mihi domi est? immo, id quod aiunt, AVRIBVS TENEO · LVPVM
Nam neque, ut amittam a me, inuenio; neque, uti retineam, scio·
DO· Ipsum istuc mihi in hoc est· AN· eia, ne parum leno sies·
Numquid hic confecit? PH· hicine? quod homo inhumanissimus:
Pamphilam meam uendidit· GE· quid uendidit? AN· ain, uendidit?
PH· Vendidit· DO· quam indignum facinus, ancillam aere emptam suo·
PH· Nequeo exorare, ut me maneat, & cum illo ut mutet fidem
Triduum hoc; dum id, quod est promissum, ab amicis argentum aufero·
Si non tum dedero, unam praeterea horam ne oppertus sies·
DO· Obtundis· AN· haud longum est quod orat, Dorio: exoret, sine:

Idem

Idem hoc tibi, quod bene promeritus fueris, condu plicauerit.

DO. *Verba iſtaec ſunt.* AN. *Pamphilam ne hac urbe priuari ſines?*

Tum praeterea horum amorem diſtrahi poterin pati?

DO. *Neque ego, neque tu.* GE. *dij tibi omnes id, quod eſt dignum, duint.*

DO. *Ego te complures aduorſum ingenium meum men ſes tuli*

Pollicitantem, & nil ferentem, flentem: nunc con tra, omnia haec:

Repperi, qui det, neque lacrumet: da locum me-lioribus.

AN. *Certe hercle, ſatis ſi commemini, tibi quidem eſt olim dies,*

Quam ad dares huic, praeſtituta. PH. *factum.* DO. *num ego iſtuc nego?*

AN. *Iam ne ea praeterijt?* DO. *non, uerum ei haec an teceſſit.* AN. *non pudet*

Vanitatis? DO. *minime, dum ob rem.* GE. *ſtercili nium.* PH. *Dorio,*

Ita ne tandem facere oportet? DO. *ſic ſum: ſi pla-ceo, utere.*

AN. *Sicine hunc decipis?* DO. *immo enimuero, Anti pho, hic me decipit:*

Nam hic me huiuſmodi ſcibat eſſe: ego hunc eſſe a-liter credidi.

Iſte me feſellit: ego iſti nihilo ſum aliter, ac fui.

Sed, ut ut haec ſunt, tamen hoc faciam: cras mane

argen-

argentum mihi
Miles se dare dixit: si mihi prior tu attuleris, Phaedria,
Mea lege utar, ut potior sit, qui prior ad dandum est · Vale ·

ACTVS · III · SCENA · III

PHAEDRIA · ANTIPHO · GETA

QVID faciam? unde ego nunc tam subito huic argentum inueniam, miser,
Cui minus nihilo est? quod si hic potuisset nunc exoriarier
Triduum hoc, promissum fuerat · AN · itane hunc patiemur, Geta,
Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adiurit comiter?
Quin, cum opus est, beneficium rursum ei experimur reddere?
GE · Scio equidem hoc esse aequom · AN · age ergo, solus seruare hunc potes ·
GE · Quid faciam? AN · inuenias argentum · GE · cupio: sed, id unde, edoce ·
AN · Pater adest hic · GE · scio: sed, quid tum? AN · ah, dictum sapienti sat est ·
GE · Itane? AN · ita · GE · sane hercle pulchre suades: etiam tu hinc abis?
Non triumpho, ex nuptijs tuis si nil nanciscor mali,
Ni etiam nunc me huius quaerere caussa in malo iubeas

iubeas crucem?

AN. *Verum hic dicit.* PH. *quid? ego uobis, Geta, alienus sum?* GE. *haud puto:*

Sed parum ne est, omnibus quod nunc nobis suscensset senex,

Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?

PH. *Alius ab oculis meis illam ignotum abducet locum?*

Hem, dum igitur licet, dumq. adsum, loquimini mecum, Antipho:

Contemplamini me. AN. *quamobrem? aut quidnam facturus? cedo.*

PH. *Quoquo hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,*

Aut perire. GE. *dij bene uortant, quod agas: pedetentim tamen.*

AN. *Vide, si quid opis potes afferre huic.* GE. *si quid? quid?* AN. *quaere, obsecro,*

Ne quid plus minus ue faxit, quod nos post pigeat, Geta.

GE. *Quaero: saluos est, ut opinor: uerum enim metuo malum.*

AE. *Noli metuere: una tecum bona, mala tolerabimus.*

GE. *Quantum argenti opus est tibi? loquere.* PH. *solae triginta minae.*

GE. *Triginta? hui, percara est, Phaedria.* PH. *istaec uero uilis est.*

GE. *Age, age, inuentas reddam.* PH. *o lepidum caput.*

put· GE· aufer te hinc· PH· iam opus eſt·
GE· Iam feres· ſed opus eſt mihi Phormionem adiutorem ad rem hanc dari·
AN· Praeſto eſt: audaciſſime oneris quiduis impone, & feret:
SOLVS·EST·HOMO·AMICO·AMICVS· GE· eamus ergo ad eum ocius·
Numquid eſt, quod mea opera uobis opus ſit? GE· nil: uerum abi domum, &
Illam miſeram, quam ego nunc intus ſcio eſſe exanimatam metu,
Conſolare· ceſſas? AN· nihil eſt, aeque quod faciam lubens·
PH· Qua uia iſtuc facies? GE· dicam in itinere: modo te hinc amoue·

ACTVS · IV · SCENA · I

DEMIPHO · CHREMES

QVID? qua profectus cauſſa hinc es Lemnum, Chremes,
Adduxtin tecum filiam? CH· non· DE· quid ita non?
CH· Poſtquam uidet me eius mater hic eſſe diutius,
Simul autem non manebat aetas uirginis
Meam neglegentiam: ipſam cum omni familia ad
Me profectam eſſe aiebant· DE· quid illic tam diu
Quaeſo igitur commorabare, ubi id audiueras?
CH· Pol me detinuit morbus· DE· unde? aut qui? CH· rogas?

SENECTVS · IPSA · EST · MORBVS : *ſed, uenisſe eas*
Saluas, audiui ex nauta, qui illas uexerat.
DE· *Quid gnato obtigerit me abſente, audiſtin, Chreme?*
CH· *Quod quidem me factum conſilij incertum facit:*
Nam hanc condicionem ſi cui tulero extraneo,
Quo pacto, aut unde mihi ſit, dicendum ordine eſt.
Te mihi fidelē eſſe aeque, atque egomet ſum mihi,
Scibam: ille ſi me alienus affinem uolet,
Tacebit, dum intercedet familiaritas:
Sin ſpreuerit me; plus, quam opus eſt ſcito, ſciet:
Vereorque, ne uxor aliqua hoc reſciſcat mea.
Quod ſi fit, ut me excutiam, atque egrediar domo,
Id reſtat: nam ego meorum ſolus ſum meus.
DE· *Scio ita eſſe, & iſtaec mihi res ſollicitudini eſt:*
Neque defetiſcar umquam adeo experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus ſum, effecero.

ACTVS · IV · SCENA · II

GETA

EGO *hominem callidiorem uidi neminem,*
Quam Phormionem. uenio ad hominem, ut dicerem
Argento opus eſſe, & id quo pacto fieret:
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat:
Gaudebat: me laudabat: quaerebat ſenem:
Dijs gratias agebat, tempus ſibi dari,
Vbi Phaedriae ſe oſtenderet nihilo minus

Amicum

Amicum esse, quam Antiphoni. hominem ad forũ
Iussi opperiri: eo me esse adducturum senem.
Sed eccum: quis est ulterior? at at Phaedriae
Pater uenit: quid pertimui autem, bellua?
An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor duplici spe utier.
Petam hinc, unde a primo institui: is si dat, sat est:
Si ab hoc nil fiet, tum hunc adoriar hospitem.

ACTVS · IV · SCENA · III

ANTIPHO · GETA · CHREMES DEMIPHO

E XSPECTO, *quam mox recipiat sese Geta.*
Sed patruum cum patre uideo adstantem. hei mihi,
Quam timeo, aduentus huius quo impellat patrẽ.
GE· *Adibo hosce: o noster Chremes.* CH· *salue, Geta.*
GE· *Venire saluom, uolupe est.* CH· *credo* · GE· *quid agitur?*
CH· *Multa aduenienti, ut fit, noua hic compluria.*
GE· *Ita de Antiphone audistin quae facta?* C· *omnia.*
GE· *Tun dixeras huic? facinus indignum, Chreme,*
Sic circumiri. DE· *cum hoc id agebam commodum.*
GE· *Nam hercle ego quoque id quidem mecum agitans sedulo,*
Inueni, opinor, remedium huic rei. DE· *quid, Geta?*
Quod remediũ? GE· *ut abij abs te, fit forte obuiam*
Mihi Phormio. CH· *qui Phormio?* GE· *is, qui istanc.* CH· *scio.*

GE. *Visum est mihi, ut eius tentarem sententiam.*
Prendo hominem solum: cur non, inquã, Phormio,
Vides, inter uos sic haec potius cum bona
Vt componantur gratia, quam cum mala?
Herus liberalis est, & fugitans litium:
Nam ceteri quidem hercle amici omnes modo
Vno ore auctores fuere, ut praecipitem hanc daret.
AN. *Quid hic coeptat? aut quo euadet hodie?* GE. *an legibus*
Daturum poenas dices, si illam eiecerit?
Iam id exploratum est: eia, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine: ea eloquentia est.
Verum pone esse uictum eum: at tandem tamen
Non capitis eius res agitur, sed pecuniae.
Postquam hominem his uerbis sentio mollirier,
Soli sumus nunc, inquam, hic. eho, dic, quid uelis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus,
Haec hinc facessat, tu molestus ne sies?
AN. *Satin illi dij sunt propitij?* GE. *nam sat scio,*
Si tu aliquam partem aequi boniq. dixeris,
Vt ille est bonus uir, tria non commutabitis
Verba hodie inter uos. DE. *quis te istaec iussit loqui?*
CH. *Immo non potuit melius peruenirier*
Eo, quo nos uolumus. AN. *occidi.* CH. *perge eloqui.*
GE. *At primo homo insanibat.* CH. *cedo, quid postulat?*

GE. *Quid?*

GE· *Quid? nimium: quantum libuit.* CH· *dic*· GE· *ſi quis daret*
Talentum magnum. CH· *immo malum hercle: ut nil pudet.*
GE· *Quod dixi adeo ei: quaeſo, quid ſi filiam*
Suam unicam locaret? parui rettulit
Non ſuſcepiſſe: inuenta eſt, quae dotem petat.
Vt ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias,
Haec denique eius fuit poſtrema oratio:
Ego, inquit, iam a principio amici filiam,
Ita ut aequom fuerat, uolui uxorem ducere:
Nam mihi ueniebat in mentem eius incommodum
In ſeruitutem pauperem ad ditem dari:
Sed mihi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quae afferret, qui diſſoluerem
Quae debeo. & etiam nunc, ſi uolt Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quae ſponſa eſt mihi,
Nullam mihi malim, quam iſtanc, uxorem dari.
AN· *Vtrum ſtultitia facere ego hunc, an malitia*
Dicam, ſcientem, an imprudentem, incertus ſum.
DE· *Quid, ſi animam debet?* GE· *ager oppoſituſt pignori ob*
Decem minas, inquit. DE· *age age, iam ducat: dabo.*
GE· *Ediculae item ſunt ob decem alias.* DE· *hoi hui,*
Nimium eſt. CH· *ne clama: petito haſce a me decem.*
GE· *Vxori emunda ancillula: tum autem pluſcula*

Supellectile opus eſt, opus ſumptu ad nuptias:
His rebus pone ſane, inquit, decem minas.
DE. Sexcenta proin potius ſcribito iam mihi dicas:
Nil do: impuratus me ille ut etiam irrideat?
CH. Quaeſo, ego dabo, quieſce: tu modo filius
Fac ut illam ducat, nos quam uolumus. AN. hei mihi,
Geta, occidiſti me tuis fallacijs.
CH. Mea cauſſa eijcitur: me hoc aequom eſt amittere.
GE. Quantum potes, me certiorem, inquit, face,
Si illam dant, hanc ut mittam, ne incertus ſiem:
Nam illi mihi dotem iam conſtituerunt dare.
CH. Iam accipiet; illis repudium renunciet:
Hanc ducat. DE. quae quidem illi res uortat male.
CH. Opportune adeo nunc mecum argentum attuli,
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt praedia:
Id ſumam: uxori, tibi opus eſſe, dixero.

ACTVS. IV. SCENA. IV

ANTIPHO. GETA

AN. GETA. GE. hem. AN. quid egiſti? GE. emunxi argento ſenes.
AN. Satin eſt id? GE. neſcio hercle: tantum iuſſus ſum.
AN. Eho, uerbero, aliud mihi reſpondes, ac rogo?
GE. Quid ergo narras? AN. quid ergo narrem? opera tua ad
Reſtim mihi quidem res redijt planiſſume:
Vt te quidem omnes dij, deaeque, ſuperi, inferi,
Malis

Malis exemplis perdant. hem, ſi quid uelis,
Huic mandes, qui te ad ſcopulum e tranquillo inferat.
Quid minus utile fuit, quam hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? iniecta eſt ſpes patri,
Poſſe illam extrudi. cedo, nunc porro Phormio
Dotem ſi accipiet, uxor ducenda eſt domum:
Quid fiet? GE. *enim non ducet.* AN. *noui: ceterũ*
Cum argentum repetent, noſtra cauſſa ſcilicet
In neruom potius ibit. GE. *nihil eſt, Antipho,*
Quin male narrando poſſit deprauarier.
Tu id, quod boni eſt, excerpis: dicis, quod mali eſt.
Audi nunc contra iam. ſi argentum acceperit,
Ducenda eſt uxor, ut ais: concedo tibi:
Spatium quidem tandem apparandis nuptijs,
Vocandi, ſacrificandi dabitur paullulum:
Interea amici, quod polliciti ſunt, dabunt:
Inde iſtis reddet. AN. *quamobrem? aut quid dicet?* GE. *rogas?*
Quot res? poſtilla monſtra euenerunt mihi:
Introijt in edes ater alienus canis.
Anguis per impluuium decidit de tegulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus,
Haruſpex uetuit ante brumam aliquid noui
Negoti incipere; quae cauſſa eſt iuſtiſſima.
Haec fient. AN. *ut modo fiant.* GE. *fient: me uide.*
Pater exit: abi, dic, eſſe argentum, Phaedriae.

DEMIPHO · GETA · CHREMES

QVIETVS *esto inquam: ego curabo, ne-*
quid uerborum duint.
Hoc temere nũquam amittam ego a me, quin mihi testes adhibeam,
Cum dem: &, quamobrem dem, commemorabo. GE· *ut cautus est, ubi nil opust.*
CH· *Atqui ita opus est facto: at natura, dum lubido eadem haec manet:*
Nam, si altera illa magis instabit, forsitan nos reijciat.
DE· *Rem ipsam putasti.* DE· *duc me ad eum ergo.* GE· *non moror.* CH· *ubi hoc egeris,*
Transito ad uxorem meam, ut cõueniat hãc prius, quam hinc abit.
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne suscenseat,
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior;
Nos nostro officio nihil egressos esse; quantum is uoluerit,
Datum esse dotis. DE· *quid, malum, tua id refert?* CH· *magni, Demipho.*
DE· *Non sat, tuum officium te fecisse, si non id fama approbat?*
CH· *Volo ipsius quoque uoluntate hoc fieri, ne se eiectam putet.*
DE· *Idem ego istuc facere possum.* CH· *mulier mulieri magis congruet.*

DE· *Ro-*

DE· Rogabo· CH· ubi nunc illas ego reperire possim, cogito.

ACTVS · V · SCENA · I

SOPHRONA · CRHEMES

QVID agam? quem amicum inueniam mihi, misera? aut cui consilia
Haec referam? aut unde nunc mihi auxilium petam? nam uereor,
Hera ne ob meum suasum indigne iniuria afficiatur:
Ita patrem adolescentis facta haec tolerare audio uiolenter.
CH· Nã, quae haec est anus exanimata, a fratre quae egressa est meo?
SO· Quod ut facerem, me egestas impulit; cum scirem infirmas
Hasce esse nuptias; ut id consulerem, interea uita
Vt in tuto foret· CH· certe edepol, nisi me animus fallit,
Aut parum oculi prospiciunt, meae nutricem gnatae uideo·
SO· Neque ille inuestigatur· CH· quid agam? SO· qui est eius pater· CH· adeon,
An maneo, dum ea, quae loquitur, magis cognosco? SO· quod si eum nunc
Reperire possim, nihil est, quod uerear· CH· ea ipsa est · colloquar.

SO· Quis

SO. *Quis hic loquitur?* CH. *Sophrona.* SO. *& meum nomen nominat?* CH. *ad me respice.*

SO. *Dij, obsecro uos: est ne hic Stilpho?* CH. *non.* SO. *negas?*

CH. *Concede hinc paullulum a foribus istorsum sodes, Sophrona.*

Ne me istoc posthac nomine appellassis. SO. *quid? non is obsecro es,*

Quem semper te esse dictitasti? CH. *st.* SO. *quid has metuis fores?*

CH. *Conclusam hic habeo uxorem saeuam: uerum istoc de nomine*

Eo perperam olim dixi, ne uos forte imprudentes foris

Effutiretis, atque id porro aliqua uxor mea resci- sceret.

SO. *Hem istoc pol nos te hic inuenire miserae num- quam potuimus.*

CH. *Eho, dic mihi, quid tibi rei est cum familia hac, unde exis? aut ubi*

Illae sunt? SO. *miseram me.* CH. *hem, quid est? ui uunt ne?* SO. *uiuit gnata.*

Matrem ipsam ex aegritudine miseram mors con- secuta est.

CH. *Male factum.* SO. *ego autem, quae essem anus deserta, egens, ignota,*

Vt potui, uirginem nuptum locaui huic adole- scenti,

Harum qui est dominus edium. CH. *Antiphoni ne?* SO. *hem, isti ipsi.* CH. *quid?*

Duas

Duas ne is uxores habet? SO· au, obsecro, unam ille quidem hanc solam·
CH· Quid illa altera, quae dicitur cognata? SO· haec ergo est. CH· quid ais?
SO· Composito est factum, quo modo hanc amans habere posset
Sine dote· CH· dij, uostram fidem, quam saepe forte temere
Eueniunt, quae non audeas optare· offendi aduenìens,
Qui cum uolebam, atque ut uolebam, collocatam filiam·
Quod nos ambo opere maxumo dabamus operam, ut fieret,
Sine nostra cura maxuma, sua cura haec sola fecit·
SO· Nunc quid facto sit opus, uide· pater adolescentis uenit,
Eumq· animo iniquo hoc opido ferre aiunt· CH· nihil pericli est·
Sed, per deos atque homines, meam esse hanc, caue rescìscat quisquam·
SO· Nemo ex me scibit· CH· sequere me· intus cetera audies·

ACTVS · V · SCENA · II

DEMIPHO · GETA

NOSTRAPTE culpa facimus, ut malos expediat esse,
Dum nimium dici nos bonos studemus & beni-

benignos.

Ita fugias, ne praeter caſam, aiunt. non ne id ſatis erat,

Accipere ab illo iniuriam? etiam argentum eſt ultro obiectum,

Vt ſit qui uiuat, dum aliquid aliud flagitij conficiat.

GE. Planiſſime. DE. ijs nunc praemium eſt, qui recta praua faciunt.

GE. Veriſſime. DE. ut ſtultiſſime quidem illi rem geſſerimus.

GE. Modo ut hoc conſilio poſſet diſcedi, ut iſtã ducat.

DE. Etiam ne id dubium eſt? GE. haud ſcio hercle, ut homo eſt, an mutet animum.

DE. Hem, mutet autem? GE. neſcio: uerum, ſi forte, dico.

DE. Ita faciam, frater cenſuit; uxorem huc eius adducam,

Cum iſta ut loquatur. abi tu, Geta: praenuncia hãc uenturam.

GE. Argentum inuentum eſt Phaedriae: de iurgio ſiletur:

Prouiſum eſt, ne in praeſentia haec hinc abeat: quid nunc porro?

Quid fiet? in eodem luto haeſitas: uorſuram ſolues,

Geta: praeſens quod fuerat malum, in diem abijt: plagae creſcunt,

Niſi proſpicis. nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,

Ne

Ne quid uereatur Phormionem, aut eius orationem.

ACTVS · V · SCENA · III

DEMIPHO · NAVSISTRATA CHREMES

AGEDVM ut soles, Nausistrata, fac, illa ut placetur nobis;
Vt, sua uoluntate, id quod est faciundū, faciat. NA. faciam.
DE. Pariter nunc opera me adiuues, ac dudum re opitulata es.
NA. Factum uolo: ac pol queo minus uiri culpa, quā me dignum est.
DE. Quid autem? NA. quia pol mei patris bene parta indiligenter
Tutatur: nam ex his praedijs talenta argenti bina
Capiebat statim. hem, uir uiro quid praestat. DE. bina, quaeso?
NA. Ac rebus uilioribus multo, tamen talenta bina. DE. hui.
NA. Quid haec uidentur? DE. scilicet. NA. uirum me natam uellem:
Ego ostenderem. DE. certe scio. NA. quo pacto. DE. parce, sodes,
Vt possis cum illa; ne te adolescens mulier defatiget.
NA. Faciam, ut iubes: sed meum uirum abs te exire uideo.

deo. CH. hem, Demipho,
Iam illi datum eſt argentum? DE. curaui illico.
CH. nollem datum.
Hei, uideo uxorem: paene plus, quam ſat erat.
DE. cur nolles, Chreme?
CH. Iam recte. DE. quid tu? ecquid locutus cum iſta
es, quamobrem hanc ducimus?
CH. Tranſegi. DE. quid ait tandem? CH. adduci non
poteſt. DE. quid, non poteſt?
CH. Quia uterque utrique eſt cordi. DE. quid iſtuc no
ſtra? CH. magni. praeter haec,
Cognatam comperi eſſe nobis. DE. quid? deliras?
CH. ſic erit:
Non temere dico: redi mecum in memoriam. CH.
ſatine ſanus es?
NA. Au, obſecro uide, ne in cognatam pecces. DE. nō
eſt. CH. ne nega:
Patris nomen aliud dictum eſt: hoc tu erraſti. DE.
non norat patrem?
CH. Norat. DE. cur aliud dixit? CH. numquam ho-
die concedes mihi, neque
Intelliges? DE. ſi tu nil narres. CH. pergis? NA.
miror, quid hoc ſiet.
DE. Equidem hercle neſcio. CH. uin ſcire? at, ita me
ſeruet Iuppiter,
Vt propior illi, quam ego ſum, ac tu, nemo eſt ho-
mo. DE. dij, uoſtram fidem:
Eamus ad ipſam una omnes nos: aut ſcire, aut ne-
ſcire hoc uolo. CH. ah.
DE. Quid eſt? CH. ita ne paruam mihi fidē eſſe apud
te?

te? DE · *uin me credere?*
Vin ſatis quaeſitum mihi iſtuc eſſe? age, fiat. quid illa filia
Amici noſtri, quid futurum eſt? CH · *recte.* DE · *hanc igitur mittimus?*
CH · *Quid ni?* DE · *illa maneat?* CH · *ſic.* DE · *ire igitur tibi licet, Nauſiſtrata.*
NA · *Sic pol commodius eſſe in omnes arbitror, quam ut coeperas,*
Manere hanc: nam perliberalis uiſa eſt, cum uidi, mihi.
DE · *Quid iſtuc negotij eſt?* CH · *iam ne operuit oſtiũ?* DE · *iam.* CH · *o Iuppiter,*
Dij nos reſpiciunt: gnatam inueni nuptam cũ tuo filio. DE · *hem,*
Quo pacto id potuit? CH · *non ſatis tutus eſt ad narrandum hic locus.*
DE · *At tu intro abi.* CH · *heus, ne filij noſtri quidem hoc reſciſcant, uolo.*

ACTVS · V · SCENA · IV

ANTIPHO

LAETVS *ſum, ut ut meae res ſeſe habent, fratri obtigiſſe quod u olt.*
Quam ſcitum eſt, eiuſmodi parare in animo cupiditates,
Quas, cũ res aduerſae ſient, paullo mederi poſſis?
Hic ſimul argentum repperit, cura ſeſe expediuit:

Ego nullo poßũ remedio me euoluere ex his turbis,
Quin, ſi hoc celetur, in metu; ſin patefit, in probro ſim.
Neque me domum nunc reciperem, ni mihi eſſet ſpes oſtenta
Huiuſce habendae. ſed ubinam Getam inuenire poſſum, ut
Rogem, quod tempus conueniendi patris me capere iubeat?

ACTVS. V. SCENA. V

PHORMIO. ANTIPHO

A RGENTVM *accepi, tradidi lenoni, abduxi mulierem:*
Curaui, propria ea Phaedria ut poteretur: nam emiſſa eſt manu:
Nunc una res mihi etiam reſtat, quae eſt conficiunda, otium
A ſenibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos ſummam dies.
AN. *Sed Phormio eſt: quid ais?* PH. *quid?* AN. *quidnam nunc facturus, Phaedria?*
Quo pacto ſatietatem amoris ait ſe uelle ſumere?
PH. *Viciſſim partes tuas acturus eſt.* AN. *quas?* PH. *ut fugitet patrem:*
Tu ſuas rogauit rurſum ut ageres: cauſſam ut pro ſe diceres:
Nam potaturus eſt apud me. ego me ire ſenibus Sunium

Dicam

Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, quã dudum dixit Geta;
Ne, cum hic non uideant me, conficere credant argentum suum.
Sed ostium concrepuit abs te. AN. *uide, quis egreditur.* PH. *Geta est.*

ACTVS · V · SCENA · VI

GETA · ANTIPHO · PHORMIO

O FORTVNA, *o fors fortuna, quantis commoditatibus*
Quam subito hero meo Antiphoni ope uestra hunc onerastis diem?
AN. *Quidnam hic sibi uolt?* GE. *nosq. amicos eius exonerastis metu?*
Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hũc onero pallio;
Atque hominem propero inuenire, ut haec, quae contigerint, sciat?
AN. *Num tu intellegis, quid hic narret?* PH. *num tu?* AN. *nil.* PH. *tantundem ego.*
GE. *Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc sunt.* AN. *heus, Geta.* GE. *hem tibi.*
Num mirum, aut nouum est, reuocari, cursum cum institueris? AN. *Geta.*
GE. *Pergit: hercle numquam tu tuo odio uinces me.* AN. *non manes?*
GE. *Vapulabis. curialis uernula est, qui me uocat.*
AN. *Id tibi quidem iam fiet, nisi resistis, uerbero.*

GE. *Familiariorem oportet esse hunc, qui minitat malum:*

Sed is ne est, quem quaero, an non? ipsust. PH. *congredere actutum.* AN. *quid est?*

GE. *O omnium, quantum est, qui uiuant, homo ornatissime,*

Nam sine controuersia a dijs solus diligere, Antipho.

AN. *Ita uelim: sed, qui istuc credam ita esse, mihi dici uelim.*

GE. *Satin est, si te delibutum gaudio reddo?* AN. *enicas.*

PH. *Quin tu hinc pollicitationes aufer, &, quod fers, cedo.* GE. *oh,*

Tu quoque hic aderas, Phormio? PH. *aderam: sed cessas?* GE. *accipe, hem.*

Vt modo argentum dedimus tibi apud forum, recta domum

Sumus profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam.

AN. *Quamobrem?* GE. *omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est Antipho.*

Vbi in gynaeceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida:

Pone apprehendit pallio, resupinat: respicio; rogo,

Quamobrem retineat me: ait esse uetitum intro ad heram accedere:

Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,

Eumq. nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audi-

ui,

ui, ad fores
Suspenso gradu placide ire perrexi: accessi: adstiti:
Animam compressi: aurem admoui: ita animum coepi attendere,
Hoc modo sermonem captans. AN. *euge, Geta.* GE. *hic pulcherrimum*
Facinus audiui: itaque paene hercle exclamaui gaudio.
PH. *Quod?* GE. *quodnam arbitrare?* AN. *nescio.* GE. *atqui mirificissimum:*
Patruus tuus est pater inuentus Phanio uxori tuae. AN. *hem,*
Quid ais? GE. *cum eius olim consueuit matre in Lemno clamculum.*
PH. *Somnium: utin haec ignoraret suum patrem?* GE. *aliquid credito,*
Phormio, esse caussae: sed censen potuisse omnia
Intellegere extra ostium, intus quae inter sese ipsi egerint?
PH. *Atque hercle ego quoque illam audiui fabulam.* GE. *immo etiam dabo,*
Quo magis credas. patruus interea inde hic egreditur foras:
Haud multo post cum patre idem recipit se intro denuo.
Ait uterque tibi potestatẽ eius habendae se dare:
Denique ego sum missus, te ut requirerem, atque adducerem.
AN. *Hem, quin ergo? rape me: cessas?* GE. *fecero.*

AN· o mi Phormio,
Vale· PH· uale, Antipho : bene, ita me dij ament,
factum : & gaudeo·
Tantam fortunam de improuiso esse his datam?
Summa eludendi occasio est mihi nunc senes,
Et Phaedriae curam adimere argentariam,
Ne cuiquam suorum aequalium supplex sit :
Nam idem hoc argẽtum ita ut datum est ingratijs,
Ei datum erit : hoc qui cogam, re ipsa repperi·
Nunc gestus mihi, uultusq· est capiundus nouus·
Sed hinc concedam in angiportũ hunc proximum :
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras :
Quo me assimularam ire ad mercatum, non eo·

ACTVS · V · SCENA · VII

DEMIPHO · PHORMIO · CHREMES

DIIS magnas merito gratias habeo, atque ago,
Quãdo euenere haec nobis frater prospere.
Quantum potest, nunc conueniendus Phormio est,
Priusquam dilapidet nostras triginta minas·
Vt auferamus· PH· Demiphonem, si domi est,
Visam: ut quod· DE· at nos ad te ibamus, Phormio.
PH· De eadem hac fortasse caussa? DE· ita hercle· PH·
credidi·
Quid ad me ibatis? ridiculum : an uerebamini,
Ne non id facerem, quod recepissem semel?
Heus, quanta quãta haec mea paupertas est, tamẽ
Adhuc curaui unum hoc quidem, ut mi esset fides·

CH· *Est ne ea ita, ut dixi, liberalis?* DE· *opido·*
CH· *Itaque ad uos uenio nunciatum, Demipho,*
Paratum me esse: ubi uoltis, uxorem date·
Nam omnes posthabui mihi res, ita uti fuit,
Postquam, tantopere id uos uelle, animaduorteram·
DE· *At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem:*
Nam, qui rumor erit populi, inquit, si id feceris?
Olim, cum honeste potuit, tum non est data:
Nunc uiduam extrudi, turpe est: ferme eadem omnia,
Quae tute dudum coram me incusaueras·
PH· *Satin superbe illuditis me?* DE· *qui?* PH· *rogas?*
Quia ne alteram quidem illam potero ducere·
Nam, quo redibo ore ad eam, quam contempserim?
CH· *Tum autem Autiphonem uideo ab sese amittere*
Inuitum eam, inque· DE· *tum autem uideo filium*
Inuitum sane mulierem ab se amittere·
Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum iube rursum rescribi, Phormio·
PH· *Quod? ne ego perscripsi porro illis, quibus debui·*
DE· *Quid igitur fiet?* PH· *si uis mihi uxorem dare,*
Quam despondisti, ducam: sin est, ut uelis
Manere apud te illam, hic dos maneat, Demipho:
Nam non est aequom me propter uos decipi;
Cum ego uestri honoris caussa repudium alterae
Remiserim, quae tantundem dotis dabat·
DE· *I hinc in malam rem cum istac magnificentia,*
Fugitiue: etiam credis te ignorarier,

Aut tua facta adeo? PH. *irritor.* DE. *tu ne hanc duceres,*
Si tibi daretur? PH. *fac periclum.* DE. *ut filius*
Cum illa habitet apud te, hoc uestrum consilium fuit.
PH. *Quaeso, quid narras?* DE. *quin tu mihi argentum cedo.*
PH. *Immo uero tu uxorem, cedo.* DE. *in ius ambula.*
PH. *In ius? enimuero, si porro esse odiosi pergitis.*
DE. *Quid facies?* PH. *ego ne? uos me indotatis modo*
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo. CH. *quid id nostra?* PH. *nihil.*
Hic quandam noram, cuius uir uxorem CH. *hem.* DE. *quid est?*
PH. *Lemni habuit aliam.* CH. *nullus sum.* PH. *ex qua filiam*
Suscepit: & eam clam educat. CH. *sepultus sum.*
PH. *Haec adeo ego illi iam denarrabo.* CH. *obsecro,*
Ne facias. PH. *oh, tun is eras?* DE. *ut ludos facit.*
CH. *Missum te facimus.* PH. *fabulae.* CH. *quid uis tibi?*
Argentum quod habes, cōdonamus te. PH. *audio:*
Quid uos, malum, ergo me sic ludificamini
Inepti uostra puerili sententia?
Nolo, uolo: uolo, nolo rursum: cedo, cape:
Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratū, irritum est.
CH. *Quo pacto, aut unde haec hic resciuit?* DE. *nescio,*
Nisi, me dixisse nemini, id certo scio.

CH. *Mon-*

CH· *Monſtri, ita me dij ament, ſimile ·* PH· *inieci ſcrupulum·* DE· *hem,*
Hicine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens? emori hercle ſatius eſt:
Animo uirili praeſentiq· ut ſis, para ·
Vides tuum peccatum eſſe elatum foras,
Neque iam id celare poſſe te uxorem tuam:
Nunc quod ipſa ex alijs auditura ſit, Chreme,
Id noſmet indicare placabilius eſt ·
Tum hunc impuratum poterimus noſtro modo
Vlciſci· PH· *at at, niſi mihi proſpicio, haereo:*
Hi gladiatorio animo ad me affectant uiam·
CH· *At uereor, ut placari poſſit ·* DE· *bono animo es:*
Ego redigam uos in gratiam, hoc fretus, Chreme,
Cum e medio exceſſit, unde haec ſuſcepta eſt tibi ·
PH· *Ita ne mecum agitis? ſatis aſtute aggredimini:*
Non hercle ex re iſtius me inſtigaſti, Demipho ·
Ain tu? ubi peregre, tibi quod lubitum fuit, feceris,
Neque huius ſis ueritus feminae primariae,
Nouo modo ei quin faceres contumelias;
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hiſce ego illam dictis ita tibi incenſam dabo,
Vt ne reſtinguas, lacrumis ſi exſtillaueris·
DE· *Malum, quod iſti dij, deaeq· omnes duint ·*
Tanta ne affectum hominem quemquam eſſe audacia?
Non hoc publicitus ſcelus hinc deportarier
In ſolas terras? CH· *in id redactus ſum loci,*

Vt nesciam prorsus, quid agam cum illo. DE. *ego scio:*
In ius eamus. PH. *in ius? huc, si quid lubet.*
DE. *Assequere, ac retine, dum huc ego seruos euoco.*
CH. *Enim solus nequeo: accurre huc.* PH. *una iniuria est*
Tecum. CH. *lege agito ergo.* PH. *altera est cum Chreme.*
DE. *Rape hunc.* PH. *ita ne agitis? enimuero uoce est opus.*
Nausistrata, exi. CH. *os opprime.* DE. *impurum uide,*
Quantum ualet. PH. *Nausistrata inquam.* CH. *non taces?*
PH. *Taceam?* DE. *ni sequitur, pugnos in uentrem ingere.*
PH. *Vel oculum exculpe: est, ubi uos ulciscar probe.*

ACTVS . V . SCENA . IIX

NAVSISTRATA . CHREMES
PHORMIO . DEMIPHO

QVI *nominat me?* CH. *hem.* NA. *quid istuc turbae est obsecro,*
Mi uir? PH. *hem, quid nunc obstipuisti?*
NA. *quis hic homo est?*
Non mihi respondes? PH. *hicine ut respondeat?*
Qui hercle, ubi sit, nescit. CH. *caue isti quidquam credas.*
PH. *Abi: tange: si non totus friget, me enica.*

CH. *Nihil*

CH. Nihil est. NA. quid ergo est? quid istic narrat? PH. iam scies:
Ausculta. CH. pergin credere? NA. quid ego obsecro
Huic credam, qui nil dixit? PH. delirat miser
Timore. NA. non pol temere est, quod tu iam times.
CH. Ego timeo? PH. recte sane: quando nihil times,
Et hoc nihil est, quod dico ego, tu narra. DE. scelus,
Tibi narret? PH. eho tu, factum est abs te sedulo
Pro fratre. NA. mi uir, non mihi narras? CH. at. NA. quid, at?
CH. Non opus est dicto. PH. tibi quidem: at scito huic opust.
In Lemno. CH. hem, quid ais? DE. non taces? PH. clam te. CH. hei mihi.
PH. Vxorem duxit. NA. mi homo, dij melius duint.
PH. Sic factum est. NA. perij, misera. PH. & inde filiam
Suscepit iam unam, dum tu dormis. CH. quid agimus?
NA. Pro dij immortales, facinus indignum, & malum.
PH. Hoc actum est. NA. an quidquam hodie est factum indignius?
Qui mi, ubi ad uxores uentum est, tum fiunt senes.
Demipho, te appello: nam me cum hoc ipso distaedet loqui.

Haecine

Haecine erant itiones crebrae, & manſiones diutinae
Lemni? haecine erat, quae noſtros fructus minuebat, utilitas?
DE. *Ego, Nauſiſtrata, eſſe in hac re culpam meritam non nego,*
Sed eam, quae ſit ignoſcenda. PH. *uerba fiunt mortuo.*
DE. *Nã neque negligentia tua, neq. odio id fecit tuo.*
Vinolentus fere ab hinc annos quindecim mulierculam
Eam compreſſit, unde haec nata eſt, neque poſtilla umquam attigit.
Ea mortem obijt: e medio abijt: qui fit in re hac ſcrupulus?
Quam ob rem te oro, ut alia facta tua ſunt, aequo animo hoc feras.
NA. *Quid ego aequo animo? cupio, miſera, in hac re iam defungier.*
Sed, quid ſperem? aetate porro minus peccaturum putem?
Iam tum erat ſenex, ſenectus ſi uerecundos facit.
An mea forma, aeque aetas, nunc magis expetenda eſt, Demipho?
Quid mihi affers, quam ob rem exſpectem, aut ſperem porro non fore?
PH. *Exſequias Chremeti, quibus commodum ire, hem tempus eſt.*
Sic dabo: age age nunc Phormionem, qui uolet, laceſſito:

Faxo

Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio.
Redeat sane in gratiam: iam supplicij satis est mihi.
Habet haec, ei quod, dum uiuat, usque ad aurem obganniat.
NA· *At meo merito credo. quid ego nunc commemorem, Demipho,*
Sigillatim, qualis in istũ fuerim? DE· *noui aeque omnia*
Tecum. NA· *meriton meo hoc uidetur factum?* DE· *minime gentium:*
Verum, quando iam accusando infectum fieri non potest,
Ignosce: orat, confitetur, purgat: quod uis amplius?
PH· *Enimuero, prius quam haec dat ueniam, mihi prospiciam, & Phaedriae.*
Heus, Nausistrata, prius quam huic respondes temere, audi. NA· *quid est?*
PH· *Ego minas triginta ab isto per fallaciam abstuli.*
Eas dedi tuo gnato. is pro sua amica lenoni dedit.
CH· *Hem, quid ais?* NA· *adeon indignum tibi uidetur, filius*
Homo adolescens unam si habet amicam: tu uxores duas?
Nil pudere? quo ore illum obiurgabis? responde mihi.
DE· *Faciet, ut uoles.* NA· *immo, ut iam scias meam sententiam,*

Neque

Neque ego ignosco, neque promitto quidquam, neque respondeo,
Prius quam gnatum uideo : eius iudicio permitto omnia : is
Quod iubebit, faciam. PH. *mulier sapiens es, Nausistrata.*
NA. *Satin id est tibi?* PH. *immo uero pulchre discedo, & probe,*
Et praeter spem. NA. *tu tuum nomen dic quod est.* PH. *min? Phormio,*
Vestrae familiae hercle amicus, & tuo summus Phaedriae.
NA. *Phormio, at ego aecastor posthac tibi, quod potero, & quae uoles,*
Faciamque, & dicam. PH. *benigne dicis.* NA. *pol meritum est tuum.*
PH. *Vin primum hodie facere, quod ego gaudeã, Nausistrata,*
Et quod tuo uiro oculi doleant? NA. *cupio.* PH. *me ad cenam uoca.*
NA. *Pol uero uoco.* DE. *eamus intro hinc.* NA. *fiat : sed, ubi est Phaedria,*
Iudex noster? PH. *iam hic faxo aderit. Vos ualete, & plaudite.*

HECYRA
TERENTII

ACTA · LVDIS · ROMANIS

SEX.IVLIO.CAES.CN.CORN.DOLABELLA.AED.CVR.

NON · EST · PERACTA

MODOS . FECIT

FLACCVS · CLAVDI

TIBIIS · PARIB·

CN · OCTAVIO · T · MANLIO · COS·

RELATA · EST · ITERVM

LVDIS · FVNEBRIBVS

RELATA · EST · TERTIO

Q · FVLVIO · L · MARCIO · AED · CVR·

C. SVLPICII. APOLLINARIS
PERIOCHA

VXOREM *duxit Pamphilus Philumenam,*
Cui quondam ignorans uirgini uitium obtulit:
Eiusq. per uim quem detraxit anulum,
Dederat amicae Bacchidi meretriculae:
Dein profectus in Imbrum eſt: nuptã haud attigit.
Hanc mater utero grauidam, ne id ſciat ſocrus,
Vt aegram ad ſe transfert: reuertit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non uolt. pater incuſat Bacchidis
Amorem. dum ſe purgat Bacchis, anulum
Mater uitiatae forte agnoſcit Myrrhina.
Vxorem recipit Pamphilus cum filio.

HECYRAE . PERSONAE

EARVMQ. INTERPRETATIO

SYRA, anus, Syriaci generis mulier.
PHILOTIS, meretrix, ἀπὸ τοῦ φιλώτας, unde & Philotion. fieri poteſt, ut ſit in nomine aurium ſignificatio.
LACHES, ſenex, pag. 59.
SOSTRATA, mulier, pag. 123.
PAMPHILVS, adoleſcens, pag. 3.
PARMENO, ſeruus, pag. 59.
SOSIA, ſeruus, pag. 3.
BACCHIS, meretrix, pag. 123.
PHIDIPPVS, ſenex, a parcimonia equeſtri: eius enim ſtudij ut gloria erat ingens, ita magni ſumptus.
MYRRHINA, mulier, matronale nomen, a Myrto, qua magiſtratus quondam coronabantur.

Sequentium tantum hic mentio fit.

PHILOMENA, ἡ φιλουμένη, amabilis.
SCIRTVS, puer, ἀπὸ τοῦ σκιρτᾷν, a ſaltatione.

PROLOGVS

HECYRA *est huic nomen fabulae. haec cum data*
Est noua, nouum interuenit uitium, & calamitas,
Vt neque spectari, neque cognosci potuerit:
Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat. nunc haec plane est pro noua:
Et is, qui scripsit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum possit uendere.
Alias cognostis eius: quaeso hanc noscite.

ALTER

ORATOR ad uos uenio, ornatu prologi.
Sinite exorator sim, eodẽ ut iure uti senẽ
Liceat, quo iure sum usus adolescentior,
Nouas qui exactas feci ut inueterascerent,
Ne cum poeta scriptura euanesceret.
In his, quas primum Caecilij didici nouas,
Partim sum earum exactus, partim uix steti.
Quia scibam dubiam fortunam esse scenicam,
Spe incerta, certum mihi laborem sustuli.
Easdem agere coepi, ut ab eodem alias discerem
Nouas studiose, ne illum ab studio abducerem.
Perfeci, ut spectarentur. ubi sunt cognitae,
Placitae sunt. ita poetam restitui in locum,
Prope iam remotum iniuria aduorsarium
Ab studio, atque ab labore, atque ab arte musica.
Quod si scripturam spreuissem in praesentia, &
In deterrendo uoluissem operam sumere,
Vt in otio esset, potius quam in negotio:
Deterruissem facile, ne alias scriberet.
Nũc quid petã, mea caussa, aequo animo attẽdite.
Hecyram ad uos refero, quam mihi per silentium
Nũquã agere licitũ est, ita eã oppressit calamitas.
Eam calamitatem uestra intellegentia
Sedabit, si erit adiutrix nostrae industriae.
Cum primum eam agere coepi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit exspectatio:
Comitum conuentus, studium, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras,
Vetere in noua coepi uti consuetudine,

In experiundo ut eſſem : refero denuo ;
Primo actu placeo : cum interea rumor uenit,
Datum iri gladiatores : populus conuolat :
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco :
Interea ego meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla eſt : otium, & ſilentium eſt :
Agendi tempus mihi datum eſt : uobis datur
Poteſtas condecorandi ludos ſcenicos.
Nolite ſinere per uos artem muſicam
Recidere ad paucos : facite, ut ueſtra auctoritas
Meae auctoritati fautrix, adiutrixq· ſit.
Si numquam auare ſtatui pretium arti meae,
Et eum eſſe quaeſtum in animum induxi maxumũ,
Quammaxume ſeruire uoſtris commodis :
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium ſuum, & ſe in uoſtram commiſit fidem,
Ne eum circumuentum inique iniqui irrideant.
Mea cauſſa cauſſam hanc accipite, & ſilentium
Date ; ut lubeat ſcribere alijs, mihiq· ut diſcere
Nouas expediat, poſthac pretio emptas meo.

PHILOTIS · SYRA

PER pol quam paucos reperias meretricibus
Fideles euenire amatores, Syra.
Vel hic Pamphilus iurabat quoties Bacchidi,
Quam ſancte, ut quiuis facile poſſet credere,
Numquam illa uiua ducturum uxorem domum:
Hem, duxit. SY. ergo propterea te ſedulo
Et moneo, & hortor, ne cuiuſquam miſereat,
Quin ſpolies, mutiles, laceres, quemquẽ nacta ſis.
PH. Vtin eximium neminem habeam? SY. neminem:
Nam nemo illorum quiſquam, ſcito, ad te uenit,
Quin ita paret ſeſe, abs te ut blanditijs ſuis
Quamminimo pretio ſuam uoluptatem expleat,
Hiſcine tu amabo non contra inſidiabere?
PH. Tamen eandem pol eſſe omnibus, iniurium eſt.
SY. Iniurium eſt autem ulciſci aduorſarios?
Aut qua uia captent te illi, eadem ipſos capi?
Eheu, me miſeram, cur non aut iſtaec mihi
Aetas & forma eſt, aut tibi haec ſententia?

ACTVS · I · SCENA · II

PARMENO · PHILOTIS · SYRA

SENEX ſi quaeret me, modo iſſe dicito
Ad portum, percunctatum aduentum Pamphili.
Audin, quid dicam, Scirte? ſi quaeret me, uti
Tum dicas; ſi non quaeret, nullus dixeris;

Alias ut uti possim caussa hac integra.
Sed uideon ego Philotium? unde haec aduenit?
Philotis, salue multum. PH. *o salue, Parmeno.*
SY. *Salue mecastor, Parmeno.* PA. *& tu edepol, Syra.*
Dic mihi, Philoti, ubi te oblectasti tam diu?
PH. *Minime me equidem oblectaui, quae cum milite*
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo:
Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.
PA. *Edepol te desiderium Athenarum arbitror*
Philotium cepisse saepe, & te tuum
Consilium contempsisse. PH. *non dici potest,*
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
Vosq. hic uidendi, antiqua ut consuetudine
Agitarem inter uos libere conuiuium:
Nam illi haud licebat nisi praefinito loqui
Quae illi placerent. PA. *haud opinor commode*
Finem statuisse orationi militem.
PH. *Sed quid hoc negoti est? modo quae narrauit mihi*
Hic intus Bacchis? quid ego numquam credidi
Fore, ut ille hac uiua posset animum inducere
Vxorem habere. PA. *habere, autem?* PH. *eho tu, an non habet?*
PA. *Habet, sed firmae hae uereor ut sint nuptiae.*
PH. *Ita dij deaeq. faxint, si in rem est Bacchidis.*
Sed quid istuc credam ita esse? dic mihi, Parmeno.
PA. *Non est opus prolato: hoc percunctarier*
Desiste. PH. *nempe ea caussa, ut ne id fiat palam.*
Ita me di amabunt, haud propterea te rogo, ut
Hoc

Hoc proferam, sed tacita ut mecum gaudeam ·
PA · Numquam dices tam commode, ut tergum meum
Tuam in fidē committam · PH · ah noli, Parmeno:
Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quam ego, quae percunctor, scire · PA · uera haec praedicat ·
Et mi illud uitium maxumum est · si mihi fidem
Das te tacituram, dicam · PH · ad ingenium redis ·
Fidem do, loquere · PA · ausculta · PH · istic sum · PA · hanc Bacchidem
Amabat, ut cum maxume, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et haec, communia omnium quae sunt patrum,
Senem se dicere esse, illum autem esse unicum
Praesidium uelle se senectuti suae ·
Ille primo se negare: sed, postquam acrius
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin, an ne amori obsequeretur magis ·
Tundendo, atque odio denique effecit senex:
Despondit gnatam ei huius uicini proxumi ·
Usque illud uisum est Pamphilo neutiquam graue,
Donec iam in ipsis nuptijs · postquam uidet
Paratas, nec moram ullam, qui ducat, dari:
Ibi demum ita aegre tulit, ut ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo ibi eius commiserescеret ·
Ubicumque datum erat spatium solitudinis,
Ut colloqui mecum una posset: Parmeno,
Perij, quid ego egi? in quod me conieci malum?
Non potero hoc ferre, Parmeno: perij, miser.

PH. *At te dij deaeq. perduint cum isto odio, Laches.*
PA. *Ad pauca ut redeam, uxorem deducit domum:*
Nocte illa prima uirginem non attigit:
Quae consecuta est nox, eam nihilo magis.
PH. *Quid ais? cum uirgine una adolescens cubuerit,*
Plus potus, illa se abstinere ut potuerit?
Non uerisimile dicis: nec uerum arbitror.
PA. *Credo ita uideri tibi. nam nemo ad te uenit,*
Nisi cupiens tui: ille inuitus illam duxerat.
PH. *Quid deinde fit?* PA. *diebus sane pauculis*
Post Pamphilus me solum seducit foras,
Narratque, ut uirgo a se integra etiam tum siet:
Seque ante, eam quam uxorem duxisset domum,
Sperasse eas tolerare posse nuptias.
Sed, quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi a suis,
Neque honestum mihi, neque utile ipsi uirgini est.
PH. *Pium, ac pudicum ingenium narras Pamphili.*
PA. *Hoc ego proferre, incommodū esse mihi arbitror:*
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas uiti,
Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognouerit,
Non posse se mecum esse, abituram denique.
PH. *Quid interea? ibat ne ad Bacchidem?* PA. *quotidie:*
Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese uidet,
Maligna multo, & magis procax facta illico est.
PH. *Non epol mirum.* PA. *atqui ea res multo maxume*
Disiunxit illum ab illa, postquam & ipse se,

Et

Et illam, & hanc, quae domi erat, cognouit satis,
Ad exemplum ambarum mores earum existumãs.
Haec, ita uti liberali esse ingenio decet,
Pudens, modesta, incommoda, atque iniurias
Viri omnes ferre, & tegere contumelias.
Hic animus partim uxoris misericordia
Deuictus, partim uictus huius iniuria,
Paullatim elapsust Bacchidi, atque huc transtulit
Amorem, postquam par ingenium nactus est.
Interea in Imbro moritur cognatus senex
Horunc. ea ad hos redibat lege hereditas.
Eo amantem inuitum Pamphilũ extrudit pater.
Relinquit cum matre hic uxorem: nam senex
Rus abdidit se: huc raro in urbem commeat.
PH. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiae?
PA. Nunc audies: primum dies complusculos
Bene conueniebat sane inter eas: interim
Miris modis odisse coepit Sostratam,
Neque lites ullae inter eas: postulatio
Numquam. PH. quid igitur? PH. si quando ad eam accesserat
Confabulatum, fugere e conspectu illico,
Videre nolle. denique, ubi non quit pati,
Simulat se a matre accersi ad rem diuinam, abit.
Vbi illi est dies complures, accersi iubet.
Dixere caussam tunc nescio quam. iterum iubet.
Nemo remisit. postquam accersunt saepius,
Aegram esse simulant mulierem. nostra illico
It uisere ad eam: admisit nemo. hoc ubi senex
Rescivit, heri ea caussa rure aduenit huc,

Patrem continuo conuenit Philumenae.
Quid egerint inter se, non dum etiam scio.
Nisi sane curae est, quorsum euenturum hoc siet,
Habes omnem rem: pergam, quo coepi hoc iter.
PH. Et quidem ego: nam constitui cum quodam hospite,
Me esse illum conuenturam. PA. dij uortant bene,
Quod agas. PH. uale. PA. & tu bene uale, Philotium.

ACTVS. II. SCENA. I

LACHES. SOSTRATA

PRO deum atque hominum fidẽ, quod hoc genus est, quae haec coniuratio?
Vtin omnes mulieres eadem aeque studeant, nolintq. omnia?
Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias:
Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus. uiris
Esse aduorsas, aeque studium est, similis est pertinacia.
In eodem omnes mihi uidentur ludo doctae ad malitiam: &
Ei ludo, si ullus est, magistram hanc esse satis certo scio.
SO. Me miseram, quae nunc, quamobrem accuser, nescio. LA. hem,
Tu nescis? SO. non, ita me dij bene ament, mi

Laches,

Laches,
Itaq· una inter nos agere aetatem liceat · LA· dij mala prohibeant ·
SO· Meq· abs te immerito esse accusatum, post modo resciſces· LA· scio·
Te immerito? an quidquam pro istis factis dignum te dici potest,
Quae me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum paras?
Tum autem, ex amicis inimici ut sint nobis affines, facis;
Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent·
Tu sola exorere, quae perturbes haec tua impudentia ·
SO· Ego ne? LA· tu inquam, mulier, quae omnino lapidem, haud hominem, putas ·
An, qnia ruri esse crebro soleo, nescire arbitramini,
Quo quisque pacto hic uitam uostrarum exigat?
Multo melius, hic quae fiunt, quam illi, ubi sum assidue, scio:
Ideo quia, uti uos mihi domi eritis, proinde ego ero foris ·
Iampridem equidem audiui cepisse odium tui Philumenam:
Minimeq· adeo mirum: &, ni id fecisset, magis mirum foret ·
Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odisset domum:

Quod

Quod si scissem, illa hic maneret potius, tu hinc isses foras.
At uide, quam immerito aegritudo haec oritur mi abs te, Sostrata.
Rus habitatum abij, concedens uobis, & rei seruiens,
Sumptus uestros, otiumque ut nostra res posset pati,
Meo labori haud parcens, praeter aequom atque aetatem meam.
Non te pro his curasse rebus, ne quid aegre esset mihi?

SO. Non mea opera, neque pol culpa euenit. LA. immo maxume.
Sola hic fuisti: in te omnis haeret culpa sola, Sostrata.
Quae hic erant, curares; cum ego uos solui curis ceteris.
Cum puella anum suscepisse inimicitias non pudet;
Illius dices culpa factum. SO. haud equidem dico, mi Laches.

LA. Gaudeo (ita me dij ament) gnati caussa: nam de te quidem,
Satis scio, peccando detrimenti nil fieri potest.

SO. Qui scis, an ea caussa, mi uir, me odisse assimulauerit,
Vt cum matre una plus esset? LA. quid ais? non signi hoc sat est,
Quod heri nemo uoluit uisentem te ad eam intromittere?

SO· Enim lassam opido tum aiebant: eo ad eam non admissa sum.

LA· Tuos esse illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem, arbitror:
Et merito adeo: nam uostrarum nulla est, quin gnatum uelit
Ducere uxorem; &, quae uobis placita condicio est, datur:
Vbi duxere impulsu uostro, uostro impulsu easdem exigunt.

ACTVS · II · SCENA · II

PHIDIPPVS · LACHES · SOSTRATA

ETSI scio, Philumena, meum ius esse, ut te cogam,
Quae ego imperem, facere: ego tamen patrio animo uictus faciam
Vt tibi concedam, neque tuae libidini aduorsabor.

LA· Atque eccum Phidippum optume uideo: ex hoc iam scibo, quid sit.
Phidippe, esse ego meis omnibus scio me apprime obsequentem:
Sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.
Quod si tu idem faceres, magis in rem & nostram, & uostram id esset.
Nunc uideo in illarum potestate esse te. PH· eia uero.

LA. *Adij te heri de filia: ut ueni, itidem incertum amisti.*
Haud ita decet, si perpetuam uis esse affinitatem hanc,
Celare te iras. si quid est peccatum a nobis, profer:
Aut ea, refellendo, aut purgando uobis, corrigemus,
Te iudice ipso. sin ea est caussa retinēdi apud uos,
Quia aegra est: te mi iniuriam facere arbitror, Phidippe.
Si metuis, satis ut meae domi curetur diligenter.
At, ita me dij ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Vt tu illam saluam magis uelis, quam ego: id adeo gnati caussa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum, magnificare,
Neque adeo me clam est, quam esse eum grauiter laturum credam,
Hoc si rescierit. eo domum, studeo haec prius, quā ille ut redeat.
PH. *Laches, & diligentiam uestram, & benignitatem*
Noui: &, quae dicis, omnia esse ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere: illam ad uos redire studeo,
Si facere possim ullo modo. LA. *quae res te facere id prohibet?*

Eho,

Eho, numquidnam accuſat uirum? PH. *minime: nam, poſtquam attendi*
Magis, & ui coepi cogere ut rediret, ſancte adiurat
Non poſſe apud uos Pamphilo ſe abſente perdurare.
Aliud fortaſſe alijs uitij eſt: leni ego animo ſum natus:
Non poſſum aduorſari meis. LA. *hem, Soſtrata.* SO. *heu me miſeram.*
LA. *Certum eſt iſtuc?* PH. *nunc quidem, ut uidetur: ſed numquid uis?*
Nam eſt, quod me tranſire ad forum iam oporteat. LA. *eo tecum una.*

ACTVS · II · SCENA · III

SOSTRATA

EDEPOL *ne nos aeque ſumus omnes inuiſae uiris,*
Propter paucas; quae omnes faciunt dignae ut uideamur malo.
Nam, ita me ament di, quod me accuſat nunc uir, ſum extra noxiam.
Sed non facile eſt expurgatu: ita animum induxerunt, ſocrus
Omnes eſſe iniquas. haud pol me equidem: nam numquam ſecus
Habui illam, ac ſi ex me eſſet nata: nec, qui hoc mi eueniat, ſcio.

Niſi

Niſi pol filium multimodis iam exſpecto ut redeat domum.

ACTVS · III · SCENA · I

PAMPHILVS · PARMENO · MYRRHINA

NEMINI *ego plura acerba eſſe ex amore homini umquam oblata credo,*
Quam mi. heu, me infelicem, hancine ego uitam parſi perdere?
Hacine ego cauſſa eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat praeſtabilius, ubiuis gentium aetatem agere,
Quam huc redire? atque, haec ita eſſe, miſerũ me reſciſcere?
Nam nos omnes, quibus alicunde aliquis obiectus eſt labos,
Omne quod eſt interea tempus, prius quam id reſcitum eſt, lucro eſt.

PAR. *At ſic, citius qui te expedias his aerumnis, reperies.*
Si non rediiſſes, hae irae factae eſſent multo ampliores:
Sed nunc aduentum tuum ambas, Pamphile, ſcio reuerituras.
Rem cognoſces, iram expedies: reſtitues rurſum in gratiam.
Leuia ſunt haec, quae tu pergrauia eſſe in animum induxti tuum.

PAM. *Quid*

PAM· Quid consolare me? an quisquam usquam gentium est aeque miser?
Prius quam hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:
Iam in hac re ut taceam, cuiuis facile scitu est, quã fuerim miser:
Tamen numquam ausus sum recusare eam, quam mi obtrudit pater·
Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expediui animum meum:
Vixq· huc contuleram, hem noua res orta est, porro ab hac quae me abstrahat·
Tum matrem ex ea re me, aut uxorem in culpa inuenturum arbitror:
Quod cum ita esse inuenero, quid restat, nisi porro ut fiam miser?
Nam matris ferre iniurias me, Parmeno, pietas iubet:
Tum uxori obnoxius sum: ita olim suo me ingenio pertulit,
Tot meas iniurias quae numquam in ullo patefecit loco·
Sed magnum nescio quid necesse est euenisse, Parmeno,
Vnde ira inter eas intercessit, quae tam permansit diu·
PAR· Hoc quidem hercle paruum est: si uis uero ueram rationem exsequi,
Non maxumas, quae maxumae sunt interdũ irae, iniurias

Faciunt:

Faciunt: nam saepe est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est,
Cum de eadem caussa est iracundus factus inimicissimus.
Pueri inter sese quam pro leuibus noxijs iras gerunt?
Quapropter? quia enim, qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, leui sententia:
Fortasse unum aliquod uerbum hãc inter eas iram conciuerit.
PAM. *Abi, Parmeno, intro, ac, me uenisse, nuncia.* PAR. *hem, quid hoc?* PAM. *tace.*
Trepidari sentio, cursari rursum prorsum. PAR. *agedum, ad fores*
Accede propius. hem, sensistin? PAM. *noli fabularier.*
Pro Iuppiter, audio clamorem. PAR. *tute loqueris, me uetas?*
M. *Tace, obsecro, mea gnata.* PAM. *matris uox uisa est Philumenae.*
Nullus sum. PAR. *qui dũ?* PAM. *perij.* PAR. *quã obrem.* PAM. *nescio quod magnum malum*
Profecto, Parmeno, me celas. PAR. *uxorem Philumenam*
Pauitare nescio quid, dixerunt: id si forte est, nescio.
PAM. *Interij: cur mihi id non dixti?* PAR. *quia non poteram una omnia.*

PAM. *Quid*

PAM· *Quid morbi est?* PAR· *nescio·* PAM· *quid? nemo ne medicum adduxit?* PAR· *nescio·*
PAM· *Cesso hinc ire intro, ut hoc quamprimum, quid quid est, certe sciam?*
Quonam modo, Philumena mea, nunc te offendam affectam?
Nam, si periculum ullum in te est, perijsse me una, haud dubium est.
PAR· *Non usus facto est mihi nunc, hunc intro sequi·*
Nam inuisos omnes nos esse illis sentio:
Here nemo uoluit Sostratam intro admittere·
Si forte morbus amplior factus siet,
Quod sane nolim, maxume heri caussa mei:
Seruom illico introijsse dicent Sostratae,
Aliquid tulisse comminiscentur mali·
Capiti, atque aetati illorū morbus qui auctus sit·
Hera in crimen ueniet, ego in magnum malum·

ACTVS · III · SCENA · II

SOSTRATA · PARMENO · PAMPHILVS

NESCIO *quid iamdudum hic audio tumul tuari, misera:*
Male metuo, ne Philumenae magis morbus aggrauescat:
Quod te, Aesculapi, & te, Salus, ne quid sit huius, oro·
Nunc ad eam uisam· PAR· *heus, Sostrata·* SO· *ehem·* PAR· *iterum istinc excludere·*
SO· *Ehem, Parmeno, tu ne hic eras? perij, quid fa-*

ciam, misera?

Non uisam uxorem Pamphili, cum in proxumo hic sit aegra?

PAR· Non uisas, ne mittas quidem uisendi caussa quemquam.

Nam, qui amat cui odio ipsus est, bis facere stulte duco:

Laborem inanem ipsus capit, et illi molestiā affert.

Tum autem filius tuus introÿt uidere, ut uenit, quid agat.

SO· Quid ais? an uenit Pamphilus? PAR· uenit. SO· dÿs gratiam habeo:

Hem istoc uerbo animus mihi redÿt, & cura ex corde excessit.

PAR· Iam ea te caussa maxume huc nūc introire nolo:

Nam, si remittent quippiam Philumenā dolores,

Omnem rem narrabit, scio, continuo sola soli,

Quae inter uos interuenit, unde ortum est initium irae.

Atque eccum uideo ipsum egredi: quam tristis est. SO· o mi gnate.

PAM· Mea mater, salue. SO· gaudeo uenisse saluom. saluan

Philumena est? PAM· meliuscula est. SO· utinam istuc ita dÿ faxint.

Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam tristis? PAM· recte, mater,

SO· Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repente inuasit?

PAM· Ita factum est. SO· quid morbi est? PAM· febris.

bris · SO · quotidiana? PAM · ita aiunt ·
I ſodes intro, conſequar iam te, mea mater · S · fiat ·
PAM · Tu pueris curre, Parmeno, obuiam, atque eis onera adiuta ·
PAR · Quid? non ſciunt ipſi uiam, domũ qua redeant?
PAM · ceſſas?

ACTVS · III · SCENA · III

PAMPHILVS

NEQVEO mearum rerum initium ullum inuenire idoneum,
Vnde exordiar narrare, quae nec opinanti accidunt,
Partim quae perſpexi his oculis, partim quae accepi auribus:
Qua me propter exanimatum citius eduxi foras ·
Nam, modo me intro ut corripui timidus, alio ſuſpicans
Morbo me uiſurum affectam, ac ſenſi eſſe uxorem: hei mihi,
Poſtquam me adſpexere ancillae aduenisse, illico omnes ſimul
Laetae exclamant, uenit, id quod me repente adſpexerant ·
Sed cõtinuo uoltum earum ſenſi immutari omniũ,
Quia tam incommode illis fors obtulerat aduentum meum ·
Forte una illarum interea propere praecurrit, nuncians,

Me ueniſſe : ego, eius uidendi cupidus, recta conſequor.
Poſteaquam introij, extemplo eius morbum cognoui, miſer.
Nam neque, ut celari poſſet, tempus ſpatium ullum dabat;
Neque uoce alia, ac res monebat, ipſa poterat conqueri.
Poſtquam adſpexi, o facinus indignum, inquam: et corripui illico
Me inde, lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus.
Mater conſequitur: iam ut limen exirem, ad genua accidit,
Lacrumans, miſera. miſeritum eſt. profecto hoc ſic eſt, ut puto;
Omnibus nobis ut res dant ſeſe, ita magni, atque humiles, ſumus.
Hãc habere orationem mecum a principio inſtitit:
O mi Pamphile, abs te quamobrem haec abierit, cauſſam uides:
Nam uitium eſt oblatum uirgini olim ab neſcio quo improbo:
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret ſuum.
Sed, cum orata eius reminiſcor, nequeo, quin lacrumem, miſer.
Quaeq. fors fortuna eſt, inquit, nobis quae te hodie obtulit,
Per eam te obſecramus ambae, ſi ius, ſi fas eſt, ut:

Ad-

Aduorsa eius per te tecta tacitaq· apud omnes siēt:
Si umquam erga te animo esse amico sensti eam, mi Pamphile,
Sine labore hanc gratiam, te uti sibi des pro illa nunc, rogat:
Ceterum de reducenda id fac, quod in rem sit tuam.
Parturire eam, neque grauidam esse ex te, solus conscius:
Nam aiunt, tecum post duobus concubuisse eam mē sibus:
Tum, postquam ad te uenit, mensis hic agitur iam septimus:
Quod te scire, ipsa indicat res · nunc, si potis est, Pamphile,
Maxume uolo, doq· operam, aut clam partus eueniat patrem,
Atque adeo omnes · sed, si fieri id non potest, quin sentiant,
Dicā abortū esse · scio nemini aliter suspectum fore,
Quin, quod uerisimile est, ex te recte eum natum putent ·
Continuo exponetur: hic tibi nihil est quidquam incommodi: &
Illi miserae indigne factam iniuriam contexeris ·
Pollicitus sum, & seruare in eo certum est, quod dixi, fidem ·
Nam de reducenda, id uero neutiquam honestum esse arbitror ·
Nec faciam: etsi amor me grauiter, consuetudoq· tenet ·

Lacrumo, quae poſthac futura eſt uita, cum in mentem uenit,
Solitudoque. o fortuna, ut nūquā perpetuo es bona.
Sed iam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego conſilio miſſum feci, idem nunc operam huic dabo.
Adeſt Parmeno cum pueris: hunc minime eſt opus
In hac re adeſſe: nam olim ſoli credidi,
Ea me abſtinuiſſe in principio, cum data eſt:
Vereor, ſi clamorem eius hic crebro exaudiat;
Ne parturire eam intellegat: aliquo mihi eſt
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

ACTVS · III · SCENA · IV

PARMENO · SOSIA · PAMPHILVS

AN *tu tibi hoc incōmodum eueniſſe iter?*
SO. *Non hercle, Parmeno, uerbis dici poteſt*
Tantum, quam re ipſa nauigare incommodum eſt.
PAR. *Ita ne eſt?* SO. *o fortunate, neſcis, quid mali*
Praeterieris, qui numquam es ingreſſus mare.
Nam, alias ut omittam miſerias, unam hāc uide:
Dies triginta, aut plus eo, in naui fui,
Cum interea ſemper mortem exſpectabam, miſer:
Ita uſque aduorſa tempeſtate uſi ſumus.
PAR. *Odioſum.* SO. *haud clam me eſt: denique hercle aufugerim*
Potius, quam redeam, ſi eo mi redeundum ſciam.

PAR. *Olim*

PAR. Olim quidem te cauſſae impellebant leues,
Quod nunc minitare facere, ut faceres, Soſia.
Sed Pamphilum ipſum uideo ſtare ante oſtium:
Ite intro: ego hunc adibo, ſi quid uelit.
Here, etiam nunc tu hic ſtas? PAM. equidem te exſpecto. PAR. quid eſt?
PAM. In arcem tranſcurſo opus eſt. PAR. cui homini? PAM. tibi.
PAR. In arcem? quid eo? PAM. Callidemidem hoſpitē
Myconium, qui mecum una aduectuſt, conueni.
PAR. Perij: uouiſſe hunc dicam, ſi ſaluus domum
Rediſſet umquam, ut me ambulando rumperet.
PAM. Quid ceſſas? PAR. quid uis dicam? an conueniam modo?
PAM. Immo, quod conſtitui me hodie conuenturū eū,
Non poſſe, ne me fruſtra illi exſpectet: uola.
PAR. At non noui hominis faciem. PAM. at faciam, ut noueris:
Magnus, rubicundus, criſpus, craſſus, caeſius.
PAR. Cadauerosa facies. dij illum perduint.
Quid, ſi non ueniet? maneam ne uſque ad ueſperū?
PAM. Maneto: curre. PAR. nō queo: ita defeſſus ſum.
PAM. Ille abijt. quid agam, infelix? prorſus neſcio
Quo pacto hoc celem, quod me orauit Murrhina,
Suae gnatae partum: nam me miſeret mulieris:
Quod potero, faciam; tamen, ut pietatem colam:
Nam me parenti potius, quam amori, obſequi
Oportet. at at at eccum Phidippum, & patrem
Video: horſum pergunt. quid dicam hiſce, incertus ſum.

LACHES · PHIDIPPVS · PAMPHILVS

DIXTIN dudum, dixiſſe illam, ſe exſpecta re filium?

PH. Factum. LA. ueniſſe, aiunt: redeat. PAM. quam cauſſam dicam patri,

Quamobrem non reducam, neſcio. LA. quem ego hic audiui loqui?

PAM. Certum obfirmare eſt uiam me, quam decreui perſequi.

LA. Ipſus eſt, de quo hoc agebam tecum. PAM. ſalue, mi pater.

LA. Gnate mi, ſalue. PH. bene factum, te aduenisse, Pamphile,

Atque adeo, quod maxumum eſt, ſaluum, atque ua lidum. PAM. creditur.

LA. Aduenis modo? PAM. admodum. LA. cedo, quid reliquit Phania,

Conſobrinus noſter? PH. ſane hercle homo uolupta ti obſequens

Fuit, dum uixit: &, qui ſic ſunt, haud multum he redem adiuuant.

Sibi uero hanc laudem relinquunt: Vixit, dum ui- xit, bene.

LA. Tum tu igitur nihil attuliſti huc plus una ſen- tentia?

PAM. Quidquid eſt id quod reliquit, profuit. LA. im mo obfuit:

Nam illum uiuom & ſaluom uellem. PH. impune optare iſtuc licet.

Ille

Ille reuiuiſcet iam numquam: & tamen, utrum malis, ſcio.

LA· *Heri Philumenam ad ſe accerſi hic iuſſit. dic iuſſiſſe te.*

PH· *Noli fodere. iuſſi.* LA· *ſed iam eam remittet.* PH· *ſcilicet.*

PAM· *Omnem rem ſcio, ut ſit geſta: aduenienſ audiui omnia.* LA· *at*

Iſtos inuidos dij perdant, qui haec libenter nunciant.

PAM· *Ego me ſcio cauiſſe, ne ulla merito contumelia*

Fieri a uobis poſſet: idq; ſi nūc memorare hic uelim,

Quam fideli animo & benigno in illam & clementi fui,

Vere poſſim; ni te ex ipſa id magis uelim reſciſcere:

Namque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides,

Cum illa, quae nunc in me iniqua eſt, aequa de me dixerit.

Neq; culpa hoc mea eueniſſe diſſidiū, id teſtor deos.

Sed quādo ſeſe eſſe indignam deputat matri meae,

Cui concedat, cuius mores toleret ſua modeſtia;

Neque alio pacto poteſt componi inter eas gratia:

Segreganda aut mater a me eſt, Phidippe, aut Philumena:

Nunc me pietas matris potius commodum ſuadet ſequi.

LA· *Pamphile, ad aures haud inuito ſermo mihi acceſſit tuus,*

Cū te poſt putaſſe omnes res prae parēte intellego.

Verum

Verũ uide, ne impulſus ira praue inſiſtas, Pãphile.
PAM. *Quibus iris nunc in illã impulſus iniquus ſim?*
Quae nũquã quidquam erga me cõmerita eſt pater,
Quod nollem: & ſaepe, quod uellem, meritam ſcio:
Amoque, & laudo, & uehementer deſidero:
Nam fuiſſe erga me miro ingenio, expertus ſum:
Illiq. exopto, ut relliquam uitam exigat
Cum eo uiro, me qui ſit fortunatior:
Quandoquidem illam a me diſtrahit neceſſitas.
PH. *Tibi id in manu eſt, ne fiat.* LA. *ſi ſanus ſies,*
Iube illam redire. PAM. *non eſt conſilium, pater:*
Matris ſeruibo commodis. LA. *quo abis? mane,*
Mane inquam: quo uadis? PH. *quae haec pertina-*
cia eſt?
LA. *Dixin Phidippe hanc rem aegre laturum eſſe eũ?*
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.
PH. *Non credidi edepol adeo inhumanum fore:*
Ita nunc is ſibi me ſupplicaturum putat?
Si eſt, ut uelit reducere uxorem, licet;
Sin alio eſt animo, renumeret dotem huc, eat.
LA. *Ecce autem, tu quoque, proterue, iracundus es.*
PH. *Percontumax rediſti huc nobis, Pamphile.*
LA. *Decedet iam ira haec; etſi merito iratus eſt.*
PH. *Quia paullulum uobis acceſſit pecuniae,*
Sublati animi ſunt. LA. *etiam mecum litigas?*
PH. *Deliberet, renuncietq. hodie mihi,*
Velit ne, an non; ut alij, ſi huic non eſt, ſiet.
LA. *Phidippe, ades, audi paucis. abijt: quid mea?*
Poſtremo inter ſe tranſigant ipſi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quidquam ob-
tempe-

temperant:
Quae dico, paruipendunt·porto hoc iurgium ad
Vxorem: cuius fiunt consilio omnia haec:
Atque in eã hoc omne, quod mihi aegre est, euomã·

ACTVS · IV · SCENA · I

MYRRHINA · PHIDIPPVS

PERII, *quid agam? quo me uortam? quid meo respondebo uiro,*
Misera? nam audisse uocem pueri uisust uagientis:
Ita corripuit derepente tacitus sese ad filiam:
Quod si resciuerit peperisse, id qua caussa clam habuisse me
Dicam, non edepol scio·
Sed ostium concrepuit: credo ipsum ad me exire: nulla sum·
PH· *Vxor ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras·*
Atque eccam uideo· quid agis, Murrhina? heus, tibi dico· MY· *mihi ne,*
Mi uir? PH· *uir ego tuus sim? tu uirum me, aut hominem adeo esse deputas?*
Nam, si utrumuis horum mulier umquam tibi uisus forem,
Non sic ludibrio tuis factis habitus essem· MY· *quibus?* PH· *at rogas?*
Peperit filia? hem, taces? ex quo? MY· *istuc rogare aequom est patrem?*
Perij: ex quo censes, nisi ex illo, cui data est nuptum,

ptum, obsecro?

PH. Credo: neque adeo arbitrari patris est aliter. sed demiror,

Quid sit, quamobrem tantopere hunc omnes nos celare uolueris

Partum; praesertim cum & recte, & suo pepererit tempore.

Adeon ne peruicaci esse animo, ut puerum praeoptares perire,

Ex quo inter nos scires posthac amicitiam fore firmiorem,

Potius, quam esset cum illo nupta aduorsus animi lubidinem

Tui? ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quae te est penes.

MY. Misera sum. PH. utinam sciam ita esse istuc. sed nunc mihi in mentem uenit,

Ex hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus:

Nam nuptam filiam negabas posse te pati tuam

Cũ eo, qui meretrices amaret, qui pernoctaret foris.

MY. Quamuis caussam hunc suspicari, quam ipsam ueram, mauolo.

PH. Multo prius sciui, quam tu, illum amicam habere, Murrhina:

Verum id uitium ego numquam decreui esse adolescentiae:

Nam id omnibus innatum est. at pol iam aderit, cum se quoque oderit.

Sed, ut olim te ostendisti eandem esse, nihil cessasti

usque

usque adhuc,
Vt filiam ab eo abduceres, neu, quod ego egissem, esset ratum.
Id nunc res indicium haec facit, quo pacto factum uolueris.
MY · Adeon me esse peruicacem cēses, cui mater siem,
Vt eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?
PH · Tun prospicere, aut iudicare, nostram in rem quod sit, potes?
Audisti ex aliquo fortasse, qui uidisse eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad amicam · quid tum postea, (nos
Si modeste ac raro hoc fecit? non ne ea dissimulare
Magis humanum est, quam dare operam id scire, qui nos oderit?
Nam, si is posset ab ea sese derepente auellere,
Qui cum tot consuesset annos; non eum hominem ducerem,
Nec uirum satis firmum gnatae · MY · mitte adolescentem obsecro,
Et quae me peccasse ais: abi, solū solus conueni:
Roga, uelit ne, an nō, uxorē · si est, ut dicat uelle se,
Redde; sin est autem, ut nolit, recte cōsului meae ·
PH · Siquidem ille ipse non uolt, & tu sensti esse in eo, Murrhina,
Peccatum: aderam, cuius consilio ea par fuerat prospici ·
Quamobrem incendor ira, te esse ausam haec facere iniussu meo ·

Interdico,

Prospicio. Incendor ire

Interdico, ne extulisse extra edes puerum usquam uelis.
Sed ego stultior, meis dictis parere hanc qui postulem:
Ibo intro, atque edicam seruis, ne quoquam efferri sinant.
MY. *Nullam pol credo mulierem me miseriorem uiuere.*
Nam, ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut siet, resciuerit,
Non epol clam me est; cum hoc, quod leuius est, tam animo iracundo tulit:
Nec, qua uia sententia eius mutari possit, scio.
Hoc mi unum ex plurimis miserijs relliquom fuerat malum,
Si, puerum ut tollam, cogit, cuius qui sit, nescimus, pater:
Nam, cum compressa est gnata, forma in tenebris nosci non quita est:
Neque detractum ei tum quidquam est, qui post possit nosci, qui siet:
Ipse eripuit ui, in digito quem habuit, uirgini abiens anulum:
Simul uereor Pamphilum, ne orata nostra nequeat diutius
Celare, cum sciet alienum puerum tolli pro suo.

SOSTRATA · PAMPHILVS

NON clam me eſt, mi gnate, tibi me eſſe ſuſpectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abijſſe: etſi ea diſſimulas ſedulo:
Verum, ita me dij ament, itaq· obtingant ex te, quae exopto mihi, ut
Numquam ſciens commerui, merito ut caperet odium illam mei:
Teq· ante quã me amare rebar, ei rei firmaſti fidẽ:
Nam mihi intus tuus pater narrauit modo, quo pacto me habueris
Praepoſitam amori tuo: nunc tibi me certum eſt contra gratiam
Referre, ut apud me praemium eſſe poſitum pietati ſcias.
Mi Pamphile, hoc & uobis, & meae commodum famae arbitror:
Ego rus abituram hinc cum tuo me eſſe certo decreui patre,
Ne mea praeſentia obſtet, neu cauſſa ulla reſtet relliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat. PAM· quaeſo, quid iſtuc conſili eſt?
Illius ſtultitia uicta, ex urbe tu rus habitatum migres?
Haud facies: neque ſinam, ut qui nobis, mater, maledictum uelit,
Mea pertinacia dicat eſſe factũ, haud tua modeſtia.

Tum,

Tum, tuas amicas te, & cognatas deserere & festos dies
Mea caussa, nolo. SO. *nihil iam mi istaec res uoluptatis ferunt:*
Dum aetatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias iam tenet
Studiorum istorum: haec mihi nunc cura est maxuma, ut ne cui meae
Longinquitas aetatis obstet, mortem ne exspectet meam.
Hic uideo me esse inuisam immerito: tempus est concedere:
Sic optume, ut ego opinor, omnes caussas praecidam omnibus,
Et me hac suspicione exsoluam, & illis morem gessero.
Sine me, obsecro, hoc effugere, uolgus quod male audit mulierum.
PAM. *Quam fortunatus ceteris sum rebus, absque una haec foret,*
Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem. SO. *obsecro, mi Pamphile,*
Non tute incommodam rem, ut quaeque est, in animum inducas pati.
Si cetera sunt ita, ut tu uis, itaq. ut esse ego illam existumo,
Mi gnate, da ueniam hanc mihi, reduc illam. PAM. *uae misero mihi.*
SO. *Et mihi quidem: nam haec res non minus me male habet, quam te, gnate mi.*

ACTVS

LACHES · SOSTRATA · PAMPHILVS

QVEM *cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi, uxor:*
Istuc est sapere, qui, ubicumque opus sit, animum possis flectere,
Quod faciundum fortasse sit postidea, hoc nunc si feceris.
SO. *Fors pol fuat.* LA. *abi rus ergo hinc: ibi ego te, et tu me feres.*
SO. *Spero ecastor.* LA. *i ergo intro, & compone, quae tecum simul*
Ferantur: dixi. SO. *ita, ut iubes, faciam.* PAM. *pater.*
LA. *Quid uis, Pamphile?* PAM. *abire hinc matrem? minime.* LA. *quid ita istuc?* PAM. *qu ia*
De uxore incertus sum etiam, quid facturus siem. LA. *quid est?*
Quid uis, nisi reducere? PAM. *equidem cupio, & uix contineo: sed*
Non minuam meum consilium: ex usu quod est, id persequar.
Credo, si non redducam, ea gratia concordes magis fore.
LA. *Nescias: uerũ id refert nihil, utrũ illae fecerint,*
Quando haec abierit: odiosa haec aetast adolescentulis:
E medio aequom excedere est: postremo iam nos fabulae
Sumus, Pamphile, senex, atque anus.

Sed uideo Phidippum per tempus egredi; accedamus.

ACTVS · IV · SCENA · IV

PHIDIPPVS · LACHES · PAMPHILVS

TIBI quoque edepol ſum iratus, Philumena,
Grauiter quidem: nam hercle abs te factum eſt turpiter:
Et ſi tibi cauſſa eſt de hac re· mater te impulit:
Huic uero nulla eſt · LA· *opportune te mihi,*
Phidippe, in ipſo tempore oſtendis· PH·*quid eſt?*
PH· *Quid reſpõdebo his? aut quo pacto hoc operiam?*
LA· *Dic filiae, rus conceſſuram hinc Soſtratam:*
*Ne reuereatur, minus iã quo redeat domũ·*PH·*ah,*
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Murrhina haec ſunt mea uxore exorta omnia.
PAM· *Mutatio fit·* PH· *ea nos perturbat, Laches.*
PAM· *Dum ne reducam, turbent porro, quam uelint.*
PH· *Ego, Pamphile, eſſe inter nos, ſi fieri poteſt,*
Affinitatem hanc ſane perpetuam uolo;
Sin eſt, ut aliter tua ſiet ſententia,
Accipias puerum · PAM· *ſenſit peperiſſe: occidi.*
LA· *Puerũ? quẽ puerum?* PH· *natus eſt nobis nepos:*
Nam abducta a uobis praegnas fuerat filia,
Neq· fuiſſe praegnatẽ umquã ante hunc ſciui diẽ.
Bene, ita me dij ament, nuncias: & gaudeo
Natum illũ, et tibi illã ſaluam: ſed, quid mulieris
Vxorem habes? aut quibus moratam moribus?

Nos ne hoc celatos tam diu? nequeo satis,
Quam hoc mihi uidetur factum praue, proloqui.
PH· *Non tibi illud factum minus placet, quam mihi, Laches.*
PAM· *Etsi iamdudum fuerat ambiguum hoc mihi,*
Nunc non est, cum eam consequitur alienus puer.
LA· *Nulla tibi, Pamphile, hic iam consultatio est.*
PAM· *Perij.* LA· *hunc uidere saepe optabamus diẽ,*
Cum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem:
Euenit: habeo gratiam dijs. PAM· *nullus sum.*
LA· *Reduc uxorem, ac noli aduorsari mihi.*
PAM· *Pater, si illa ex me liberos uellet sibi,*
Aut se esse mecum nuptam, satis certo scio,
Non me clam haberet, quae celasse intellego.
Nunc, cum eius alienum esse a me animum sentiã,
Nec conuenturum inter nos posthac arbitrer,
Quamobrem reducam? LA· *mater quod suasit sua,*
Adolescens mulier fecit: mirandum ne id est?
Censen te posse reperire ullam mulierem,
Quae careat culpa? an quia non delinquunt uiri?
PH· *Vosmet uidete iam, Lache, & tu, Pamphile,*
Remissam opus sit uobis, an reductam domum:
Vxor quid faciat, in manu non est mea:
Neutra in re uobis difficultas a me erit.
Sed, quid faciemus puero? LA· *ridicule rogas.*
Quidquid futurum est, huic reddas, suum scilicet,
Vt alamus nostrũ. PAM· *quẽ ipsa neglexit, pater,*
Ego alam? LA· *quid dixti? eho· an non alemus, Pamphile?*
Prodemus quaeso potius? quae haec amentia est?

Enimuero prorsus iam tacere non queo:
Nam cogis, ea, quae nolo, ut praesente hoc loquar.
Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me?
Aut, quid sit id, quod sollicitere ad hunc modum?
Primum hanc ubi dixti caussam, te propter tuam
Matrem non posse habere hanc uxorem domi;
Pollicita est ea, se concessuram ex edibus.
Nunc, postquam ademptam hanc quoque tibi caussam uides;
Puer quia clam te est natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi si me esse ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adiungas tuũ,
Quam longum spatium amandi amicam tibi dedi?
Sũptus, quos fecisti in eã, quam animo aequo tuli?
Egi, atque oraui tecum, uxorem ut duceres:
Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo.
Quae tum, obsecutus mihi, fecisti ut decuerat.
Nunc animũ rursum ad meretricẽ induxti tuum,
Cui tu obsecutus, facis huic adeo iniuriam.
Nam in eandem uitam te reuolutum denuo
Video esse. PAM. me ne? LA. te ipsum: & facis iniuriam,
Cum fingis falsas caussas ad discordiam,
Vt cum illa uiuas, testem hãc cum abs te amoueris:
Sensitq. adeo uxor: nam ei caussa alia quae fuit,
Quamobrem abs te abiret? PH. plane hic diuinat: nam id est.
PAM. Dabo iusiurandum nihil esse istorũ tibi. LA. ah,
Reduc uxorem, aut, quamborem non opus sit, cedo.
PAM. Non est nunc tempus. LA. puerum accipias:
nam

nam is quidem
In culpa non eſt · poſt de matre uidero ·
PAM· Omnibus modis miſer ſum:nec, quid agã, ſcio:
Tot nunc me rebus miſerum concludit pater·
Abibo hinc, praeſens quando promoueo parum·
Nam puerum credo iniuſſu non tollent meo,
Praeſertim in ea re cum ſit mihi adiutrix ſocrus·
LA· Fugis? hem, nec quidquam certi reſpondes mihi?
Num tibi uidetur eſſe apud ſeſe? ſine:
Puerũ Phidippe mihi cedo, ego alã· PH· maxume·
Non mirum fecit uxor, ſi hoc aegre tulit:
Amarae mulieres ſunt, non facile haec ferunt·
Propterea haec ira eſt: nam ipſa narrauit mihi:
Id ego praeſente hoc tibi nolebam dicere:
Neque ei credebam primo: nunc uero palam eſt·
Nã omnino abhorrere animũ huic uideo a nuptijs·
LA· Quid ergo agam, Phidippe? quid das conſilij?
PH· Quid agas? meretricem hanc primum adeundam
censeo:
Oremus: accuſemus grauius: denique
Minitemur, ſi cum illo habuerit rem poſtea·
LA· Faciam, ut mones· puer, eho, curre ad Bacchi-
dem hanc
Vicinam noſtram: huc euoca uerbis meis·
Et te oro porro, in hac re adiutor ſis mihi· PH· ah,
Iamdudum dixi, itidemq· nunc dico, Lache,
Manere affinitatem hanc inter nos uolo,
Si ullo modo eſt ut poſſit; quod ſpero fore·
Sed uis ne adeſſe me una, dum iſtam conuenis?
LA· Immo uero abi, aliquam puero nutricem para·

BACCHIS · LACHES.

NON hoc de nihilo eſt, quod Laches nunc me conuentam eſſe expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod ſuſpicor, ſit quod uelit.
LA. *Videndum eſt, ne minus propter iram hanc impetrem, quam poſſiem;*
Aut ne quid faciam plus, quod me poſt minus feciſſe ſatius ſit.
Aggrediar. Bacchis, ſalue. BA. *ſalue, Lache.* LA. *credo edepol te*
Non nihil mirari, Bacchis, quid ſit, quapropter te huc iuſſi
Foras puerum euocare.
BA. *Ego pol quoque etiam timida ſum, cum uenit mi in mentem, quae ſim,*
Ne nomen mihi quaeſti obſtet apud te: nam mores facile tutor.
LA. *Si uera dicis, nihil tibi pericli a me eſt, mulier: nã*
Iam aetate ea ſum, ut non ſiet peccato mihi ignoſci aequom:
Quo magis, omnes res cautius ne temere faciam, accuro:
Nam ſi facis, factura ue res bonas quod par eſt facere;
Inſcitum offerre iniuriam tibi me immerenti, iniquom eſt.
BA. *Eſt magnam ecaſtor gratiam de hac re quod tibi habeam. nam qui*

Poſt

Post factam iniuriam se expurget, mihi parum prosit · sed,
Quid istuc est? LA · *meum receptas filium ad te Pamphilum ·* BA · *ah ·*
LA · *Sine dicam: uxorem hanc prius quam duxit, uostrum amorem pertuli ·*
Mane : nondum etiam dixi id, quod uolui · nunc hic uxorem habet ·
Quaere alium firmiorem tibi, dum consulendi tempus est ·
Nam ille neque animo hoc erit aetatem, neque pol eadem ista aetate tu ·
BA · *Quis id ait?* LA · *socrus ·* BA · *me ne ·* LA · *te ipsam : & filiam abduxit suam,*
Puerumque ob eam rem clam uoluit, qui natus est, exstinguere ·
BA · *Aliud si scirem, qui firmare meam apud uos possem fidem,*
Sanctius quã iusiurãdũ, id pollicerer tibi, Laches,
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum ·
LA · *Lepida es · sed scin, quid uolo potius sodes facias?* BA · *quid, cedo?*
LA · *Eas ad mulieres huc intro, atque istuc iusiurandum idem*
Polliceare illis : exple animum ijs, teq· hoc crimine expedi ·
BA · *Faciam · quod pol, si esset alia ex hoc quaestu, haud faceret, scio,*
Vt de tali caussa nuptae mulieri se ostenderet :

Sed falsa fama esse nolo gnatum suspectum tuum,
Nec leuiorem uobis, quibus est minime aequom, uiderier
Immerito: nam meritus de me est, quod queam, illi ut commodem.
LA. *Facilem, beneuolumq. lingua tua iam tibi me reddidit:*
Nam non sunt solae arbitratae hae: ego quoque hoc etiam credidi.
Nunc, cum ego te esse praeter nostram opinionem comperi,
Fac eadem ut sis porro: nostra utere amicitia, ut uoles.
Aliter si facis. sed reprimam me, ne aegre quidquam ex me audias.
Verum te hoc moneo unum, qualis sim amicus, aut quid possiem,
Potius quam inimicus, periclum facias. BA. *faciam sedulo.*

ACTVS. V. SCENA. II

PHIDIPPVS. LACHES
BACCHIS

NIHIL *apud me tibi desieri patiar, quin, quod opus sit,*
Benigne praebeatur.
Sed, cum tu satura, atque ebria eris, puer ut satur sit, facito.
LA. *Noster socer, uideo, uenit. puero nutricē adducit.*
Phidippe,

Phidippe, Bacchis deierat persancte. PH· *haecine ea est?* LA· *haec est.*

PH· *Nec pol istae metuunt deos: neque has respicere deos opinor.*

BA· *Ancillas dedo: quolibet cruciatu per me exquire,*

Licet. haec res hic agitur: me facere Pamphilo ut uxor redeat,

Oportet: quod si perficio, non paenitet me famae,

Solam fecisse id, quod aliae meretrices facere fugitant.

LA· *Phidippe, nostras mulieres suspectas falso nobis*

In re ipsa inuenimus: porro hanc nunc experiamur. nam, si

Compererit falso crimini tua se uxor credidisse,

Missam iram faciet; sin autem est ob eam rem iratus gnatus,

Quod peperit uxor clam, id leue est: cito ab eo haec ira abscedet.

Profecto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.

PH· *Velim quidem hercle.* LA· *exquire: adest: quod satis sit, faciet.* BA· *faciam.*

PH· *Quid istaec mihi narras? an quia non tute audisti dudum,*

De hac re animus meus ut sit, Laches? illis exple modo animum.

LA· *Quaeso edepol, Bacchis, quod mihi es pollicita tute, ut serues.*

BA· *Ob*

BA. Ob eam rem uis ergo intro eam? LA. i, atque exple animum ijs, ut credant.
BA. Eo: etſi ſcio pol his fore meum conſpectum inuiſum hodie:
Nam nupta meretrici hoſtis eſt, a uiro ubi ſegregata eſt.
LA. At hae amicae erunt, ubi, quamobrem adueneris, reſciſcent. PH. atqui
Eaſdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognorint:
Nam illas errore, & te ſimul ſuſpicione exſolues.
BA. Perij, pudet Philumenae: ſequimini me intro huc ambae.
LA. Quid mi eſt, quod malim, quam quod huic intellego euenire, ut
Gratiā ineat ſine ſuo diſpendio, et mihi una proſit?
Nam ſi eſt, ut haec nunc Pamphilum uere ab ſe ſegregarit;
Scit ſibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam eſſe;
Referetq. gratiam ei, unaq. opera nos ſibi amicos iunget.

ACTVS . V . SCENA . III

PARMENO . BACCHIS

EDEPOL ne eſſe meam herus operam deputat parui preti,
Qui ob rem nullam miſit: fruſtra ubi totum deſedi diem,

Myconium

Myconium hoſpitem dum exſpecto in arce Callidemidem ·
Itaque ineptus hodie dum illic ſedeo, ut quiſque uenerat, ·
Accedebam : adoleſcens, dic dum quaeſo, tun es Myconyus ?
Non ſum · at Callidemides? non · hoſpitem ecquem Pamphilum
Hic habes ? omnes negabant : neque enim quemquam eſſe arbitror ·
Denique hercle iam pudebat : abij · ſed, quid Bacchidem
Ab noſtro affine exeuntem uideo ? quid huic hic rei eſt ?
BA · *Parmeno, opportune te offers, propere curre ad Pamphilum ·*
PAR · *Quid eo ?* BA · *dic me orare, ut ueniat ·* PAR · *ad te?* BA · *immo ad Philumenam ·*
PAR · *Quid rei eſt ?* BA · *tua quod nil refert, percunctari deſinas ·*
PAR · *Nil aliud dicam?* BA · *etiam : cognoſſe anulum illum Murrhinam*
Gnatae ſuae fuiſſe, quem mihi ipſus olim dederat · PAR · *ſcio ·*
Tantum ne eſt ? BA · *tantum: aderit continuo, haec ubi ex te audiuerit ·*
Sed ceſſas? PAR · *minime equidẽ : nam hodie mihi poteſtas haud data eſt :*
Ita curſando atque ambulando totum hunc contriui diem ·

BA · *Quan-*

BA. Quantam obtuli aduentu meo laetitiam Pamphilo hodie?
Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?
Gnatum ei restituo, qui paene harum, ipsiusq. opera periit:
Vxorem, quam numquam est ratus posthac se habiturum, reddo:
Qua re suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exsolui.
Hic adeo his rebus anulus fuit initium inueniundis.
Nam memini, abhinc menses decem fere ad me nocte prima
Confugere anhelantem domum, sine comite, uini plenum,
Cum hoc anulo. extimui illico: mi Pamphile, inquam, amabo,
Quid exanimatus es obsecro? aut unde anulum istum nactus?
Dic mihi. ille, alias res agere se, simulare. postquã id uideo;
Nescio quid suspicarier magis coepi; instare, ut dicat.
Homo se fatetur ui in uia nescio quam compressisse:
Dicitq. sese illi anulum, dum luctat, detraxisse:
Eum haec cognouit Murrhina in digito modo me habentem:
Rogat, unde sit: narro omnia haec: inde est cogni-
tio

tio facta,
Philumenam esse compressam ab eo, & filium inde hunc natum.
Haec tot propter me gaudia illi contigisse, laetor:
Etsi hoc meretrices aliae nolunt: neque enim est in rem nostram,
Vt quisquam amator nuptijs laetetur. uerum ecastor
Numquam animum quaesti gratia ad malas adducam partes.
Ego, dum illo licitum est, usa sum benigno, & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptijs euenit: factum fateor:
At pol me fecisse arbitror, ne id merito mihi eueniret.
MVLTA ex quo fuerint commoda, eius incommoda aequom est ferre.

ACTVS · V · SCENA · IV

PAMPHILVS · PARMENO
BACCHIS

VIDE, mi Parmeno, etiam sodes, ut mi haec certa & clara attuleris;
Ne me in breue hoc conijcias tempus, gaudio hoc falso frui.
PAR. Visum est. PAM. certo ne? PAR. certe. PAM. deus sum, si hoc ita est. PAR. uerum reperies.
PAM. Mane dum, sodes? timeo ne aliud esse credam, atque aliud nuncies.
PAR. Maneo.

PAR. *Maneo.* PAM. *ſic te dixiſſe opinor, inueniſſe Murrhinam,*
Suum anulum habere Bacchidem. PAR. *factum.* PAM. *eum, quem ego olim ei dedi:*
Eaq. hoc te nunciare mihi iuſſit: ita ne factum? PAR. *ita, inquam.*
PAM. *Quis me eſt fortunatior, uenuſtatisque adeo plenior? egon*
Pro hoc nuncio quid te donem? quid? quid? neſcio. PAR. *at ego ſcio.* PAM. *quid?*
PAR. *Nil: nam neque etiam in nuncio, neque in me ipſo quid ſit boni,*
Scio. PAM. *ego ne, qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,*
Sinam ſine munere a me abire? ah, nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccam uiedo ſtare ante oſtium:
Me exſpectat, credo: adhibo. BA. *ſalue, Pamphile.*
PAM. *O Bacchis, o mea Bacchis, ſeruatrix mea.*
BA. *Bene factum, & uolupe eſt.* PAM. *factis ut credam, facis:*
Antiquamq. adeo tuam uenuſtatem obtines,
Vt uoluptati obitus, ſermo, aduentus tuus, quocumque adueneris,
Semper ſiet. BA. *at tu ecaſtor morem antiquum, atque ingenium obtines,*
Vt unus hominum homo te uiuat numquam quiſquam blandior.
PAM. *Ha, ha, hae, tu ne mihi iſtuc?* BA. *recte amaſti,*

Pamphile, uxorem tuam:
Nam numquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nossem, uideram:
Perliberalis uisa est. PAM· *dic uerum.* BA· *ita me dij ament, Pamphile.*
PAM· *Dic mihi, harum rerum numquid dixti iam patri?* BA· *nil.* PAM· *neque opus est:*
Adeo mutito: placet hoc non fieri, itidem, ut in comoedijs,
Omnia ubi omnes resciscunt. hic, quos par fuerat resciscere,
Sciunt; quos non autem scire aequom est, neque resciscunt, neque scient.
BA· *Immo etiam, hoc qui occultari posse facilius credas, dabo:*
Murrhina ita Phidippo dixit, iureiurando se meo
Fidem habuisse, & propterea te sibi purgatum. PAM· *est optume:*
Speroq. rem hanc esse euenturam nobis ex sententia.
PAR· *Here, licet me scire ex te, hodie quid sit quod feci boni?*
Aut quid istuc est, quod uos agitis? PAM· *non.* PAR· *suspicor tamen.*
Ego ne ab Orco hunc mortuum? quo pacto? PAM· *nescis, Parmeno,*
Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta aerumna extraxeris.
PAR· *Immo uero scio, neque hoc imprudens feci.* PAM· *ego istuc satis scio.* PAR· *an*

Temere

Temere quidquam Parmenonem praetereat, quod factos usus sit?

PAM· *Sequere me intro, Parmeno.* PAR· *ſequor· equidem plus hodie boni*

Feci imprudens, quam ſciens ante hunc diem umquam. Plaudite.

FINIS

